קובץ

גם אני אודך

בעניני חנוכה

(חלק ז׳)

קובץ כ״ו

עזרי מעם ה׳

גמליאל הכהן רבינוביץ

מח״ס גם אני אודך

ופרדס יוסף החדש על המועדים

כסליו תשפ"ו

© כל הזכויות שמורות

יו"ל ע"י
מכון "גם אני אודך"

הערות והארות יתקבלו בשמחה רבה
להרב גמליאל הכהן רבינוביץ
ת.ד. 539
בני ברק
טל: 052-7128536
7128536@gmail.com
פקס: 03-5201299

תוכן עניינים

הגאון רבי מאיר בראנדסדארפער זצ"ל
פסקים שנשמעו מפיו בהלכות חנוכה. . . . . א
הגאון רבי ברוך ראובן שלמה שלזינגר זצ"ל
עניינים שונים בהלכות חנוכה . . . . . יב
הגאון רבי יוסף ליברמן זצ"ל
מ"ש נס חנוכה שצריך לפרסמו ברבים . . . . . טז
מקום הדלקת נר חנוכה במקום שאין בו פרסומא ניסא . . . . . יח
טעם ההדלקה בחוץ . . . . . יט
טעם ההדלקה ברה"ר . . . . . כ
כוונת ההדלקה לרה"ר דוקא . . . . . כב
הדליק בחדר וסגרו באופן שאין רואים את הנרות אם יצא יד"ח . . . . . כב
יש לו דלת וחלון לרה"ר . . . . . כד
הגאון רבי אשר חנניה זצ"ל
המדליק לפני זכוכית מלוטשת ואטומה ולרואים מבחוץ
נראה כמדורה, האם יצא ידי חובה . . . . . כה
המדליק נרות חנוכה בביהכ"נ, האם יכול לחזור ולברך בביתו שעשה ניסים ושהחיינו כשאין את מי להוציא י"ח * וכן כשהדליק בביתו ואין את מי להוציא י"ח בביהכ"נ, האם יכול לחזור ולברך בביהכ"נ . . . . . כח
האם אפשר לברך על הדלקת נרות חנוכה שמדליקים במסיבות הנערכות באולמות או בביהכ"נ וביהמ"ד שלא מתפללים ערבית אבל יש שם שיעור תו' או כולל ערב . . . . . לט
הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א
חידושים בענייני חנוכה . . . . . מד
הגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א
פסקי הלכות בהלכות חנוכה . . . . . נג
הגאון רבי משה בראנדסדארפער שליט"א
הדלקת נר חנוכה אצל המעקה שבמרפסת . . . . . נז

הגאון רבי יצחק שמואל שכטר שליט"א
אכסנאי שהשתתף בפרוטה בנר חנוכה אי משתתף גם בנזקין . . . . . ס
הגאון רבי אלחנן יעקב דוד הכהן רבינוביץ שליט"א
סעודה ושמחה בחנוכה . . . . . עט
הגאון רבי יחיה טובול שליט"א
מנורת חנוכה או מגילה מהודרת מה עדיף? . . . . . פד
הגאון רבי פינחס לייבוש פדווא שליט"א
מי שיש לו מנורה ירושה לו מאבותיו ורבותיו אך במראה החיצוני המנורה ההוא פשוטה מאוד, וגם יש לו מנורה מפוארת כליל יופי מזהב ומפז, באיזה מהם ידליק . . . . . קי
הגאון רבי פינחס סאמעט שליט"א
במי שדר בחדר הסמוך לבית הכנסת אם יוצא ידי חובתו
בהדלקת נר חנוכה שמדליקין בבית הכנסת . . . . . קיג
כשמתפללים בחניה או בחצר משום מגפת קורונה,
האם צריך להדליק שם נר חנוכה כמו בבית כנסת . . . . . קטו
הגאון רבי צבי רייזמן שליט"א
ברכה על הדלקת נר חנוכה על ידי שליח . . . . . קיז
הגאון רבי ישראל טויב שליט"א
בכמה ענינים בחנוכה . . . . . קכח
הגאון רבי שמעון ויסברג שליט"א
בעלי אסופות – מפני החשד בנר חנוכה
בתורת מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל . . . . . קלד
הגאון רבי ישראל נתנאל נמדר שליט"א
בענין גדר הדלקת נר חנוכה . . . . . קלח
הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א
כמה בני אדם שמדליקים זה אצל זה האם סגי בשמש אחד לכולם . . . . . קמד
מה עדיף יותר הנחה למטה משלשה טפחים או למעלה מעשרה . . . . . קמה
מה עדיף יותר להדליק בצד שמאל או למטה מעשרה . . . . . קמו
האם יש ענין להניח דוקא למעלה מז' טפחים . . . . . קמח

הגאון רבי דן שכטר שליט"א
מקום הנחת השמש בנרות חנוכה ..... קמט
הגאון רבי עקיבא יוסף לוי שליט"א
מקום הדלקת נר חנוכה ..... קנג
הגאון רבי משה צבי אריה הכהן טשעסיר שליט"א
ימי הלל והודאה ..... קנט
הגאון רבי אפרים כחלון שליט"א
אם מותר לאשה לעשות החלקה (פן) בתוך חצי שעה להדלקת נרות..... קסח
בדין עני המוכר כסותו לנר חנוכה והדלקת נרות חנוכה בעטרן ובנפט..... קסח
הזכרת על הניסים בברכת המזון למי שאכל ביום
השמיני של חנוכה לאחר השקיעה ..... קעא
אם מהני תנאי להשתמש בשמן בתוך חצי שעה אם יכבו הנרות..... קעב
הגאון רבי יוסף מוזס שליט"א
סופגניות שטוגנו על ידי גוי ..... קעח
בענין סעודת חנוכה..... קפא
בענין הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת ..... קפג
הגאון רבי חן פדלון שליט"א
מי שנדלק לו נר חנוכה דרך מתעסק אם יצא ידי חובה .....קפו
הגאון רבי משה חליוה שליט"א
שו"ת שונות בהלכות חנוכה ..... קפח
מותר שמן ופתילות דנר חנוכה לשריפת החלה או שריפת החמץ ..... קצב
בענין אמירת "חנוכה שמח" בחנוכה .....קצג
נתינת מתנות בחנוכה.....קצג
הגאון רבי יוסף אביטבול שליט"א
חיוב הדלקה לחיילים במלחמה ..... קצה
חינוך קטנים להדלקה .....קצז
ברכת שהחיינו בלילה השני למי שלא הדליק ביום הראשון ..... ר
זמן הדלקת נרות חנוכה ומדוע אין ממתינים לזמן ר"ת..... רה
הדליק בערב שבת יותר ממספר היום ..... רלא
חיוב ההידור בקניית חנוכיה מכסף ..... רלה

הדלקה בשמן זית שאינו בכשרות מהדורת ..... רמב
להדליק בשמן זית או להדליק בשאר שמנים כדי שידלק הרבה זמן ..... רמג
להדליק בחלון המרתף שהוא על קרקע רשות הרבים ..... רמז
גדר חיוב הפרסומא ניסא לבני ביתו או לבני רה"ר ..... רמט
גדר רשות הרבים לגבי פרסומא ניסא ..... רנב

הגאון רבי סלמאן שלמה דורי שליט"א

הדלקת נרות חנוכה למעלה מעשרים אמה ..... רנז

הגאון רבי מאיר בראנדסדארפער זצ"ל
בעל קנה בשם

פסקים שנשמעו מפיו בהלכות חנוכה

[נערך ונכתב על ידי תלמידו הגאון רבי מיכל פרנקל שליט"א מח"ס מלכי צדק. ועוד].

הדלקת נר חנוכה

א. כשראש הבית (ראש הבית הוא האיש דהמצוה רמיא עליה, אך אם אין האיש בביתו נחשבת האשה ראש הבית שאז המצוה רמיא עלה) מדליק את נרות החנוכה, אין צריכים אשתו ובני הבית לעמוד שם בשעת הברכה וההדלקה.

ב. אבל אנשים אחרים שאינם מבני ביתו הרוצים לצאת ממנו, צריכים הם לעמוד בשעת הברכה וההדלקה כדי לצאת ידי חובתם.

ג. וכן אם ראש הבית נמצא בביתו והוא אינו מדליק, אלא אשתו או אחד מבני הבית מדליקים עבור כל בני הבית, אין ראש הבית ושאר בני הבית נפטרים בהדלקה זו אלא אם הם עומדים שם בשעת הברכה וההדלקה[א].

ד. ומיהו אף שמצד הדין אין האשה ובני הבית צריכים לשמוע את ברכות ההדלקה, או להיות נוכחים בשעת ההדלקה, כשראש הבית מדליק, אמנם מכיון שאחר כך כשיראו נרות חנוכה יכנסו בספק חיוב ברכת הרואה, לכן נכון שישמעו את ברכת שעשה נסים מן המדליק ויכוונו לצאת ממנו[ב].

ה. והורה, שכשיש צורך לאשה לצאת מביתה לצורך מצוה, אף שבכל השנה היא צריכה לצאת מביתה קודם שקיעת החמה, אולם בחנוכה תשמע מקודם את ברכות ההדלקה מבעלה, ותלך אחר כך, ותתחיל את הכנותיה בביתה מבעוד יום.

א. שו"ת קנה בשם (ח"ג סימן מ"ג).

ב. כתבי נכדו הרה"ג מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

אבל אין לה לנהוג שתלך כרגילותה קודם שקיעת החמה, והבעל ימתין מלהדליק עד שתשוב זמן רב אחר צאת הכוכבים, מפני שיש להזדרז להדליק מה שיותר סמוך לתחילת הלילה[ג], (והורה כן אף להמדליקים בפנים, וכפי שיתבאר להלן באות כ"ה שגם הם צריכים להזדרז להדליק מה שיותר סמוך לתחילת הלילה).

ו. נשאל אם יש איזה ענין או הידור להדליק נרות חנוכה בשמן זית הראוי לאכילת אדם, והשיב, שמעולם לא שמענו דבר כזה, ואפשר להדליק בזה בלי שום פקפוק[ד].

ז. אמר, דשמן זית שהיה תלוי בסוכה לנוי, יש עדיפות להדליק בו מבשאר שמן זית, דהואיל שנעשה בו מצוה אחת יעשה בו מצוה נוספת[ה].

ח. היה מחליף כל לילה את הפתילות לחדשות[ו].

ט. היה מורה, שאין מתחילים לומר הנרות הללו אלא בעת הדלקת השמש, לאחר שכבר הדליק את כל נרות המצוה[ז].

ג. כתבי נכדו הרה"ג מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ד. ספר היכל הוראה (ח"א סימן צ"א), וכתבי נכדו הרה"ג מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ה. כתבי נכדו הרה"ג מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ו. כתבי נכדו הרה"ג מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

ז. כתבי נכדו הרה"ג מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א. - בשו"ע (סימן תרע"ו סעיף ד') אחר שהדליק אומר הנרות הללו וכו', ובט"ז (סק"ה) ומג"א (סק"ד) הביאו בשם מהרש"ל דהיינו אחר שהדליק נר ראשון, אמנם בפמ"ג (במשב"ז) תמה על כך דכשם דפשיטא שאסור לומר הנרות הללו קודם הדלקת הנר הראשון משום דהוי הפסק, כך יש להמנע מלומר זאת קודם הדלקת כל הנרות משום דהוי הפסק בין הברכות לשאר הנרות, וכותב שלא ראיתי נוהגים לומר הנרות הללו תיכף לאחר הנר הראשון, אלא שח"ו אין אומר נגד מאורן של ישראל המהרש"ל, ומסיים הפמ"ג, דמכל מקום מי שנוהג ואומר הנרות הללו לאחר הדלקת כל הנרות נמי שפיר דמי. ולכאורה כוונתו בזה להכריע שיש לנהוג לאמרו לאחר כל הנרות, דהרי אם יאמר אחר הנר הראשון נכנס בזה לשאלה של הפסק, ואילו אם יגיד לאחר כל הנרות הרי לא הפסיד כל כך אף לפי דברי המהרש"ל דסוף סוף הרי אמר הנרות הללו, ואם כן בודאי שנכון יותר לנהוג הכי כיון שהריוח שבו מרובה על ההפסד, וכן הביא בליקוטי מהרי"ח שדעת הפמ"ג נוטה שיש לאמרו לאחר הדלקת כל הנרות, וכן פסק במסגרת השולחן שכן נראה מהטור והשו"ע ומדברי הגרש"ז בסידורו.

י. שיעור הזמן שצריכים הנרות לדלוק הוא כחצי שעה, וכמבואר בשו"ע (סימן תרע"ב סעיף ב'), ואף בזמנינו שרבים מצויים בשוק עד שעה מאוחרת לא נשתנה הדין[ח].

יא. לאחר שעבר חצי שעה מהדלקת נרות החנוכה, מותר לנשים לעשות מלאכות אף שהנרות עדיין דולקים[ט].

יב. אמר דגדר 'מלאכה' האסורה לנשים בעת שהנרות דולקות אינו דומה למלאכה בחול המועד, אלא עיקר המכוון הוא כל דבר שיש בו התעסקות ושיהוי, ובכלל זה אפילו רחיצת הגוף או הרחצת הילדים וכל שכן התעסקות בלישת או הכנת מיני מאפה וכל כיוצא בזה, אבל בהדלקת או כיבוי נר או שאר מלאכה גמורה כגון קשירה וכיוצא בזה שאין בה שיהוי והתעסקות ליכא איסורא'.

ח. בשו"ע (סימן תרע"ב סעיף ב') כתב וז"ל, מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק שהוא כמו חצי שעה שאז העם עוברים ושבים ואיכא פרסומי ניסא, הלכך צריך ליתן בה שמן כזה השיעור, ואם נתן בה יותר יכול לכבותה לאחר שעבר זה הזמן, ומקור האי דינא מדברי הרי"ף והרא"ש שכתבו ששיעור תכלה רגל מן השוק הוא כמו חצי שעה.

ופעם הגיע אברך ת"ח אל רבינו (נר ו' דחנוכה תשס"ז), ואמר שיש לו הוכחות ודיוקים מלשונותיהם של הרבה ראשונים שפירשו דמה שאמרו בגמ' עד דכליא ריגלא דתרמודאי פירושו עד שעת סגירת החנויות, ולפיכך בזמנינו שהחנויות פתוחות עד לסביבות השעה תשע צריכים הנרות לדלוק לכל הפחות עד אז, אך רבינו לא אבה לשמוע מדבריו, ואמר לו, שאין לנו אלא דברי השו"ע שכתב שהשיעור הוא כחצי שעה, אותו ת"ח עמד על דעתו וטען לפניו שוב, שהריטב"א (שבת דף כ"א ע"ב) כותב להדיא שבכל מקום הדבר הזה כפי מה שהוא, והמנהג הפשוט ששיעורו כל זמן שחנויות המוכרים שמן וכיוצא בהם פתוחות, אמנם רבינו השיב כנגדו בתקיפות ובריתחה, "אבל מה כתוב בשו"ע", הלוא המחבר סתם להלכה כדברי הרי"ף והרא"ש שהשיעור הוא כחצי שעה בכל מקום ובכל זמן, ובנוגע למעשה אין לנו זולת דבריהם ולא כלום.

ט. כתבי נכדו הרה"ג מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א. - בשו"ע (סימן תר"ע סעיף א') איתא דנהגו הנשים שלא לעשות מלאכה בעוד שהנרות דולקות, ואמר רבינו שאין הכוונה כל זמן שהנרות דולקות ממש, אלא היינו בעוד שהן דולקות בחצי שעה הראשונה שאז הוא קיום המצוה, וכן הוא בכף החיים (סק"ח) בשם אליה רבא ודרך החיים, וכן נראה מדברי המשנ"ב (סק"ד).

י. כתבי נכדו הרה"ג מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א. - הגדרה זו מבוארת בדברי הרמ"א (סימן תקנ"ד סעיף כ"ב) לגבי מלאכה בתשעה באב, שזה כולל כל מלאכה שיש בה שיהוי קצת אפילו מעשה הדיוט, אבל דבר שאין בה שיהוי כגון הדלקת נרות או קשירה וכדומה מותרת. ולכאורה

יג. מי שקנה או קיבל מנורת כסף חדשה, לא ברירא מילתא אם יכול לברך עליו שהחיינו, ולכן בברכת שהחיינו שביום הראשון, מלבד הכוונה הפשוטה על המצוה ועל הזמן דחנוכה יכוון גם על המנורה, אבל לא יברך שהחיינו על המנורה בנפרד, מפני שיש בזה חשש ברכה לבטלה, ועל כל פנים איסור ברכה שאינה צריכה בודאי יש בזה[יא].

יד. מי שנוהג כל השנה להתפלל תפילת ערבית מאוחר במנין קבוע, וגם בימי החנוכה רוצה להתפלל באותו מנין קבוע, מותר לו להדליק נר חנוכה קודם תפילת ערבית[יב].

טו. שיירי נרות החנוכה יש לבערם על ידי שריפה דוקא[יג].

דינים הנוהגים להמדליקים בחוץ

טז. דעתו היתה, דמי שגר בקומה השניה והדליק בפתח חדר המדריגות הפונה לרשות הרבים לא יצא ידי חובתו, וברכתו לבטלה[יד].

יז. ופעם התבטא על כך, "חדר מדריגות איז א ל ופט גאס" (רשות הרבים באויר), והמדליק בפתח הבנין הוא כמדליק בפתח הסימטא הקרובה לביתו[טו].

סבר רבינו שכן הדבר לגבי איסור מלאכה לנשים בעת שהנרות דולקות, שמבואר במשנ"ב (סימן תר"ע סק"ד) בשם הפוסקים שיסוד האיסור הוא כדי שיהיה היכר שאסור להשתמש וליהנות מאורם, דלפי זה ממילא נמצא שאין הדבר תלוי בגדר מלאכה לענין שבת או חוה"מ, אלא יסוד הדבר הוא כל פעולה שיש בה התעסקות ושיהוי (וראה בספר מאורות נתן על חנוכה שהביא הגדרה זו גם בשם הגרי"י פישר זצללה"ה).

יא. שו"ת קנה בשם (ח"ג סימן מ"ד אות ד').

יב. כתבי הגאון רבי חיים אהרן פרידמאן שליט"א. - טעם הדבר הוא, כי מה שמקדימים תפילת ערבית להדלקת נרות חנוכה הוא משום דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, וזה שייך רק היכא שיש לפנינו שני מצוות לקיימם, שאז יש להקדים את התדיר לפני השאינו תדיר, אבל מי שיש לו עת קבוע לתפילת ערבית ולא הגיע עתה זמנו של התדיר, הרי זה כאין התדיר לפנינו שהדין הוא שאין צריך להמתין עליו.

יג. כתבי הגאון רבי חיים אהרן פרידמאן שליט"א. - וכמבואר בשו"ע (סימן תרע"ז סעיף ד') דהנותר ביום השמיני מן השמן הצריך לשיעור ההדלקה עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו.

יד. כן השיב להלכה למעשה כששאלתי אותו דעתו בזה (נר א' דחנוכה תשס"ד).

טו. כן שמעתי מפיו (נר ו' דחנוכה תשס"ז).

יח. מלבד זאת היה אומר, שאף לפי הסוברים שאפשר לצאת ידי חובתו בהדלקה על פתח חדר המדריגות, זהו דוקא בבנין של קומה אחת שגרים שם שנים או שלשה בני אדם, וניכר על הנרות שהם שייכים לבעלי הדירות, אבל במה שמצוי כיום בבנייני מגורים שדרים עשרים שכנים בכל בנין, ובפתח חדר המדריגות עומדים מנורות של כמה מבעלי הדירות, לכולי עלמא לא יצאו ידי חובתם, מפני שאין ניכר של מי הם הנרות, ולא עדיף מפתח המבוי, דפשיטא שאין בני המבוי יכולים לצאת ידי חובה בהדלקת נר חנוכה על פתח המבוי[טז].

יט. אמר, שלא מצינו הדלקה בימין אלא במי שמדליק בפתח ביתו, אבל מי שמדליק בחלון הבית אין שום חילוק אם מניחו בימין החלון או בשמאלו או באמציעתו אלא הכל שוה[יז].

דינים הנוהגים להמדליקים בפנים

כ. רבינו היה מדליק את נרות החנוכה אצל פתח הבית מבפנים[יח].

טז. ספר היכל הוראה (ח"ב מילי דהוראה סימן ק"ב), וראה שם מה שהאריך בזה עוד.

יז. כתבי נכדו הרה"ג מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

יח. ראה בקובץ בית אהרן וישראל (גליון קס"ד, כסלו טבת תשע"ג) במאמרו של הרה"ג רבי מנחם זילברברג שליט"א (עמוד ס"ה) שבירר והוכיח בטוב טעם ודעת שכך היתה הנהגת כלל ישראל מאז ומקדם, שאף בתקופות ששררה שלוה מצד הגויים היו מדליקים בפנים, דמה שכתב הרמ"א שבזמן הזה מדליקים בפנים, היה זה בתקופת ועד ארבע ארצות שהיה ליהודים כעין אוטונומיה משלהם, ואף היו רוקדים ברחובות באבוקות ולפידים בעת הכנסת ספר תורה, ובונים סוכות בראש כל חוצות, ולא היתה שום מניעה מלהדליק נרות חנוכה בפתחי הבתים הפונים לרה"ר, וכן בתקופת תור הזהב בספרד שהיה תחת שלטון המוסלמים כתבו הראשונים שמדליקין בפנים, ובספר סדר היום כותב שאנו מדליקים בתוך הבית בפנים, והיה מחכמי צפת בתקופה שחידשו את הסמיכה, וכפי שנזכר בשו"ת הרלב"ח שהיתה אז השליטה ביד החכמים לשפוט את ישראל באין מפריע עד שראו בזה פעמי הגאולה, ומביא שם כהנה וכהנה.

ושב והניף ידו (בגליון קס"ה, שבט אדר תשע"ג, עמוד קמ"ד) להוכיח שדורות רבים היתה לחכמי ישראל שליטה עצומה עד כדי גיבוי מהשלטונות לדון דיני נפשות, ואף על פי כן הדליקו כולם בפנים, מפני שלא ידעו מה ילד יום, כי לדאבונינו מאז חורבן בית מקדשינו אין לנו מנוח בגויים, וההיסטוריה רצופה בגלגל חוזר שכמה דורות חיו היהודים בשלוה ואחר כך הגיע גל עכור ושטף את העולם רח"ל (לא תקפ"ץ), ולכן לעת עתה שאנו עדיין עומדים בציפייה לישועת ד' וביאת גואל צדק אנו מדליקים בפנים.

כא. והיה מורה ואומר, שלפי מנהגינו שמדליקים בפנים, גם כשיש לו אפשרות להדליק בחלון ביתו הפונה לרשות הרבים, מכל מקום עדיף שידליק על פתח הבית מבפנים כדי שיהיה מסובב במצוות[יט].

כב. ורבינו היה מדקדק בזה מאד, ואפילו בערב שבת לא ויתר מלהדליק בפתח אחד מחדרי הבית דוקא, ואף שהרבה פעמים עד שחזר לביתו בליל שבת לאחר תפילת ערבית כבר היתה המנורה מהופכת וכבויה על ידי התינוקות או הנכדים הקטנים שהגיעו אז לביתו כדי להתברך בשבתא טבא.

כג. ואף כשנשאל מאברך אחד שטען בפניו, שקשה לו מאד להדליק אצל הפתח מחמת התינוקות המסתובבים בביתו ועלולים להפך בכל רגע את המנורה, עם כל זה אמר לו רבינו, שיראה להדליק אצל הפתח דוקא, כיון שהרמ"א (סימן תרע"א סעיף ז') כותב על כך 'ואין לשנות'[כ].

כד. לפי מנהג המדליקים בפנים, אין צריך דוקא בפתח הבית ממש או דלת אחד מחדרי הבית, אלא אף פתח דלת המרפסת הוא טוב לכתחילה[כא].

ומה לנו יותר מעדותו של האור זרוע (סימן שכ"ג) שהעיד דהאידנא ליכא סכנה ואפילו הכי אין אנו מדליקין בחצירות (ואלו ששינו להדליק בחוץ מחמת שלא ידעו טעם למה להמשיך להדליק בפנים, לא חידשו שום טענה, דהאור זרוע עצמו בדבריו שם כבר נתקשה בכך, ואפילו הכי לא עלתה על דעתו לשנות ולהתחיל להדליק בחוץ מחמת קושיא זו, וכנודע דמשום קושיא אין לבדות דין, כי כל קושיא יש לה תירוץ).

יט. כן הורה לי להלכה למעשה (נר ג' דחנוכה תשס"ד). - ראה בליקוטי מהרי"ח שמביא מכמה פוסקים שאם יש לו חלון סמוך לרשות הרבים מדליק בחלון, ומסיים, אך ראיתי לגאונים וקדושים שאף שהיה להם חלון לרשות הרבים מכל מקום הדליקו בטפח הסמוך לפתח (מבפנים), ובסידור רבי אשר הביא בשם האריז"ל שעפ"י הכוונות יש להדליק לעולם בפתח הסמוך למזוזה.

כ. כתבי נכדו הרה"ג יעקב יצחק ברנדמרק שליט"א.

כא. שאלתי את רבינו אם גם דלת המרפסת טוב לכך, והשיב, "פארוואס נישט" (ליל שב"ק י"ח כסלו תשס"ד). - ובאמת טעם הדבר פשוט דכל הענין של הנחת הנרות ליד הדלת הוא כדי שיהיה מסובב במצוות, וממילא כל דלת שיש לה מזוזה טוב לענין זה, וכן הוא בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סימן נ"ב).

כה. הורה, שלפי מנהג המדליקים בפנים, גם כשהוא לבדו בביתו ואין אחר אתו, אין צורך לקרוא לאחד שיראה את נרותיו משום פירסומי ניסא[כב].

כו. הורה, דאף שלפי מנהג המדליקים בפנים זמן ההדלקה הוא כל הלילה, מיהו צריכים להזדרז ולהדליק מוקדם וסמוך לתחילת הלילה כל מה שאפשר, כי כך היא תקנת חז"ל להדליק משתשקע החמה[כג].

כז. וכן נהג רבינו בעצמו, שהיה מתפלל ערבית בביהמ"ד שסמוך לביתו במנין הראשון כעשרים דקות לאחר השקיעה, ומיד בגמר התפילה היה מזדרז לחזור לביתו, ומדליק נרותיו מיד, וכאשר חזרו בניו הבחורים והילדים מתפילת ערבית בבית המדרש הגדול כבר היה רבינו לאחר ההדלקה[כד].

כב. מפי בנו הגאון הגדול רבי שמואל שליט"א, וכן הורה לי להלכה למעשה (נר ג' דחנוכה תשס"ד).

כג. כן הורה לי להלכה למעשה (ליל שבת חנוכה תשס"ט). - הרמ"א (סימן תרע"ב סעיף ב') כתב, שיש אומרים שבזמן הזה שמדליקין בפנים אין צריך ליזהר ולהדליק קודם שתכלה רגל מן השוק, ומסיים הרמ"א, דמ"מ טוב ליזהר גם בזמן הזה. ובביאור הלכה כתב בשם הטור, דאף על פי שמדליקין בפנים, אך כיון שמדליקין בפתח הבית והוא פתוח יש הכירא לעוברים ושבים ע"כ. ולפי דבריו נמצא לכאורה שאם מדליק בתוך הבית כשאין הנרות נראים ברשות הרבים כלל, אפשר אף לכתחילה להדליק כל הלילה.

אולם כששאלתי את רבינו להלכה למעשה, אם גם לדידן שאנו מדליקים בפתח הבית מבפנים יש להקפיד להזדרז ולהדליק מוקדם וסמוך לתחילת הלילה, השיב לי, "בודאי". - ובאמת שדברי הביאור הלכה הנ"ל צ"ע, דהא בסימן תרע"א (סעיף ח') כותב הרמ"א להדיא, דבזמן הזה שכולם מדליקין בפנים ממש אין היכר לבני ר"ה כלל, הרי דהרמ"א אינו נוקט כהטור שההדלקה נעשית באופן שיש הכירא לעוברים ושבים. ובאמת שהמעיין בדברי הרמ"א בחיבורו דרכי משה (סק"ד) יראה שמקור דבריו הם ממנהגי מהרי"ל (הלכות חנוכה אות א'), והמעיין במקור הדברים בפנים יראה שכתוב שם בזה"ל, מנהג מהר"י סג"ל שהדליק נרותיו מיד כשיצא מבית הכנסת כי אמר מצות נר חנוכה משתשקע החמה וכו'. והיינו, דאף שנוהגים להדליק מבפנים בתוך הבית מכל מקום תקנת חכמים היתה שההדלקה תהיה משתשקע החמה, ואין הדבר תלוי באם רואים את הנרות בחוץ או שאינם נראים אלא לעצמו ובני ביתו, בכל גווני יש להזדרז ולהדליק מה שיותר מוקדם. ובקב הישר (פרק צ"ו) כתב טעם נוסף להדליק תיכף בכניסת הלילה משום דמצוה הבאה לידך אל תחמיצנה.

כד. ויתכן שרצה להרויח בזה גם להדליק תוך חצי שעה של צאת הכוכבים, - מפי בנו הגאון רבי יצחק שליט"א.

כח. אך במוצאי שבת חנוכה לא היה מזדרז באופן מיוחד, אלא אכל סעודה שלישית בביהמ"ד הגדול כרגילותו, והתפלל ערבית עם המנין המרכזי, ולאחר התפילה הלך לביתו במתינות כמו בכל מוצאי שבת[כה].

אכסנאי בחנוכה

כט. רבינו היה אומר, דמה שמבואר בדברי הפוסקים (סימן תרע"ז סעיף א') דאכסנאי או בן הסמוך על שולחן אביו מדליק נר חנוכה במקום שאוכל ולא במקום שישן, דמקום קביעות אכילה עיקר, זהו דוקא בכגון אלו שבעצם אין להם עתה דירה ובית לעצמם, וכלפי זה כותבים הפוסקים דכשהעמידו לו בית אחד הקבוע לו לאכילותיו ובית אחר הקבוע לו לשינתו חשיב מקום האכילה עיקר, - ואולם הא ודאי פשוט ואין צריך לפנים, דמי שיש לו בית לעצמו ושם הוא מקום דירתו ומגוריו, ורק מאחר שאין לו מי שיבשל בביתו הרי הוא הולך ג' פעמים ביום למסעדה לאכול שם את סעודותיו, דלא עלה על דעת מאן דהו לומר שמקום הדלקת נרותיו הוא במסעדה ולא בביתו[כו].

ל. ועל פי זה היה רבינו מורה ובא, לגבי בחורי ישיבה שיש להם חדר מיוחד בפנימיה לשינה ולכל צרכיהם, ואוכלים ארוחותיהם בחדר האוכל הכללי של הישיבה, שהדבר פשוט וברור שצריכים להדליק נר חנוכה בחדרם המיוחד להם[כז] כיון ששם הוא מקום דירתם ומגוריהם, ואין צריך שגם יאכלו שם משהו במשך היום. אבל אין מקום כלל שידליקו בחדר האוכל הכללי, כיון ששם הוא מסעדה בעלמא, ואין להם שם שום דררא ושייטא של קביעות דירה[כח], - והיה אומר, דפשוט שאף בדיעבד אם הדליק בחדר האוכל לא יצא ידי חובתו וברכתו לבטלה, וצריך לחזור ולהדליק בחדרו בברכה[כט].

כה. מפי בנו הגאון רבי יצחק שליט"א.

כו. כתבי הרה"ג יוסף צבי פרנקל שליט"א.

כז. היינו כשרוצים להדליק בישיבה, אבל בודאי שיכולים להדליק גם בביתם ממש, וכדלהלן (אות ל"ד).

כח. שאלתי את רבינו היכן אני צריך להדליק נר חנוכה בעת שהותי בישיבה, האם בחדרי שבפנימיה המיוחד לי לשינה ולכל צרכי, או בחדר האוכל של הישיבה שבו אני אוכל את סעודותי, והשיב לי בתוקף ובריתחא דאורייתא, "היכן שאתה גר", וכמתרעם על שיש כאן בכלל

לא. וכמו כן, בן נשוי שמגיע לאכול את סעודות השבת אצל הוריו, וחוזר לישון בביתו, צריך להדליק נר חנוכה בביתו, ואם הדליק במקום אכילתו בבית הוריו, בפשטות הוא שלא יצא ידי חובתו וברכתו לבטלה, שהרי הדבר פשוט ואי"צ לפנים שמקום מגוריו ודירתו באותה שבת הוא בביתו הפרטי שלו, ואילו מה שאוכל את סעודות השבת בבית הוריו אינו אלא בתור אורח ובדרך אקראי בעלמא[ל].

לב. נשאל מאברך שגר מחוץ לירושלים, שהגיע לשבות עם משפחתו אצל חמיו בעיה"ק ירושלים לכבוד שבת חנוכה, והוא וכל בני משפחתו אכלו שם את הסעודות, ואשתו וילדיו גם ישנו שם, אך הוא בעצמו הלך לילך לישון בבית אחר, ובא לשאול היכן ידליק אם במקום אכילתו או שינתו, ואמר לו רבינו, דאין ספק דביתו ומגוריו באותה שבת הם בבית חמיו[לא], ומה שהולך לישון בבית אחר באקראי אינו כלום, והדלקת נר חנוכה בערב שבת צריכה להיות בבית חמיו[לב].

לג. מי שהדליק נר חנוכה בביתו, יכול לילך אחר כך ולאכול ולישון במקום אחר, כי אין ספק שבהדלקה בביתו יצא ידי חובתו אף אם באותה לילה אינו ישן שם[לג].

שאלה. וחזרתי ואמרתי, אדרבה זה גופא היא שאלתי, היכן הם מקום מגורי אם בחדרי שבו אני ישן או בחדר האוכל, ואמר לי, "פשוט שזהו בחדרך שאתה ישן", (ליל שב"ק ח"י כסלו תשס"ד). - ובהזדמנות אחרת (ליל כ' כסלו תשס"ד) דברתי עמו על הדלקת נר שבת בחדר האוכל של הישיבה, וחשב רבינו מתחילה שכוונתי על הדלקת נרות חנוכה, ותמה לנגדי, "מה מקום להדליק נר חנוכה בחדר האוכל של הישיבה, הרי זו סתם מסעדה בעלמא".

כט. מפי בנו הגאון רבי משה שליט"א.

ל. כן הורה רבינו להלכה למעשה (ליל שבת חנוכה תשס"ד).

לא. רבינו בתוך דבריו אמר לו בכהאי לישנא, "או ואו ליגט די רענצל" (היכן מונחת המזוודה), הלוא בודאי שבבית חמיך, ואין ספק שבשבת זו שם הוא מקום דירתך קביעותך ומגוריך".

לב. כתבי נכדו הרה"ג מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

לג. כתבי נכדו הרה"ג מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א, וכן הורה לי להלכה למעשה (ליל שבת חנוכה תשס"ט).

לד. וכן הורה לגבי בחור שהדליק בבית הוריו ששם ביתו, שיכול אחר כך לנסוע לישון בישיבה אף אם היא בעיר אחרת, והסביר טעמו, כי באמת דירתו וביתו הוא בבית הוריו, אלא דמכל מקום כשהוא ישן בפנימייה יכול לצאת ידי חובתו גם כשמדליק שם, אולם פשיטא שבהדלקה בבית הוריו יצא ידי חובתו אף כשבאותה לילה אינו ישן שם כלל[לד].

לה. היה מורה, שבן נשוי המתאכסן בשבת חנוכה אצל הוריו, וחוזר במוצאי שבת לביתו, צריך להדליק במוצאי שבת בביתו, ולפיכך מיד בצאת השבת עליו להזדרז לנסוע לביתו כדי להדליק נר חנוכה[לה].

לו. ואולם לגבי חתן המתחתן בחנוכה, והחופה היא בערב, ורק אז הוא מגיע לאולם[לו], הורה רבינו, שיש לו להדליק נר חנוכה בבית הוריו, כי עתה בעת חיוב ההדלקה שם הוא ביתו ממש, ורק בערב הוא עוקר את דירתו לביתו שלו[לז].

לז. מי שאין לו בית וישן ברחוב, בפשטות הוא דפטור מנר חנוכה[לח].

לד. כן הורה לי להלכה למעשה (נר ג' דחנוכה תשס"ד).

לה. ושאלתי את רבינו, דאמאי לא נימא שמכיון שקבע ביום השבת את ביתו בדירת הוריו, אם כן גם במוצאי שבת עדיין נחשב זה ביתו כל שלא עקר את דירתו משם, והשיב, "שבדברי הפוסקים חזינן שדבר זה אינו ברור כל כך שיועיל להחשב ביתו מחמת מה שנתאכסן שם ביום הקודם" (ליל שבת חנוכה תשס"ט), וכן הורה לנכדו הרה"ג מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

לו. נוסח השאלה היתה באופן זה, ולכן באופן שהחופה היא קודם השקיעה ועוקר מבית הוריו קודם השקיעה יעשה שאלת חכם איך לנהוג.

לז. כך אמר לי רבינו, שזו היא דעתו בשאלה זו, ואמר שאין זה דומה לשאלה הקודמת, כי שם מדובר באברך שיש לו בית משלו, וכל שייכותו עם בית הוריו אינו אלא כאכסנאי, וממילא כדי שיחול עליו דין אכסנאי צריך שיהא לו שם קביעות גם במוצאי שבת, אבל לא סגי במה שהיתה לו שם קביעות של אכסנאי ביום השבת, ומשא"כ במי שנמצא עכשיו בדירתו ובביתו ממש, אלא שבעוד שעה ושתים עתיד לעקור לדירה אחרת, לגבי זה פשיטא שאין לנו להתחשב עתה במה שעתיד להיות, אלא כל עוד שלא עקר עדיין מביתו יש לו להדליק שם כי שם ביתו (ליל שבת חנוכה תשס"ט).

לה. כן השיב לי רבינו לשאלתי (כסלו תשס"ד, כ"ט אלול תשס"ה).

ערב שבת חנוכה

לח. זמן הדלקת נר חנוכה בערב שבת הוא מפלג המנחה ואילך, אך נכון להסמיכו מה שיותר לשבת[לט].

לט. ומכל מקום לא היה רבינו מאחר זאת עד סמוך ללילה ממש, אלא אף בערב שבת חנוכה היתה הרבנית מדלקת נרות שבת בזמן הדלה"נ בירושלים שהוא ארבעים דקות קודם שקיעת החמה, ומעט לפני כן היה רבינו מדליק את נרות החנוכה[מ].

מ. היה מורה, דגם כשהאיש מדליק נרות שבת ואינו מקבל שבת בהדלקת הנרות, ידליק תחילה נרות חנוכה ואחר כך את נרות השבת[מא].

לט. כתבי נכדו הרה"ג מרדכי דוד ברנדסדורפר שליט"א.

מ. ספר היכל הוראה (ח"ב סימן ק').

מא. ספר היכל הוראה (ח"ב סימן ק"א). - בשו"ע (סימן תרע"ט סעיף א') איתא, דבערב שבת מדליקין נר חנוכה תחילה ואחר כך נר שבת, ובט"ז (סק"א) כתב בטעמא דמילתא, מפני שאם ידליק של שבת תחילה כבר קבליה לשבת ונאסר במלאכה, והיינו דוקא לשיטת בה"ג הסובר דקבלת שבת תלויה בנרות, אבל התוס' חולקים וסוברים דאין קבלת שבת תלויה בנר, ומסיים הט"ז דלדידן שהמנהג פשוט שהאשה המדלקת נרות מקבלת עליה שבת ואסורה במלאכה, לפיכך מי שהדליק נר שבת ושכח ולא הדליק נר חנוכה לא ידליק בעצמו אלא יתן לאחד מבני ביתו להדליק.

ולפי דברי הט"ז נמצא, דדוקא במי שמקבל עליו שבת בהדלקת הנרות יש לו להקדים ולהדליק נרות חנוכה, אבל באיש המדליק נרות שבת ואינו מקבל עליו שבת, מהיכי תיתי שידליק תחילה נר חנוכה, אדרבה שמא עדיף טפי להקדים נרות שבת דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם.

אולם ראה בספר בן איש חי (פרשת וישב סעיף כ') שכתב, דאף שהאיש מדליק נר חנוכה והאשה מדלקת נרות שבת, תמתין אשתו שלא תדליק נר שבת עד שידליק הבעל נר חנוכה, ויש בדבר טעם על פי הסוד כנזכר בדברי האריז"ל שאם ידליקו נר שבת קודם עושה פגם ח"ו, כי ענין נר שבת הוא להעלות את האור למעלה, וענין הדלקת נר חנוכה הוא להוריד את האור למטה, ואחר שהעלה את האור על ידי נר שבת לא יחזור ויורידנו על ידי נר חנוכה, אלא שמסיים הבן איש חי, דמיהו אם השבת בליל שביעי או שמיני שיש בהם הרבה נרות, והאשה רוצה למהר מחמת הזמן שלא נשאר לה זמן מרווח, אז תוכל להדליק אחר שהדליק הבעל נר אחד בלבד ולא תמתין עד שידליק הכל.

הגאון רבי ברוך ראובן שלמה שלזינגר זצ"ל
בעל מח"ס "ברכת ראובן שלמה"

עניינים שונים בהלכות חנוכה

חיים ברכה ושלו' וכל טוב סלה למעלת כבוד היקר והנכבד הרב **גמליאל בן הרב אלחנן י. ד. הכהן רבינוביץ** שליט"א.

בענין בחור שנוסע בחנוכה במטוס לביתו איך יתנהג בהדלקת נר חנוכה

הנה דבר פשוט הוא דלא שייך להדליק נר חנוכה במטוס מפני הסכנה. וגם בשדה התעופה לא יתנו לו להדליק. אלא אם יוכל להשיג חדר מיוחד להדליק שם, או שידליק בביהכ"נ שם. ולכן לכתחילה ודאי הדין הוא שצריך לתאם זמן הנסיעה באופן שיוכל להדליק נר חנוכה בביתו קודם הנסיעה או בביתו לאחר הנסיעה. ולכל פחות יתאם הנסיעה שיוכל להגיע לביתו קודם עלות השחר.

אלא דאם הוא אנוס ומוכרח לנסוע קודם זמן הדלקה ויגיע לביתו לאחר עלות השחר, יכול הוא בדיעבד לסמוך על הדלקת אביו כיון שהוא סמוך על שולחן אביו, ולא יקיים מצות מהדרין נר לכל אחד. אולם כיון שהוא לומד בישיבה ואינו סמוך על שולחן אביו בקביעות, וגם אין הוא נשוי שיוכל לסמוך על הדלקת אשתו, לכן כדאי שגם ישתתף בשמן עם בחור בישיבה כדין אכסנאי, וכמו שביאר המ"ב בסימן תרע"ז סק"ד דאכסנאי כיון שאינו סמוך על שולחן בעל הבית בקביעות צריך להשתתף בפרוטה בשמן.

ואע"ג דאכסנאי איכא עליו חיוב שישמע הברכות מבעל הבית כדכתב מ"ב סימן תרע"ז סק"ד. מ"מ היכא שאנוס הוא יוצא לכל הפחות מצות הדלקה ע"י השתתפות בפרוטה. ובפרט אם נימא שהוא יוצא בהדלקת אביו דאז יוצא מעיקר הדין גם בלי שמיעת הברכות מפני שהוא נגרר אחר אביו. דרק אכסנאי אינו נגרר אחר הבעל הבית כיון שאינו סמוך על שולחנו בקביעות. אולם אם עובר המטוס מעל מקום שרואים למטה נר חנוכה, ראוי שיברך בלי שם ומלכות ברכת שעשה נסים, כדי לצאת דברי הגמרא בסוכה דף מ"ו א' והמחבר בסימן תרע"ו ס"ג.

ואם נוסע בליל ראשון של חנוכה ולא הדליק ולא שמע הברכות, צריך הוא בליל שני לברך גם שהחיינו מדין מהדרין. דאע"ג דבעל שהוא חוץ לביתו וסומך על הדלקת אשתו, כתב המ"ב בסימן תרע"ו סק"ז דאם בא לביתו בליל שני אינו מברך שהחיינו שכבר יצא ע"י

ברכת אשתו מאתמול. שאני אשתו שהיא כגופו ונחשב כאילו הבעל עצמו בירך שהחיינו אפילו לא שמע הברכה, וליכא אצל בעל ואשתו דין מהדרין כמבואר בשו"ת ח"א סימן ע"ה. משא"כ בן הסמוך על שולחן אביו הא דפטור מעיקר הדין היינו רק מטעם נר איש וביתו וכל הסמוכים על שולחנו, אבל אם רוצים מקיימים הסמוכים על שולחנו דין מהדרין נר לכל אחד, ולכן אם הבן לא הדליק בליל ראשון וגם לא שמע שהחיינו בליל ראשון, צריך הוא לברך בליל שני שהחיינו מדין מהדרין, דלא גרע מאם שמע שהחיינו מאביו בליל ראשון יכול הוא אח"כ לברך שהחיינו באותו לילה מדין מהדרין, כמו שביארנו ענין זה בארוכה בשו"ת ח"א סימן ע"ה וסימן ע"ו.

ומה שהוסיף מע"כ לשאול וז"ל כשמדליק האב, והבחור בארץ ישראל, לא יהיה אז זמן חיוב לבחור הנוסע, האם מהני עכ"ל. הנה כשהבחור נמצא בארץ ישראל בזמן צאת הכוכבים, אז עדיין יום הוא באמריקה ובאירופה, וכיון שכל מה שכתבנו הוא רק באנוס, א"כ אף שהבחור אינו מקיים בהדלקת אביו מצות נר חנוכה מיד בזמנה בא"י, מ"מ מקיים בדיעבד כשאביו ידליק באמריקה והבחור יהיה אז במטוס.

ועיקר שאלת מע"כ הוא להיפך אם בחור נוסע מארה"ב לא"י, וכשהוא יוצא משם קודם פלג המנחה כבר הדליק אביו נר חנוכה בא"י. ולא יכול בנו לצאת בלילה במה שהדליק אביו בא"י דאז לא היה עדיין בנו בר חיובא, ובפרט בנר ראשון דחנוכה דבשעה שהדליק אביו בא"י עדיין לא היה כלל חנוכה אצל בנו בארה"ב.

ושאלה כעין זו כבר כתבנו סימן הקודם בהא דאיתא בשבת דף כ"ג א' ובשו"ע סימן תרע"ז דבעל הנמצא מחוץ לביתו יוצא במה שאשתו מדליקה בביתו. האם הכוונה הוא דהיכא דאשתו מדליקה בביתו פטור הבעל לגמרי להדליק חוץ לביתו דסגי הדלקת אשתו. או דכוונה הוא דבאמת גם אם אשתו מדליקה בביתו איכא חיוב על הבעל להדליק נר חנוכה מחוץ לביתו, אלא דכיון דאשתו כגופו מהני הדלקת אשתו בביתו גם בשבילו. וביארנו דלשון הגמרא בשבת הוא אמר רבי זירא לא צריכנא דקא מדליקו עלי בגו ביתאי, ופירש"י דמדליקין בשבילי בביתי. ומשמע מלשון הגמרא ורש"י דבאמת איכא חיוב גם על הבעל להדליק מחוץ לביתו, אלא שאשתו מדלקת בביתו גם בשביל הבעל. וא"כ אם בשעת הדלקת אשתו היה הבעל במקום שעדיין אינו זמן הדלקה, אין אשתו יכולה להדליק בשבילו דאכתי הבעל אינו בר חיובא. וצריך הבעל להדליק מחוץ לביתו. ואינו יכול לטוס מאמריקה לארץ ישראל בלילה קודם שידליק נר חנוכה או להשתתף בפרוטה אם אנוס הוא לטוס.

ואם הוא להיפך שהבעל נמצא בא״י והגיע כבר זמן הדלקה, והבעל יודע שאשתו מדלקת בחו״ל בעוד כמה שעות כשיגיע שם זמן הדלקה. יכול הבעל בדיעבד לסמוך על הדלקת אשתו בחו״ל, דאע״פ שאשתו אינה יכולה להדליק כשמגיע זמן הדלקת בעלה בא״י משתשקע החמה, מ״מ מה שמדליקה אשתו אח״כ במקומה בזמן הדלקה שלה, נחשב בדיעבד שהדליקה גם בשביל בעלה בזמן הדלקה. כיון דבשעה שהיא מדלקת בבית עדיין בעלה בר חיובא הוא עד עלות השחר, ועיקר מצות הדלקה מוטלת על מי שנמצא בבית בזמן הדלקה כדכתב תרומת הדשן סימן ק״א.

וכל דין זה שייך גם בבחור הסמוך על שולחן אביו. דאם הוא נמצא במקום שכבר הגיע זמן הדלקה, ויודע שאביו מדליק בעוד כמה שעות במקומו כשיגיע זמן הדלקה, יכול בנו בדיעבד לסמוך על הדלקת אביו, דאע״פ שאביו אינו מדליק בזמן הדלקה של הבן, מ״מ מה שמדליק אביו אח״כ במקומו בזמן הדלקה נחשב בדיעבד שהדליק גם בשביל בנו בזמן הדלקה, כיון שבנו בר חיובא הוא עד עלות השחר. אבל אם הבחור נמצא במקום שעדיין לא הגיע זמן הדלקה, ואביו הדליק כבר במקומו בזמן הדלקה, אין הבן נגרר אחר הדלקת אביו, כיון שהבן עדיין אינו בר חיובא, וצריך הבן להדליק בפני עצמו. ובמילא אם הוא אנוס ומוכרח לטוס בחנוכה מאמריקה לא״י קודם פלג המנחה, מוכרח הוא להשתתף בפרוטה עם חבירו באמריקה קודם הנסיעה, ומתוך אונסו אינו מקיים מצות הברכות.

****

ובענין שאלתו מי שנמצא במקום שנתנו לו רשות להדליק נר חנוכה לחמש דקות, והוא רוצה להדליק על סמך אולי לא יבחינו וישאר דלוק כשיעור, האם מותר לו לברך על הדלקתו. ואם כבו אותו אחר רבע שעה אם יצא.

הנה אם אין אשתו מדלקת בביתו מותר לו לברך שעשה נסים ושהחיינו, כי איכא דעה דברכה זו קאי גם על עצם חנוכה עיין שעה״צ סימן תרע״ו סק״ג. אבל אסור לו לברך להדליק נר חנוכה אם אמרו שיכבו הנרות קודם חצי שעה, כמו בהדליק במקום רוח מצויה דכתב המ״ב סימן תרע״ג סקכ״ה דהוי כאילו לא נתן בה שמן כשיעור, ובלא נתן שמן כשיעור כתב הביה״ל סימן תרע״ב ס״ב ד״ה כזה בשם פמ״ג דלא יברך. אלא דאפשר דאם בירך לא הוי ברכה לבטלה אם חשב שלא יכבו אותו קודם חצי שעה. ואם יבוא לביתו קודם עלות השחר ידליק עוד פעם ויברך רק להדליק בלי שם ומלכות. אבל אם אשתו מדלקת בביתו אם מדליק קודם שהיא מדלקת יברך כנ״ל רק שעשה נסים ושהחיינו. ואם מדליק לאחר

שאשתו הדליקה לא יברך כלום עיין מ"ב סימן תרע"ז סקט"ז.

****

ובענין אדם ששוכב בבית חולים ואשתו נמצאת על ידו, האם יכול להדליק בפרוזדור עם ברכה.

הנה אם אשתו הולכת לישון בבית ידליקה בבית ויוצא בזה גם הבעל. ואם היא יושנת בבית חולים ידליק בפרוזדור ויברך דאיכא שם פרסומי ניסא.

****

ובענין אם כדאי לבחור ישיבה להדליק בחדר חבירו.

פשוט הוא שהחיוב הוא בחדר שלו כמו בבית שלו. אולם יש שהנהיגו להדליק בחדר האוכל מפני שכתב הרמ"א בסימן תרע"ז ס"א דאם מדליקין בפנים צריך להדליק במקום שאוכל. אבל אין נראה כן שהרי הרמ"א מיירי באדם שיש לו בית שלם ומדליק בפנים לכן צריך מקום שאוכל, אבל בחור שיש לו רק חדר לישון הלא שם ביתו וביתו עדיף ממקום שאוכל כדכתב המ"ב שם סקי"ב. ותו הלא בחור אינו מדליק בפנים ממש אלא בחלון.

****

ובענין אדם שהדליק נר חנוכה וטפטף שמן על בגד של השכן אם חייב בהיזק.

הנה איתא בחו"מ סימן תי"ח סי"ב נר חנוכה שהזיק חייב דלא כרבי יהודה, שהיה לו לישב ולשמור שלא יזיק. ורק בפורים פוסק הרמ"א סימן תרצ"ה ס"ב בשם תוס' סוכה דף מ"ה א' דאם הזיק מתוך שמחה פטור, ואפילו בפורים כתב בחו"מ סוף סימן שע"ח דב"ד צריך לעשות סייג וגדר. ובענין להדליק שמן תרומה טמאה בפקודת הכהן. עיין משנה וירושלמי סוף תרומות ורמב"ם פי"א הי"ח ותוס' פסחים ל"ד א' ד"ה מחמין דכל ברשות כהן מותר, ונובי"ת או"ח סי' צ"ו.

****

ובענין התחיל ועל הכל ה' אלקינו אנחנו מודים לך ונזכר שלא אמר על הנסים.

יאמר על הנסים ועוד הפעם ועל הכל. ואין זה לבטלה שהרי אמר הודאה לה'. ואם התחיל רק ועל הכל ה' אלקינו יסיים אנחנו מודים לך ויאמר על הנסים, ואם לא סיים אנחנו מודים לך אינו לבטלה דהוי כאילו התחיל על הנסים עם הקדמת ועל הכל ה' אלקינו.

בכל הכבוד וברכה מרובה, מנאי

ש. באאמו"ר ש. ה. שלזינגר

הגאון רבי יוסף ליברמן זצ"ל
בעל משנת יוסף

מ"ש נס חנוכה שצריך לפרסמו ברבים

הרמב"ם (בסוף הל' חנוכה) כתב: מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד, וצריך אדם להזהר בה, כדי "להודיע הנס" ולהוסיף בשבח הא-ל והודיה לו "על הנסים" שעשה לנו עכ"ל. משמע שע"י הדלקת נר חנוכה צריך להודות לא רק נס נרות המנורה שדלקו ח' ימים, אלא "על הנסים" כולם שנעשו לנו בימים ההם.

והעטרת זקנים (בשו"ע או"ח סי' תרע"ו) הביא דרשת חז"ל (ילקוט משלי ט, ב) שכל המועדות יהיו בטלים חוץ מחנוכה ופורים, לרמז זה אנו מברכים להדליק נר שלחנוכה, מורה גם על העתיד עכ"ל. — ולהבין הענין, כי ח"ו לא תהא תורה מוחלפת, ותורתנו הק' נצחית, אלא שלעת"ל יהיו הנסים שאנו מודים עליהם במועדים, בטלים ברוב, לעומת הנסים הגדולים של הגאולה העתידה ב"ב. כמאמר הנביא (ירמיה טז, יד) לא יאמר עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ד' אשר העלה וגו' ומכל הארצות וגו'. (וכ"כ בספר מנות הלוי דף ריז:).

חוץ מנסי חנוכה ופורים, הכונה לנסים בדרך הטבע שהיו בפורים, שלכן לא נזכר שם ד' במגילה, כי הי' נס בנסתר, הרג אשתו בשביל אוהבו וכו'. וכן נס הנצחון הגדול בחנוכה הי' מלובש במלחמה טבעית. ונסים אלה שבדרך הטבע הם החשובים לפניו ית', שיכירו כל באי עולם כי יש מנהיג לבירה, ומלכותו בכל משלה, וכל הנראה כמנהג טבע העולם, מונהג על ידו ית' בהשגחה פרטית נפלאה. לכן לעת"ל כאשר הנסים הגלויים שהיו לנו יבטלו ברוב, לעומת הנסים העתידים ההם. אז דוקא תהי' יותר חשיבות לנסים הטבעיים של חנוכה ופורים, כי אז מלאה הארץ דעה את ד', ויקבלו כולם עול מלכותו ויכירו וידעו כל יושבי תבל, כי כל ההנהגה כולה בנסים נפלאים, גם אם מלובשים במנהג הטבע. ואז יבינו כי כמו בחנוכה ופורים, כן נסיך שבכל יום עמנו, אלא שאין בעל הנס מכיר בנסו. ולכן חביבה מצות נ"ח עד מאד.

וזו כונת הרמב"ם שעלינו להודות על כל הנסים, בין אלה שהם חוץ מדרך הטבע, ובין המלובשים בדרך הטבע. כי אין הבדל ביניהם. — ובזה נבין מש"כ בספרי הפוסקים והמפרשים, שאם כי לפי קושיית הב"י היה נס חנוכה רק ז' ימים, דעל יום א' היה להם שמן, מ"מ

מדליקים יום א' נר א' לזכר נס הנצחון. ולכאורה צ"ב למה עשו הזכר בהדלקת נר, ולא בזכר אחר, כלמשל תקיעה בחצוצרות זכר למלחמה ותקעתם וכו'. אכן יובן כי בדוקא עשו הזכר בהדלקת נר, להזכירנו כי כמו נס המנורה היה לכו"ע למעלה מדרך הטבע, ללא שום סיוע מאתנו, כן נס נצחון המלחמה הי' לגמרי מה', ואנו לא עשינו מעצמינו מאומה, רק עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ. לכן מזכירים נס הנצחון ג"כ בנר, בכדי להשוותו לגמרי לנס המנורה. [ודוקא לא בחצוצרות וכדומה שיהא נראה כאילו אנו עשינו מלחמה ונצחנו].

[ועי' בדרשות חת"ס (לחנוכה דף סה.) שבנרות חנוכה היו ג"כ ב' מיני נסים, הנס הראשון מציאת הפח הי' בדרך הטבע, ודליקת הנרות ח' ימים הי' למעלה מדרך הטבע, בכדי לגלות שגם מציאת הפח הנראה לכאורה כדבר טבעי הוא ג"כ נס עיי"ש. וזה להורות לנו לראות בכל דבר השגחת הבורא ית"ש, על נסיך שבכל יום עמנו וכו'.].

ולכן אסור להשתמש לאור נ"ח, ודלא כבשאר נרות מצוה דשבת ובית הכנסת. להודיע ולגלות כי אין לנו כלום בתשועה הגדולה מכחינו, ולא כחי ועוצם ידי עשה לי החיל הזה, רק הכל מן השמים. ולכן אין לנו רשות להשתמש בהם. משא"כ בשבת, אדרבא מי שטרח בע"ש יאכל בשבת, ומעשה האדם חשוב בהכנה לכבוד שבת.

וזה שאמר דהע"ה (תהלים ס, ו) נתת ליראיך נס (המנורה) להתנוסס (להכיר עי"ז שאר נסי הנצחון) מפני קושט סלה (כדי לדעת האמת שכל הנעשה בטבע הוא מהנהגתו ית').

ואולי בזה נחלקו ב"ש וב"ה, אם הנר האחד הרומז לנס הנצחון, צריך להיות בתחילה או בסוף, דלדעת ב"ש קודם עלינו להודות על הנס הגלוי למעלה מדרך הטבע של המנורה ז' ימים, החל משמונה נרות ופוחת והולך, עד שלבסוף בנר האחד מודה על הנס הנפלא המעוטף בטבע נצחון המלחמה. — ולב"ה להיפך קודם מודים על הנס הזה שבדרך הטבע, ואח"כ ז' ימים על נס המנורה.

וזהו המרומז בלשון הזמר: ומנותר קנקנים נעשה נס לשושנים, שהי' להם רק ליום א' ונותר על עוד ז' ימים, וא"כ הזכרון צ"ל רק ז' ימים, אבל בני בינה שיש להם בינה ודעת להכיר כל נסי ה' כולם, גם המעוטפים בטבע המלחמה, הם "ימי שמונה" קבעו שיר ורננים, כי מוסיפים נר האחד לנצחון המלחמה.

בפ' מקץ אחרי שיוסף הצדיק העליל עליהם כמרגלים, א"ל זאת עשו וחיו את האלקים אני ירא. רמז להם כי אין מקרה, וכל מה שנעשה הוא בהשגחת ה', ולכן זאת עשו תמיד וחיו בדעה זו כל ימי חייכם כי את האלקי"ם גימטריא הטב"ע (כי בשם אלקים

מדה״ד מנהיג ה׳ הנהגת הטבע) אני ירא מכל מאורעות הטבע אני ירא ורואה בהם השגחתו ית׳. ומיד הודו האחים ואמרו אבל אשמים אנחנו וגו׳].

ובזה יש להסביר מה שנתקשו בו המפרשים, מאי שנא פירסומא דניסא דחנוכה, שהוא גדול כל כך עד שצריך לפרסמו בחוצות, ולהדליק בפתח הפונה לרה״ר. ואילו בשאר המצוות שהם ג״כ לפירסומא ניסא, כגון קריאת המגילה ושתיית ארבע כוסות, לא חייב להיות בפומבי לכל באי חוצות. וכבר כ׳ החת״ס (בדרשותיו לחנוכה דף סד.) בזה, מפני שנסי יצי״מ וההצלה בימי מרדכי ואסתר היו ידועים ומפורסמים לכל העולם, משא״כ נס המנורה היה בביהמ״ק, וראוהו רק הכהנים, לכן מפרסמים אנו נס זה ביותר.

ולפי האמור לעיל י״ל שנס ההצלחה בחנוכה היה מיוחד במינו, שנעשתה פעולה טבעית של אחיזת החרב והחנית ביד, אבל הכל נעשה למעלה מדרך הטבע, ונס כזה צריך לפרסמו ביותר, בראש כל חוצות, למען יכירו וידעו כל יושבי תבל, כי ה׳ הוא האלקים אין עוד מלבדו, אמת מלכנו אפס זולתו.

מקום הדלקת נר חנוכה במקום שאין בו פרסומא ניסא

בס״ד כ״ו טבת תשע״ג

שוכט״ס ליקירי הרב המופלג בתורה ויראת ה׳ טהורה, משיש לילות כימים על התורה והעבודה, הרב שמואל יעקב אברהמי שליט״א, בית שמש

אחדשה״ט, משהנני חוזר בס״ד לאיתני בחסד ה׳ עלי, הריני משתדל לענות על המכתבים שנצטברו בינתיים.

שאלתך במי שנ״ח שלו לא נראה כלל ביום ערפל חזק, אם ידליק כתקחז״ל בשער הבית או החצר, או שידליק בפנים, שאם אין פרסו״נ בחוץ, שיהא פרסו״נ בביתו.

אין זו שאלה שכיחה, שלא ייראה להב הנר בכלל, אבל אי יתרמי כזאת, אז ידליק ע״י החלון, כדין מי שדר בעליה (תרעא, ה) שמניחו על מפתן החלון, אפילו הוא גבוה מי׳ טפחים מקרקעית העליה (מ״ב סקכ״ז), דבלא״ה רובא דאינשי מדליקים כן.

והנה בשו״ע (תרעז, ג) מי שהוא במקום שאין בו ישראל מדליק בברכות וכו׳, ולא מבואר אם ידליק בחוץ לרחוב שיהא פרסו״נ לנכרים שברחוב, או שידליק בפנים הבית כמש״כ הרמ״א כמה פעמים, שהיה כן נהוג בחו״ל בין הנכרים, ולכאורה ידליק בפנים בדלת הכניסה לחדרו, כשהמזוזה מימין ונ״ח משמאל ולמטה מי״ט, שעי״ז יתקיימו דברים אלה, או ידליק ע״י החלון כנ״ל, שעי״ז יהא פרסו״נ לו לעצמו, ולנכרים שיראו בחוץ, שיהודי מאמין בהקב״ה

אינו מתבייש להראות זאת לעולם [באופן שאין פחד מהגויים, שאז דינו כשעת הסכנה].

וכן בליל שלג מה בצע להדליק בחוץ כשאף א' אינו הולך ברחוב, ושם י"ל דתקחז"ל לא זזה ממקומה. — וכבר הבאתי במק"א מש"כ המקור חיים (להחות יאיר) שהמדליק ישב ע"י הנרות חצי שעה בזמר והודאה לה', בבחי' מה תשתוחחי נפשי ומה תהמי עלי וכו'.

טעם ההדלקה בחוץ

במדרש (על מקום מדרש זה ראה דרשות חת"ס דף סד.) הדודאים נתנו ריח ועל פתחינו כל מגדים (שה"ש ז', יד.), הדודאים נתנו ריח זה ראובן, ועל פתחינו כל מגדים זה נר חנוכה שעל הפתח. — וכבר הלכו בו נמושות לפרשו כל אחד לפי דרכו בקודש. [עי' דרשות חת"ס דף פה: כת"ס פ' ויצא דף נ"א, ועוד].

ונלע"ד עפ"י הידוע מהספה"ק (ומקורו בזוה"ק וכתבי האר"י ז"ל) כי הקדושה נקראת רשות היחיד, ע"ש יחידו של עולם אחד יחיד ומיוחד ית"ש, ולהבדיל הסט"א נקראת רשות הרבים, עלמא דפרודא, יתפרדו כל פועלי און (עי' עץ חיים שער י"א פ"ז, וקהלת יעקב ערך רה"ר). ומצות נר חנוכה להדליקה בפתח לרה"ר, להכניע הקלי' ע"י קדושת מצות נ"ח. [ואכן כ' הבני יששכר (מאמר ג, לט ומאמר ב, מו) דלכן בגלות מדליקים בפנים כי אין בנו כח להתגבר עליהם עיי"ש].

ולכאורה איך זה אנו מדליקים מול הקלי', ואין מפחדים שמא ח"ו תתאחז. אלא דכל מצות חנוכה בא ע"י מסי"נ עבור התורה, בעת שרצו "להשכיחנו תורתיך", והגם שיכלו לומר דאונס רחמנא פטרי', וחוץ מעל ג' העבירות א"צ למסירות נפש, מ"מ מסרו נפשם עבור שבת חודש ומילה, כי הבינו שבזה תלוי כל עתידו של עם ישראל. ובמסירות נפש זו עוררו את זכות התורה הק', שנתקיימה בנו הודות למסי"נ.

וכשיש זכות התורה אין פחד מהחיצונים. כדחזינן מעובדא (דע"ז יז.) דר' חנינא ור' יונתן דהוו אזלו באורחא, מטו לתרי שבילי חד אפיתחא דע"ז, וחד אפיתחא דזונות, אמר חד ניזיל אפיתחא דע"ז דנכיס יצריה, א"ל אידך ניזיל אפיתחא דזונות ונכפייה ליצרן ונקבל אגרא, כי מטו להתם חזינהו לזונות איתכנעו מקמייהו, א"ל מנא לך הא, א"ל מזימה תשמור עליך תבונה תנצרך, ופירש"י תורה תשמור עליך, ואנו הולכים הלוך ודבר בד"ת עיי"ש. וא"כ אין פחד להאיר

בנ״ח לרה״ר מקום הקלי׳, כי זכות התורה שבחנוכה שומרנו.

והנה במד״ר (שה״ש ז, יד) א״ר יודן בא וראה כמה חביבין הדודאים לפני מי שאמר והי׳ העולם, שבשכר הדודאים עמדו שני שבטים גדולים ישכר וזבולון. וידוע דישכר וזבולון הם עמודי התורה, הת״ח והמחזיקו, ובזכות עמוד התורה אפשר להאיר באור תורה ומצוה מול הסט״א בלי פחד. — וז״ש הדודאים נתנו ריח זה ראובן, שמצא הדודאים ועל ידו יצאו ישכר וזבולון עמודי התורה, וממילא על ״פתחנו״ כל מגדים זה נר חנוכה שעל הפתח, שבזכות התורה שהיה בחנוכה אנו מדליקם ״על הפתח״ בלי שום פחד להאיר באור התורה.

טעם ההדלקה ברה״ר

במדרש הובא בספר באור החיים (ארלנגר, חנוכה עמ׳ שכה) אמר הקב״ה ליעקב אתה מסרת נפשך על פך קטן (שהלך בלילה לבדו) בשבילי, גם אני אשלם לבניך בפך קטן לבני חשמונאים שנעשה נס ע״י פך קטן. ובשם מהרש״ל כתב שהיה פך קטן של שמן שרצה יעקב לנסך ע״ג המזבח ולכן חזר עליו כששכחו.

עוד י״ל בטעמו של יעקב אבינו שחזר בסכנה להביא פך קטן של שמן, כי כל השייך ליעקב הי׳ בו קדושה, וכידוע הצאן שלו עקודים נקודים וברודים, מרמזים לעולמות עליונים נוראים (ככתוב בכתבי האר״י ז״ל בע״ח). וא״כ שמן זה שנתקדש בהיותו ברכוש יעקב אבינו, אסור הי׳ לו להפקירו ולתת אפשרות לסט״א, לאנשי לבן ועשו, לזכות בו, ומשום כך מסר נפשו להחזירו לקדושה.

עכ״פ עשה בזה יעקב אבינו הכנה לנר חנוכה, כיון שעל מסירות נפשו זו הבטיחו הקב״ה בנרות חנוכה. וכקח״ז בזרע קודש (לחנוכה ליל ב׳ דף צח.) כתב דמ״ש חז״ל (חולין צא.) שיעקב חזר על פכים קטנים הוא הפך הקטן של שמן חנוכה, שזו היתה עבודת יעקב להמשיך אז הנס של חנוכה, וזה הי׳ התאבקותו עם המלאך שרצה לבטל ענין חנוכה וכו׳ ולהגביר כח יון. — ושם (צח:) שלא היה בטבע שהחשמונאים המעטים והחלשים יתגברו על הגבורים הרבים, אלא שמסרו נפשם על קידוש השם בכדי שלא לבטל מצות ה׳ בשום אופן, ועשו תשובה גדולה ובטחו בה׳ שאין מעצור להושיע ברב או במעט, ועי״ז מצאו חן בעיני ה׳ שמחל לעמו ישראל אשר חטאו לפניו, שבשביל זה הי׳ תחילת גלות יון, וע״י תשובה באים ליראה,

ותיקנו ביתר שאת להמשיך קדושת שמו ית', וזו היתה כל כוונתם, לא ליקח מלכות ושררה, רק למען כבוד שמו ית'. וכל הכח הזה הנחיל לנו יעקב אבינו בהאבקו עם המלאך, ומסר נפשו בשביל קדושת שמו ית'. דצריך להבין עכ"פ קצת לפי ערך שכלינו איך מתאבקים עם מלאך שהוא רוחני. אלא שהיתה ההתאבקות ג"כ ענין רוחני, שהמלאך שרו של עשו רצה להפילו לאיזה מחשבה וכדומה, שתהי' מניעה לעבודת ה', ויעקב נלחם עמו בתוקף וגבורה להעלות כל הדברים הגשמיים לקדושה, אתו"ד בקיצור עיי"ש.

והיינו שיעקב אבינו עשה הכנה לבניו למסור נפשם על זה, לא להוציא ח"ו שום דבר מהקדושה אל הסט"א, והוא קדושת הברית כידוע. ובכח מסירות נפשו נגד שר של עשו, הי' כח וגבורה לבניו ובני ובניו למסור נפשם גם הם בתקופת נס חנוכה, דכפי הנראה לא היו ראויים להעשות להם נס להצילם מהיונים, עד שמסרו נפשם על התורה והמצות, ולא פטרו עצמם מטעם "אונס רחמנא פטריה".

ורבינו החת"ס (בפ' מקץ עמ' רסד) אמר דעיקר נס החשמונאים בבית שני היה הכנה לגלות המר הזה, כי אילו היו ישראל יורדין לגלות הזה כמו שירדו בחורבן בית ראשון, שהיו פרוצים בתורה, וחציים מדבר אשדודית, לא היו יכולים להתקיים בגלות המר והארוך מבלתי להפר תורה ומצות, רק ע"י בית שני ואשר חרפו נפשם החשמונאים למות עבור התוה"ק, והם החזיקו מעוז התורה ועשו גדרים וסייגים ומשמרת לתורה, עי"ז נתנו כח לישראל לעמוד בדתם במשך הגלות הזה, עכתוד"ק (ומציין שם עוד מראי מקומות בחת"ס מרעיון זה).

וא"כ זו היתה מלחמת יעקב עם שר של עשו, שיעקב אבינו המשיך על בניו ענין המסירות נפש, שתתגלה ביתר שאת בימי חשמונאים, ובכחה יחזיקו מעמד עד סוף הגלות. ונגד זה נלחם הס"מ, ורצה לבטל מהם כח המסי"נ, והאור המאיר בחנוכה מאור הגנוז רצה לקחת מהם. אבל יעקב אבינו נלחם עמו במסי"נ, ויקרא שמו ישראל כי שרית עם אלקים ואנשים ותוכל.

וי"ל שלכן מדליקים נר חנוכה ע"פ דינא דגמ' ברה"ר, משא"כ מצות של פרסומא ניסא, כגון מגילה, וד' כוסות. — כי נ"ח הוא נס הבא מכח מסי"נ, ואותו צריך להודיע ולגלות לכל יושבי תבל, בחוצות תרונה.

כוונת ההדלקה לרה״ר דוקא

כן מבואר בספרים הקדושים, שזו כונת ההדלקה לרשות הרבים דוקא, דרשות הקדושה נקראת רשות היחיד [יחידו של עולם], ורשות הסט״א והקלי׳ נקראת רשות הרבים [יתפרדו כל פועלי און]. ולרה״ר אנו מדליקים נמוך למטה מעשרה טפחים, ומעולם לא ירדה שכינה למטה מעשרה טפחים (סוכה ה.), כדי שהקדושה שבנ״ח תאיר להם למטה, ותעלה משם הנצוה״ק שנפלו על ידינו לשם לקלי׳. — וכתב בספר מאיר עיני חכמים על חנוכה (מהרה״ק ר׳ מאיר מקראסטשוב ז״ל תלמיד בעל אור המאיר מזיטאמיר ז״ל) שכאשר איש ישראל מדליק נ״ח, נקבצים סביביו כל הנצוצוה״ק שנפלו לקלי׳ שלו ושל אבותיו ואבות אבותיו, ומחכים שיקיים המצוה כהלכתה ובדביקות לה׳, ואז יעלו הם יחד עם המצוה אל הקדושה, התבוננות נוראה!

ומבואר בספרים הקדושים שמחלוקת בית שמאי ובית הלל, אם מוסיף והולך או פוחת והולך, היא בבחינה הזו. — בית שמאי סוברים שהתכלית הוא להכניע הסט״א, וממילא יעלו ויפרחו משם כל הנצוה״ק השבויים אצלם, לכן צריכים להתחיל בשמונה כנגד שמונת ימי הנס, וע״י אור קדושת ימי חנוכה לרשות הרבים ממעטים הקלי׳ והסט״א, כמו בפרי החג כנגד אוה״ע, שע״י קדושת הקרבנות מתמעטים ונחלש כוחם. — וסברת בית הלל להוסיף קדושה, וע״י שאנו מאירים אור הקדושה לחוץ אל מקום הקלי׳, הם מתבטלים ויתפרדו כל פועלי און.

זו עבודתנו בימי החנוכה, להוסיף אור, בתורה ותפלה, והלל והודאה, ובדביקות בה׳, בפרט בעת הזמירות והפיוטים, שאז שירת הנשמה אל ה׳, ובזה ימין ה׳ רוממה, ימין ה׳ עושה חיל ומוסיפה הקדושה לעלות, עד כי תעלה מלא קומתה בביאת גוא״צ בב״א.

הדליק בחדר וסגרו באופן שאין רואים את הנרות אם יצא יד״ח

שאלה: הדליק נר חנוכה בחדר שבביתו, ונעל את החדר במפתח כדי שלא יפילו הילדים את המנורה, האם יצא ידי חובתו.

תשובה: אם המדליק ראה הנר שהדליק יי״ח אפילו סגר אח״כ הדלת ואף א׳ בפנים או בחוץ אינם רואים, דהו״ל ככבתה שאין זקוק לה, אפי׳ כבתה מיד ובמזיד.

וזה רק בדיעבד, ולכתחילה צריך שידלקו הנרות באופן שייראו אותן חצי שעה, ואח״כ כמו שיכול

לכבותן, כן יכול לסגור בעדן הדלת.

וע"ע בשו"ת משנ"י ח"ו עמ' רנה ד"ה ויש להסתפק עייש"ה. [גם אני אודך – משנ"י, תשובות קצרות סימן מט]

***

לתועלת המעיין אעתיק את התשו' בחלק ו', וז"ל: ויש להסתפק כאשר הוא מדליק לבני ביתו, או לרה"ר, אם הוא המדליק עצמו צריך לראות את הנרות, דהיינו אם הא דקיי"ל (שבת כג ושו"ע תרעג, ב) הדלקה עושה מצוה, אם ההדלקה צריכה להיות לצורך הראייה שלו, ואם לאו לא יצא, ונימא שסומא או מי שיש לו רטיה על שני עיניו רח"ל, או שסגר עיניו, או שהושיט ידו והדליק בפתח בחוץ והוא בפנים ואינו רואה הנר, שלא יצא בזה, דאין הדלקה בלי ראיית האור שהדליק. — או דילמא רק ההדלקה מצוה, ודי שיראו אחרים, דאה"נ אם הדליק בחדר שאין בו חלון, והכניס ידו והדליק וסגר הדלת ולא ראה אור הנר כלל, יתכן ולא יצא, דאף א' לא ראה האור, אבל כל שאחרים יכולים לראות יי"ח.

ונחלקו בזה, מהרש"ל (בתשו' עז) שכ' שסומא ידליק ויברך, אם אין לו מי שיוציאנו, והריעב"ץ במור וקציעה (סו"ס תרעה) חולק וסובר שלא יברך, מדהרואה מברך (כג.) ש"מ שיש מצוה בראייה, וא"כ כש"כ שהוא עצמו צריך לראות, וכ' בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' סז) דמהרש"ל יתרץ ראיה זו, דאם אינו מדליק יכול לברך רק על הראייה, אבל אם מדליק א"צ הוא עצמו לראות [והגם שהשע"ת (סו"ס תרעה) מביא דעת המו"ק כמסכים עמו, מ"מ העלה השבה"ל כהרש"ל עיי"ש].

ובדעת המו"ק צ"ל מדמצינו ברכת שעשה נסים לרואה, וברכה זו היא מהברכות שאומר גם המדליק (כתוס' סוכה מו. הנ"ל), א"כ סברא לומר שגם למדליק נתקנה רק כשרואה, דאם המדליק יכול לאומרה בלי ראייה, א"כ אין לברכה זו שייכות לראייה, ואיך יאמרה הרואה. — והרש"ל יכול לענות על זה, דגם המדליק אינו אומרה בלי ראייה, כי אחרים רואים ונחשב ג"כ לראיי'. ולכן הוי ברכה השייכת לראיי', ויכול הרואה לבד, לאומרה.

והנה מהרש"ל כתב דנהי דסומא לאו בר ראייה הוא, מ"מ לא גרע מציצית דכתיב וראיתם אותו, ותלוי בראייה, ומשו"ה ממעטינן כסות לילה, ואפ"ה סומא איתרבי מאשר תכסה בה (מנחות מג.), דמרבה אני סומא שאחרים רואים, והתם לא מהני ראייה דידהו לדידיה לראות הציצית, ואפ"ה לא מיפטר, כש"כ נ"ח שלא מיפטר, כיון שאחרים רואים, והסומא עושה בנרות מצות פרסום לאחרים עכתו"ד.

ובציצית כ' בשו"ע (ח, יא) עיקר מצות ציצית וכו' שתמיד יראהו, וכ' במשנ"ב (סקכ"ה) שייראו הציצית, ולא

יתחבם בכנפות, וההולכים בין העכו״ם יוצאים י״ח כשהציצית בכנפות, ומ״מ בשעת ברכה יהיו מגולין כדי הילוך ד׳ אמות עיי״ש, וכיון שמדמה הרש״ל ראיית נ״ח לציצית, א״כ בשעת ברכה צריך לראות הנרות, ואולי כל חצי השעה, הוי כהילוך ד״א בציצית. — אבל למהרש״ל לא הוא עצמו צריך לראות אלא די אם אחרים רואים, והיינו שכשיעור זמן הדלקה צריך הנר להיראות לו או לאחרים.

וכיון שלדעת מהרש״ל חיוב הסומא הוא מפני שאחרים רואים הנר שהדליק, א״כ למנהג שמדליקים בפנים (שהזכיר רמ״א תרעב, ב ותרעז, א) אם הסומא לבד בבית, ומדליק לבד [באופן שיכול], ומבחוץ לא רואים הנרות, י״ל דלא יצא י״ח, דלא הוי פרסו״נ לא לדידיה ולא לאחריני, אלא צריך הוא דוקא להדליק באופן שאחרים יראו [בחוץ, או לרמ״א בפנים]. — ואין לומר כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת, והרי ראוי שאחרים יכנסו ויראו, דהעיקר ההדלקה, ואז צריך להיות רואים.

יש לו דלת וחלון לרה״ר

בס״ד טבת תשס״ד
שוכט״ס להרה״ג ר׳ גמליאל ב״ר אלחנן י״ד הכהן רבינוביץ שליט״א.

אחדשה״ט, עד״ש בדירה שיש בה דלת לרה״ר קטן, וחלון לרה״ר גדול, אם מדליק בשניהם.

בדלת הפונה לרה״ר שאינו מקום הילוך להרבה אנשים, אבל יש מעלה בהדלקה בדלת, שהיא למטה מי׳ טפחים, ובצד שמאל מול המזוזה, ובצד אחר יש לו חלון לרה״ר שהרבה עוברים ושבים בו, ויש בו יותר פרסו״נ, ידליק גם בחלון כדינא דגמ׳ (שבת כג.) ושו״ע (תרעא, ח), דמפורש בגמ׳ הטעם דחשד, ובזה אין נפק״מ בין דלת לחלון. — האמנם שי״א שבזמנינו אין חשד, דליכא היכר לבני רה״ר כל כך, דרבים אין מדליקים כדינא דגמ׳, אצל הפתח לרה״ר, ותיכף משתשקע החמה (או בצאת הכוכבים), מ״מ הרוצה להדר כדינא דגמ׳ ידליק בשניהם. — וכ״כ הגהות הג״ר ברוך פרענקל ז״ל (בשו״ע סו״ס תרעא) דבשני חלונות לב׳ רוחות רה״ר ידליק בשניהם, וא״כ כמו״כ בדלת וחלון.

דמעיקר יש לו במקרה כזה להדליק בחלון שיש בו יותר פרסו״נ, שזו מצות נ״ח לפרסם הנס, וההדלקה במקום פרסו״נ עדיפא מהדלקה למטה מי׳ טפחים ומול המזוזה, דענין למטה מי״ט ג״כ רק משום פרסו״נ (טוש״ע ונו״כ תרעא, ו), ואינן לעיכובא. — וא״כ זה המהדר להדליק בדלת, אל יוותר על הדלקתו בחלון הפונה לרה״ר, והרגיל בנ״ח זוכה לבנים ת״ח (שבת כג:). [ומעיקר הדין די בדלת].

הגאון רבי אשר חנניה זצ"ל
מח"ס שערי יושר

המדליק לפני זכוכית מלוטשת ואטומה ולרואים מבחוץ נראה כמדורה, האם יצא ידי חובה

לכבוד ידיד נעורי הרב יוסף משה כהן שליט"א שלום וברכה רבה וכט"ס

יקרת מכתבו הגעני והריני להשיבו לפי מיסת הפנאי.

א) ראיתי את אשר הסתפק ודן במי שהדליק נרות חנוכה לפני זכוכית מלוטשת, ועי"ז לרואים מבחוץ נראה השלהבות דנרות חנוכה כמדורה, אם יצא בזה י"ח המצוה או לא, ושלכאו' נר' דלפמש"כ השו"ע (בסי' תרע"א סעיף ד') דבנראה כמדורה לא יצא י"ח, ה"נ בני"ד לא יצא י"ח כיון שלרואים מבחוץ נראה כמדורה, ושוב פלפל בזה מכמה מקומות בשו"ע, ובסוף תלה לנידון זה במש"כ החיד"א בספרו מדבר קדמות (מערכת מ' ס"ק כ"ט, ערך מאורי האש) דנחלקו אם הגוונים של הצבע הם טבע הנותנים, והאור רק מגלה אותם, או שהאור הוא היוצר את הגוונים והצבעים לפי טבע המקבלים, ולפי"ז פירש הג"ר צבי אב"ד דברלין למח' ב"ש וב"ה, דב"ש אומרים בורא מאור האש, וב"ה אומרים בורא מאורי האש, דב"ש סברי שהצבעים הם טבעיים של הנותנים, והאור רק מאיר את עין הרואה לראות אותם, לכן סברי שיברך בורא מאור האש, שההנאה אינה כי אם הראות. וב"ה סברי שהאור נותן הצבעים לפי טבע המקבלים, ומגיע לו מהאור הרבה הנאות לפי כל צבע וצבע המראה לעין, והרבה הנאות מגיע ממנו, וראוי לברך בורא מאורי האש ודפח"ח עכ"ל. דלפ"ז נר' דבני"ד תליה בפלוגתא הנ"ל, דלב"ש שהראיה היא מהנותן, ובני"ד היינו המדליק, א"כ כיון שלמדליק אינו נראה כמדורה, יצא י"ח המצוה, ותו לא איכפת לן בחסרון המקבלים, דהיינו הרואים שבעיניהם זה נראה כמדורה, בעוד שלב"ה שהראיה היא במקבלים, ובני"ד היינו הרואים, כיון שבעיניהם זה נראה כמדורה לא יצא י"ח, ולא יכול לברך על הדלקה כזו, וכיון שקיי"ל כב"ה לא יצא בהדלקה זו. ושוב ראה בקובץ מבקשי תו' שכתב בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א שכן יצא י"ח בהדלקה כזו, כיון שהרואה מבחוץ מבין שמסתמא המדליק מבפנים הדליק כדין מה שצריך לחובת היום עכתו"ד, אך לא כתב שם שום מו"מ הלכתי בזה, ולכאו' תליה במח' הנ"ל, ורוצה לדעת דעתי העניה בזה.

ב) לענ"ד נר' דני"ד לא שייך כלל למח'

ב"ש וב"ה שכתב החיד"א במד"ק, דהתם המח' היא מהיכן נוצר הצבע, האם מגוף הצבע, והאור רק מגלה אותו, או שהצבע נוצר מהאור לפי טבע הגופים המקבלים את האור, ומה ענינו לני"ד שהאור הנוצר אינו מדורה, ורק מי שרואה את זה דרך זכוכית שמטשטשת אותו, זה נראה בעיניו כמדורה. אלא נראה שני"ד תליה בנקודה אחרת, דהנה בנר חנוכה יש שני חלקי מצוה, הא' פירסומי ניסא לבעה"ב המדליק ואנשי ביתו, ב' פירסומי ניסא לבני רה"ר, [ויעויין במש"כ בזה בעוניי בשו"ת שערי יושר ח"א (סי' ל"א) עיי"ש]. לפ"ז נר' שבני"ד שלא חסר בפירסומי ניסא דבעה"ב ואנשי ביתו, אלא בפירסומי ניסא דבני ר"ה, תליה אם החלק דפירסומי ניסא לבני ר"ה הוי לעיכובא בדיעבד או לא, דלצד דלא הוי לעיכובא בדיעבד, יצא י"ח בדיעבד בהדלקה זו, בעוד שלצד שהפירסומי ניסא לבני ר"ה הוי לעיכובא בדיעבד, י"ל שלא יצא י"ח, כיון שחסר בפירסומי ניסא לבני רה"ר, שהרי בעיניהם זה נראה כמדורה.

ג) ומה שהגרי"ש אלישיב שליט"א הקיל בני"ד, היינו משום דס"ל שכיון שהרואים מבינים שהזכוכית המלוטשת היא שמטשטשת להם את הראיה לראות את הנרות כמדורה, אבל מסתמא המדליק הדליק כדין, [בפרט אם רואים מבעד לזכוכית המלוטשת גם את הקנים של החנוכיה שזה מוכיח שהדליק נרות נפרדים ואינם מדורה], א"כ י"ל דחשיב לפירסומי ניסא לבני ר"ה. אלא שבכ"ז יש מקום לומר דלא אזלינן אחר מה שהרואים מבינים, אלא אחר מה שרואים בפועל, וכיון שבפועל נראה בעיניהם כמדורה, חשיב שאין בהדלקה זו פירסומי ניסא כלפי בני ר"ה, ויש להחמיר לכתחילה שלא להדליק בצורה כזאת, אך בדיעבד שהדליק בצורה כזאת, נר' לענ"ד שיכול לברך על הדלקה זו.

ואף דבנראה כמדורה מבואר בשו"ע הנ"ל שלא יצא י"ח, והרמ"א הוסיף שיזהר שלא להעמיד הנרות בעיגול דנראה כמדורה, י"ל דהם מיירי שהשלהבות באמת מתערבים זב"ז, ואף אם נימא דהם מיירי שלא נתערבו השהלבות זב"ז ורק לעיני הרואים הוא נראה כמדורה, עכ"פ התם הרואים טועים לחשוב שזוהי המציאות האמיתית, לכן לא יצא י"ח בהדלקה זו, אבל בני"ד כיון שהרואים מבינים שרק הזכוכית מטשטשת להם את הראיה לראות את זה כמדורה, אבל מסתמא המדליק הדליק כדין, י"ל דבכה"ג יצא י"ח. ועוד דבלא"ה נהגו רבים בימינו לסמוך על בעה"ע ודעימיה, ולהדליק

בפתח הבית בפנים אפי' בלי שום סכנה וסיבה מוצקת להדליק בפנים, ולהסתפק בפירסומי ניסא דבני הבית לבד, ואף שהארכתי בעוניי בשו"ת שערי יושר ח"ב (סי' ע"ה) שראוי לכל ירא וחרד לדבר ה' להדליק בחוץ, כדעת הרבה מהראשונים ומרן השו"ע דשלא בשעת הסכנה או סיבה מוצדקת ע"פ ההל', צריך להדליק בחוץ, עכ"פ הנוהגים להדליק בפנים יש להם על מה שיסמוכו אפי' לגבי הברכה, וא"כ כ"ש בני"ד שיש עוד סניף לקולא דאפשר דחשיב כפירסומי ניסא גם לבני ר"ה כסברת הגרי"ש שליט"א, ודאי שיכול לברך על הדלקה כזו.

שוב זימן ה' לידי חוברת הלכות חנוכה ממרן הגרי"ש אלישיב שליט"א שיצא ע"י מרכז להל' ואקטואליה ושם (בעמוד סעיף ט') כתב שיש להקפיד בסגירת בית החנוכיה, שלא להשתמש בזכוכית אטומה, באופן שמבחוץ נראות השלהבות כמדורה עכ"ל. ומשמע שקצת הסתייג מהיתר זה, ודעתו שיש להקפיד שלא להדליק בצורה כזאת, וזה כעין דברינו. עוד נר' דמי שלא הדליק נ"ח באותו לילה, ורוצה לברך ברכת שעשה ניסים בראית נרות חנוכה, אם רואה נרות חנוכה דרך זכוכית מלוטשת והשלהבות דנרות חנוכה נראה לו כמדורה, יש להחמיר שלא יברך על ראיה כזאת שעשה ניסים מחשש ברכה לבטלה, אלא ימתין עד שיראה נרות חנוכה כראוי, ואז יברך עליהם שעשה ניסים, והנר' לענ"ד כתבתי וצור ישראל יצילנו משגיאות שלא נכשל בדבר הל'.

הדינים העולים מהנ"ל

א. לכתחילה אין להדליק נרות חנוכה לפני זכוכית מלוטשת שלרואים מבחוץ נראה כמדורה, אך בדיעבד שאין לו דרך אחרת שנרות חנוכה יראו לרואים מבחוץ רק דרך זכוכית מלוטשת, יוצא ידי חובה בהדלקה זו, ויכול לברך עליה.

ב. מי שלא עתיד להדליק באותו בלילה שדינו שמברך על הראיה, אם רואה נרות חנוכה דרך זכוכית מלוטשת, והשלהבות נראים לו כמדורה, לא יברך על ראיה זו מחשש ברכה לבטלה, וימתין עד שיראה נרות חנוכה כראוי ואז יברך עליהם.

המדליק נרות חנוכה בביהכ"נ, האם יכול לחזור ולברך בביתו שעשה ניסים ושהחיינו כשאין את מי להוציא י"ח * וכן כשהדליק בביתו ואין את מי להוציא י"ח בביהכ"נ, האם יכול לחזור ולברך בביהכ"נ

שאלה

א. נשאלתי במי שהדליק נרות חנוכה בבית הכנסת ובירך להדליק ושעשה ניסים בביהכ"נ, האם יכול לברך שעשה ניסים בביתו, כשאין לו את מי להוציא י"ח בביתו, או שאין לו לברך אותה בביתו, דיצא ידי חובת ברכה זו במה שבירך אותה בביהכ"נ.

ב. עוד נשאלתי בליל ראשון דחנוכה שחל בליל שבת [כמו השנה שנת תשס"ג] שכל א' בירך כבר בביתו לכל הג' ברכות, האם כשמדליקים אח"כ בביהכ"נ לא יברכו לא שהחיינו ולא שעשה ניסים, או שיכולים לברך שעשה ניסים בביהכ"נ, ולמעשה שאלה זו קיימת בכל שנה בע"ש שבתוך חנוכה שכולם כבר בירכו בביתם גם ברכת שעשה ניסים, האם שמדליקים אח"כ בביהכ"נ יברכו שעשה ניסים או לא.

תשובה

א) בשו"ת זרע אמת ח"א (סי' צ"ו) דן במי שבירך בביהכ"נ בלילה הראשונה דחנוכה לכל הג' ברכות, האם יחזור ויברך אותם בביתו או לא, וכתב דלא יברך שהחיינו בביתו אם אין לו את מי להוציא י"ח בביתו, [דאם צריך להוציא לב"ב, יכול לברך לכל הברכות בשבילם להוציאם י"ח], דיצא י"ח שהחיינו במה שבירך בביהכ"נ, כדקיי"ל בעלמא דזמן אומרו אפי' בשוק, וכיון שאמרו פעם א' תו לא צריך, וראיה לדבר דהא קיי"ל במי שאינו מדליק ולא מדליקים עליו, דמברך בלילה הראשונה על הראיה שהחיינו ושעשה ניסים, וכשמדליק אח"כ בליל שני לא מברך שהחיינו, דיצא כבר במה שבירך בלילה הראשונה על הראיה כמבואר בשו"ע (סי' תרע"ו סעיף ג'), ונידון דידן שבירך שהחיינו בביהכ"נ, לא גרע מבירך שהחיינו על הראיה שלא מברך יותר ברכה זו עכתו"ד עיי"ש. והביאו דבריו להל' הרבה אחרונים, מחב"ר (סי' תרע"א ס"ק ח'), שע"ת (ס"ק י"א), משנ"ב (ס"ק מ"ה), כה"ח (ס"ק ע"ד), בא"ח ש"ר פרשת וישב (ס"ק י"א) ועוד אחרונים, ומשמע לפ"ז שברכת שעשה ניסים יחזור ויברך בביתו אפי' שאין לו בני הבית להוציאם י"ח.

אלא שבס' טהרת המים בשיורי טהרה (מערכת הח' ס"ק ג') הקשה ע"ז, דבמקור הדין מבואר דברכת שהחיינו ושעשה ניסים שווים, דהרי מי שאינו מדליק שדינו שמברך על הראיה, אם בלילה הראשונה בירך על הראיה שהחיינו ושעשה ניסים, ואח"כ אירע

שהגיע לביתו ומדליק, מברך רק ברכת להדליק בלי שהחיינו ושעשה ניסים, דיצא י"ח במה שברכם על הראיה, וזה דלא כהזר"א ודעימיה, דס"ל שדוקא ברכת שהחיינו שיכול לאומרה בשוק, יוצא י"ח במה שבירכה בביהכ"נ, ולא יחזור לברך אותה על ההדלקה בביתו, אבל שעשה ניסים כיון שלא יכול לברכה בשוק, לא יוצא י"ח במה שבירכה בביהכ"נ, וצריך לחזור ולברך אותה על ההדלקה שבביתו, ומכח זה חלק על הזר"א ודעימיה, וכתב דאם בירך בביהכ"נ לג' ברכות, כשמדליק בביתו לא יחזור לברך שהחיינו ושעשה ניסים עכתו"ד עיי"ש. וכ"כ בשו"ת התעוררות התשובה ח"א (סי' ק"ג) בד"ה ופשוט, שאם בירך לג' ברכות בביהכ"נ, כשמדליק בביתו לא יברך רק ברכת להדליק. וכן בשו"ת יחוה דעת ח"ב (סי' ע"ז) הביא למאירי בשבת (דף כ"ג ע"א) שכתב וז"ל: מי שאין לו להדליק ואינו במקום שיהא אפשר לו לראות, יש אומרים שמברך לעצמו שעשה ניסים ושהחיינו בלילה הראשונה, ושעשה ניסים בכל הלילות, והדברים נראין עכ"ל. דמבואר בדבריו דברכת שהחיינו ושעשה ניסים שווים, ושניהם יכול לברך אותם על היום אפי' בלי הדלקה או ראיה, ולפ"ז אם ברכם בביהכ"נ, לא יכול לחזור ולברכם בביתו, וכן הביא לאחרונים הנ"ל שכתבו שאין לחזור לברך אותם בביתו, והעלה דיש לחוש בזה לסב"ל, ולא יחזור לברך שעשה ניסים בביתו. וכן העלה בשו"ת דברי שלום [מזרחי] ח"ה (סי' פ"א) עיי"ש. וכן בשו"ת אג"מ או"ח ח"א (סי' ק"צ) כתב על דברי הזר"א ודעימיה, דנר' מדבריהם שדוקא ברכת שהחיינו שיכול לאומרה בשוק בלי הדלקה, לכן כשבירך בביהכ"נ אפי' דהוי כבירך אותה שלא בשעת מצות ההדלקה, בכ"ז יצא י"ח ברכת שהחיינו, משא"כ בברכת שעשה ניסים, וזה אינו, דהא אמרינן בגמ' שבת (דף כ"ג ע"א) דהרואה בלילה הראשון מברך שהחיינו ושעשה ניסים, וש"מ דבלי ראית נרות חנוכה א"א לברך שהחיינו על הזמן, דבחנוכה כיון שאין לה קדושת יו"ט לא נתקן ברכת שהחיינו על עצם היום, אלא רק על מצות הדלקה או לפחות על הראיה שנמשך עדיין קיום המצוה, וא"כ ברכת שהחיינו ושעשה ניסים שווים, ואיך הזר"א ודעימיה חילקו ביניהם, עיי"ש שהאריך לפלפל בזה והניח את דבריהם בצ"ע עיי"ש.

ב) ובישוב דעת הזר"א ודעימיה נר' לענ"ד פשוט, דהזר"א וכל האחרונים שעמו לא התכוונו כלל לומר שברכת שהחיינו דחנוכה יכול לאומרה בשוק אפי' בלי לראות נרות חנוכה, בפרט שהזר"א הביא ראיה לדבריו מהסוגיא דהרואה מברך שנים, ואיך הביא ראיה לדבריו ממה שסותר את דבריו, א"ו דאף הזר"א ודעימיה ס"ל דברכת שהחיינו בחנוכה לא נתקנה אלא על מצות הדלקה, או על ראית נרות

חנוכה, [וכמש״כ המאירי בהדיא במגילה (דף ד׳ ע״א) בסוד״ה חייב אדם, שבפורים ברכת שהחיינו אינה על היום, משום שכל שאין בו כוס של קידוש, אין בו ברכה על הזמן, והרי זה דומה לחנוכה שיש בו ברכת הזמן על ההדלקה ולא על היום עכתו״ד עיי״ש. דמבואר בדבריו דפשיטא ליה דבחנוכה ברכת שהחיינו היא על המצוה ולא על היום, והוכיח מחנוכה לפורים דברכת שהחיינו היא על המצוה ולא על היום], אלא דס״ל שכיון שברכת שהחיינו היא ברכת הודאה לה׳ על שזיכנו והגיענו לקיום מצוה זו, א״כ כל שברך אותה פעם א׳ על מצוה זו, תו לא יכול לחזור ולברך אותה על אותה מצוה, אפי׳ שהם שני חיובי מצוה נפרדים, כמו ברכת שהחיינו על שופר שמברך שהחיינו על השופר ביום א׳ דר״ה, ולא חוזר ומברך שהחיינו על השופר ביום ב׳ דר״ה [למנהג ספרד], אע״פ שהם שני חיובי מצוה נפרדים, ולכן כשבירך שהחיינו בביהכ״נ לא יכול לחזור ולברך שהחיינו על ההדלקה שבביתו, אע״פ שהם שני חיובי מצוה נפרדים. בעוד שברכת שעשה ניסים כיון שהיא ברכת השבח על הנס, ונתקן לברך אותה בשעה שמקיים את מצות ההדלקה, א״כ על כל חיוב הדלקה נפרד, צריך לברך ברכת השבח על הנס, וכל שכן לדעת המו״ק (בסי׳ תרע״ב) דס״ל שברכת שעשה ניסים היא חלק ממצות הפירסומי ניסא שצריך לעשות במעשה ההדלקה, דהברכה משלימה לפירסומי ניסא של ההדלקה, ודאי שכל פעם שמתחייב בהדלקה נוספת, חייב לברך עוד פעם ברכת שעשה ניסים, כיון שהברכה משלימה לפירסומי ניסא של ההדלקה.

ומה שהזר״א הביא ראיה לזה מברכת שהחיינו שאומרה אפי׳ בשוק, היינו מברכת שהחיינו דיו״ט שקיי״ל שאם אמרה בשוק יצא י״ח, דאע״פ שנתקן לאומרה על הכוס, בכ״ז כיון שעיקר התקנה הוא על היום, כל שאמרה בשוק תו אינו חוזר ואומר אותה על הכוס אפי׳ שמקדש אח״כ על הכוס, כיון שסו״ס אמרה כבר פעם א׳ על אותו ענין שעליו נתקן לאומרו, א״כ ה״ה ני״ד כיון שאמר אותה בביהכ״נ על מצות הדלקה דביהכ״נ אע״פ שאינו על עיקר מצות הדלקה המוטלת עליו, בכ״ז תו לא יכול לחזור ולברך שהחיינו על ההדלקה שבביתו, כיון שסו״ס כבר בירך אותה פעם א׳ על אותו סוג מצוה, ולא גרע משהחיינו דיו״ט שאם אמרה אפי׳ בשוק יצא, ואע״פ שרהיטת דברי הזר״א סתומים ולכאו׳ לא מורים כ״כ על פירוש זה, נר׳ שקיצר באומר, והמדקדק היטב בלשונו במש״כ ״דקיי״ל בעלמא״ דזמן אומרו בשוק, וכן במש״כ נר׳ דהכא ״לא גרע ממי שבירך על הראיה״ יראה דמשמע שכן כוון לפירוש זה ואכמ״ל

שו״ר שכל דברינו מבוארים בתשו׳ מהר״ם מרוטנבורג דפוס פראג (סי׳ נ״ז) וז״ל: ששאלת הרואה שבירך

זמן בלילה ראשונה של חנוכה ולא הדליק, אם בלילה בא להדליק, אם יחזור ויברך זמן, נ"ל שאין לברך, חדא דלא אמרי' תרי זימנין "זמן על המצוה", ועוד כיון דזמן אפי' אמר בשוק יצא, "לא גרע מי שברך על הראיה", ממי שברך בשוק דאינו חוזר ואומרה "על הכוס ביו"ט" עכ"ל. [ואפשר שמש"כ הב"י בסי' תרע"ו שמצא לתשובה אשכנזית והביאה בקיצור נמרץ עיי"ש, כוונתו לתשו' מהר"ם מרוטנבורג זו], ומפורש בהדיא בדבריו דברכת שהחיינו היא על המצוה ולא על הזמן, ולכן א"א לברך אותה פעמים על המצוה, וכן מבואר בדבריו דמה שמביא ראיה מזמן אומרו בשוק, היינו מהאומרו בשוק ביו"ט שניתקן בו זמן על היום, דאע"פ שתיקנו לאומרו על הכוס, אם בירכו בשוק לא חוזר לברכו על הכוס, כיון שסו"ס בירך אותו על אותו ענין שעליו ניתקן לאומרו, א"כ גם בחנוכה אם בירך שהחיינו על ראית הנרות, אע"פ שעיקר התקנה היתה לברך שהחיינו על ההדלקה, עכ"פ כשבירך אותה על הראיה שהיא ג"כ קצת מצוה כעין הדלקה וכדהלן, לא חוזר ומברך שהחיינו על ההדלקה, דלא גרע זה מבירך שהחיינו בשוק ביו"ט, וזהו עוד טעם למה לא יחזור לברך שהחיינו כשמדליק, אחרי שבירך אותה על הראיה, וזה דלא כשו"ת יחוה דעת הנ"ל דכתב דמתשובת המהר"ם מרוטנבורג זו מבואר דס"ל דאף בחנוכה ברכת שהחיינו נתקנה על היום כמו ביו"ט עיי"ש, וכמבואר.

ג) ומה שהקשה בס' טהרת המים מדין הרואה שבירך ביום הראשון על הראיה שהחיינו ושעשה ניסים, ואח"כ אירע שהגיע לביתו ומדליק, מברך רק להדליק, ואינו מברך שהחיינו ושעשה ניסים, דמוכח מינה דשהחיינו ושעשה ניסים שווים, וזה דלא כהזר"א ודעימיה שחילקו בין שהחיינו לשעשה ניסים. לענ"ד י"ל ע"פ מש"כ בעוניי בשו"ת שערי יושר ח"א (סי' ל"א) דהפירסומי ניסא שנוצר לבעה"ב וב"ב בראיה, זה חלק ממצות הפירסומי ניסא שצריך לעשות במעשה ההדלקה, [ובזה ביארתי בס"ד למה שליח שמדליק כשאף א' מבני הבית לא נמצא בבית, לא מברך שום ברכה, וכן למה סומא שמדליק לא מברך, דהיינו משום דכיון שבאופנים אלו אנשי הבית לא רואים להדלקת נרות חנוכה, ואין בהדלקה פירסומי ניסא לבני הבית, שהיא חלק ממצות ההדלקה, לכן א"א לברך על הדלקה כזאת עיי"ש. אגב עפ"ז יתיישב ג"כ מאי שנא מצות נר חנוכה שתיקנו לברך על הראיה, משאר מצות כגון לולב וסוכה וכיו"ב שלא תיקנו לברך על הראיה, ועיין בתוס' סוכה (דף מ"ו ע"א) בד"ה הרואה נר, שעמדו בקושיא זו ותירצו ע"ז שני תירוצם ונדחקו קצת בזה עיי"ש דאכמ"ל. ולדברינו א"ש, [עיי"ש בשו"ת שערי יושר ח"א שהוכחנו יסוד זה מכמה ראשונים

ואחרונים], דמה שבחנוכה תיקנו לברך על הראיה, היינו משום שהיא חלק ממצות הפירסומי ניסא של ההדלקה, ומצאתי בס״ד בס׳ הפרדס (לרבינו אשר ב״ח, שער שמיני ח״א) שאחר שהביא לדברי התוס׳ וכתב עליהם דכבודם במקומו מונח אבל אין בהם טעם וריח, הוסיף וכתב וז״ל: אלא נראה לי דהכי טעמא, דדין הוא דמברכינן בנר חנוכה על הראיה יותר משאת מצוות, לפי שנר חנוכה עושה זכרון לנס כשנכנסו יוונים להיכל, והוה ליה כרואה מקום שנעשו בו ניסים לאבותינו שחייב לברך בא״י אמ״ה שעשה ניסים לאבותינו וכו׳, הילכך חייב לברך ג״כ כשרואה נר חנוכה, כמו במקום שנעשו ניסים לישראל שחייב לברך, אבל שאר מצוות לא וכו׳ עכ״ל עיי״ש. והיינו כדברינו, אלא שהוסיף בזה דברים ביתר שאת, דחשיב כרואה למקום שנעשו בו הניסים לאבותינו בימים ההם].

עפ״ז נר׳ דברואה שאין לו אפשרות להדליק באותו לילה, כל המצות נר חנוכה שמוטלת עליו הוא לראות נר חנוכה, ולעשות בראיה זו פירסומי ניסא לעצמו, ועל מצוה זו לברך שהחיינו ושעשה ניסים, כיון שאין בידו לקיים יותר מזה, ולכן אפי׳ שנתחדש לו אח״כ מציאות חדשה שנוצר לו מצב שיכול להדליק וצריך להדליק, בכ״ז לא יכול לחזור ולברך על מצות הדלקה שנתחדשה לו כעת שעשה ניסים, כיון שבירך אותה כבר פעם א׳ על מצות נר חנוכה ופירסומי ניסא שהיתה מוטלת עליו באותה שעה, ולא דמי למי שבירך על המילה ברכת השבח דאשר קידש וכו׳, ואחרי שמל נתגלה לי שיש ציצין המעכבים את המילה, דחוזר לברך גם ברכת השבח דאשר קידש ידיד, כמש״כ הרמ״א ביו״ד (סי׳ רס״ה סעיף ג׳) עיי״ש, דהתם כשבירך אותה בתחילה לא קיים עדיין למצות המילה, כיון שנשארו ציצין המעכבים את המילה, ומה שבירך בתחילה היה ברכה לבטלה, לכן צריך לחזור ולברך אותה אח״כ, בעוד שבניי״ד כיון שבתחילה כל המצוה שהיתה לו זה רק הראיה, יצא י״ח כשבירך אותה אז, ותו לא צריך לחזור ולברך אותה כשהתחדש לו אח״כ גם מצות הדלקה. וכן לא דמי למי שהדליק בביהכ״נ ובירך שעשה ניסים, ואח״כ כשמדליק בביתו חוזר ומברך שעשה ניסים, דהתם הם שני חיובי הדלקה שונים, והחיוב הדלקה בביהכ״נ אינו קשור כלל לחיוב הדלקה שבבית, ואע״פ שהדליק בביהכ״נ יש עליו חיוב הדלקה בבית, כמו מי שלא הדליק בביהכ״נ, לכן צריך לחזור ולברך על החיוב הדלקה שבבית שעשה ניסים, בעוד שמי שבירך על הראיה ושוב הזדמן לו להדליק, זה רק תוספת באותו חיוב מצוה, וכיון שבירך כבר פעם א׳ שעשה ניסים על חיוב מצוה זו, ויצא בזה י״ח, לא יכול לחזור ולברך אותה על התוספת במצוה שהחדש לו כעת. [ואף שמדברי תשו׳ מהר״ם מרוטנבורג

הנ"ל משמע קצת דבבירך על הראיה ובסוף מדליק, לא יחזור לברך רק ברכת שהחיינו, אבל ברכת שעשה ניסים יכול לחזור ולברך, י"ל דמהר"ם מרוטנבורג ס"ל כדעת הסוברים שמברך פעמים שעשה ניסים, אחד על הראיה, ואחד על ההדלקה, כמש"כ הריטב"א בשבת (דף כ"ג ע"א) בשם רש"י, וכ"כ המ"מ (בפ"ג מהל' חנוכה הל' ד') בדעת הרמב"ם עיי"ש, ויש עוד מה לפלפל בזה אך אכמ"ל].

ועיין בשו"ת דברי שלום הנ"ל ח"ה (סי' פ"א ס"ק ה') שדקדק מדברי האו"ז הל' חנוכה (סי' רכ"ה), ומס' המנהיג (סי' קמ"ט), דמי שבירך שעשה ניסים ושהחיינו על הראיה, אם אח"כ מדליק בביתו, מברך רק ברכת להדליק, ומכח זה הק' על הזר"א שכיון שלמד לדין דמי שבירך בביהכנ"ס שהחיינו, שלא יחזור ומברך אותה בביתו, משום דלא גרע ממי שבירך על הראיה, א"כ היה לו ללמוד משם דלא מברך גם שעשה ניסים, כמבואר באו"ז והמנהיג דברואה שבירך שעשה ניסים, כשמדליק אח"כ בביתו מברך רק ברכת להדליק, והניח דבריו בצ"ע, וזהו כעין קושית הטהרת המים, ולהנ"ל לא קשה מידי. [ואע"פ שהאו"ז הביא שם לפנ"כ לדברי רש"י בדין הרואה, נר' דלומד ברש"י כדעת המרדכי בשבת (סי' רס"ז) בדעת רש"י, דמיירי במי שחושב שלא יוכל להדליק, אלא שאח"כ נוצר לו מצב שכן יכול להדליק, ויש עוד מה לפלפל בזה אך אכמ"ל].

ד) ובזה יתיישב מנהג העולם בע"ש שבתוך חנוכה, שמברכים בביתם להדליק ושעשה ניסים, וכשבאים אח"כ לביהכ"נ ויש עשרה, מברכים להדליק ושעשה ניסים אע"פ שכולם כבר בירכו שעשה ניסים בביתם, ולא צריך להוציא אף אחד י"ח ברכה זו, דלאחרונים הנ"ל דס"ל דכשבירך שעשה ניסים בביהכ"נ לא יכול לחזור ולברך אותה בביתו, א"כ הוא הדין להיפך שכולם הדליקו בביתם ובירכו שעשה ניסים, כשמדליקים אח"כ בביהכ"נ ולא צריך להוציא אף א' י"ח, לא יכולים לברך שעשה ניסים, כמש"כ הבא"ח פר' וישב (ס"ק י"א) לגבי ברכת שהחיינו, דכשחל ליל ראשון דחנוכה בליל שבת וכל הציבור הדליקו בביתם ובירכו את כל הברכות, לא יחזרו לברך שהחיינו בביהכ"נ, כיון שכולם בירכו אותה כבר בביתם עכתו"ד, וכ"כ בס' ילקוט יוסף מועדים (עמוד ר"ב בהערה), דלאחרונים הנ"ל ולשיטתו בשו"ת יחוה דעת, גם ברכת שעשה ניסים לא יכולים לחזור ולברך בביהכ"נ בליל ראשון של חנוכה שחל בליל שבת עכתו"ד עיי"ש. וכ"כ בשו"ת דברי שלום הנ"ל (סוס"ק ה') עיי"ש. ולשיטתם אף בכל חנוכה, בע"ש שבתוך חנוכה שכולם כבר הדליקו בביתם ובירכו שעשה ניסים, לא יכולים לחזור ולברך שעשה ניסים בביהכ"נ, אך מנהג העולם בע"ש שבתוך חנוכה אינו כן,

אלא אע״פ שכולם בירכו שעשה ניסים בביתם, בכ״ז חוזרים ומברכים אותה בביהכ״נ, וזה סותר את שיטתם, ולדברינו א״ש דכיון שהם שני חיובי מצוה שונים, לכן יכולים לחזור ולברך ברכת שעשה ניסים, ולפ״ז מוכח ממנהג העולם בע״ש שבתוך חנוכה שנקטו העיקר כהזר״א ודעימיה, ולפמשנ״ל דבריהם מבוססים היטב ע״פ ההלכה, וכן עיקר. [ואף שבשו״ת פרי השדה ח״ד (סי׳ פ״ד) רצה לחדש שיכולים לחזור ולברך לכל הברכות בביהכ״נ אע״פ שבירכו אותם בביתם, כיון שיש בזה תוספת פירסומי ניסא, ודימה את זה לתפילת נדבה שכל שמחדש בה דבר יכול לחזור ולהתפלל עכתו״ד, ולפ״ז אין ראיה ממנהג העולם בע״ש שבתוך חנוכה לזר״א ודעימיה, אין דבריו מוכרחים כלל, וני״ד רחוק כרחוק מזרח ממערב מדין תפילת נדבה ואכמ״ל].

ה) ומה שהביא בשו״ת יחוה דעת למאירי בשבת (דף כ״ג ע״א) שמבואר בדבריו דס״ל שברכת שהחיינו ושעשה ניסים יכול לאומרה על היום בלי מצות הדלקה, וצריך לחוש לדעתו, ולכן אם בירך לשתי ברכות אלו בביהכ״נ, כיון שלמאירי יצא י״ח שני ברכות אלו, לא יחזור ויברכם בביתו. הנה מחוץ למה שדברי המאירי בשבת כפשוטתם לכאו׳ סותרים למאירי במגילה, שכתב דפשוט לכו״ע שברכת שהחיינו בחנוכה הוא על המצוה ולא על היום, ומכח זה הוכיח שכן הוא גם בפורים, ודחה בשתי ידים לדעה שרצה לחדש דבפורים ברכת שהחיינו היא על היום, בלא״ה דבריו תמוהים במש״כ שיכול לברך שעשה ניסים על היום בלי הדלקה ובלי ראיה, דבשלמא לגבי שהחיינו עוד שייך לומר שהיא על הזמן, אם נומר שמה שאמרו חז״ל שזמן אומרו בשוק חוזר גם על ברכת שהחיינו שתיקנו בחנוכה, [אע״פ שזה נסתר מפשטות הסוגיא דהרואה מברך כנ״ל, וכן נסתר מהמאירי במגילה], אבל שעשה ניסים מה שייך לומר שהוא ברכה על היום, הרי בגמ׳ בשבת (דף כ״ג ע״א) מבואר שרק המדליק או הרואה נרות חנוכה מברך אותה, הא לא״ה לא מברך, ועוד דאם היא ברכה על הזמן, האיך יכול לחזור ולברך אותה שמונה פעמים על אותו זמן. ואף שיש מקום לישב כמש״כ הביה״ל (בר״ס תרצ״ב) בד״ה ושהחיינו, שי״ל שעל תוקפו של נס מברך שעשה ניסים אפי׳ בלי שום מעשה מצוה, עכ״פ מנין למאירי לחדש דבר כזה שכפשוטו סותר לגמ׳.

ועוד דבמאירי שם כתב מיד אח״כ וז״ל: וכן ראיתי מי שכתב שמי שלא הדליק עדיין ובא לו בתוך ימי החנוכה, שלילה ראשונה שהוא מדליק מברך זמן עכ״ל. ובפשטות דעה זו חולקת על הדעה שהביא לפנ״כ, דלדעה שהביא לפנ״כ כיון דס״ל שברכת שהחיינו הוא על היום, א״כ מיד ביום הראשון כשלא הדליק ולא ראה, מברך

שהחיינו על היום, ואח"כ בתוך ימי חנוכה בלילה הראשונה שמדליק לא מברך שהחיינו, ואילו לדעה השניה שהביא כיון שלא הדליק ולא ראה בתחילת ימי חנוכה, לא מברך שהחיינו, ורק בלילה הראשונה שמדליק בתוך חנוכה מברך שהחיינו, א"כ איך כתב המאירי וכן ראיתי מי שכתב וכו', דמשמע שאין מחלוקת בין שני דעות אלו והרי פליגי, והיה לו לומר אבל ראיתי מי שכתב וכו', או י"א שלא יברך שהחיינו אלא בלילה הראשונה שמדליק בתוך חנוכה וצ"ע.

ו) והנר' לענ"ד בביאור וישוב דברי המאירי דלא לסתרו דבריו בשבת למש"כ במגילה, דאף המאירי בשבת ס"ל דבחנוכה אין ברכת שהחיינו על היום, כדכתב במגילה כדבר פשוט כביעתא בכותחא, והוכיח מזה על פורים שאין שהחיינו על היום, ומש"כ המאירי בשבת שאם לא עתיד להדליק ולא לראות, מברך שהחיינו ושעשה ניסים בלילה הראשון, ושעשה ניסים בכל לילה, מיירי במי שיודע שלא תהיה לו שום אפשרות להדליק או לראות נרות חנוכה כל ימי חנוכה, וס"ל שבכה"ג עשו תקנה מיוחדת לעשות זכר ופירסום לנס במה שמברך שעשה ניסים בכל לילה, וע"ז מברך שהחיינו בלילה הראשונה, [כעין מה שתיקנו למי שלא יכול לקיים את מצות ההדלקה שיעשה פירסום לנס בראית הנרות, וע"ז יברך שהחיינו], ותיקנו שהחיינו על מצות פירסום הנס כזה קלוש דאמירת ברכה בעלמא, לתוספת חיזוק להראות שזה נחשב כעין פירסום הנס דהדלקה. אבל מי שיודע שעתיד להדליק או לראות נרות בתוך חנוכה, לא יברך בליל ראשון דחנוכה שום ברכה אף לא שהחיינו, והיינו משום דאף ברכת שהחיינו אינה ברכה על היום אלא על מצות ההדלקה ופירסום הנס, וכל שיש לו אפשרות בתוך חנוכה לקיים למצות פירסום הנס כהלכתו ע"י מעשה הדלקה, או לפחות בראית הנרות שגם זה מעשה פירסום הנס קצת כנ"ל, וע"ז לברך שהחיינו, אין לו לברך שהחיינו רק אז. [דאם ברכת שהחיינו היתה על היום היה צריך שלברך אותה מיד בתחילת ימי חנוכה אפי' בלי הדלקה וראיה, אם אין לו אפשרות להדליק או לראות בימים הראשונים דחנוכה].

ולכן כתב המאירי מיד אח"כ, וכן ראיתי מי שכתב, שמי שלא הדליק עדיין, ובא לו בתוך ימי חנוכה, שלילה ראשונה שהוא מדליק מברך זמן עכ"ל. דאין זה סותר לדעה שהביא לפנ"כ, דהשתא מיירי במי שיודע שיוכל להדליק בתוך ימי החנוכה, דבכה"ג צריך לחכות עד שיוכל להדליק ואז לברך שהחיינו, ואף הדעה שלפנ"כ מודה בזה כמשנ"ל. וע"פ זה אתי שפיר גם דברי המאירי במגילה, דהתם מיירי במי שקורא למגילה ביום, אלא שהמאירי הביא שם דעה שרצתה לחדש שמה שחוזר ומברך שהחיינו ביום הוא

על היום, דס״ל שמה שמברך שהחיינו בלילה זה רק על קריאת המגילה ולא על היום, דליל פורים כיון שא״א לקיים בו סעודת פורים אינו נחשב ליו״ט, לכן בפורים ביום שאפשר לקיים בו סעודת פורים ונחשב כיו״ט, חוזר ומברך שהחיינו על היום, וזה דחה המאירי בשתי ידים, דברכת שהחיינו בפורים אינה על היום, אלא על מצות פירסום הנס דקריאת המגילה, כמו בחנוכה דהוא על פירסום הנס שעושה בהדלקה, [ולפמשנ״ל באורך אף המאירי בשבת ס״ל הכי, רק ששם חידש שאם אין לו שום אפשרות לפרסם הנס במעשה, תיקנו לפרסמו ע״י אמירת ברכה בעלמא וע״ז לברך שהחיינו], ולכן אין כלום בדבריהם במה שאמרו שמה שחוזר לברך שהחיינו ביום פורים הוא על היום, דלשיטתם שאין לברך שהחיינו על מצות קריאת המגילה של יום, כיון דהיא אותה מצוה כמו של הלילה, וכל הטעם לחזור ולברך שהחיינו ביום הוא על עצם היום, אין זה כלום, דאין ברכת שהחיינו על היום בפורים וחנוכה.

וע״ע במאירי במגילה (דף י״ד ע״א) שכתב דמי שאין לו מגילה יקרא את ההלל, ושכן עיקר, ועיין במקראי קודש חנוכה (סי׳ כ״ה הערה 1) שהביא לדברי המאירי אלו, וכתב דס״ל שכשאין לו מגילה יש מצוה להודות על הנס בקריאת ההלל, וכן ס״ל בחנוכה כשאין לו נרות, אלא שבחנוכה א״א לתקן להודות בהלל במקום ההדלקה כיון שבלא״ה אומרים הלל בחנוכה, לכן בחנוכה ההודאה על הנס הוא בברכת שעשה ניסים, והביא למאירי הנ״ל בשבת שכשלא יכול להדליק או לראות מברך שעשה ניסים בלי להדליק ולראות עכתו״ד עיי״ש. ומבואר מזה דאף המאירי במגילה סובר לחידוש הגדול שחידש בשבת, ואעפ״כ כתב (בדף ד׳ ע״א) כדבר פשוט שודאי שלא תיקנו ברכת שהחיינו על היום אלא על המצוה, ולפמשנ״ל א״ש ובאמת לא פליגי ושני הדברים קיימים. ועיין בשו״ת שבט הלוי ח״ג (סי׳ צ׳) במש״כ לישב לדברי המאירי דלא לסתרו אהדדי, ודבריו שם בקיצור נמרץ וקצת סתומים, וקשה לעמוד על כוונתו, ואפשר שכוונתו כעין מש״כ אך לא לגמרי כדברינו עיי״ש. ואע״פ שהמשנ״ב (בסי׳ תרע״ו בשעה״צ ס״ק ג׳, ובסי׳ תרצ״ב סעיף א׳ בביה״ל בד״ה ושהחיינו) למד במאירי דס״ל שאף בחנוכה תיקנו ברכת שהחיינו על היום כמו ביו״ט עיי״ש, ונגררו אחריו בס׳ מקראי קודש חנוכה (סי׳ כ״ה), שו״ת אג״מ או״ח ח״א (סי׳ ק״צ), שו״ת יחוה דעת הנ״ל, ועוד מחברי ספרים בימינו, אפשר שאם המשנ״ב היה רואה למאירי במגילה לא היה כותב מה שכתב, וממילא מה שנסמכו על דבריו הבאים אחריו אין בו כדי סמיכה.

ז) כל זה לישב דברי המאירי בשבת, אבל לענין דינא ודאי דלא קיי״ל כהמאירי בשבת, בפרט לפמש״נ עד כאן

באורך שרוב ככל הפוסקים ס"ל שבחנוכה לא נתקן שהחיינו על היום, ואפי' המהר"ם מרוטנבורג והזר"א ודעימיה דלכאו' היה נר' דס"ל שאף בחנוכה נתקן שהחיינו על היום, זה אינו כנ"ל, ואפי' המאירי בשבת לא ס"ל כן, אלא כמש"כ במגילה שודאי שלא תיקנו שהחיינו על היום בחנוכה, רק שהמאירי בשבת חידש חידוש גדול ושיטה חדתא כמשנ"ל, ואינו להל' כיון שחידוש זה הוא נגד דברי התוס' הנ"ל בסוכה (דף מ"ו ע"א) בד"ה הרואה נר, שהקשו דמ"ש נר חנוכה שמברך על הראיה משאר מצות כגון לולב וסוכה שאינו מברך על הראיה, ותירצו ע"ז שני תירוצים עיי"ש, ואם כחידושו דהמאירי בשבת שבחנוכה כשא"א להדליק, עצם הברכה היא המצות פירסומי ניסא, אין מקום לקושית התוס'. וכן הוא נגד סתימת כל הראשונים והאחרונים שכתבו שהמדליק או הרואה מברך, כלשון הגמ' בשבת (דף כ"ג ע"א) הנ"ל, דמשמע דלא ס"ל לחידושו הגדול דהמאירי בשבת. ועוד דבפר"ח (בסי' תרע"ו סעיף א') כתב וז"ל: ברכת שהחיינו לא נתקנה אלא על ההדלקה או ראיה, אבל בלא זה לא יברך וכו' עכ"ל. וזה בהדיא דלא כהמאירי בשבת, וכ"כ הפמ"ג במש"ז (ס"ק ב') וציין לפר"ח עיי"ש. וכ"כ הברכ"י (בר"ס תרצ"ב) בשם האחרונים לגבי ברכת שעשה ניסים ושהחיינו בפורים, דבלי מצות מקרא מגילה אין לברך אותם, וכ"כ הנצי"ב בעמק שאלה פר' וישלח (שאילתא כ"ו ס"ק י') גבי חנוכה ופורים, ובשד"ח מערכת חנוכה (סי' ט' ס"ק ג'), ושו"ת אג"מ הנ"ל או"ח ח"א (סי' ק"צ), ועוד הרבה אחרונים, א"כ מכח כל זה ודאי דלא ס"ל להל' כהמאירי, ואפי' מי שיודע שלא יוכל להדליק ולא לראות נרות כל שמונת ימי חנוכה, לא יברך שום ברכה.

עוד נר' לענ"ד דלפמשנ"ל בדעת המאירי בשבת, שמש"כ שיכול לברך שהחיינו ושעשה ניסים בלילה הראשונה, ושעשה ניסים בכל לילה, זוהי תקנה מיוחדת למי שיודע שלא ידליק ולא יראה נרות חנוכה כל ימי חנוכה, הלא"ה אין לו לברך שום ברכה עד שידליק או יראה נרות בתוך ימי חנוכה, א"כ מי יודע שעתיד להדליק או לראות נרות בתוך ימי חנוכה, אלא שטעה ובירך שעשה ניסים ושהחיינו בלי להדליק או לראות נרות חנוכה, כיון דאפי' לדעת המאירי בשבת הוי ברכה לבטלה, כשידליק אח"כ צריך לחזור ולברכם בשעת ההדלקה, כיון שכן הוא דעת כמעט כל הראשונים והאחרונים, ולהנ"ל אף דעת המאירי בשבת כן. ורק אם חשב שלא ידליק ולא יראה נרות חנוכה כל ימי חנוכה, ובירך שעשה ניסים ושהחיינו בלי הדלקה וראיה כדעת המאירי בשבת, בכה"ג אם אח"כ נזדמן לו להדליק או לראות באותו לילה שבירך, לא יברך שעשה ניסים ושהחיינו, לחוש לדעת המאירי בשבת

דיצא בזה ידי חובת הברכות, מאחר שברכם בשעה שלא היה יכול להדליק ולא לראות נרות כל ימי החנוכה, ולמאירי בשבת כשברכם באותה שעה יצא בזה ידי חובתם, וזה שלא כדברי שו"ת דברי שלום הנ"ל (סוס"ק ב') שכתב שאם בירך שלא בשעת הדלקה ולא בשעת ראיה, שעשה ניסים ושהחיינו, שוב לא יברך בשעת ההדלקה או שעת ראיה, לחוש לדעת המאירי בשבת עכתו"ד עיי"ש. ומשמע מרהיטת דבריו דמירי במי שיודע שיוכל להדליק או לראות אח"כ, ואעפ"כ אם בירכם בלי הדלקה וראיה, לא יחזור לברכם בשעת ההדלקה או הראיה. ולפמש"נ עד כאן לא נראה כן, אלא בכה"ג יחזור לברכם בשעת ההדלקה או הראיה כנ"ל.

סוף דבר מאחר והזר"א וכל האחרונים שעמו ג"כ ס"ל שבחנוכה לא תיקנו ברכת שהחיינו על היום, כדעת כל הראשונים והאחרונים הנ"ל, ומה שחילקו בין ברכת שהחיינו לברכת שעשה ניסים הוא מהטעם שנתבאר לעיל (בס"ק ב'), ואינו סותר לשום הלכה, ולא לשום דעה בראשונים, אף לא למאירי בשבת, ודברי הזר"א ודעימיה מבוססים היטב ע"פ ההלכה, ומה שהשיגו עליהם איזה אחרונים, גרם להם זה מחמת שלא ירדו לסוף דעתם דהזר"א ודעימיה, וכמש"נ בדברינו שעד כאן, נר' לענ"ד העיקר כדברי הזר"א וכל האחרונים שעמו, ואין לחוש בזה לסב"ל, מאחר ומוכח ממנהג העולם בע"ש שבתוך חנוכה דפשט המנהג כהזר"א ודעימיה, ממה שבע"ש שבתוך חנוכה כולם בירכו בביתם שעשה ניסים, חוזרים ומברכים אותה בביהכ"נ, וזהו כהזר"א ודעימיה כמשנ"ל (בס"ק ד'), וקיי"ל דבמקום מנהג לא אמרינן סב"ל, ובפרט שבני"ד יש לצרף גם את סברת המו"ק, שברכת שעשה ניסים היא חלק ממצות פירסומי ניסא דמעשה הדלקה, ובכה"ג לא אמרינן סב"ל על הברכה כמש"כ המו"ק, א"כ מכל הלין טעמים נר' שמי שבירך שעשה ניסים בביהכ"נ, יכול לחזור ולברך שעשה ניסים על ההדלקה שבביתו אע"פ שאין לו את מי להוציא י"ח בביתו, וכן בליל ראשון דחנוכה שחל בליל שבת, או בע"ש שבתוך החנוכה, אפי' שכולם כבר הדליקו בביתם ובירכו שעשה ניסים, יחזרו ויברכו שעשה ניסים על ההדלקה שבביהכ"נ, והנר' לענ"ד העניה כתבתי, וצור ישראל יצילנו משגיאות שלא נכשל בדבר הל', ויראנו נפלאות מתורתו.

הדינים העולים מהנ"ל

א. מי שהדליק נרות חנוכה בבית הכנסת ובירך שעשה ניסים ושהחיינו, כשמדליק בביתו אפי' שאין לו את מי להוציא ידי חובה, יכול לחזור ולברך שעשה ניסים בביתו, אבל לא ברכת שהחיינו, [ואף שכמה מחכמי דורינו פקפקו על הזר"א ודעימיה וסוברים שיכול לברך גם שהחיינו,

לענ"ד אין דבריהם מוכרחים ואכמ"ל, ואיך שלא יהיה לא נפקא מידי ספיקא, וסב"ל].

ב. ליל ראשון של חנוכה שחל בליל שבת וכולם בירכו בביתם שעשה ניסים ושהחיינו, כשמדליקים אח"כ בבית הכנסת יכולים לחזור ולברך שעשה ניסים, אבל לא ברכת שהחיינו. וכן בכל שנה בערב שבת שבתוך חנוכה שכולם בירכו בביתם שעשה ניסים, כשמדליקים אח"כ בביהכ"נ יכולים לחזור ולברך שעשה ניסים, וכן הוא המנהג.

ג. מי שיודע שלא יוכל להדליק ולא לראות נרות חנוכה כל ימי חנוכה, לא יברך שום ברכה כל ימי חנוכה, אף לא ברכת שהחיינו, אך אם בכל זאת בירך שעשה ניסים ושהחיינו בלילה הראשונה בלי הדלקה וראיה, ואח"כ נתחדש לו מצב שיכול להדליק או לראות נרות חנוכה, לא יחזור לברך שהחיינו, ואם נזדמן לו להדליק או לראות נרות חנוכה בלילה הראשונה, לא יברך גם שעשה ניסים.

ד. מי שיודע שיזדמן לו להדליק או לראות נרות חנוכה בתוך ימי חנוכה, לא יברך שום ברכה עד שיזדמן לו להדליק או לראות נרות חנוכה, ואם לא חיכה עד אז לברך, אלא טעה ובירך שעשה ניסים ושהחיינו בלי הדלקה וראיה, שיזדמן לו אח"כ להדליק או לראות, צריך לחזור ולברך שעשה ניסים ושהחיינו בהדלקה הראשונה.

האם אפשר לברך על הדלקת נרות חנוכה שמדליקים במסיבות הנערכות באולמות או בביהכ"נ וביהמ"ד שלא מתפללים ערבית אבל יש שם שיעור תו' או כולל ערב

לכבוד האברך היקר מאד הרב מרדכי דוד זייבלד שליט"א שלום וברכה רבה וכט"ס

יקרת מכתבו הגעני וראית את אשר דן והסתפק אם במסיבות חנוכה יש להדליק נרות חנוכה בברכה כמו בביהכ"נ וביהמ"ד, או לא.

א) כבר דשו בזה חכמי דורינו, ודעת רוב רובם שאין להדליק נרות חנוכה בברכה במסיבות שבאולמות וכיו"ב אפי' שאפשר שנמצאים שם איזה אנשים שלא הדליקו ולא שמעו הדלקת נרות חנוכה, כ"כ בשו"ת מנחת יצחק ח"ו (סי' ס"ה), שו"ת דברי יציב או"ח ח"ב (סי' רפ"ו), שו"ת שבט הלוי ח"ד (סי' ס"ה), שו"ת ציץ אליעזר חט"ו (סי' ל'), שו"ת קנין תו' ח"א (סי' קל"א), שו"ת תשובות והנהגות ח"א (סי' שצ"ח), ס' חנוכה (פכ"א סעיף כ"ז) בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א, וכ"כ בס' הליכות שלמה (אוירבך) מועדים חנוכה (פי"ז סעיף ד') וכ"ה דעת עוד כמה חכמי דורינו וראיתי את דבריהם באיזה חוברות וכעת אתח"י.

וטעמם של הפוסקים הנ"ל נר' דס"ל דכיון שעצם המנהג של הדלקה בביהכ"נ עם ברכה נחבטו בזה הפוסקים, מה המקור והטעם למנהג זה, ובריב"ש (סי' קי"א) כתב דכיון שאין אנו יכולים לקיים המצוה כתקנתה להדליק על פתח הבית בחוץ, דיד עכו"ם תקיפה עלינו, לכן תיקנו לעשות פירסומי ניסא לרבים בהדלקה דביהכ"נ, ובכל בו כתב דהוא כדי להוציא את מי שאינו בקי, וגם הוא הידור מצוה ופירסום הנס, וזכר למקדש, ובס' המנהיג (סי' קמ"ח), ובאשכול הל' חנוכה נקטו בעיקר לטעם דהוא זכר למקדש, ובלבוש (ר"ס תרע"ג) כ"כ בשם הרא"ש, ובב"י כתב הטעם דהוא בשביל להוציא אורחים שאין להם בית, כמו שתיקנו קידוש בליל שבת לאורחים, ורוב הטעמים הנ"ל כמעט לא שייכים בימינו, דטעם הב"י ודאי ל"ש בימינו, כדקיי"ל בקידוש, וכן טעם הריב"ש לא שייך בימינו בא"י שיד ישראל תקיפה וצריך להדליק בחוץ, כמש"כ בעוניי בשו"ת שערי יושר ח"ב (סי' ע"ה) יעוי"ש, והטעם הראשון של הכל בו להוציא את שאינו בקי או מי שאין לו נרות חנוכה, ג"כ כמעט ל"ש בימינו, מאחר דכל מי שבא לביהכ"נ יש לו נרות חנוכה ובקי ומדליק בביתו, ורק משום שנהגו כן, לא מבטלים למנהג שכבר נהגו, א"כ דוקא מה שהתפרש בהדיא שנהגו להדליק עם ברכה, לא מבטלים למנהג שכבר נהגו, אבל אופנים שלא התפרשו במנהג הבו דלא להוסיף עלה, ואין להדליק באופנים אלו עם ברכה. ואף שלכאו' במסיבות גדולות ואסיפות עם מצוי יהודים שאינם שומרי תו"מ, וי"ל שע"י ההדלקה שמדליקים שם מוציאים אותם י"ח המצוה, ויכולים לברך על ההדלקה, אך זה אינו, דודאי שהם לא מתכוונים לצאת י"ח המצוה בהדלקה זו, רק נהנים לראות את ההדלקה, וכן המדליק לא מכוון להוציאם י"ח, וקיי"ל שא"א להוציא אחרים י"ח בלי כוונת שומע ומשמיע, ועוד דהריב"ש פליג ע"ז וס"ל דהדלקה של ביהכ"נ וכיו"ב לא מהני להוציא את שאינו בקי או מי שלא מדליק בביתו, וכ"פ הרמ"א (בסי' תרע"א סעיף ז').

ב) והטעם של זכר למקדש שכתב הכל בו ועוד כמה ראשונים, אף דשייך גם בימינו, עכ"פ זה שייך דוקא בביהכ"נ דחשיב כמקדש מעט והוי זכר למקדש, אבל לא מקום אחר. ואף הטעם דהוי הידור מצוה ופירסום הנס, דשייך בימינו גם במסיבות גדולות, עכ"פ מזה שכל הראשונים והשו"ע הדגישו ביהכ"נ ולא אשתמיטתיה לא' מהם לומר דה"ה בכל מקום שמתאספים בו רבים, משמע שהתקנה היתה רק בביהכ"נ, והבו דלא להוסיף עלה, ואף שאינו מוכרח כ"כ, עכ"פ לא נפקא מידי ספיקא. ועוד דבטעם הברכה על הדלקה בביהכ"נ נתקשו האחרונים, דכיון דהוי רק מנהג איך מברכים ע"ז, בפרט לדעת השו"ע

דס"ל שלא מברכים על מנהג. ועיין בשו"ת חכם צבי (סי' פ"ח), ובס' מור וקציעה (בסי' תרע"ב), ובשאר אחרונים במש"כ לחדש כל מיני חידושים כדי לישב למה בכ"ז מברכים על הדלקה זו, ואף אם נקבל את דבריהם, עכ"פ כיון שהברכה על הדלקה זו דהוי רק מנהג הוא דין מחודש, אין לך בו אלא חידושו, ואין לנו להוסיף בזה חידושים מדעתנו, א"כ כיון שאפי' בהדלקה דביהכ"נ יש מה לדון בזה בפרט בימינו, ואף הטעמים השייכים בימינו בביהכ"נ נר' שנאמרו רק על ביהכ"נ, ועצם ההדלקה עם ברכה בביהכ"נ הוא חידוש גדול, אין לנו להוסיף בזה מנהגים חדשים, ואין להדליק בברכה במסיבות חנוכה וחתונות ובר מצוות וכל כיו"ב הנערכות באולמות, וכן לא באסיפות עם הנערכות ברחובה של עיר וכיו"ב.

ובס' ילקוט יוסף מועדים (עמוד ר"ד), וס' תורת המועדים (עמוד ר'), כתבו דאם מתפללים באותם מסיבות מנחה וערבית יכולים להדליק עם ברכה, אך לפמשנ"ל אין זה מועיל להדליק עם ברכה, כיון שמה שמתפללים שם מנחה וערבית לא מהני להחשיבו לביהכ"נ, ומש"כ בס' תורת המועדים בהערה דכיון שמתפללים שם ערבית דמי ממש לביהכ"נ עיי"ש. להנ"ל אינו כן דודאי מחמת תפילה א' שמתפללים שם, לא נקרא מקדש מעט ולא חל עליו דין ביהכ"נ.

ג) ואף שבשו"ת אז נדברו ח"ו (סי' ע"ה) כתב דטעם הריב"ש הוא העיקר, ויש לסמוך עליו דהיה ראש הפוסקים, והאחרונים נמשכים אחריו, ולטעמו יש להדליק בברכה בכל מקום שמתאספים בו רבים. לא נתחוורו לי דבריו, דכבר נתבאר לעיל דכיון שבא"י יד ישראל תקיפה וכל א' צריך להדליק בחוץ, ולעשות פירסומי ניסא לרבים בהדלקה שבביתו, לא צריך להדליק בביהכ"נ כדי לעשות פירסומי ניסא לרבים כמו בזמן חז"ל, ובפרט שהאז נדברו שם בהמשך כתב שפשוט שכיום בא"י צריך להדליק בחוץ כמפורש בש"ס וכל הראשונים והפוסקים, ואינו רוצה לדון כלל בדברים בטלים שכ' איזה רב מת"א שבימינו בטלה התקנה להדליק בחוץ, שלא יראה ח"ו כאילו הש"ס והפוסקים זקוקים להסכמתנו עכתו"ד עיי"ש. [וע"ע בשו"ת שערי יושר הנ"ל (סי' ע"ה ס"ק ה') במש"כ בקיצור נמרץ להוכיח שדברי אותו רב הם דברים בטלים], וכיון שגם הוא מסכים שכיום צריך להדליק בחוץ, א"כ אף לטעם הריב"ש לא צריך להדליק בביהכ"נ כנ"ל וצ"ע.

ואולי ס"ל דאע"פ שכיום בא"י בטל הטעם שאמר הריב"ש להדליק בביהכ"נ, עכ"פ כיון שבחו"ל עדיין שייך הטעם של הריב"ש, א"כ אף בא"י נשארה התקנה שצריך לעשות פירסומי ניסא ברבים ע"י הדלקה בביהכ"נ, שלא לעשות כשתי תורות בעם ישראל, וכיון

שהתקנה הראשונה לא זזה ממקומה, א״כ בכל מקום שיש בו פירסומי ניסא לרבים שייכת התקנה שצריך לעשות פירסומי ניסא ברבים, ויכולים להדליק שם עם ברכה. אך אפי׳ אם נקבל לדרך זו, כבר נתבאר לעיל דאף לטעמים ששייכים בימינו כיון שלא אשתמיטתיה לפוסקים לומר שתקנה זו נתחדשה אף במקום של רבים שאינו ביהכ״נ, נר׳ שנתקנה רק בביהכ״נ והבו דלא להוסיף עלה. וכיון שדברי המתירים לברך לא נתחוורו, העיקר כדברי האומרים שאין לברך על הדלקת נרות שעושים במסיבות ואסיפות עם, ובפרט דרבים הם וקיי״ל הל׳ כרבים, ואיך שלא יהיה לא נפקא מידי ספיקא וסב״ל.

ד) ואפי׳ בביהכ״נ שלא הדליקו בו בערבית, [אם מחמת שנאנסו מאיזה סיבה שהיא ולא יכלו להדליק בערבית, או מפני שלא רגילים להתפלל שם ערבית], ועושים שיעור תו׳ בעשרה, או מסיבת חנוכה וכנס חיזוק וכיו״ב, או כולל ערב, ולא מתפללים אז ערבית, ורוצים להדליק עם ברכה, יש בזה עיקולי ופשורי אם יכולים להדליק עם ברכה או לא, דאע״פ דבשו״ת משנה שכיר ח״ב (סי׳ ר״ב) האריך למעניתו לומר שיכולים להדליק עם ברכה, כל ראיותיו הם שאע״פ שכולם כבר הדליקו בביתם, בכ״ז יש מצוה להדליק בביהכ״נ, כמו בע״ש שבחנוכה ועוד כיו״ב, ושאף ביהמ״ד שמתפללים בו תפילות בכל יום, דינו כביהכ״נ, והוא בכלל המנהג שנהגו להדליק נר חנוכה בציבור עם ברכה כמו בביהכ״נ, אבל לא הביא ראיות שאפי׳ שלא מתפללים שם כעת ערבית יכולים להדליק עם ברכה, ונר׳ דס״ל דאע״פ שכתב הרמ״א (בסי׳ תרע״א סעיף ז׳) שנוהגים להדליק בין מנחה לערבית, זה רק אורחא דמילתא שאז אנשים מצויים בביהכ״נ, אבל אינו מעיקר המנהג, ועיקר המנהג הוא להדליק בביהכ״נ כשהציבור מתאספים שם. אך בס׳ הליכות שלמה מועדים ח״ב (בפי״ז בדבר הל׳ ס״ק ה׳) כתב שאם לא מתפללים שם מנחה וערבית, לא ידליקו בעת שמתקיים שם בשעה מאוחרת שיעור תו׳ או כולל ערב עכתו״ד עיי״ש. ונר׳ דס״ל שהמנהג היה דוקא בביהכ״נ שמתפללים בו ערבית, להדליק לפני תפילת ערבית, והבו דלא להוסיף עלה, ולכן כשלא מתפללים ערבית ומתאספים בביהכ״נ רק ללימוד תו׳ לא ידלקו, ולענין דינא אפשר דהרוצים להדליק דוקא עם ברכה, יש להם על מה שיסמוכו, כיון שסו״ס מדליקים בביהכ״נ ושייך הטעמים הנ״ל, אך ודאי שלכתחילה אפי׳ שרוצים להדליק, ידליקו בלי ברכה. והנר׳ לענ״ד העניה כתבתי וצור ישראל יצילנו משגיאות שלא נכשל בדבר הל׳ ויראנו נפלאות מתורתו.

הדינים העולים מהנ"ל

א. המדליקים נרות חנוכה במסיבות חנוכה וחתונות ובר מצוות וכל כיו"ב הנערכים באולמות, אין להם לברך על הדלקה זו אפי' אם מתפללים שם מנחה וערבית.

ב. בית הכנסת או בית מדרש שמתפללים בהם, ולא הדליקו נרות חנוכה בערבית, אם מחמת שנאנסו ולא יכלו להדליק בערבית, או מחמת שלא מתקיים שם תפילת ערבית, ומתקיים שם שיעור תו', או כולל ערב בשעה מאוחרת, יש מי שאומר שיכולים להדליק עם ברכה אפי' שכולם הדליקו כבר בביתם, ויש מי שאומר שלא ידליקו כיון שלא מתפללים ערבית, ולכתחילה אפי' אם רוצים להדליק ידליקו בלי ברכה. אך הרוצים בדוקא להדליק עם ברכה, אפשר דיש להם על מה שיסמוכו.

הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א
בעל חשוקי חמד ועו"ס

חידושים בענייני חנוכה[א]

(א)

עשיית לביבות כשהנרות דולקים

נשאל רבינו, באותן נשים שנוהגות שלא לעשות מלאכה בשעה שהנרות דולקות, האם מותר להן לעשות לביבות לכבוד חנוכה. והשיב רבינו, דמסתבר שמותר לטגן לביבות. חדא, משום דכל הטעם דאין נשים נוהגות לעשות מלאכה, הוא משום כדי להכיר שאסור להשתמש לאורה, וטיגון לביבות הוא מענייני חנוכה, ודומה לפרק 'במה מדליקין' שמותר לקרותו לאור הנר, מכיון שהפרק הזה מזכיר שאסור להטות הנר, וכך מאכלי חנוכה העשויים לכבוד חנוכה, גם הם מעידים שהנרות הללו קודש הם, וצ"ע.

עוד ציין רבינו לדברי השו"ע (או"ח סימן רצט ס"י) דאסור לעשות מלאכה קודם שיבדיל, ושם איתא: "וי"א דכל זה במלאכה גמורה, כגון כותב ואורג, אבל הדלקת נר בעלמא או הוצאה מרשות לרשות אין צריך לזה". ויתכן דה"ה בשעה שהנרות דולקות, כל האיסור הוא רק במלאכה גמורה, אבל הדלקת נר בעלמא וטיגון לא נאסר. וכ"כ בספר 'נטעי גבריאל' (פ"ז ס"ה) בשם הגאון רבי משה שטרן זצ"ל (בעמח"ס באר משה) דקבלה בידינו שאין אשה עושה מלאכת נשים, דהיינו כביסה, אריגה, תפירה, גיהוץ, אבל מבשלות ואופות. עוד ציין רבינו לספר "דבק טוב" מבעל משנה שכיר זצ"ל שכתב: "עיקר המנהג הוא להמנע מלטוות כמש"כ הרמב"ם בהלכות אישות דעיקר מלאכת הנשים היא טוויה". ולכן הכריע רבינו לקולא.

(ב)

כמה הערות לגבי מי שיש לו שמן בצמצום

נשאל רבינו במי שאין לו שמן לדלוק חצי שעה, האם לא ידליק כלל או שידליק בכמה שיש לו. והשיב שידליק בכמה שיש לו, והביא ראיה מדברי המשנ"ב (סימן תרעא סק"ו) שכתב: 'ומי שאין לו שמן הרבה, יתן באחד כשיעור, והמותר יחלק לכולם,

א. נערך מכתי"ק של מרן שליט"א ע"י נכדו חביבו הרה"ג ר' חיים מלין שליט"א בעמח"ס לשוח בשדה, שיח חיים, ושא"ס.

שאם יעשה לכולם בשווה, לא ידליק אפילו אחד כשיעור', עכ"ל. הרי שיש מצוה לתת שמן לשאר לפי כמה שיש לו, ואעפ"י שלא ידלקו חצי שעה, אמנם לא יברך וכמבואר בביאור הלכה (סימן תרעב ס"ב ד"ה כזה).

עוד נסתפק רבינו במה שכתב המשנ"ב (סימן תרעא ס"ק י), לגבי דברי הרמ"א שכל אחד מבני הבית ידליק נר חנוכה, שכל אחד מוסיף והולך נר אחד בכל לילה. ואם אין ידם משגת כל כך, ידליקו נר אחד בכל לילה. ונסתפק רבינו, מה הדין כשיכול לצאת בהדלקת ראש המשפחה בנר מוסיף בכל לילה, ויכול גם לצאת לבדו ע"י נר אחד מה עדיף על מה, וצ"ע.

עוד העיר רבינו, במש"כ המשנ"ב (סימן תרעא ס"ק ו), דמי שאין לו שמן הרבה אלא רק בצמצום לכל השמונה ימים, אבל לחברו אין כלום, מוטב שידליק בכל לילה נר אחד, ויתן גם לחבירו, דהא מדינא א"צ אלא אחד.

והקשה רבינו דהנה בהלכות לולב פסק הרמ"א (סימן תרנח ס"ט) דכל אדם ישתדל ויהא זריז במצוה לקנות לו אתרוג ולולב לבד, כדי לקיים המצוה כתקנה. והביא המשנ"ב (ס"ק מב) שנחלקו הפוסקים, באדם שיש לו אתרוג מיוחד, ובעיר אחרת אין להם כלל, האם ישלחנו לשם והוא יברך על אתרוג של הקהל או לא, יעו"ש. ובשערי תשובה (ס"ק ד) הביא שיחיד הדר בכפר אינו חייב להלוות, אף שהוא דר בעיר ויכול לצאת בשל חבירו, אין חיוב עליו לשלחן לחברו. וא"כ מדוע בנרות חנוכה צריך ליתן לחבירו.

ותירץ רבינו דשאני חנוכה שאם ידליק נר אחד, יוצא את עיקר דין הדלקה (דסגי בנר אחד), אלא שלא יצא את המהדרין, ומאחר ויוצא את עיקר דין ההדלקה, לכן יתן לחבירו. אולם בארבעת המינים אם יצא בשל חברו, יתכן שמהדין לא יוצא, וכמ"ש הרמ"א הנ"ל שכל אחד יקנה לעצמו ולא יצא בשל חבירו משום שרוב העולם אינם יודעים להקנות לחבריהם. ולכן בזה אמרינן דאין עליו חיוב לשלחן לחבירו.

עוד הביא רבינו שיש מתרצים, דבחנוכה כל ההידור הוא בפרסומי ניסא, ואם כן עדיף לעשות פרסומי ניסא באופן כזה שיתן גם לחבירו (שהרי חבירו גם מפרסם את הנס), משא"כ לולב אם נותן לחברו – הוא אין לו שום שייכות במצוה. ורבינו העיר על זה, מדברי החכמת שלמה (בגליון השו"ע או"ח סימן תרכה ס"א) שלולב קודם לסוכה משום שמבואר במדרש שלולב הוא פרסומי ניסא [עי' חשוקי חמד (סוכה עמ' כה)].

(ג)

מה החידוש שמותר לראות נרות חנוכה

העיר רבינו במה שאומרים ב'הנרות הללו', 'ואין לנו רשות להשתמש

בהם אלא לראותם בלבד', שמקורו ממסכת סופרים (פרק ב), דצ"ב מה החידוש דשרי לראות את נרות החנוכה. והביא רבינו שמרן הגר"מ שטרנבוך שליט"א בספרו 'מועדים וזמנים' (ח"ב סימן קל"ד) ביאר שמאחר ונרות אלו קודש, דינם כקודש ממש שאפילו מראה אסור מדרבנן. והביא שכן כתוב בפסקי התוס' בתמיד (י"ט) "אסור ליזון עיניו מנוי בית המקדש, דמראה אסור מדרבנן". וס"ד שגם כאן בנר חנוכה מאחר שנרות הללו קודש הם אסור ליזון עיניו במראה עליהם, קמ"ל שאין דינם כקודש ממש, והאיסור בזה הוא רק להשתמש באורם, עכ"ד.

והוסיף רבינו לבאר באופן נוסף, דאולי אפשר להוסיף ע"פ דברי המשנ"ב (סימן תרעג ס"ק יא), וז"ל: "ואפילו לבדוק מעות או למנותן לאורה אסור, כדי שלא יהא מצות בזויות עליו, ודווקא בזה שהוא עכ"פ תשמיש עראי, אבל כל שאינו משמש כלום, רשאי לישב בביתו בשעה שנר חנוכה דולקת". עכ"ל.

ובשער הציון (ס"ק יא) הוסיף: "היינו אפילו לא הדליק השמש אצלו כמו שנהוג, וביותר מזה כתב הפר"ח והובא בשע"ת, דלילך לאור נר חנוכה לראות שלא יכשל, שרי. דלא מחויב להעצים עיניו, דלא מקרי תשמיש". עכ"ל. ונראה דכוונתו להילוך כזה שגם בלי הנרות היה יכול ללכת שם, אבל אם בלעדיהם היה נלאה לראות הפתח, אסור. וכעין שכתב האליה רבה (הביאו הביאור הלכה סימן רעו ס"א), וז"ל: 'אינו יהודי שהדליק את הנר בשביל ישראל אסור לכל, היינו לעשות לפני הנר דבר שלא היה יכול לעשות בלא נר, א"ר. וללמוד או לאכול בפני הנר ג"כ בכלל זה לאיסור. ריב"ש', עכ"ל.

וא"כ אולי זה החידוש במה שאומרים 'אלא לראותם בלבד', שמותר לילך לאור נר החנוכה שלא יכשל, והחידוש הוא שאינו חייב לעצום עיניו, דזה לא מיקרי תשמיש. ובאמת הילוך כזה שבלי הנרות היה לו קשה למצוא הפתח, זה נחשב לתשמיש בנרות, ואסור.

(ד)

הדליקה נר שבת, ושכחה להדליק תחילה נר של חנוכה

הנה כתב המשנ"ב (סימן תרעט סק"א): "בערב שבת מדליקים תחילה נר חנוכה ואח"כ נר שבת..., אשה המדלקת כיון שהמנהג שמסתמא מקבלת שבת בהדלקתה, א"כ לא תדליק שוב של חנוכה, אלא תאמר לאחר להדליק, והוא יברך אשר קדשנו במצותיו להדליק בשבילה, אבל ברכת שעשה נסים וכן שהחיינו ביום א' יכולה בעצמה לברך".

והעיר רבינו דיש עיצה פשוטה, באופן שאין לה אדם אחר שידליק, וכגון שכולם כבר קבלו שבת, דלכאורה יכולה להישאל על נדרה, וכמבואר

בפרמ"ג (סימן רסג, משב"ז סק"ג) בשם הלבוש, דכל דין של תוספת שבת הוא מדין נדר, ואפשר להישאל עליו.

והוסיף רבינו, דנראה עוד דגם אשה שהדליקה נרות, יכולה להישאל, ואעפ"י שבשאלה הוי הדלקת נרות לכאורה ברכה לבטלה, ודומה למפריש תרומות ומעשרות בברכה דאם אח"כ רוצה להישאל הוי חשש של ברכה לבטלה ואסור. שאני התם שבירך על מצוה וכאשר המצוה מתבטלת הוי ברכה לבטלה, משא"כ בנדוננו מאחר שמצינו שאפשר לברך על נרות שבת בתנאי, אם כן הרי שייך ברכה על ההדלקה, למרות שאין בזה קבלת שבת, ואם כן אין כאן ברכה לבטלה, שהשאלה היא רק על קבלת השבת ולא על מצות הדלקת הנרות.

ולפי"ז אמר רבינו דאשה שהדליקה נרות וצריכה אח"כ לנסוע לבית חולים ללדת או ללוות ילד חולה, טוב תעשה אם תישאל על נדרה, ותסע בהיתר.

עוד העיר רבינו, שזה דומה למבואר בט"ז (או"ח סימן תר סק"ב), במעשה שאירע בראש השנה, בעיר שנגנב שופר, ושלחו נכרי להביא שופר מעיר אחרת, ונתעכב בדרך והגיע ביום שני של ראש השנה שחל באותה שנה בערב שבת לפנות ערב אחרי שציבור קבל שבת, ונסתפקו הציבור אם אפשר לתקוע בשופר אחרי קבלת שבת כשעדיין יום, והשיב הט"ז שקבלה בטעות היא, שאילו היו יודעים שהשופר בדרך אליהם לא היו מקבלים שבת, ולכן יכולים לתקוע בו, וה"ה בענייננו. וגם דומה למבואר ב"מטה אפרים" שאם המוהל כבר קיבל שבת, מותר לו למול תינוק שהמילה שלו ביום ו', משום שקבלת השבת בטעות היא, וה"ה בנדוננו, יתכן דקבלת השבת בטעות היא.

***

וכיו"ב דן רבינו, באשה שהתארחה בבית הבראה, ובבואה להדליק נרות שבת, ראתה נרות מוכנים להדלקה ונדמה היה לה שבעלה הכינם להדלקה עבורה, עמדה והדליקתם ובירכה עליהם. משבעלה אמר לה שהנרות שבירכה עליהם, אשה אחרת הכינתם לעצמה, ואילו הוא הכין לה נרות אחרים שעדיין לא הודלקו, עמדה והדליקתם, ובירכה בשנית. ונשאלת השאלה האם נחשבת הברכה הראשונה לקבלת שבת, ועל כן אסור היה לה להדליק ולברך שנית, או שמא לא, והיה מותר לענות אמן על ברכתה השניה.

ואמר רבינו, דלכתחילה טוב הייתה עושה האשה, אילו היתה נשאלת על קבלת השבת, וכמבואר בפרי מגדים הנ"ל שאפשר להישאל על תוספת שבת, וה"ה אשה יכולה להישאל על קבלת השבת שלה, וצריכה לברך שנית על נרותיה. אך גם אם לא נשאלה

על נדרה, הורה רבינו שמסתבר שאין בברכתה הראשונה משום קבלת שבת, מאחר ויצאה לבטלה, ונאמרה בטעות על נר שלא שלה. וגם זה דומה לדברי הט״ז הנ״ל, והכ״נ בענייננו אילו הייתה יודעת האשה שצריכה עדיין להדליק את הנר, לא הייתה מקבלת שבת.

אך העיר רבינו מדברי המשנ״ב הנ״ל (בסימן תרעט סק״א) באשה שהדליקה נר שבת תחילה ושכחה להדליק נר חנוכה תחילה (ואין לה בעל שידליק), שתבקש מאחר שידליק נר חנוכה, ויברך להדליק נר של חנוכה והיא תברך ברכות האחרות, ומשמע שאם אין לה ממי לבקש שידליק עבורה, איבדה את מצות נר חנוכה, ולמה לא נאמר שקבלת השבת בטעות היא ויכולה להדליק כעת נר חנוכה.

ותירץ רבינו, דמאחר והטעות הוא בדבר צדדי שלא הדליקה נר חנוכה, אין בזה כדי לעשות את קבלת השבת לטעות, ואינו דומה למקרה שעליו דן הט״ז שהשופר מעיקרי תקפו של ראש השנה, ואנן סהדי שלא היו מקבלים שבת אילו היו יודעים שבקרוב יקבלו שופר, וגם הרי המתינו לשופר שיבא, ובטעות העריכו שלא יגיע אליהם שוב, משא״כ אשה ששכחה להדליק נר חנוכה, דומה היא למי שקיבל שבת ושכח להתפלל מנחה שאין זה עושה את קבלת שבת לטעות, כמבואר בשו״ע (או״ח סימן רסג סעי׳ טו). [אמנם צ״ע ממילה שהיתה ביום ו׳ לפנות ערב, דמבואר ב״מטה אפרים״ הנ״ל שמותר למוהל שכבר קיבל שבת למול את הבן משום שקבלת השבת היתה בטעות]. מה שאין בנדון שאלתנו שהברכה הראשונה לבטלה הייתה, ועצם הקבלת שבת כולה טעות היא, ולא בגלל סיבות חיצוניות, לכן טוב עשתה שהדליקה וברכה שנית.

(ה)

בענין נרות שנכבו, אם מותר להדליק מנר לנר

הביא רבינו דברי המשנ״ב (סימן תרעד סק״ב) שכתב: ״ואם כבה אחד מהנרות, אין להדליקה מן האחרים, ואפילו כבתה בתוך שיעור הזמן, דאין בהדלקה זו מצוה מעיקר הדין, דקיי״ל כבתה אין זקוק לה״. והוסיף בשער הציון (סק״ו): ״ולפלא על הלבוש שכתב בהיפוך מזה, והלא כן מבואר לעיל סימן תרע״ג״. עכ״ל.

ודברי רבינו המשנ״ב צ״ב, דהרי שם מבואר להיפך ממש, דהשו״ע שם פסק דהדלקה עושה מצוה, ולפיכך אם כבתה קודם שעבר זמנה, אינו זקוק לה וכו׳, וכתב הרמ״א דאם רוצה להחמיר על עצמו ולחזור ולהדליקה, אין לברך עליה. וכתב שם המשנ״ב (סימן תרעג ס״ק כז): ׳והאחרונים כתבו דראוי להחמיר לחזור ולהדליקה בכל ענין וכו׳׳, וביאר רבינו שהטעם הוא דלא גרע מהידור, וא״כ מדוע לא התיר

המשנ"ב בסימן תרעד להדליקה מן הנרות האחרים, הרי כשם שמותר להדליק נר ההידור, כך ידליק נר זה, דלא גרע מהידור.

והביא רבינו שכן מפורש במחצית השקל (סימן תרעג ס"ק יב) שכתב וז"ל: "כתב מהרש"ל בתשובה סימן פ"ה שכתב הא דכבתה אין זקוק לה, היינו לחיוב, אבל הרוצה לזכות במצוה שלימה יחזור וידליק דלא גרע מן המהדרין". עכ"ל.

ואמר רבינו, שאולי סובר המשנ"ב דעיקר הטעם שמהראוי להחמיר, הוא בגלל החשד שיחשדוהו שלא הדליק וכמש"כ השערי תשובה (סימן תרעג ס"ק יב). ולפי"ז אין סברא להתיר להדליק מנר אחר, כי אין זו הדלקה מעיקר הדין, אלא רק מפני החשד.

(ו)

קפץ מהחלון להדליק נר חנוכה וניפץ שימשה

הביא רבינו שמסופר על הגה"ק רבי דוד בהר"ן זצוק"ל, שבמוצאי שבת קודש של חנוכה נזדרז מאד לרוץ לביתו להדליק נר חנוכה, והנה ביציאה מבית הכנסת נתקל באדם שעמד בתפילת העמידה, ולא יכול היה לעבור לפני המתפלל, ולכן ניגש ר' דוד לחלון בית הכנסת וקפץ ממנו החוצה.

והנה מעשה באחד שגם מיהר במוצ"ש חנוכה להדלקה, וראה שאחד מתפלל ולא רצה לעבור כנגדו, לכן הלך וקפץ מן החלון, ותוך כדי הקפיצה נתקלה רגלו בשמשה של חלון, וניפץ אותה. וכעת הוא מסרב לשלם את נזקו, בטענה שהוא רץ לדבר מצוה, והרי הוא דומה לרץ בין השמשות של שבת והזיק, דפטור מלשלם מפני שרץ ברשות, וכמבואר בשו"ע (חו"מ סימן שעח ס"ח), ויל"ע האם טענתו טענה.

והשיב רבינו, שבוודאי הוא חייב לשלם, ואין בדבריו כלום, וזאת מכמה סיבות, ראשית - דמבואר בחוות יאיר (סימן רז), דמי שרץ לקידוש לבנה, ומפני מרוצתו פגע בחנות ושפך כד שמן, ושיבר כלי זכוכית, חייב לשלם, דאין למדים מרץ בין השמשות בערב שבת, דבהיל טובא, שהרי הוא ספק לילה והוא זמן מועט לפני הלילה ממש, יעו"ש. וכך בענייננו, אין כאן בהילות טובא כמו בערב שבת שחושש מספק חטאת של חילול שבת, ולכן חייב.

אך ציין רבינו, שטענה זו יש חולקים עליה. והוא רבינו המהרש"ל בים של שלמה (ב"ק פ"ג סימן כג), שכתב בזה"ל: "לאו דוקא לכבוד שבת, אלא אפילו לשום מצוה קלה, אם ברור שרץ בגינה, פטור. אלא שבזה לאו כל כמיניה לומר כן, אלא כשברור לנו" עיי"ש. ובענייננו אם ברור לנו שרץ בגלל בהילות מצות נר חנוכה צריך להיות

פטור, לדעת הישׁ״ש, והמוציא מחברו עליו הראיה.

אך הוסיף רבינו, שהחוות יאיר (שם) מצדד שדברי איסי שהרץ בערב שבת פטור, דבריו אמורים רק באופן שהניזק הוזק במזיק שעומד במקומו, משא״כ באופן שהחנות עומדת במקומה וזה רץ ומזיק אותה, גם בערב שבת חייב, יעו״ש. ולדבריו גם בענייננו חייב המזיק שהרי השמשה עמדה במקומה והמזיק הגיעה אליה וניפצה.

עוד אמר רבינו, דיתכן שרק הרץ ברשות הרבים והזיק פטור, משום דרשות הרבים עומדת לכך שירוצו בה לפני השבת והיה על הניזק להרחיק עצמו בל ינזק. מה שאין כן חלון שאינה עשויה לכך שיצאו דרכה לדבר מצוה. ולכן לא מהני יציאה מחלון לדבר מצוה לפטור את המזיק. וגם בערב שבת כה״ג יתכן דיתחייב המזיק. וכך גם בענייננו. [וציין רבינו לדברים נפלאים בחידושי אנשי שם סוף ב״ק (מ״ד בדפי הרי״ף בדפוסים שלנו), וכן בחדושי ר׳ מאיר שמחה ב״ק דף לב שכתב להסביר דלכן הרץ בע״ש והזיק פטור. שהניזק היה צריך להזהר, וכמו שנתבאר].

(ז)

במוצש״ק חנוכה, את מה להקדים - 'ויתן לך' - או 'מעוז צור'?

נשאל רבינו, בחנוכה שבמוצאי שבת, לאחר הדלקת נרות חנוכה והבדלה, את מי יקדים, את אמירת ״ויתן לך״ או ״מעוז צור״.

והשיב רבינו, דנראה שיקדים לומר ״ויתן לך״, משום ד״תדיר ושאינו תדיר, תדיר קודם״. ואם כן לא מיבעיא לסוברים דמקדימים את ההבדלה לנר חנוכה, וכשיטת הט״ז, דודאי יש להקדים גם את אמירת ויתן לך.

אלא אפילו לסוברים כשיטת השו״ע והרמ״א (סימן תרפא ס״ב) שמקדימים נר חנוכה להבדלה, בכל זאת נראה דיש להקדים את אמירת ״ויתן לך״, משום דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם, ורק את ההבדלה מאחרים, משום ״דכל מה דנוכל לאחר לצאת מן השבת עדיף טפי״ כמבואר שם במשנ״ב (סק״ב), ולכן כל זה בנוגע להבדלה, אבל כשכבר הבדילו וכל הנדון הוא בנוגע לאמירת ״ויתן לך״, יש להקדימו בגלל שהוא תדיר.

ואמר רבינו שמצא כעין ספק זה לרבינו הבן איש חי זצ״ל בשו״ת תורה לשמה (סימן עה), שם כתב בזה״ל: ׳מנהגם של ישראל לומר פזמונים של שבת בסעודת שבת, וכן פזמונים של מילה בסעודת מילה. ויהי היום חל מילה בשבת אצל אדם חשוב בעיר, והתחילו המפזמנים לומר תחילה פזמוני שבת לפני פזמוני המילה, ויען חכם אחד ויאמר: לא טוב עושין להקדים פזמוני שבת למילה, מאחר שהמילה

דוחה שבת, נמצא שמצות המילה עדיפה׳.

והשיב התורה לשמה, דיפה עשו המפזמים פזמוני שבת קודם פזמוני המילה, והביא אריכות מדברי הבית יוסף (סימן תרפד), וסיים וז"ל: ׳מצינו למדין להדיא דאע"ג דלענין לדחות, פרסומי ניסא עדיף, מ"מ היכא דאפשר לקיים שניהם, תדיר עדיף, וא"כ ה"ה בנידון השאלה מאחר דאפשר לקיים שניהם תדיר עדיף, ולכן יפה עשו המפזמנים להתחיל בשל שבת קודם, כי השבת תדיר, ותדיר קודם׳, ע"כ לשון התורה לשמה. ולפי"ז בענייננו יש להקדים אמירת "ויתן לך" לפני "מעוז צור" כי "ויתן לך" תדיר.

(ח)

האם עבד כנעני חייב בהדלקת נר חנוכה

הביא רבינו דלכאורה שורש השאלה האם עבד כנעני חייב בהדלקת נרות חנוכה, תלוי ועומד במה שכתב רבינו הגר"י אייבשיץ זיע"א בספרו ׳כרתי ופלתי׳ (פלתי, יו"ד סימן א סק"ג), וז"ל: "הרמב"ם הלכות מגילה א׳ א׳ כתב: הכל חייבים בקריאת מגילה, אנשים ונשים גרים ועבדים משוחררים..., י"ל דס"ל אף דכללא כל מה שהאשה חייבת עבדים חייבים מג"ש דלה לה, במגילה דנשים גופיה חייבים מטעם דהם היו באותו הנס, וזה לא שייך בעבדים, ולא גזר המן רק על בני ברית ולא על עבדים, ולכך עבדים פטורים. וזהו נגד דעת תוס׳ דהקשו למה לי קרא דנשים חייבים בד׳ כוסות, תיפוק ליה דהיו באותו הנס, די"ל דאצטריך דאפי׳ דמכח ׳היה באותו הנס׳ היו עבדים פטורים, משא"כ השתא דרבינהו קרא, אף המה חייבים מג"ש דלה לה". עכ"ל.

נמצא דלפי הכרתי ופלתי, הרמב"ם מחייב רק בעבדים משוחררים, אבל עבד כנעני פטור מקריאת המגילה, מאחר ולא היה באותו הנס, אבל לדעת התוס׳ גם עבדים ממש חייבים. ואמר רבינו דיתכן דסברת הפלתי היא דמאחר והיו באותו הנס, סימן הוא שהתורה במצוה זו חייבה גם את הנשים, ולפי"ז גם עבדים חייבים. אך הרמב"ם סובר שהיא הסיבה מאחר והיה באותו נס, נמצא דעבדים שלא היו באותו נס פטורים. ולכאורה גם בנרות חנוכה הוא אותו נידון, דלהפלתי בדעת הרמב"ם מאחר ולא היה באותו הנס הוא פטור, אך לשיטת התוס׳ מאחר ועבד חייב במצוות כאשה, אז גם עבד כנעני יהיה חייב.

ולדינא, כתב המשנ"ב בהלכות מגילה (סימן תרפט סק"ב) על הנאמר שם בשו"ע: "הכל חייבים בקריאתה אנשים ונשים וגרים ועבדים משוחררים". וכתב המשנ"ב: "אבל אינם משוחררים פטורים, דגריעי מנשים לענין זה, הגר"א". כלומר, שדעתו דכאן

לא שייך הטעם שהיו באותו הנס. והמג״א והטור סברו דעבדים חייבים. והיא כשיטת התוס׳ דלעיל.

אלא שהעיר רבינו על עצם מה שציטט הפלתי בשם התוס׳ שעבדים חייבים בשתיית ד׳ כוסות, ואמר רבינו שלא מצא תוס׳ כזה, ורק מצא את ההיפך במסכת פסחים (דף קח ע״ב) שתמהו למה צריך לחייב הנשים משום שהיו באותו הנס, ומתרץ תוס׳ דאי לאו האי טעמא לא היו חייבות, משום דנשים פטורות.

ואמר רבינו שצ״ל דט״ס יש בפלתי, וצ״ל דלמה לי קרא דנשים חייבות במצה, וכוונתם לתוס׳ במסכת מגילה (דף ד ע״א, ד״ה שאף), שכתבו וז״ל: ״גבי מצה יש מקשה למה לי הקישא, דכל שישנו בבל תאכל חמץ ישנו בקום אכול מצה, תיפוק ליה מטעם שהן היו באותו הנס, וי״ל דמשום האי טעמא לא מחייבא אלא מדרבנן אי לאו מהיקשא. ורבנו יוסף איש ירושלים תירץ דסלקא דעתיך למפטרה מגז״ש דט״ו ט״ו דחג הסוכות״. עכ״ל. ומזה הוכיח הפלתי דעבדים חייבים, דאם לא כן יתרצו התוס׳ דנפק״מ לגבי עבד כנעני.

הגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א
אב"ד בית וגן ומח"ס לבושי עז

פסקי הלכות בהלכות חנוכה [נכתב ונערך על ידי הגאון רבי משה הכהן טשעסיר שליט"א]

א) אי׳ במס׳ שבת (כא׳:) ״גמל שטעון פשתן והוא עובר ברה״ר ונכנסה פשתנו לתוך החנות ודלקה בנרו של חנוני והדליק את הבירה בעל הגמל חייב. הניח חנוני את נרו מבחוץ חנוני חייב. רבי יהודה אומר בנר חנוכה פטור״. יש להעיר דמגמ׳ משמע דיש חיוב להדליק גם בחנות. ולא מצינו כן בהלכה.

ע"כ מיירי שהחנוני ג״כ דר שמה[א].

ב) א״כ מדוע נקט הגמ׳ דווקא חנוני.

לאו דווקא נקט, ואפשר משום דשכיחי שאנשים עוברים שמה. ואעפ״כ קאמר ר׳ יהודה בנר חנוכה פטור.

ג) האם יש ענין בכלל להדליק מנורה חוץ מחנות או במקומות אחרים חוץ מהבית.

לא. התקנה הוא לפרסם הנס בבית דווקא. ורק בבית הכנסת נוהגין להדליק.

ד) המחבר כ׳ שנוהגין להדליק בביהכ״נ ומברכין עליו. וכתבו הפוסקים שמברכין עליו כמו שמברכין על הלל בר״ח. וצ״ב, דלדעת המחבר אין מברכין על הלל בר״ח משום דאינו אלא מנהג. ומ״ש מנהג נר חנוכה בביהכ״נ שמברכין עליו.

אפשר משום דשאני מנהג שיש בו פרסומי ניסא. או משום דאינו מנהג חדש, אלא הרחבה ממה שנוהגין להדליק בבית. ולכן מברכין עליו כמו שמברכין עליו בבית.

ה) מה שדר למעלה מכ׳ אמות, איפוא ידליק.

בפתח החצר.

ו) הרי אמר החזו״א שבזמן הזה שאין עושין רוב תשמישין בחצר לא הוא כחצר.

הוא דעת יחיד בזה. ושאר כל הפוסקים לא ס״ל כן. (בשנה אחרת אמר לי שטוב להדליק ב׳ מנורות, א׳ בפתח הבית וא׳ בפתח החצר ויברך וידליק שניהם בלי להפסיק בדיבור).

א. במס׳ ב״ב מצינו פטיש בתוך חצר שדרים שם אנשים.

ז) נוהגין בהרבה ישיבות שעושין צורת הפתח לפני הישיבה כדי שידליקו שם כל הבחורים. ועושין כמו ארונות. האם חשיב כאילו הכל תוך טפח מהפתח.

"א שוערע מעשה".

ח) שמעתי בשם הגרש"ז זצ"ל שכיון שמנורה ראשונה הוא בטפח הסמוך לפתח ומנורה השני סמוך לה, וכן כל המנורות חשיב כאילו כל המנורות בטפח הסמוך לפתח. האם כך הורה.

מעולם לא שמעתי דבר זה מאבי. אבל אפשר שאמר כן.

ט) כל מלאכות שאסורות בחוה"מ אסור לאשה לעשותה בשעת הדלקת נר חנוכה (וכן חצי שעה לאחר שדולקות).

ואפי' כתיבה מותר רק לצורך כמו בחוה"מ. אבל לדבר האבוד מותר[ב].

י) בדירה של בחורים שיש כמה חדרי שינה, אבל אין חלון רק באחד מהחדרים, רק הבחורים שישנים באותו חדר יכולים להדליק שם נר חנוכה, ולא אמרי' שהוא חלון לכל הבחורים באותה דירה. ושאר הבחורים ידליקו בפתח. וכן היה דעת הגרי"ז והגרי"ש אלישיב זצ"ל להדליק בפתח ולא בחלון. אבל אם רוצה, יכול לבקש מחבירו שיוציאו בהדלקתו.

יא) גם נרות של הקטנים צריך שתהי' דלוק חצי שעה. ובערב שבת צריך שתהי' דלוק חצי שעה לאחר הזמן. ובכל אופן אין הדלקת קטן אלא משום מהדרין[ג].

ב. מהגר"מ שטרנבוך שליט"א שמעתי דרק לתפור וכדו' אסור. אבל לאפות ולבשל מותר. וכן ראיתי בשם הגר"ש וואזנר זצ"ל (קובץ מבית לוי ח"י עמ' ג') והגר"ח קניבסקי זצ"ל (תורת המועדים. אולם לדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (פניני חנוכה עמ' קלא' – קלב' ושו"ת רבבות אפרים ח"ו סי' תט') אסורות בכל מלאכה שיש בה הסיח הדעת, ואפי' בישול ואפיה (וכן שטיפת כלים. ומכונת כביסה ג"כ אסר, אבל פעמים התיר, עיי"ש). וכן דעת הגרח"פ שיינברג זצ"ל (שו"ת רבבות אפרים שם, חוץ משטיפת כלים שמתיר). ובשו"ת רבבות אפרים ח"א סי' תלו' מביא בשם הגרי"י פישר זצ"ל שמנהג ירושלים שהנשים אינן עושות שום מלאכה ואפי' בישול ואפיה. וכן נהגו הנשים בבית הגרש"ז אויערבך זצ"ל שלא לעשות שום מלאכה ואפי' כתיבה, חוץ מטיגון סופגניות וכדו' הנאכלות באותה שעה. (הליכות שלמה חנוכה פ' טז' ארחוץ הלכה 14). ובח"ד סי' קסג' אות ו' מביא בשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל שאסורות בהמלאכות שאסור לעשותן בחוה"מ. וע"ע בשו"ת שרגא המאיר ח"ו סי' פז' אות ב' שכ' דלפי הלבוש שכ' דמשום דהוא יו"ט וודאי דבישול מותר, דהרי מותר לבשל ביו"ט. אבל לפמש"כ הב"י דהוא כדי שתהי' הכיר שאסור להשתמש לאורה, כל מלאכות אסורות.

ג. כששאלתי הגר"מ שטרנבוך שליט"א לענין נרות של קטן השיב דצריך שיהי' כדי להדליק חצי שעה. וכששאלתי מה הדין לענין ערב שבת, השיב דלכאו' ג"כ צריך שתהי' דלוק כשיעור.

יב) גם נרות בית הכנסת צריך שתהי׳ דולקות חצי שעה, וא״א לכבותה לאחר התפילה תוך חצי שעה. ואין להדליקה בלי ברכה[ד] כדי שיהי׳ יכול לכבותה תוך חצי שעה, שנכנס לתוך בעיא. צריך להיות ׳גלאט׳. יש להדליק בברכה ויהי׳ דלוק חצי שעה[ה].

באשל אברהם סי׳ תרעה׳ כ׳ "ואין קפידא בזה אם אין הנרות דקטנים שהגיעו לחינוך דולקין חצי שעה, כיון שהתינוק אין בו הבחנה בזה ויכול לסבור על פחות מחצי שעה שהוא חצי שעה. ובפתילה קטנה אפשר שידלק חצי שעה נר כזה כשיהיה הפתילה דקה, לזה שייך בזה החינוך לטובה בלי חשש".

אולם עי׳ בספר מועדי הגר"ח ח"ב עמ׳ שטו׳ בשם הגר"ח קניבסקי צצ"ל דצריך שתהי׳ כשיעור. וראיתי בשו"ת חיי הלוי ח"א סי׳ מח׳ שכ׳ דלכתחילה ידליקו נר אחד שידלק כשיעורו, או לא ידליקו כלל רק יצאו ע"י אביהם, עיי"ש בכ"ד. וע"ע בספר מאורות נתן חנוכה במילואים עמ׳ כג׳, ספר חינוך ישראל פ"ב סי׳ כא׳, שו"ת ודברת בם ח"א סי׳ קפז׳ וספר דעת נוטה ציצית תשו׳ תרג׳.

אבל ראיתי (בספר סוכת חיים – חנוכה עמ׳ שטז׳) בשם הגר"ש פעלדער שליט"א דבערב שבת יש לסמוך להקל ליתן כשיעור שיהיא דולק חצי שעה, וע"פ המשנ"ב סי׳ תרעב׳ ס"ק ד׳, עיי"ש. וע"ע בשו"ת וישמע משה ח"ו סי׳ קלג׳. ועי׳ מה שכתבנו בזה באריכות לענין חיוב קטן בנרות חנוכה.

ד. הביאור הלכה (סי׳ תרעא׳ ס"ז ד"ה ויש נוהגין) מביא דעת המור וקציעה דכשאין עשרה בביהכ"נ יש להדליק בלי ברכה. אבל הביה"ל חולק עליו, עיי"ש בכ"ד.

ה. במשנ"ב (סי׳ תרעג׳ ס"ק יג׳ וסי׳ תרעה׳ ס"ק ו׳) מבו׳ דגם נרות ביהכ"נ צריך להיות דלוק חצי שעה. ועי׳ במג"א (סי׳ תרע׳ ס"ק ב׳ והו׳ בשעה"צ ס"ק ז׳) שנרות ביהכ"נ דולקות ד חצות. (עי׳ בלבושי שרד שם). ועי׳ בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סי׳ קנו׳ א׳) שאין ראוי לכבות נרות ביכה"נ תוך חצי שעה אלא א"כ חושש לגניבה או שריפה ח"ו. וכן דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (פניני חנוכה עמ׳ קכח׳ – קכט׳), גם אם לא נשאר שום אדם בביהכ"נ.

בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סי׳ שמב׳) כ׳ "ובשיעור השמן שצריך בבית הכנסת הנה במ"ב סימן תרע"ג ס"ק י"ג מבואר דהוא כמו בבית והוא כחצי שעה, דפוסק דגם נר חנוכה שבביהכנ"ס אסור להשתמש לאורם עד כחצי שעה, ויסודו מהפמ"ג ע"ש. והנה לכאורה אם דולק עד שכלה רגל המתפללים וודאי יצא, אמנם זה אינו דלפוסקים דהדלקה בביהכנ"ס הוא בשביל להוציא את מי שאין לו בית וודאי השיעור כבכל בית, ורק לכלבו דההדלקה משום במקהלות ברכו ד׳ יהא סגי עכ"פ עד שיוצאין כל המתפללים. וע"כ למעשה ניזל לחומרא, ואפשר שלכן הכריע כן הפמ"ג. אך יש נוהגין להחמיר שיהיו נרות בביהכנ"ס עד חצות וכמובא בבאה"ט ר"ס עת"ר וכ"מ בד"מ סוס"י תער"ב שכן היה המנהג, ולר"מ הי׳ משום הידור מצוה שבנרות בית הכנסת יש

יג) (אינו בגדר הוראה, אלא כך השיב לי). דבענין המחלוקת החזו"א והגרי"ז אי יש בזמנינו חצר, יש להחמיר ולחוש כדעת שניהם ולהדליק בפתח הבית וגם בפתח החצר. ובשעת הברכות בהדלקה בפתח הבית יכוין ג"כ על ההדלקה למטה בפתח בחצר, ולא יפסיק ביניהם.

הידור שדולקין הרבה (וכאמור כבדו ד' באורים), ואפשר נמי שנרות ביהכנ"ס דומים לנרות שבמקדש שהי' דולק כל הלילה ולזכר עשו כחצי הלילה וצ"ב".

ובח"ד סי' קעא' מסיים "ונראה שלכתחילה בודאי כדאי שידלק חצי שעה וכמבואר במ"ב, ובפרט שיש מפרשים שעיקר התקנה משום אורחים, ולהם צריך חצי שעה, ומ"מ כשאי אפשר ומדליק בברכה יש לו על מה לסמוך. ודברי המ"ב שכתב שידלק חצי שעה מסתברא כמ"ש דאינו אלא לכתחילה, אבל בשעת הדחק יוצאין בפחות ולא צריך לחזר אחר עשרה שימתינו חצי שעה, וכמדומני שכך המנהג", עיי"ש בכ"ד.

הגאון רבי משה בראנדסדארפער שליט"א
גאב"ד היכל הוראה

הדלקת נר חנוכה אצל המעקה שבמרפסת

בס"ד, יום ד' כ"א תמוז תשע"ה לפ"ק
בבי מדרשא היכל הוראה ירושת"ו

אודות מה שנשאלתי מאחד שיש לו מרפסת גדולה לא מקורה, אם יכול להדליק נרות חנוכה על מעקה המרפסת הפונה כלפי חוץ או שצריך להניחה על פתח ביתו מבפנים או על שולחנו. ועל דרך זה נסתפקתי, בדייר יחיד שגר בקומת גג ומסביב ביתו יש שטח בנוי שמוקף במעקה, היכן ידליק הנרות אם על מעקה הגג או על פתח ביתו מבפנים או על פתח ביתו מבחוץ [באופן שאינו יכול להדליק על פתח חצר הבית].

ונראה לי שידליק על פתח ביתו בפנים, דהנה במקום ההדלקה יש שני ענינים, חדא, שצריך שיהיה פרסומי ניסא, והשני, הוא חיוב של נר איש וביתו דהיינו שיהיה ניכר שהנרות שייכים לבית פלוני, ועל כן בנ"ד אין יכול להדליק על מעקה של מרפסת כשהמרפסת לא נקראת בית, כיון שאין הדלקתו על פתח ביתו או חלון ביתו, וגם פרסומי ניסא לבני הבית ליכא שהרי מדליק מחוץ לביתו, ומה לי בזה שבהדלקתו שם יש פרסומי ניסא לבני רשות הרבים סו"ס הרי חיוב הנר חנוכה הוא חובת הבית, דהיינו שצריך להעמידה במקום דירה או במקום שהוא משמש את הדירה אבל מרפסת זו הרי אינה משמשת את הבית.

ומה שמצינו שמדליקים על שער החצר לא יקשה לדברינו, דהרי החצר ששנו חכמים, היינו לחצר שלפני הבית והבתים פתוחים לה ויוצאים דרך החצר לרשות הרבים או למבוי ורוב תשמישם של דרי הבית בחצר [אבל היקף שאחורי הבתים (מרפסת וכדומה) קרוי רחבה או מוקצה (עיין רש"י ב"ב ה ע"א, ועי' משנה ב"ב קא ע"א הדלת שבמוקצה, ובפהמ"ש להרמב"ם שם שנקרא כן לפי שאין רוב תשמיש שם ואין תשמישו תדיר), וזה החצר שלפני הבית תפקידו הוא לשמש לצרכיהם של בני הבית כמו שכתב רש"י בשבת (קל ע"ב ד"ה א"נ), שחצר עשויה להשתמש בה תדיר. ולכן קבעו חז"ל להדליק בפתחה של החצר דגם על זה יש חובת הדר להדליק שם, [וגם יש שם פרסומי ניסא לבני רשות הרבים].

ועל כן בנ״ד צריך להדליק על פתח ביתו מבפנים, דהנה אם ידליק במרפסת ליכא פרסומי ניסא כלל, דלבני ביתו ליכא דהא הם נמצאים בתוך הבית והנרות נמצאים במרפסת, ואף שלכאורה היא חלק מן הבית ונימא דלא גרע מחצר שלפני הבית ששם ודאי אפשר להניח הנרות, מכל מקום כיון שעיקר תשמישה אינו לצורך כניסה ויציאה מן הבית או לתשמישי הבית הוי דינה כהיקף שאחורי הבית שקרוי מוקצה או רחבה ולא בית, ובאמת כך הוא דרכם של בני אדם כשהם רוצים ליישב דעתם באויר הם יוצאים אל המרפסת להתבודד במחשבותיהם, דהיינו שתשמיש המרפסת ההיא הוא היפך מתשמיש הבית שבמקום לצאת אל הגינה הוא מתבודד במרפסת.

וכעין זה ראיתי בחזון איש (יו״ד סי׳ קסו אות ו) שכתב דדברי מהרי״ל הביאו הב״י בהל׳ מזוזה (סי׳ רפט) דבית שיש לו פתח לרה״ר ופתח לחצר אם החצר יש לה פתח לרה״ר הולכין אחר היכר ציר, ואם אין לחצר פתח לרה״ר קובעין את המזוזה בימין הכניסה לחצר, דמיירי דוקא בחצר שלהם שהיו משתמשין בו בטחינה ובאפיה ובשטיחת פירי ושאר צרכים ופעמים אוכלים ויושנים שם כדרך החקלאים בימים ההם אבל אצלנו אין החצרות רק לאויר, ע״כ. וזהו באמת תשמיש המרפסות שלנו שהן עשויות לאויר וכמו שכתבתי וכמו במזוזה כן הוא בנרות חנוכה, ועל כן אף אם רואים את הנרות ברשות הרבים אבל אין יוצאים בה ידי חובה דהרי הנרות אינם נמצאים בבית או על פתח בית, וכי אם יניח הנרות על מקל ארוך מאד ויוציאו מבעד החלון או מהמרפסת שכולם רואים שהנרות שייכים לבית זה יצא ידי חובתו, ודאי שלא, שהרי הנרות אינם נמצאים במקום שקורין אותו בית אלא הן מחוץ לבית וגם אינן על הפתח.

והעולה מדברינו, שאין מקיימים מצות הדלקת נרות חנוכה אם מדליקים אותן על מרפסות הבתים, דלא מצינו שאפשר לקיים המצוה אלא כשמדליקים אותן במקום ששמו בית, דהיינו בבית או בחלון או בפתח החצר שלפני הבית.

ואין הכי נמי שמרפסת הסגורה במחיצות ואפילו אינה מקורה שבני הבית משתמשים בה תדיר (שהרי בשביל זה עשו המחיצות), אם ידליק שם הרי הוא מקיים מצוות ההדלקה, וזה אינו נקרא רחבה או מוקצה אלא בית, ועיין ברא״ש הלכות קטנות (הל׳ מזוזה סי׳ יא) שכתב, דחצר חייבת מצד עצמה ואף שאינה מקורה אין חסרון התקרה מגרע בה כיון שדרכה בלי קירוי, ועל כן הדבר פשוט לענ״ד דגם מרפסת בית כשהיא מוקפת מחיצות אף שאינה מקורה, יכולין להדליק שם כיון שנקרא בית.

ומעשה רב ראיתי בביתו נאוה קודש של רבינו מרן הגאב"ד הגרי"ט ווייס שליט"א, שהוא מניח את המנורה על שולחן במרפסת שאינה מקורה ויש לה תריסים מכל צידיה, ובשעה שהוא מדליק מסלק את התריס לצדדים כדי שיראו אותה בני רשות הרבים, דלא גרע מחלון הבית ובזה יש פרסומי ניסא גם לבני הבית וגם לבני רשות הרבים.

רשמתי את אשר חנני השי"ת

משה בראנדסדארפער

הגאון רבי יצחק שמואל שכטר שליט"א
בעל "שו"ת ישיב יצחק"

אכסנאי שהשתתף בפרוטה בנר חנוכה אי משתתף גם בנזקין

אדר ב' תשס"ה

לכבוד הרה"ג ר' **גמליאל ב"ר אלחנן י. ד. הכהן רבינוביץ** שליט"א בעהמח"ס גם אני אודך הנכבדים אב"י בבני ברק

בנידון שאלתך דלפי המתבאר בשו"ע או"ח סימן תרע"ז (סעי' א') אכסנאי שאין מדליקין עליו בביתו צריך לתת פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בשמן של נר חנוכה ע"כ, רציתי לשאול אם נהיה שריפה (ח"ו) מנר חנוכה האם משתתף האכסנאי גם בנזקין של השריפה או לא עכ"ד השאלה.

בעיקר הדין בנר חנוכה שהזיקה עי' בגמ' ב"ק (ל' ודף ס"ב ע"ב) מחלוקת ר"י ורבנן דלר' יהודה פטור עיי"ש ב' טעמים בזה ולרבנן חייב וכן פסק הרמב"ם והטור והשו"ע חו"מ סימן תי"ח (סעי' י"א).

אי יש חילוק לרבי יהודה בין נ"ח לסוכה (לענין היזק)

א) ובעיקר סברת ר"י המאירי שם כתב וז"ל ור' יהודה אומר בנר חנוכה פטור מפני שברשות בי"ד עשה ולא עוד אלא שהוא רשות של מצוה, ואינו בכלל אותם שאמרו פותקים ביבותיהם וכו' בימות הגשמים ואעפ"י שיש להם רשות אם הזיקו חייבים לשלם ולדעת חכמים אף ברשות מצוה אומרים כן והלכה כדבריהם וזהו שאמרו בתלמוד המערב אלו שעושים סוכתם בפתחי חנויותיהם מבחוץ הוזק בה אדם חייבים, ב) אבל הרשב"א כתב שבסוכה אף ר' יהודה מודה שחייב כדאיתא בירושלמי אבל בנר חנוכה פוטר ר' יהודה משום שמצוה להניחה על פתח ביתו משום פרסומי ניסא.

ובחי' חת"ס סוכה (ל"א ע"א) מבאר שהרשב"א מפרש דרבנן לר"י קאמרי דאי אתה מודה שבסוכה חייב וה"ה בנר חנוכה הי' לך לחייבו, וחילק הרשב"א דר"י ס"ל דיש לחלק בין נר חנוכה לסוכה שאינו מוכרח לעשות סוכתו ברה"ר משא"כ נר חנוכה מחויב להניחה על פתח ביתו, ועי' בחס"ד שם דנר חנוכה יש לחייב יותר מסוכה ומדברי הרשב"א מבואר להיפך, ועי' שו"ת משיב דברים ח"א (סי' קנ"ז) ושו"ת שמן ראש או"ח (סי' פ"א).

הדליק יותר מנר א' כמהדרין

ובקול סופר להלן פ"ו מ"ו כתב שר"י פוטר רק אם הדליק נר אחד, אבל אם הדליק נרות כמהדרין גם ר"י מודה שחייב.

ובעיקר הדין פסק הרמב"ם הל' נזקי ממון פי"ד (הלכה י"ג) דאפילו נר חנוכה חייב דהיה לו ליישב ולשמור ובחסדי דוד ב"ק פ"ו (ד"ה גמל) הק' דהל"ל אפילו מצוה דאורייתא ואפי' אם א"א לשמור, עי' תוספתא ובשושנים לדוד ב"ק פ"ו מ"ז (ד"ה רי"א) הקשה דהול"ל שהיה לו להניחו למעלה מעשרה עי' בסוגיא שם.

אי יש חילוק בין רץ עש"ק לנ"ח

בתפארת ישראל בפ' הכונס בסופו הקשה מהא דרץ לצורך שבת בסימן שע"ח סעי' ה' דפטור משום דרץ ברשות, ותירץ שבמרוצתו א"א שישמור את עצמו עיי"ש שכ' ליישב דלא קשה שלא פטרו ברץ ברשות אלא בהוזק אבל בהזיק חייב כמ"ש בפרק א' בשם החוות יאיר וה"נ כהזיק דמי כיון שאשו משום חציו, ועי' פ"ח נזקין פרק ח' (סעי' ל"ט).

א) ובעיקר הך דינא פסק בטור ובשו"ע חו"מ סימן תי"ח (סעי' י"א) גמל שהוא טעון פשתן ועבר בר"ה ונכנס פשתנו לתוך החנות ודלקה בנרו של חנוני והדליק את כל הבירה בעל הגמל חייב מפני שהרבה במשאוי, בין שעמדה הבהמה בין שלא עמדה ואם הניח החנוני נרו מבחוץ הוא חייב לשלם אף דמי הפשתן לבעל הגמל ואפי' הוא נר חנוכה שהיה לו לישב ולשמור שלא יזיק.

ב) ובש"ך שם (סק"ה) הביא יש חולקין בעיקר דין זה דפסקו כר"י דפטור וזהו לשונם ברי"ף פרק במה מדליקין דאיתא שם שפטור, ועי' בש"ג שם שכתב שהוא הג"ה ואינו מלשון הרי"ף עיי"ש טעמו וכן משמעות הלשון שם שהוא אינו מדברי הרי"ף.

ומעלתו הביא שהגאון הגדול הרב חיים קניבסקי זצ"ל ציין בזה לגמ' ב"ק ל"ו ב' ועיי"ש במתני' (ל"ו ע"א) שור שנגח ארבעה וחמשה שוורים זה אחר זה ישלם לאחרון שבהם ואם יש בו מותר יחזיר לשלפניו ואם יש בו מותר יחזיר לשלפני פניו והאחרון אחרון נשכר דברי ר"מ, רבי שמעון אומר שור שוה מאתים שנגח לשור שוה מאתים ואין הנבלה יפה כלום זה נוטל מנה וזה נוטל מנה חזר ונגח שור אחר שוה מאתים האחרון נוטל מנה.

ובגמ' שם מתניתין מני דלא כר' ישמעאל ודלא כר' עקיבא אי כר' ישמעאל דאמר בעלי חובות נינהו האי אחרון אחרון נשכר ראשון ראשון נשכר מבעי ליה אי כר' עקיבא דאמר תורא דשותפי הוא האי יש בו וכו', ואמרינן בגמ' דאתיא כר' עקיבא דאמר שותפי נינהו המזיק והניזק בשור תם שהזיק וקיימא לן דהלכה כר' עקיבא.

וכן פסק הרמב"ם פ"ט מנזקי ממון (הלכה י"ב) האחרון נוטל מאה והניזק שלפניו חמשים והניזק הראשון עם הבעלים נוטלין חמשה ועשרים חמשה ועשרים וכן על דרך זו חולקין והולכים. והוא כר"ש דמתניתין אתיא כר' עקיבא כדאיתא בגמ' שם וכן כתב הרב המגיד עיי"ש, וכן פסק בטור חו"מ (סימן ת"א).

תופסו ניזק אי נעשה שומר על הכל (לדידן לר"ע)

ובתופסו ניזק אי נעשה שומר על הכל פליגי בזה הרי"ף ורש"י עם הר"י מבעלי תוס' עי' בטור שם סעי' ב' (עמוד שנ"ה), וטעם פלוגתתם הסביר שם בפרישה ע"פ מה דאיתא שם בבבא קמא (דף ל"ו) א) דרבי עקיבא סבירא ליה דניזק ומזיק שותפים הן בשור תם דלכל אחד יש לו בו חצי, ב) ורבי ישמעאל סבירא ליה דמזיק בעל חוב של ניזק הוא וכאילו לוה לו מעות שיעור חצי נזקו וקיימא לן כרבי עקיבא ואמרינן שם דלרבי ישמעאל אי תפסו הניזק לאחר שהזיק לפרוע ממנו אז נעשה שומר עליה ואי יצא מתחת ידו והזיק עליו לבדו מוטל לשלמו לניזק כל היזקו והבעלים אינן מפסידין כלום, א) ופירש רש"י דגם לרבי עקיבא דקיימא לן כוותיה הוי דינא הכי וכן כתב הרי"ף, ב) והתוספות כתבו דלרבי עקיבא אין נפקא מיניה בתפיסתו להתחייב הניזק התופס בכל הנזק.

אי ניזק כשותף בין בי"ל עדים מיד או לא

בשו"ע חו"מ סימן ת"א (סעי' א') פסק שור שנגח וחזר ונגח שור אחר הרי הניזק הראשון והבעלים כשותפים בו.

ובש"ך שם (סק"א) הביא מש"כ התוס' ר"פ שור שנגר ארבעה וחמשה דהיינו כשיש בידו להביא עדים לאלתר ולזכות בו אבל כשאין בידו להביא עדים לאלתר לא הוי שותף וראשון ראשון נשכר עיי"ש, עי' בתשו' הרמ"א (סי' כ"ז) ומ"ש לעיל ר"ס ע"ז עכ"ד הש"ך שם.

אי יש חילוק בין תפסו ניזק או לא

א) ובעיקר הדין אי יש חילוק בין תפסו ניזק או לא עיי"ש בשו"ע סי' ת"א (ס"ב) שכ' ניזק שתפס בהמה שהזיקה לגבות חצי נזקו מגופו נעשה עלי' שומר שכר לנזקים ואם יצאת והזיקה הניזק הראשון חייב בנזקים והבעלים פטורים. ב) וכ' רמ"א שם וי"א דאין חילוק בין אם תפסו או לא תפסו בכל ענין הניזק אינו מפסיד אלא חצי והבעלים חצי (טור בשם ר"י והרא"ש).

אי יש חילוק בין שותפין דעלמא לכאן (בניזק)

א) וכ' הסמ"ע (סק"ג) וע"ל סי' קע"ו שכתב הטור בסי' י"א ז"ל השותפין שומרי שכר הן שאם נגנב או נאבד

מהשותפין ברשות א' מהן חייב באחריות בד"א בזמן שכל א' ואחד מתעסק בשותפות בזמן ידוע ונגנב לו בזמן שמתעסק בו אבל וכו' ויש לחלק ביניהם ולומר דלא נעשה שומר עליו אלא שלא יתאבד חלק הבעלים שהן שותפין ולא לענין שמירת דנזקין דעלמא (עכ"ל הסמ"ע).

ב) וש"ך (סק"ה) כ' ודבריו אינם נכונים ונ"מ טובי לדינא דלדבריו כי היכי בשור של שותפים שהי' ברשות א' מהן והזיק אין השותף חייב על חלק חבירו וגם בזה שתפסו אם נאבד אצלו חייב לשלם חלק הבעלים לפי סברתו דמחלק בין ניזקין לאבידה ואין טעם כלל לחלק בכך, ולכן סיים הש"ך אבל האמת יורה דרכו דשאני הכא כיון שאינו מחויב לשמור א"כ אינו נעשה שומר רק על חלקו אבל על חלק חבירו אפי' ש"ח לא הוי, וכ"כ בעל המאור ר"פ שור שנגח ד' וה' להדיא לחלק בכך וכ"כ המרדכי פ' ח"ה ובלי ספק דאשתמיטת' להסמ"ע דברי בעל המאור והמרדכי (והסבירו הערוה"ש (סק"ה) דיאמר שהי' מוכרח לשמור חלקו שהמזיק לא יברחנו) וכ' הש"ך ולפ"ז ה"ה אם נאבד אצלו פטור על חלק חבירו אבל בשור של ב' שותפין שכל אחד מחויב לשמור אפי' הזיק חייב גם על חלק חבירו, ועי' מ"ש לעיל סי' קע"ז ס"ח.

ובנ"ד י"ל הגם דהשתתף בפרוטה מ"מ חיוב שמירה נשאר על מי שהוא ברשותו דהיינו בעה"ב וכיון דברשות בעה"ב הזיק עלי' דידי' לחודי' מוטל לשלם, ועוד דשאני התם בדין הגמ' ב"ק ל"ו ושו"ע (סי' ת"א) הנ"ל דהניזק עומד לגבות חובו מגוף שור המזיד ולכן עלי' דידי' רמי' עכ"פ לשמור חלקו.

הסבר החילוק בין ניזק לשותף בנ"ח

משא"כ בני"ד אפת"ל דהוי שותף גמור מ"מ כיון דמונח ברשות הבעלים המדליק נ"ח ואינו עומד כלל ליכנס ברשותו לכו"ע לאו עלי' דידי' רמי שמירתו ופטור על נזקיו ולכן חלוק מדין הנ"ל בגמ' ב"ק (ל"ו) וזה החילוק נראה עיקר להלכה, ובכה"ג גם בדין שור קיי"ל בשו"ע חו"מ סי' שצ"ו (ס"ה) אפי' במסר שורו לשומר חייב השומר בתשלומי נזקיו, כ"ש בנשאר ברשות השותף והבן.

בשיטת הר"מ אי ניזק כשותף מיד או נעשו שותפין רק אחר העמדה בדין

ובעיקר שיטת הרמב"ם כבר העירו עליו דלכאורה סותר עצמו למה שפסק לעיל בפ"ח (הל' ו') דר"ע מיירי רק אחר העמדה בדין (מלבושי יו"ט ח"ב חו"מ סי' א' אות ז' דה וזה אבעה"ע, ובהמשך התשובה יתבאר).

מקור הדין בשבת (כ"ג ע"א) אכסנאי חייב בנר חנוכה א"ר זירא מריש כי הואי בי רב הוה משתתפנא בפריטי

בתר דנסיבנא אמינא השתא ודאי לא צריכנא דקא מדלקי עלאי בביתאי.

המשתתף בפרוטה אי צריך בעה"ב להוסיף שמן וכמה מוסיף

ובעיקר הדין כ"פ הרמב"ם פ"ד דחנוכה (הלכה י"א) ובשו"ע או"ח סי' תרע"ז (ס"א) אכסנאי שאין מדליקין עליו בביתו צריך לתת פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בשמן של נר חנוכה, א) ובמג"א שם (סק"א) כ' צריך הבע"ה להוסיף מעט שמן בשבילו (ב"ח אגודה), ב) וכתב הרשב"א (סי' תקמ"ב) שה"ה אם הבעה"ב מקנה לו חלק בשמן במתנה שרי, ועפ"ד הרשב"א הסביר הפר"ח כוונתו שאין בעה"ב צריך להוסיף כלום.

טעם שיטת הפוסקים דמוסיף והנפק"מ

ג) ובמחה"ש שם כ' וז"ל וכ' הב"ח דא"צ להוסיף כפי שיעור שנתן האורח אלא בתוספת מעט סגי אולם הטעם שצריך להוסיף כתב הב"ח הטעם וז"ל דאם לא ניכר שהוסיף בשביל חבירו איכא חשדא לומר שלא נשתתף עכ"ל, וע"פ טעם זה כתב הב"ח דסגי במעט שהוסיף דהא איכא היכרא.

ד) ובס' א"ר כתב עלי' דטעם זה דחוק דמאי היכר יש בתוספות דהא לפעמים אדם מוסיף מעט על השיעור גם כתב דמלשון מהרי"ל משמע דצריך להוסיף שיעור כל מה שהשתתף לכן כתב א"ר הטעם וז"ל שהמדליק מחויב ליתן כשיעור ממונו עד שידליק חצי שעה ואם לא יוסיף מה שנתן לו האורח לא נתן בעה"ב ממונו כדי חיובו ולפי זה צריך להוסיף כפי מה שהשתתף, ומה שכ' המג"א מהרשב"א אם בעה"ב מקנה לו וכו' כ' המחהש"ק כוונתו דעכ"פ צריך להוסיף מעט כל שיעור חצי שעה כנ"ל דלא עדיף מאלו נתן לו מעות לא כפר"ח הנ"ל להרשב"א.

ובבאה"ט שם (סק"א) כ' דייק למימר פרוטה לומר שא"צ האכסנאי ליתן כל חצי הוצאות הנרות רק בפרוטה דיהיב ליה סגי עי' בס' גן המלך (סי' מ'), וגם בזה"ז כ' ד"מ דיכול להשתתף בפרוטה .

לענין חיוב ברכה במשתתף בפרוטה

ולענין ברכה עי' במג"א (סק"ד) ובבנין שלמה מש"כ בדיוק לשון הרמב"ם עיי"ש דבנשתתף אין החיוב עליו רק על הבית וא"צ לברך עיי"ש והמנהג אצל צדיקים כשיטת הפר"ח הנ"ל דרבים משתתפים בהדלקתו בע"ש חנוכה וזוכה לכולם אפי' מדליק כל יום שמן מלא בנר אין מוסיפים כלום.

בדרך הבעה"ב למלאות הנר שמן אי יוצא המשתתף עמו

בס' חי' מהרצ"א על הל' חנוכה (דף ל"ח) כ' שאם דרך בעל הבית למלאות המנורה שמן בכל לילה אף שהוא יותר משיעור אורח המשתתף

עמו בפרוטה לא יצא יד"ח שהרי משום הכירא הוא צריך להוסיף מעט שמן בשביל האורח ובזה כיון שבלא"ה הוא ממלא בכל לילה את המנורה שמן ליכא הכירא ע"כ עי"ש.

חילוק בין ממלא בשתיקה לבין ממלא בפי' בשביל המשתתפים

ונשאל בשו"ת בצה"ח או"ח (סי' נ"ט) במי שדרכו למלאות תמיד המנורה שמן איך מצינו ידינו לשתף אורח בפרוטה, וכ' ליישב דגם מי שדרכו תמיד למלאות המנורה שמן דוקא אם ממלאהו בשתיקה ס"ל לחי' מהרצ"א דלא יצא האורח יד"ח דאף אם יתכוון בעה"ב להוסיף הפעם בשביל האורח אין כאן הכירא, אבל אם בשעה שבעה"ב ממלא את המנורה הוא אומר בפירוש כי הפעם הוא נותן קצת מן השמן בשביל האורח בודאי דאיכא היכרא ומהני, וכיון שסו"ס גם עתה הוא ממלא את כל המנורה שמן כהרגלו ומנהגו מה כך אם הוא משתף אחרים עמו בשוה הרי לא גרע בכך דבר מפרסומי ניסא שהי' נוהג בו עד עכשיו, ועי' חיי"א כלל קנ"ד סי' ל"ב.

ולפ"ז בעיקר הדין שציין הגר"ח קנייבסקי שליט"א בגמ' ב"ק (ל"ו) דקיי"ל כר"ע דתורא דשותפין נינהו וראשון חייב בנזקין של אחריו, ואחרון אחרון נשכר, עיי"ש דפליגי אי יש לניזק שעבוד וחיוב שמירה גם קודם שעמד בדין ולכן יש שכתבו דבאין בידו להביא עדים לאלתר לא הוי שותף וראשון ראשון נשכר, ומ"מ שאני התם דעיקר הנידון אי כבר זכה בו הניזק לכל דבר או בכלל לא זכה בו, אבל בנ"ד אי ע"י השתתפות בפרוטה מקני לו חלק בשמן ממש תלוי לכאו' בשיטת הפוסקים אי מצריך הבעה"ב להוסיף שמן לאכסנאי (וגם דנו כמה צריך להוסיף) לד' זאת שותפין נינהו ובפרט לשיטת הפוסקים שצריך שנר חנוכה יהא ממונו ושלכם ולא סגי בשאילה, ומ"מ בעיקר דין זה פליגי הפוסקים וי"א דאין חיוב שיהא נר חנוכה ממונו ושלכם ויבואר בהמשך התשובה.

למה חייב בנר חנוכה שהזיק כיון דמיד בהדלקתו לאו שלו היא דנאסר בהנאה

כ"ק מרן מצאנז זי"ע בשו"ת דברי יציב חלק ז' ליקוטים (סימן קל"ה) נשאל בעיקר דין זה דאיך שייך לחייבו בנר חנוכה שהזיק (ב"ק ס"ב ע"ב) והרי אין זה שלו כיון דאסור להשתמש לאורה.

הזיק באש שאינו שלו או באיסה"נ אי חייב

והשיב מרן שם וזל"ק הנה להתוס' בב"ק דף ג' ע"ב (בד"ה וממונך) ובדף כ"ב ע"א (בד"ה אשו משום ממונו) לא שיהא האש שלו וכו' עיי"ש, ליכא נפקותא במה שאסור להשתמש לאורה, ואפילו לרש"י שם

דאיכא בינייהו שהדליק בגחלת שאינו שלו, מ״מ גם באיסור הנאה ידוע מחלוקת הראשונים אם יש בהם בעלות עי׳ בקצוה״ח (סי׳ ת״ו) וע״ע מה שהאריך הגר״י ענגיל בגבורות שמונים (אות י״ב) ובעוד מקומות שם במהות הבעלות בקדשים, ושם ביאר דחשוב בעלים כיון שיש לו בו תועלת וזכות הכפרה עיי״ש.

בעלות המצוה לא נפקע באיסה״נ

וכ׳ (שם) דנראה דאפילו להשיטות דאיסורי הנאה אין לו בעלות אבל להמצוה לא נפקעת בעלותו וכמו בקרבן שלא נפקע בעלותו ממנה וכן בסוכה דאף שעציה אסורים מקרי שלו לקיום המצוה, ויש עוד דוגמאות בזה, וזה פשוט דאין לזה עם הגדר שאין לו בעלים כלל והכא נמי אף דאסור להשתמש לאורה מ״מ אי אפשר ליטול ממנו השמן שצריך לקיים בזה המצוה בליל ב׳, וגם אם יכבה במזיד זקוק לה כמ״ש בגן המלך הובא בבאה״ט סי׳ תרע״ג (ס״ק י״א) וברור שלא נפקע בעלותו וז״פ.

גזל שמן והדליקו לנר חנוכה אי יצא יד״ח

דנו הפוסקים בזה דמכיון שבזה שמדליק נאסר השמן בהנאה על ידי זה שנאסר בהנאה חשיב שנוי מעשה וקונה את השמן בשנוי מעשה להיות שלו, ובספר ארץ צבי להגא״צ תאומים (או״ח סימן נ״ב) נשאל על זה וכתב שם שבשו״ת שואל ומשיב מהד״ג ח״א (סימן שמ״ט) דן בזה שיהא אסור משום מצוה הבאה בעבירה והזכיר שם סברת התוס׳ בשבת הנ״ל שכיון שנאסר בהנאה ע״י כן חשיב שנוי מעשה, ובשו״מ שם הזכיר גם שאם הדלקה עושה מצוה א״כ בעת שהתחיל להדליק אז היה עדיין מצוה הבאה בעבירה.

אי יש חילוק בשינוי מעשה בין טומאה לגזילה

והנה בארץ צבי השיג על השואל ומשיב בזה וכתב לחלק בין טומאה לגזילה דאע״ג דלענין טומאה חשיב שנוי מעשה ע״י שנאסר בהנאה ומתבטל מתורת כלי, אבל לענין גזילה לא הוי שנוי עד שישתנה הדבר בעצם מהותו, ועי׳ מקראי קודש (להרב פרנק) חנוכה (סכ״א) מש״כ בזה.

שותפין אי נעשו שומר שכר זה לזה

בפרק חזקת (ב״ב מ״ב ע״ב) איתא אמר שמואל השותפין מחזיקין זה על זה ומעידין זה על זה ונעשין שומרי שכר זה לזה, ופריך בגמ׳ (מ״ג ע״ב) נעשים שומרי שכר זה לזה אמאי שמירה בבעלים היא אמר רב פפא דאמר ליה שמור לי היום ואני אשמור לך למחר, ופירש ר״ש שמירה בבעלים היא, שכל אחד משמר קצת מן השותפות בביתו וקיי״ל (ב״מ צ״ה ע״א) שמירה בבעלים פטור וכיון שהיה ראובן משמר מחלק שמעון בשעה שנגנב או אבד

מחלקו בבית שמעון הרי שמעון פטור מחלק ראובן שהרי ראובן עמו במלאכתו, אמר רב פפא כגון שהתנו ביניהם כך שמור לי היום כל השדה חלקי וחלקך ואשמור לך למחר דכיון דלא שמרו ביחד כלל אלא בזה אחר זה ליכא שמירה בבעלים הילכך נעשו שומרי שכר זה לזה להתחייב, וכ"ה בר"מ.

חילוק אם כל א' מתעסק לבדו או התחילו להתעסק ביחד

ובעיקר דין זה פסק הרמב"ם וכן פסק בטור חו"מ סימן קע"ו סעי' ח' (עמוד קצ"ב קצ"ג) השותפין שומרי שכר הן שאם נגנב או נאבד מהשותפות ברשות אחד מהן חייב באחריותו במה דברים אמורים בזמן שכל אחד ואחד מתעסק בשותפות בזמן ידוע ונגנב לו בזמן שמתעסק בו אבל אם התחילו להתעסק ביחד אפילו אם אחר כך נתעסק בו כל אחד לבדו פטורין דשמירה בבעלים הוא, ואם מתחילה נתעסק בו אחד לבדו ואחר כך נתעסקו בו שניהם ביחד ונגנב הראשון חייב שלא היה השני עמו במלאכתו כשמתחילה שמירתו והשני פטור שהראשון היה עמו במלאכתו כשהתחילה שמירתו, ואין נ"מ אם כל אחד שומר החצי או שכל אחד שומר בזמן אחר כל השותפות דומיא דשמור לי ואשמור לך, ועי' בהגהות חכמת שלמה בגליון שו"ע שם.

שותפין שרק א' מחיוב להתעסק האם השני י"ל דין ש"ח

א) וכן כתב שם בשו"ע והרמ"א שם הביא שם שיטת הגהות אלפסי שכתב ודוקא שהתנו כן מתחילה אבל אם א' אינו מחוייב להתעסק רק עושה מנדבת לבו אינו חייב בשמירת השותפות ולא הוי רק כשומר חנם.

ב) והש"ך שם האריך להוכיח שאפילו כשומר חנם אינו, ועוד שיש בו דין שמירה בבעלים וגם במחנ"א הלכ' שומרים (סימן ל"ז) מפקפק בזה.

אי יש חילוק בין הכניס בביתו חלקו לחוד או גם חלק השותפות

ג) הנתיה"מ שם סי' קע"ו (ס"ק ט"ו) העלה שאם קיבל עליו לשמור ודאי שדינו כש"ח אלא דאיירי כשהכניס הכל לביתו (בנדבה) ולא קיבל עליו שמירה ואז אפי' ש"ח אינו מיהו אם הכניס כל א' בביתו רק חלקו ומתעסק בו שומר שכר הוא אלא שהוא כשמירה בבעלים (ויש נפק"מ שאם אינו שומר כלל אינו חייב שבועת השומרים אבל כשיש לו דין שומר אלא שהוא בבעלים חייב שבועת השומרים נתיה"מ חידושים שם).

ד) אבל מדברי החת"ס בתשובה חו"מ (סי' צ"ג וצ"ז) משמע שפסק כהרמ"א בין כשהכניס חלקו לבד ובין כשהכניס חלק השותפות ועיי"ש שדחה דברי הש"ך, ועי' שו"ת מהר"ם שיק

חו״מ (סי׳ ט״ו), ועי׳ בשו״ת בית יצחק חו״מ (סימן כ״ב) ובד״ג כלל צ״ח (סימן ס״א).

אחים בתפיסת הבית או שותפים אומנים אי י״ל דין שמירה בבעלים

כתב הסמ״ע סימן רפ״ז (סק״ח) בשם תשובות מיימוני שה״ה אחים בתפיסת הבית יש להם דין שמירה בבעלים, וכתב בפעמוני זהב דדוקא בממון השותפות יש דין שמירה בבעלים אבל שותפים אומנים שקיבלו מאחרים לתקן ונאבד ביד אחד מהם אין זה בבעלים.

קבלת השמירה בבעלים ומשיכת השומר שלא בבעלים

א) כתב בקצוה״ח סימן קע״ו (סק״ה) שותפים שהתנו בתחלת השותפות שיעסוק כל אחד בחדשו ונגנב ממעות השותפות אצל אחד בחדשו ובתחילת השותפות היה בבעלים אלא שכלתה השאלה בבעלים קודם שבא לידו ממעות השותפות, יש להסתפק אי אזלינן בתר משיכת השומר וכשבא לידו כבר כלתה השמירה בבעלים וחייב או בתר קבלת השמירה (כונתו לזמן קבלת חיוב השמירה) ואז היה שומר שלו.

והביא מדברי המהרי״ט ח״א (סימן ל׳) שכתב בדין אשה ששברה כלים בשעת מלאכתה שדעת הראב״ד שפטורה מדין שמירה בבעלים והסביר המהרי״ט דכיון שבשעה שנכנסה בחיוב שמירה דהיינו שעת נישואין שכיר הוא לה נמשך דין שמירה בבעלים על כל זמן נישואיה, וה״נ אזלינן בתר קבלת חיוב שמירה, ב) ובנה״מ סוף (ס״ק י״ח) דחה דבריו דכל זמן שאין לו מה לשמור לא מיקרי שמירה בבעלים עיי״ש.

אי לר״ע הוחלט השור לניזק מיד או בשעת העמדת בדין

וכבר ציינתי לעיל מש״כ בספר מלבושי יו״ט על שיטת הרמב״ם שוב השגתי הספר הנ״ל וראיתי שהאריך בזה בדין השו״ע ובשיטת הרמב״ם והטור, וכתב שם כשיטת הפוסקים דלהר״מ ס״ל דלר״ע דקיי״ל כוותיה לא הוחלט השור הניזק עד שעת העמדה בדין, וכ׳ דלהרמב״ם מפרש דהברייתא אליבא דר״ע היא אבל ר׳ ישמעאל ס״ל דמשלם מביתו ואשר יושם השור בב״ד למען נדע איזה סך נעשה חוב עליו כי לא נעשה החוב רק כפי שוויו בשעת הנגיחה.

ולזאת אין להניזק בו הן בשבח הן בפחת ורק יקבל המגיע לו בו בפחת הנזק וכן הביא הרב המאירי ס״פ המניח בשם גדולי הרבנים דלר״י ישלם מכיסו וכן הר״מ אבולעפי ס״ל דלר״י כי ליתא לתורא קמן משלם מן העלי׳, ועי׳ בח״א להרשב״א (סי׳ ש״מ).

ולר״ע דס״ל הוחלט השור ס״ל דהחוב לאו אקרקפתא דגברא רק אגופו של שור ובין לענין כחש ובין לענין שבח תלוי עד שעת העמדה בדין אם יש

בו כדי חצי נזק אם לא אבל אין לו שותפות בשור עד שעת העמדה בדין לזכות השבח יותר מחצי נזק, וכן לענין כחש לגרוע לו מחצי נזק לפי חלקו ובזה לא נהיה מוכרחין לדוחק התוס׳ (מ״ז ד״ה ליתא לפרה), וכן הביא שם משיטה מקובצת ב״ק ל״ו בשם הר״ח.

להר"מ לר"ע אין לו לניזק חלק בשבח או בכחש רק משעת העמדה בדין

א) וכ׳ המלבושי יו״ט (שם) דהמעיין בדבריו היטב יראה להדיא דס״ל דאף לר״ע אינו נוטל בשבח קודם העמדה בדין יותר מכדי חצי נזקו, וכן לענין כחש דוקא לר״ע הוא דאינו משלם מביתו ואומר לו קח השור כמו שהוא אבל לר״י אם כחש משלם מביתו וזה עולה כפי מה שבארנו שיטת הרמב״ם ז״ל, ולפי מש״ב כעת שיטת הרמב״ם דאינו מפסיד הניזק כלום היכא שכחש המזיק עד שעת העמדה בדין כ״ז שנשאר בו כדי ליפרע הנזק א״ש.

לש"ר לר"ע הוחלט השור מיד

ב) אמנם שיטת הטור שהביא ג״כ דין זה דליתא לפרה משתלם מן הולד צע״ג דהא הוא סובר כשיטת התוס׳ והרא״ש דלר״ע הוחלט לניזק מיד אחר הנגיחה אף קודם העמדה בדין ולכך חל הכחש על הניזק מיד.

ועי׳ בשו״ע חו״מ סימן ת״ד ובסמ״ע שם (סק״ו) פי׳ שם בהדיא הטעם דמיד בשעת הנגיחה נעשו המזיק הוניזק שותפין בהשור וכו׳ אם נפחת או נשבח ממילא, וזה כשיטת הטור (ד׳ ב׳) עיי״ש.

שיטת הר"ח כשנגבה השור לניזק למפרע משעת ההיזק נעשה שלו

ג) ושוב האריך בזה במלבושי יו״ט הנ״ל והביא שכתבו לפרש שיטת הר״ח בשיטה מקובצת דס״ל כמו שכתוב לעיל דגם ר״ע מודה בזה משום דעדיין לא זכה בו וזהו כסברת הרמב״ם אך בהא ס״ל דלא כהרמב״ם דס״ל דלר״ע לא מיקרי אף קודם העמדה בדין מזיק שעבודא משום דס״ל כסברת התוס׳ בגיטין (מ׳ ע״ב) ד״ה הקדש דהיכא דאינו יכול לסלקו בזוזי כו״ע מודים דלמפרע הוא גובה וכדמוכח מהגמ׳ דפסחים וכיון דנגבה השור אח״כ להניזק א״כ למפרע משעת ההיזק הוא שלו ולכך יכול הניזק להקדישו אף קודם העמדה בדין כמו שמוכח שם מדברי הר״ח, ומטעם זה מיקרי מזיק ממונא ממש ומחייב לשלם פחת שחיטה כיון דלמפרע הוא של הניזק.

אבל הרמב״ם ס״ל דאף דאינו יכול לסלקו בזוזי מ״מ הכא לא אמרינן למפרע הוא גובה משום דהכא גבי קנס קודם המעדה בדין רק מזיק שעבודא, ולהכי ס״ל דאינו יכול הניזק להקדישו קודם העמדה בדין כמשמ״ל עכ״ד נכדי שי׳ ודבריו נכונים ליישב דברי הר״ח ז״ל.

אי חל חובת השמירה על הניזק קודם גמ"ד

א) ובעיקר שיטת הרש"ל שהביא הש"ך וז"ל שם והנה המהרש"ל ביש"ש כתב ע"ז בריש פרק שור שנגח את הפרה וז"ל לכן נראה הא דאמרינן לעיל כחש ושבח המזיק ברשות תרווייהו היינו דבר דאתיא ממילא וכו' אבל הכא איירי כגון שנאבדה הפרה בשמירת הבעלים דפשיטא דהניזק אינו מפסיד כלום דמאי הו"ל למיעבד מאחר שנאבדה קודם שנגמר דינו לתשלומין ולאו דידיה הוא ואיך היה לניזק לשומרו ואע"פ שלאחר שנגמר דינו נמצא למפרע שמעת הנגיחה הוחלט לניזק מ"מ לענין שמירה ליכא למימר הכי דהא עדיין לא נחליטו לו הב"ד ודמי כמו שלא ידע הניזק עדיין שהזיקו אע"פ שג"כ מוחלט לו וכו' עכ"ל.

ב) וכ' עליו שם דדבריו תמוהים מאד דהאיך אפשר לומר דכ"ז שלא החליטו לו ב"ד אינו מוטל עליו השמירה והוה כמו שלא ידע שהניזק עדיין שהזיקו הא אמרינן בפ' שור שנגח דו"ה דלר"ע אחרון אחרון נשכר, ושיטת התוס' להדיא וכן משמע באשרי והטור מסתמת לשונם דאיירי קודם העמדה בדין משום דאזלי לשיטתם דלר"ע הוחלט השור תיכף בעת הנגיחה וכן כתב שם המהרש"ל להדיא ויעו"ש בתוס' מה שדחקו בזה ליתן טעם דלמה חייב בשמירתו לר"ע אף קודם העמדה בדין וכתבו כיון שיש בידו להביא עדים לאלתר ולזכות מתחייב בשמירתו.

בנאבדה קודם שיש בידו להביא עדים לזכות בו חובת השמירה על המזיק

ושוב כ' אך אפשר לדחוק וליישב דברי הטור ע"ד המהרש"ל דהכא מיירי שנאבדה הפרה קודם שהיה בידו להביא עדים ולזכות בה ולשומרה דאז ודאי מוטל השמירה על המזיק שלא יזיק כמש"כ התוס' שם וה"ה שלא יוזק נמי מוטל על המזיק.

נר חנוכה אי בעינן שלכם או סגי בשל הפקר

דנו הפוסקים בזה בשמן חנוכה אי בעינן שיהא שלו ובפשטות שיטת הר"ן והרשב"א בעינן שיהא ממונו כדלהלן ועמש"כ מרן הד"ח על חנוכה והארכתי בזה במק"א בשו"ת ישיב יצחק ח"ג (ס"י) והגאון האדרת זצ"ל כתב בשאלה להגאון ר' יוסף זכריה שטרן זצ"ל בספרו זכר יהוסף בשבת פרק ב' וז"ל נסתפקתי בשמן של נר חנוכה אי בעינן שלו דוקא ואם יש בביתו שמן הפקר שלא זכה בו כגון שלא הגביהו והדליקו על מקומו או שלא רצה לזכות בו אם יוצא משום נר חנוכה (ועי' תוס' סוכה ל"א ע"ב ד"ה באשירה), וקצת משמע מהא דר"ז הוי משתתף בפריטי ולפ"ז קשה לי לב"ש דשביתת כלים דאורייתא ונר וגיגית

אפקורי אפקר להו (פ"ק דשבת (י"ח), ופי' בחדושי רשב"א דהכוונה הוא שמפקיר שם למה שבתוך הכלים א"כ לדידהו היאך מדליקין נ"ח בע"ש הא צריך להפקיר הנר והשמן ואיך מדמין ב"ש נ"ח לפרי החג הלא הכא צריך ליפסוק בע"ש עכ"ד.

והגאון הנ"ל שם (כ"ח ע"ב) השיב לו וז"ל מה שחקר מעכ"ת בנ"ח אם הוא במקום שאפשר שלא לזכותו אם יצא י"ח ועפ"ז הקשה להרשב"א איך משכחת הדלקת נ"ח בע"ש ובה"ר לא הבנתי כלל דמה שייך גבי פרסומי ניסא שיצטרך דוקא שלו וכמו במגילה שצריך לקרוא מתוך הכתב ומ"מ יוצא בשאולה.

וכבר ראיתי בישועות יעקב בהל' חנוכה שהאריך לפלפל בחקירה זו והכ"נ במגילה כיון שאסור לקרוא שלא מתוך הכתב ואי נימא דבעי לכם במגילה לא הוי סגי ג"כ בשאולה ופשיטא לגבי נר חנוכה דלא בעינן שידליק משלו דוקא כיון דהוי ג"כ רק משום פרסומי ניסא.

י"א דההשתתפות בפריטי היא להיכרא לפרסומי ניסא ולא בעינן שיהא ממונו

שוב האריך הזכר ביהוסף ע"ד האדרת בזה במכתב הב' (שם) וכתב בנ"ח אם בעינן שלו דוקא ומדייק מהך דר"ז הוי משתתף בפריטי דבעינן שלו דוקא יעויין בר"ן פ"ק דפסחים בהא דלבער כ"ע לא פליגי (בד"ה ומיהו) שהוכיח מזה שאינו יוצא אלא בשלו ולכאורה הי' אפי"ל דמשם מוכח איפכא דמאי אהני לי' שיתוף בפריטי הרי קיי"ל מעות לא קנו, ועי' ערובין (פ"א ע"ב), ועמ"א סי' שס"ט ובהגר"א חו"מ סי' קצ"ט השיגו על מהרי"ל שם ודוחק לומר דהוי כעלייתו של לוקח שכורה למוכר בב"מ (מ"ט ע"ב) דשכיח בצד חצירו דא"כ בעירובין שהם בחצר א' נמי נימא הכי וכן בחולין שם נימא כן ורק אין לנו בזה אלא מה שאמרו חכמים, וע"כ צ"ל דבעי' רק היכרא לכאורה לפרסומי ניסא ובאינו מדליק בעי' שיתוף פריטי וא"כ במדליק אפשר דל"ב שלו דהא קעביד מעשה לשם מצוה.

ושו"כ שם דבאמת הי' לפלא על מה שלא עמדו ע"ז דשיתוף פריטי איך מהני ורק נראה בזה דפי' הגמ' נכון מאד ומדוקדק גם מה שסיים כיון דנסיבנא אמר השתא ודאי ל"צ דמדלקי עלי גו ביתאי ולי ודאי אין לו ביאור כלל ומיותר ואדרבא הפר"מ סי' תרפ"ז עמד ע"ז לד' הט"ז למה לא עשה ר"ז כמהדרין ורק הכוונה דבאמת לפ"מ שעשו אז נר איש וביתו היו כב"ב בכלל ורק נסתפק ר"ז אם מיחשב כב"ב של בעה"ב לענין זה דהא שלא שכר ממנו אלא מזונות, ועי' ח"מ שם ס"ס מש"כ בזה.

ההשתפות היא למיחשב כב"ב של הבעה"ב ולא שיהא ממונו

וכ' שם וע"כ נשתתף בפריטי שיתחייב בעה"ב להוציאו גם בזה שיהי' כב"ב ובזה א"ש מה שכ' הפוסקים דא"צ להוסיף שמן בשבילו והפמ"ג דייק דאף פרוטה כל דהו יי"ח והיינו שהכוונה רק שיהי' כבן בית ועכ"א כיון דנסיבנא והי' לו ב"ב במקום שיצא משם א' השתא ודאי לא צריכנא ממנ"פ או דאם הוא בכלל מזונות הוא כאן בכלל איש וביתו ואם לא קאי מדלקי עלי גו ביתאי ויי"ח שם בנר איש וביתו ואם לא קא מדלקי עלי גו ביתאי ויי"ח שם בנר איש וביתו וא"כ אין לו ענין לשיהי' השמן שלו וז"ב וע"כ אין ראי' כלל בזה ולק"מ מב"ש.

וכ' דכן מבואר בפשיטות מפילפולם של הגאונים בעל השא"פ (סי' ל"ח) וישועות יעקב סי' תרע"ג (סק"א) אם יי"ח נ"ח בחמאה של בב"ח א) השער אפרים כ' דלא יצא י"ח משום מיכתת שיעורי', ב) ובישו"ע כ' דבנ"ח דלשריפה קאי לא איכפת לן אי כתותי' מיכתת שיעורי ואין חושש שם בזה דהוי איסורי הנאה ואינו שלו לפ"ס מע"ל, ורק בזה אפ"ל דס"ל כהרשב"א וריב"ש הובאו בס' קצוה"ח (סי' ת"ו) דאי' הנאה מיקרי שלו.

והביא שם שהגאון האדרת זצ"ל השיב לו וז"ל ובעיקר הדבר אם צ"ל בנ"ח דוקא בשל עצמו ולא הפקר שאינו שלו עי' בר"ן פסחים פ"א (בד"ה ומיהו) שכ"ש בנ"ח כו' כיון שאינו יוצא אלא בשל עצמו וכו' משמע שבנרות חנוכה לא יצא יד"ח אלא בשמן שלו שכתב שם לענין נוסח הברכה אם בעל או בלמ"ד, דלהכי מברכין להדליק נר חנוכה משם דאינו יוצא אלא בשל עצמו כדאמרינן בפרק במה מדליקין (דף כ"ג) דצריך לאשתתופי בפריטי, וכן נראה דעת הרשב"א ז"ל שהביא המג"א בסימן תרע"ז (סק"א) שאם מקנה לו במתנה ש"ד ובאמת הרא"ש ז"ל בפסחים שם לא תירץ כהר"ן על קושייתו (צ"ע אי פליגי בזה).

חברו מדליק בשבילו נ"ח בפ"ע ולא הקנה לו

וכ' האדר"ת זצ"ל דאפ"ל לדעתו אם חבירו מדליק בעדו בנ"ח בפ"ע ואפי' לא הקנה לו שמנו יצא חבירו אם נעשה שלוחו דלא הקפידו חז"ל אלא דכאו"א יעסוק בפרסום הנס אלא דבנר א' אינו יוצא אלא איש וביתו אבל בלא"ה ונעשה נר לחבירו בעצמו אפילו בשמן שאינו שלו יבא פרסום הנס דלמה לחז"ל להחמיר במצוה זו דליבעי לכם אשר גם במצוות דאורייתא אינם אלא בההוא דכתיב לכם.

הדלקת נ"ח בשמן ערלה

ובפ"מ סי' תרע"ג (סק"א) מסתפק בשמן ערלה מחמת דכתותי' שיעורי' הא ערלה אינו שלו כדאמרינן

בסוכה (ל"ה) לענין אתרוג של ערלה ואי בעינן שיהא שלו בלא"ה אינו יוצא בה אבל לצאת בשל חבירו צריך ליתן פשיטי שיהא ניכר בהתוספת שמן שלו עשייתו של פרסום הנס.

א) ע"כ בעיקר דין זה פליגי הראשונים אי בעינן בנר חנוכה שלכם וממונו ושיטת שני גדולי הפוסקים הנ"ל האדר"ת והזכר יהוסף זצ"ל שאין צריך בנר חנוכה שיהא ממונו ושלו וכשי' הישועות יעקב, ולפי"ז לפי דבריהם אפילו אם השתתפו בפרוטה אין כאן גדר שותפות בכלל, דעיקר ההשתתפות שיהא חלק בפרסום הנס ולכן צריך לתת פרוטה לבעה"ב אבל לאו ממונו הוא וא"כ לפ"ד ודאי דאין חיוב על האכנסאי להשתתף בהיזק שגרם הנר חנוכה.

טעם הפוסקים דבעינן לכם בנר חנוכה

ב) ואפילו לשיטת הפוסקים דבעינן בנר חנוכה שיהא דין לכם וממונו הדין כנ"ל דאין חיוב שמירה על האכסנאי כיון דמונח ברשות בעה"ב ואין עומד לגבות לכן לא דמו לדין שור הניזק דגמ' ב"ק ל"ו כנ"ל, והגרצ"פ זצ"ל במקראי קודש חנוכה (סימן כ"א) כבר דן בעיקר דין זה מדוע מספיק בזה השתתפות בפרוטה והביא דברי הר"ן ודן בזה עם ח"א שנתקשה בדין זה דנר חנוכה שיוצא בהשתתפות בפרוטה, מנ"ל דין זה דהשתתפות בפרוטה מועיל, הא המצוה היא הדלקת הנר אבל מה ענין שותפות לכאן.

י"פ דבעינן דומיא דמנורה שהי' בו חלק לכל ישראל ולכן סגי גם בפרוטה

וכ' ע"פ דברי הר"ן שההשתתפות היא כדי שתהא ההדלקה משלו דבנרות חנוכה בעינן לכם, והטעם שבעינן לכם י"ל משום דעיקר הדלקת הנר הוא בשביל הנס שנעשה בהדלקת המנורה שלא היה בה שמן אלא ליום אחד, ולכן התקנה היתה שיהא לו חלק בשמן של ההדלקה דומיא דמנורה שהשמן היה מתרומת הלשכה שהיה בזה חלק לכל ישראל ומה"ט מספיק רק השתתפות בפרוטה וא"צ שיהא הכל שלו דלא עדיף משמן המנורה דא"צ רק חלק כל שהוא, ומ"מ בנ"ד י"ל דגם לשיטת אלו אין לחייב המשתתף בפרוטה בנזקי הנ"ח כיון דעיקר חיוב שמירה מוטל על בעה"ב המדליק כדקיי"ל דאפי' מסר אשו לשומר פקח פטור כדלהלן, וכ"ש בנ"ד דלא יצא מרשות בעלים כלל מסתבר דעליו החיוב שמירה בלבד, ול"ד לשור הניזק דשם עומד לגבותו והבן.

מסר אשו לשומר או שולחו עם פיקח אי חייב מדינא או מדינ"ש

א) ובעיקר הדין אפילו את"ל דהם שותפים ממש בנר חנוכה מ"מ אם מסר אשו לשומר קיי"ל דפטור וה"ה

בנ״ד מסתבר דעיקר חיוב השמירה היא מוטל על הבעה״ב, ואפילו שלח האש על דעת להזיק עם פיקח הפקח חייב והמשלח פטור, היינו אף מדיני שמים וטעם הדבר עי׳ תוספות ב״ק נ״ו ע״א (ד״ה אלא) דבכל שליח לדבר עבירה המשלח פטור אף מדי״ש.

ב) אבל הש״ך חו״מ סימן ל״ב (סק״ג) חולק וסובר כהריטב״א קידושין (מ״ב ע״ב) דהטעם הוא משום דהניזק משתלם מהפיקח ולפי טעם זה אם אין לו להפיקח לשלם חייב המשלח בדי״ש וכ״כ שטמ״ק ב״ק (נ״ט ע״ב) בשם המאירי, ועי׳ פתחי תשובה כאן (סק״א) בשם הב״ש דגם להריטב״א פטור בכה״ג.

חלוק מגרם הפסד דחייב לצאת יד״ש דכאן לא גרם לו היזק ברור

בשו״ת ב״ש אחרון (סי׳ י״ב) שכתב על זה דלכאורה אכתי קשה אמאי לא תני דהמשלח חייב בדיני שמים אם אין לפקח לשלם או שהוא אלם ואינו רוצה לשלם, ואפשר די״ל דאף דמי דגורם הפסד לחבירו חייב לצאת ידי שמים זהו אם גורם היזק ודאי לחבירו אבל הכא לא גרם לו היזק בבירור דהא הפקח חייב לשלם רק אח״כ נתגלגל שהפקח אין לו לשלם או שהוא אלם ובשעת ההיזק לא גרם לו היזק בבירור לכן פטור לשלם אף בדיני שמים.

שלח לעשות היזק לחבירו באופן שהשליח חייב רק לצאת יד״ש **וכ׳** עוד והנה יש לשאול ולספק באם אחד אמר לחבירו לעשות היזק לאחר באופן שהשליח פטור מדיני אדם וחייב לצאת ידי שמים אם המשלח חייב לצאת ידי שמים דכיון דשליח פטור מדיני אדם הוי ברי היזקא וחייב המשלח לצאת ידי שמים או דילמא כיון דשליח חייב לצאת ידי שמים הוי לא ברי היזקא.

ב׳ חיובי לצאת יד״ש

כ׳ התומים סי׳ ל״ב (סק״ב) וקצוה״ח שם (סק״א) דיש שני חיובים ביד״ש (א) אחד עונש (ב) והשני חיוב ממון ביד״ש וע״ז פטור כאן וחייב בראשון.

(ג) וי״א הא דמשלח חייב בידי שמים באין לשליח לשלם ונראה דהיינו כשצוה לו להבעיר אבל כשלא צוה לו להבעיר אע״פ שלא מסר לו בתורת שמירה מסתבר שפטור אפילו מדיני שמים אלא שלפי״ז צ״ע סיפא דמסר לשומר למה לי והיה נראה לפרש דרישא מיירי שמסר לפקח שילך ויבעיר וכמ״ש הרמב״ם זה שהבעיר חייב ובסיפא איירי שמסר לו אש מבוערת, וכ״ה בפ״ח נזקין פ״ט (הערה י״ג) עיי״ש.

ובעיקר הך דינא כתב הרמב״ם בפרק י״ד מהלכות נזקי ממון (ה״י) וכן אם מסר הבעירה ביד שומר לשמור ויצא והזיקה השומר חייב, וכ׳ הה״מ שיצא לו מדין שאר מזיקים שהשומרים נכנסים תחת הבעלים, וכן פסק הטור

חו"מ סי' תי"ח ס"ח (עמ' ת"ה ת"ו), ועי' לעיל בסי' שצ"ו (מסעי' ו' עד סוף הסי') דין מסר שור לשומר וחילוקי דיניו, ועי' בב"י שם וב"ח שם.

המורם מכל הנ"ל

בעיקר נר חנוכה שהזיקה רוב פוסקים ס"ל כרבנן דר"י דחייב בנזקין אע"ג דיש גורסים ברי"ף דס"ל כר"י דפטור כ' הפוסקים דאינו מל' הרי"ף כמו שכתב השלט"ג שם.

וטעם דר"י דפוטר בנ"ח דהוי ברשות בי"ד וגם של מצוה וב' דיעות בהזיק הבא ע"י סוכה אי מודה ר"י דחייב.

הדליק יותר מנר אחד

י"א דבכה"ג גם ר"י מודה דחייב.

המשתתף בנ"ח

הנה בנידון דידן שהשתתף בנ"ח והזיקה י"ל דכיון שלא יצא מרשות בעה"ב א"כ רק עליו מוטל השמירה ועוד כיון שאינו עומד להיכנס לרשות המשתתפים (בפרוטה) לכן פטורים ועוד דקיי"ל במסר אשו לשומר או לפיקח פטור ולכן לא דמי לשור שנעשה הניזק שותף בשור המזיק לנזקין, וגם שם דנו אי נעשה שותף מיד כדלהלן.

תפסו ניזק קודם או אחר שעמד בדין אי נעשה שומר על הכל

תפסו ניזק לשור המזיק פליגי בזה הפו' לדידן דקיי"ל כר"ע אי נעשה שומר על הכל.

ושי' הש"ך בחו"מ סי' ת"א מתוס' דרק ביש בידו להביא עדים לאלתר ולזכות בו אז דינו כשותף.

אי יש חילוק בין תופסו או לא

א' שי' השו"ע (סי' ת"א) בתופסו ניזק נעשה ש"ש על הכל. ב' ולהרמ"א אין חילוק בין תוספו או לא אינו מפסיד הניזק רק החצי והבעלים החצי.

אי יש חילוק בין ניזק לשאר שותפים לענין נזקין

א' י"א דלא נעשה שותף שומר על הכל אלא שלא יתאבד חלק הבעלים אבל לא על נזקין.

ב' וי"א שאין חילוק בין אבידה לנזקין דכיון שאינו מחויב לשמור חלק חבירו אפי' ש"ח לא הוי ואפי' נאבד אצלו פטור משא"כ בשור של ב' שותפים אפי' על הזיקו חייב.

אי הניזק נעשה כשותף מיד או רק לאחר העמדתו בדין

דנו הפו' ליישב סתירת הר"מ דלדידן דקיי"ל כר"ע אי נעשה שותף מיד או רק אחר העמדתו לדין.

המשתתף בפרוטה אי צריך בעה"ב להוסיף שמן וכמה

א' י"א דצריך בעה"ב להוסיף שמן בשבילו. ב' והרשב"א כ' אם מקנה לו במתנה מהני. וכ' הפר"ח דלרשב"א א"צ להוסיף כלום.

ג' י"א דא"צ להוסיף רק מעט ולא כשיעור שנתן האורח דבכה"ג כבר יש הכירא ותו ליכא חשדא. ד' ושי' הא"ר דצריך להוסיף כשיעור כל מה שנשתתף וס"ל דלהרשב"א סגי בהוספת מעט שמן (לא כפר"ח להרשב"א).

וכ' הפוס' דמ"מ אין חיוב ברכה על המשתתף רק על בעה"ב.

בעה"ב הרגיל למלאות הנר שמן אי יוצא המשתתף עמו

בחי' מהרצ"א כ' שאם דרך הבעה"ב למלאות נר שמן אף שהוא יותר מכשיעור המשתתף עמו לא יצא דאין בו היכרא, וכ' בשו"ת בצה"ח דכ"ז אי ממלא נרו שמן בשתיקה אבל אם בעה"ב ממלא בפי' בשביל המשתתפים איכא היכרא ויש בו גם פירסומי ניסא (וכן המנהג).

נ"ח שהזיק למה חייב הלא מיד בהדלקתו נאסר בהנאה

מרן זי"ע בשו"ת דברי יציב נשאל בזה והשיב דלא מיבעיא לשי' התוס' דבאש אפי' לאו ממונו חייב א"ש, אלא גם לשי' רש"י דרק בגחלת שלו חייב מ"מ ידוע מחלוקת הפוסקים אי איסורי הנאה יש בו בעלות כמו שכתב הקצוה"ח ובספר גבורות שמונים כ' דחשיב בעלים כיון דיש לו תועלת וזכות כפרה בקדשים וכו' עיי"ש, ואפי' להפוסקים דאיסורי הנאה אין לו בעלות מ"מ להמצוה לא נפקעת בעלותו כמו בקרבן ובסוכה וה"ה בנ"ח.

גזל שמן והדליק בו נ"ח אי יצא י"ד

דנו הפוסקים בזה אי אמרינן כיון דנאסר בהנאה חשוב שינוי מעשה וקונה את השמן עי"ז להיות שלו ובארץ צבי כ' דלכאורה חשיב כמצוה הבאה בעבירה.

ובשו"ת שו"מ כ' שאם ההדלקה עושה מצוה א"כ בעת שהתחיל להדליק היה עדיין מצהב"ע. ויש לחלק בשינוי מעשה בין טומאה דנחשב שינוי מעשה ע"י שנאסר בהנאה ומתבטל ממנו תורת כלי משא"כ לענין גזילה לא נחשב שינוי עד שישתנה בעצם מהותו.

שותפים אי נעשו ש"ש זל"ז

קיי"ל דשותפים נעשים ש"ש זל"ז וכ"ז בזמן שכל אחד מתעסק בו בזמן ידוע אבל אם התחילו להתעסק ביחד אפי' מתעסק כל אחד לבדו פטור דהוי ליה שמירה בבעלים.

אי רק שותף אחד מחויב להתעסק

א׳ כ׳ הפו׳ בכה״ג דמתעסק רק מרצונו ובנדיבות לבו הוי רק ש״ח.

ב׳ ולש״ך אפי׳ ש״ח לא הוי.

ג׳ ולהנתיבות אי קבל עליו לשמור דינו כש״ח ואם לא אפי׳ ש״ח לא הוי.

אחים בתפיסת הבית

כ׳ הפוסקים דיש להם דין שמירה בבעלים.

ובשותפים אומנים שמקבלים כלים לתקן ונאבד ביד אחד מהם אי״ז בבעלים.

קבלת השמירה בבעלים או משיכת השומר שלא בבעלים

א׳ דנו הפוסקים אי אזלינן בתר משיכת השומר דלא הי׳ בבעלים או בתר קבלת השמירה דהי׳ בבעלים, והביא ממהרי״ט דאזלינן בתר קבלת השמירה.

ולכן אשה נשואה פטורה על שבירת כלים כיון דבשעת נישואין שכיר הוא לה נמשך דין שמירה בבעלים על כל זמן נישואיה.

ב׳ והנתיבות ס״ל דכ״ז שאין לו מה לשמור לא מיקרי שמירה בבעלים.

ובעיקר הדין בשור שהזיק אי הוחלט השור של מזיק לניזק מיד או רק בשעת העמדה בדין

א׳ כ׳ במלבושי יו״ט דתליא במחלוקת ולהר״מ אין לו לניזק בשבח או בכחש רק משעת העמדה לדין דאז רק החולט השור לניזק. ב׳ ולטור וש״פ הוחלט השור מיד לניזק.

ג׳ ולר״ח כשנגבה השור לניזק למפרע נחשב ונעשה שלו.

אי חל חובת השמירה על הניזק קודם גמר דין

א׳ לרש״ל לא חל, ב׳ ולהמלבושי יו״ט חל מיד וכ״ז ביש בידו להביא עדים לזכות בו, אבל אם נאבדה קודם לכן חובת השמירה על המזיק לחוד.

נר חנוכה אי בעינן "לכם" או סגי בשל "הפקר"

כבר דן בזה מרן הדברי חיים ושאר הפוסקים, א׳ ושיטת החכם צבי דבעינן לכם דומיא דמנורה, ב׳ אבל שיטת הישועות יעקב וש״פ לגבי נר חנוכה לא בעי שלכם כיון דהוי ג״כ משום פרסומי ניסא והאדר״ת זצ״ל ס״ל דאפילו חבירו מדליק בשבילו ולא הקנה לו ג״כ יצא.

גדר השתתפות בפרוטה

פליגי הפוסקים אי ע״י השתתפות בפרוטה הוי כשלו וממונו או לא, ושי׳ הזכר ביהוסף והאדר״ת דההשתתפות בפריטי הוי רק להיכרא לפרסומי ניסא. ולא בעינן שיהא ממונו וכמש״כ הישוע״ק.

ולפ״ד בנ״ד ודאי דאין חיוב שמירה על המשתתף.

הדלקת נר חנוכה בשמן ערלה

הפרמ"ג מסופק בזה אי יצא.

מסר אשו לשומר או שולחו עם פיקח להזיק

קיי"ל דאם מסר אשו לשומר פטור, א׳ וי"א דאפילו שלח אשו עם פקח להזיק הפיקח חייב והמשלח פטור אפילו בדיני שמים דבכל שליח לדבר עבירה הדין כן, כמו שכתבו התוס׳.

ב׳ ושיטת הש"ך דבאין לפיקח לשלם חייב המשלח בידי שמים. ג׳ ובשו"ת בית שמואל אחרון פסק רק אם גרם הפסד בודאי חייב לצאת ידי שמים אבל אם לא גרם לו היזק ברור אין המשלח חייב דהא הפיקח חייב בתשלומין רק אח"כ נתברר שהפיקח אין לו לשלם ובכה"ג אין חיוב על המשלח לשלם.

שלח אחד לעשות היזק באופן שהשליח חייב רק בידי שמים

הבית שמואל אחרון נסתפק בזה.

ג׳ סוגי חייבים לצאת ידי שמים

כתב התומים והקצות דיש ג׳ גדרים בזה א׳ עונש ב׳ חיוב ממון בידי שמים, ג׳ וי"א דהא דהמשלח חייב בידי שמים כשאין לשליח לשלם כ"ז בצוה לו בפירוש להבעיר אבל בלא צוה לו רק לא מסר בידו בתורת שמירה פטור אפילו בידי שמים.

תבנא לדינא

בנ"ד דהבעה"ב הדליק ברשותו וגם אינו עומד ליכנס לרשות השותף וגם בגדר השותפות דנו הפוסקים בזה אי הוי ממונו וגדר בעלותו או רק משום פרסומי ניסא אבל לא משום דבעינן שיהא ממונו ולפ"ד ודאי דאין חובת השמירה עליהם רק עיקר חובת השמירה הוא על הבעה"ב בלחוד דאפי׳ מסר אשו לשומר פטור ואפי׳ שלחו עם פקח להזיק פטור מדינ"א וי"א אפי׳ מדינ"ש.

ולכן חלוק מדין שור שהזיק וגם שם דנו הפוסקים ממתי חל חובת השמירה על הניזק ולפ"ז בנ"ד המשתתף בפרוטה פטור מתשלומי נזקי הנ"ח.

הנלע"ד כתבתי
יצחק שמואל שכטר

* תשוח"ח לידידי היקר הגה"צ רבי **יהושע נח הרשקוביץ** שליט"א מקרית צאנז נתניה שהמציא לנו תשובות נפלאות אלו ממרן בעל הישיב יצחק שליט"א, לזיכוי הרבים.

הגאון רבי אלחנן יעקב דוד הכהן רבינוביץ שליט"א
מח"ס מועדי קדשיך ושא"ס

סעודה ושמחה בחנוכה

הטור (או"ח סימן תר"ע) כתב וז"ל:
והיה אומר הר"מ מרוטנברג ז"ל שריבוי הסעודות שמרבים בהם, הן סעודות הרשות שלא קבעום אלא להלל ולהודות ולא למשתה ושמחה, (תשב"ץ קטן סימן ק"ע, מרדכי פסחים סימן תר"ה)

וכן פסק המחבר (או"ח סימן תר"ע סעיף ב') וז"ל: ריבוי הסעודות שמרבים בהם הם סעודת הרשות, שלא קבעום לשמחה ומשתה.

אבל הרמ"א בדרכי משה (שם ס"ק א') חולק על זה וכתב בשם מהר"א מפראג וז"ל: אבל במרדכי הארוך כתב דבמגילת תענית (פרק ט'), אמרו שקבעו יום טוב משום חנוכת המזבח, וכן כתב אור זרוע (הלכות חנוכה סימן שכ"א), וכן משמע במדרש (פסיקתא רבתי פרשת בהעלותך פיסקא חנוכה). והכא אמר שקבועוהו משום הנס, וי"ל דמשום זה קבעו משתה ושמחה, אבל להלל ולהודות קבעו משום נס, וכן משמע מפירוש רש"י, עכ"ל. וסיים הרמ"א ואפשר שלזה נהגו במשתה ושמחה.

ומצאתי בהגהות מנהגים ר"א טירנא (מנהג חנוכה עמוד קמ"ו, ס"ק כ"ט) סעודת חנוכה רשות ולכך נהגו לומר מזמורים ולהרבות בו שבחות כדי שיהא כסעודת מצוה, כן השיב מוהר"ם (עכ"ל הד"מ).

גם הרש"ל חולק על מהר"ם מרוטנברג שכתב (ים של שלמה ב"ק פרק ז' סימן ל"ו) וז"ל: ואותן סעודות שעושים בימי חנוכה נראה שהם סעודות מצוה, ולא כדברי מהר"ם שפסק שהם סעודות הרשות, דלהודות ולהלל נתקנו, ולא למשתה ושמחה, אלא כדברי הרמב"ם (חנוכה פרק ג', הלכה ג') שהם ימי שמחה והלל, וכן נמצא במרדכי (ארוך) דלהודות והלל נקבעו משום הנס, וימי משתה ושמחה נמי נקבעו כדאיתא במגילת תענית דקבעו יום טוב משום חנוכת המזבח, ובתלמודא משמע דנתקנו נמי למשתה ושמחה, מדאמרינן (בפרק במה מדליקין שבת דף כ"א ע"ב) לשנה האחרת קבעום ועשאום יום טוב בהלל ובהודאה, ומדאמר יום טוב ולא קאמר קבעו ח' ימים להלל ולהודאה, ש"מ דיום טוב נמי כפשוטו הוא למשתה ושמחה, ואף רש"י פירש (שם) לא שאסורים במלאכה אלא להלל ולהודאה, משמע דלא אפיק רק עשיית מלאכה, וכן מצאתי, ועוד נ"ל דקל

וחומר דהא לא גרע מבי ישוע הבן דע"כ סעודות מצוה נינהו, מדאזיל רב להתם, והיינו טעמא מאחר שהוא לפרסם מצוה או הנס כדי ליתן שבח והודיה למקום נקרא מצוה, קל וחומר ימי חנוכה דניתנו לשבח והודיה ולפרסם בהן הנס.

וכן כתב בשו"ת מהרש"ל (סימן פ"ה) דמצוה לשמוח בחנוכה ומשום הכי קראו יום טוב, והן ימי שמחה, וכן פסק הרמב"ם והמרדכי (ארוך) עכ"ל, והמטה משה (סימן תתקצ"ג) הביא בדיוק לשון זה של שו"ת מהרש"ל בשם מורי הגאון ז"ל כתב (דידוע שהיה תלמידו של הרש"ל) וסיים המטה משה ואנו נוהגין לזמר זמירות ושבחות בסעודות שמרבים בהם, והוי סעודת מצוה לדעת כולם, וכן מצאתי בהגהות מרדכי שיש קצת מצוה וז"ל: אני י"ט הכותב קיבלתי סימן אחר בפרשת ויהי מקץ וטבוח טבח והכן ה-ח' מטב"ח והתיבה "והכן" הם אותיות חנוכה, וסמך לסעודות שעושים בחנוכה (עכ"ל).

וכן דעת הב"ח (סימן תר"ע) וז"ל: ולענין הלכה נראה לע"ד דלא כמהר"מ, דמנהג זה שמרבים בסעודה כבר נהגו בו גדולי הדור הקדמונים, ומהרש"ל (ים של שלמה בבא קמא פרק ז' סימן ל"ו) כתב ג"כ דברמב"ם (חנוכה פרק ג' הלכה ג') משמע דימי שמחה הן, וכן כתב המרדכי הארוך (עכ"ל).

וז"ל: מהר"ש מאוסטרייך (מנהגי מהר"ש סימן תק"מ) דבחנוכה יש לנהוג שמחה ומשתה. וכן מוכח קצת ברמב"ם (חנוכה פרק ג' הלכה ג'). ויש מביאים ראיה ממרדכי (שבת פרק ב' סימן רע"ט), והוכיחו קצת מרבינו יואל (ראבי"ה סוף הלכות חנוכה) שפסק בברכת המזון אם לא אמר על הניסים מחזירים אותו, ש"מ דשאני משאר הימים ולא סגי בלא פת (עכ"ל הב"ח).

ולכן כתב הרמ"א (סימן תר"ע סעיף ב') ויש אומרים שיש קצת מצוה בריבוי הסעודות, משום דבאותם הימים היה חנוכת המזבח (מהר"א מפראג) ונוהגין לומר זמירות ותשבחות בסעודות שמרבים בהם ואז הוי סעודת מצוה (עכ"ל).

רואים מדברי היש אומרים שהביא הרמ"א שבחנוכה היה ב' דברים נס הנרות, וחנוכת המזבח אחרי שנטמאו בידי היוונים, ולכן על נס הנרות תיקנו להודות ולהלל, ואילו על מה שטימאו ההיכל ועשו חנוכת הבית בשמונה ימים אלו (מ"ב שם ס"ק ז'), וזה נקרא חנוכת בית חשמונאי (מ"ב שם) על זה עושים סעודה.

רק היות שהרמ"א סיים ונוהגין לומר זמירות ותשבחות בסעודה זו, כתב המ"ב (שם ס"ק ט') שבצירוף הזמירות והתשבחות רק אז נחשב לסעודת מצוה, אבל סעודה לבד בחנוכה בלי שירות ותשבחות לא נחשב לסעודת מצוה.

ומדברי הלבוש (החור סימן תר"ע סעיף ב') שהביא לשונו של הרמ"א

ולא סיים "ואז הוי סעודת מצוה" אולי יש לדייק שהלבוש סובר שאפילו בלי שירות ותשבחות הוי סעודת מצוה, רק נוהגין כן אבל זה לא מעכב הסעודת מצוה.

ומצאתי סמך לזה לדברי המשנה ברורה שמפרש דברי הרמ"א שצריכים שניהם חנוכה וזמירות ותשבחות, ורק אז נקרא סעודת מצוה מדברי מרדכי הארוך (הובא בשולי הגליון על מרדכי פסחים פרק ד' סימן תר"ה, ובחידושי אנשי שם, שם ס"ק א') וז"ל: ואעפ"כ נראה דהואיל וחנוכה היא ימים שנתחייב בהם באכילה שהרי אסור להתענות בהם, אין בהם משום סעודת הרשות, ועוד הרי בכל הסעודה אומר על הניסים, ומהללין להקב"ה על נסיו ועל גבורותיו והוא פרסום (עכ"ל).

והיוצא מכל זה שסתם סעודה בימי החול בצירוף זמירות, לאו סעודת מצוה היא, רק סעודה בחנוכה בצירוף זמירות הוי סעודת מצוה, לפי זה רואים שחנוכה לבד זה ג"כ חלק מסעודת מצוה, רק צריך סניף לזה, וצריך להבין טעמו.

ולתרצו הביא דברי הב"ח (סימן תר"ע) וז"ל: ואיכא למידק היא גופה קשה, למה לא קבעום למשתה ולשמחה כמו בפורים, ונראה דבפורים עיקר הגזירה היתה לפי שנהנו מסעודתו של אותו רשע (מגילה דף י"ב ע"א) ועל כן נגזר עליהם להרוג ולאבד את הגופים שנהנו מאכילה ושתייה של איסור, ושמחה ומשתה של איסור, וכשעשו תשובה עינו נפשותם - ולפיכך קבעום למשתה ויום טוב לזכור עיקר הנס, אבל בחנוכה עיקר הגזירה היתה על שהתרשלו בעבודה, ועל כן היתה הגזירה לבטל מהם העבודה - ולפיכך לא קבעום אלא להלל ולהודות שהיא העבודה שבלב (עכ"ל).

וכן כתב הלבוש (החור שם סעיף ב') וז"ל: ומפני שלא נמסרו ישראל באותו זמן ביד מושל אחד, שהיה מושל עליהם להריגה כמו שהיה בימי המן, אלא שבאו האויבים עליהם למלחמה ולא בקשו מהם אלא ההכנעה, ולהיות ידם תקיפה על ישראל ולהעבירם על דתם, כידוע ממעשה אנטיוכוס שלא גזר עליהם להרוג ולהשמיד, רק צרות ושמדות, כדי להמיר דתם כדרך המלכים המנצחים זה את זה, וכובשין אחד מדינות חבריהם, ומכריחין לאמנתם, ואם היו ישראל נכנעים להם להיות כבושים תחת ידם ולהעלות להם מס, וחוזרים לאמנתם חלילה לא היו מבקשים יותר,אלא שנתן הש"י וגברה יד ישראל ונצחום, לכך לא קבעום אלא להודות ולהלל ולא למשתה ושמחה, כלומר בין שהם רצו למנוע אותנו מזה לכפור בדת ח"ו, ובעזרתו ית' לא הפיקו זממם, וגברה ידינו, לכך קבעו אותם לחזור ולשבח ולהודות לו על שהיה לנו לאלקים, ולא עזבנו מעבודתו, אבל בימי המן שהיתה הגזירה להרוג ולהשמיד

את הגופות, שהוא ביטול שמחה ולא את הנפשות, שאפילו המירו דתם ח״ו לא היה מקבל אותם לכך כשנצלו ממנו קבעו להללו ולשבחו ית׳ ג״כ ע״י משתה ושמחה (עכ״ל).

והנה הגם שמדברי הב״ח והלבוש מבואר שבחנוכה היה רק גזירה על נשמות ישראל, ולא על הגופים ולכן תיקנו רק שהנשמה תהלל ותתן הודאה, משא״כ פורים שהיה גזירה על הגוף, עושים סעודה שהגוף יהנה.

אבל לולא דמסתפינא הייתי אומר שגם היוונים רצו לכלות עם ישראל, דהרי אמר רבי שמעון בן יוחאי הלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב (ספרי בהעלותך ט׳, י׳ ס״ק כ״ד, הובא ברש״י פרשת וישלח ל״ג, ד׳), ואין שום לימוד זכות על היוונים לומר שהם לא רצו לכלות את כלל ישראל.

רק היוונים היו חכמים גדולים, כמו שרואים בגמ׳ (מנחות דף צ״ט:) מהו ללמוד חכמת יונית, ורצו לבטל חכמת התורה מישראל, ולהגביר חכמות החיצונית (בני יששכר מאמרי חדשי כסלו טבת מאמר ב׳ ס״ק י״ב, מ״ה, ומאמר ג׳ ס״ק ג׳ כ״א, ומאמר ד׳ ס״ק ל׳, ל״ז, מ״ח, ס״א, ע״ט, קי״ט, ק״נ, ומאמר ה׳ ס״ק א׳, ומאמר ו׳ ס״ק א׳, ג׳ ומאמר י׳ ס״ק א׳).

מכל זה רואים שהם היו חכמים, והם הבינו ממה שראו לשעבר, דאי אפשר לכלות את ישראל, המצרים רצו ונטבעו בים, וכן נבוכדנצר הגם שהחריב את בית המקדש, אבל לא הצליח לכלות את ישראל, וגם הבית המקדש נבנה בשניה, וכן המן לא הצליח ונתלה, ולכן השכילו היוונים, שמקודם נפרק מהם עול תורה ומצוות, ואז יהיו ככל הגוים בית ישראל, ואז ה׳ לא יושיע את ישראל כיון שהם גוים, ואז יצליחו להפיק זממם להרוג את כלל ישראל ח״ו.

ובזה יובן דברי הבני יששכר (מאמרי חדשי כסלו טבת מאמר ד׳ ס״ק פ״ח) בשם החיד״א (ראש דוד פרשת מקץ) הטעם למה רצו היוונים לבטל מהם ג׳ מצוות חודש, מילה, שבת (כמבואר במגלת אנטיוכוס), דע״י ג׳ מצוות אלו ניכר שישראל נקראים בנים למקום (עכ״ד). היינו שזאת רצו שקודם יבטלו מהם שהם לא נקראו בנים, ואז ככל הגוים בית ישראל, ויוכלו להצליח לכלותם ח״ו.

וכן יובן בזה דברי הבני יששכר (שם ס״ק ס״ב) שכתב שהיונים לא הניחו לישראל להתקבץ ולעשות תשובה (עכ״ד). הכל הולך על הסבר זה שחששו שאם יעשו תשובה, יעזור להם הקב״ה, כמו שהיה באמת.

ויתכן שלקחו עצה זו מבני יעקב, כמו שפירש הכלי יקר (פרשת וישלח ל״ד, כ״ה) שבני יעקב היו בטוחים שלא יבקשו הכנעני והפריזי לעשות נקמה בעבורם, כי אמרו מאחר שנכנסו בדת

הנימולים אינם משלנו ויתיאשו מהם (עכ"ל).

ולכן הן הכי נמי היתה הגזירה רק להעביר על הדת, ולכן תקנו רק להודות ולהלל, רק היות שבמוסתר היתה מחשבתם להרוג, לכן עושים סעודה ואומרים תשבחות, וזה נקרא סעודת מצוה.

ומצאתי סמך לדבריי מדברי הט"ז (סימן תר"ע ס"ק ג') וז"ל: ונראה הטעם דלא קבעו כאן לשמחה כמו בפורים, דבפורים היה הנס מפורסם להצלת נפשות ועל זה יש שמחה בעולם הזה, משא"כ בחנוכה דאע"ג דהיתה ישועה ממנו יתברך במלחמה, מ"מ לא היה מפורסם על צד הנס רק בנרות היה הנס מפורסם, על כן קבעו להלל ולהודות כי אין מזה שמחה בעולם הזה, והצלת נפשות היה טפל בזה, על כן עשו עיקר מן הנס המפורסם שהוא מורה על הודיה, כי כן ראו רצונו יתברך בזה.

ובלבוש חילק ואמר כי בפורים היה הצלת נפשות, ובחנוכה לא היה הצלת נפשות, כי היונים לא בקשו נפשות רק הכנעה והעברת הדעת, ואין זה נכון דהא פירש רש"י (בפרשת כי תצא כ"ג, ט'.וכן הוא במדרש רבה במדבר כ"א, ה') דגדול המחטיאו את האדם יותר מההורגו (עכ"ל הט"ז).

רואים מדברי הט"ז שכתב להדיא "דהצלת נפשות היה טפל בזה, על כן עשו עיקר מן הנס המפורסם" הרי מבואר בעליל שגם שם היה הצלת נפשות דזה היתה מגמתם, רק בחיצוניות פירסמו רק העברה על דת, ולכן סובר הט"ז שגם בנס חנוכה היה הצלת נפשות, כיון שזה היה כוונתם המוסתרת, ואצל הגוים מחשבה מצטרפת למעשה (ירושלמי פאה פרק א' הלכה א') ואפילו לשיטת הלבוש דסובר דאנו מסתכלים רק על מה שהוציאו זממם, דהרי בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו (הגדה של פסח) ולא עושים חגים, היינו כיון שזה רק מחשבה בלב והנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל (תהלים קכ"א, ד') אבל עכ"פ מודה לי בנס חנוכה דהוי סעודת מצוה בשביל גדול המחטיאו יותר מההורגו, כן נראה לי כוונת הט"ז.

הגאון רבי יחיה טובול שליט"א
מח"ס "מראות ישרים"

מנורת חנוכה או מגילה מהודרת מה עדיף?

ערש"ק בהר תשס"ח, ליאון

לכבוד ידידי הרה"ג הנעלה מיחידי סגולה, כש"ת רבי **גמליאל בן הרה"ג הנעלה המפואר כש"ת רבי אלחנן יעקב דוד הכהן רבינוביץ** שליט"א, מרביץ תורה ויראה ור"מ בישיבה הק' שומר אמונים בעיה"ת בני ברק יע"א. אחרי עתרת החיים והשלום וכל טוב סלה.

על דבר מה שעלה ונסתפק באחד שיש לו אפשרות או לקנות מנורה מהודרת העשויה מכסף טהור, להדלקת נרות חנוכה, או לקנות מגילה מהודרת הכתובה בכתב שהוא מיוחד ביופיו, מה עדיף, דהנה בשתי המצוות הללו, שפיר איתיה לדינא דהתנאה לפניו במצוות. וכדאיתא בהדיא במשנה ברורה סימן תרע"ג ס"ק כ"ח, לענין נרות חנוכה, שכתבו הספרים שטוב שכל אחד יטריח לעשות לו מנורה יפה לפי כחו וכן הנרות יעשה יפה, ולענין מגילה נמי, ודאי לא גרעה ממאי דקיי"ל בשבת קל"ג ע"ב, דתניא זה א-לי ואנוהו התנאה לפניו במצוות, עשה לפניו סוכה נאה ולולב נאה ושופר נאה, ציצית נאה וכו', ומגילה לא גרעה מכל הני, ויש להסתפק מה עדיף.

א. דין כלי בגר חנוכה

ולפע"ד נראה דלית דין צריך בשש, והדבר ברור שצריך ליתן דין עדיפות למגילה מהודרת ולא למנורה מהודרת, וזה מכמה טעמי, חדא דין מצות נר חנוכה נראה דלדינא אית לן למינקט שהעיקר תלוי בשמן ובפתילה, ולא בכלי המחזיק אותם, ואע"ג שלא שייך שמן ופתילה מבלי שיהיה ג"כ כלי שיחזיק אותם, מ"מ עיקר החפצא של המצוה היא רק בשמן ובפתילה, והכלי הוא רק הכשר בעלמא שמאפשר קיום השמן והפתילה, והכי מבואר בלשונו דהרדב"ז ז"ל בספר טעמי המצוות מצוה שע"ו בהא דהכלים הם של זהב, דאין עיקר המצוה בכלים עצמם אלא במה שנעשה עליהם, ומזה הטעם לא היתה מצות עשה לעשות המנורה אלא להדליק נרות, ע"ש, משמע דסבירא ליה שאין הכלי בכלל הנר. וכן כתב בשו"ת אבני נזר חאו"ח סימן ת"ק בדעתיה דהרדב"ז ז"ל, וכן העלה עוד שם האבני נזר דשיטת הרשב"א ז"ל והר"ן ז"ל היא שבנר חנוכה, אין הכלי מן המצוה.

ויעויין ג"כ בשו"ת חכם צבי סימן מ"ה שדן באחד שהדביק נרות של שעוה בכותל כדי להדליקן למצות נר

חנוכה, ובעוד שהוא עסוק בכך הביאו לו שמן זית, האם ימשוך ידו מן הנרות של שעוה וידליק בשמן זית שהוא מצוה מן המובחר או לא, ע"ש שהעלה שצריך שימשוך ידו מן הנרות של שעוה, משום שבכל מצוות שבעולם צריך לברך על היפה והמהודר ויוצא בו ידי חובתו אף שבא באחרונה, ע"ש, ומוכח הא מיהא דמעיקר הדין שפיר יוצא ידי חובתו אף בנרות של שעוה הדבוקים בכותל, ולא בעינן "כלי" לנר חנוכה, והכי מוכח ג"כ בדעתיה דרבינו הפמ"ג בסימן תרע"א במשבצות ס"ק ב' בסופו, דשפיר דמי להדביק נרות שעוה בכותל לנרות חנוכה ולא צריכים כלי. ובשו"ת שער שלמה זוראפה, סוף סימן נ"א דף ל"ג ע"ב, מובא בספר חזון עובדיה על חנוכה עמוד ל"ד, כתב, המהלך בדרך וחונה בלילה, ואין לו שם בית ולא אהל, חייב להדליק נר חנוכה, אם יש לו חתיכות שעוה יתלה אותם בעץ גבוה, או על שלחן, או ספסל וידליקם, לקיים מצות הדלקת נר חנוכה ולברך עליהם, עכת"ד. ומבואר בדעת כל הני רבוותא דלא בעינן כלי לנר חנוכה מעיקר הדין.

ואע"ג דאיכא מאן דפליג על זה, וכדאיתא בספר חסד לאברהם נהר נ"ח ממעיין שני, שאחר שמנה ט"ו כלים הראויים לנר חנוכה, ובאחרונה מנה קליפת רימון קליפת אגוז קליפת האלון, כתב, ואלו קליפות צריך לעשותם כלי כמו כף מאזנים או שראוי למוד בהם פלפל וכיוצא, אבל קליפת בצלים וביצים וכיוצא אינם ראויים להדלקה, וכל הט"ו כלים הנזכרים שאין ראויים לעמוד מאליו בלא סמיכה אינם ראויים לנר חנוכה, עכ"ל, מובא באבני נזר חאו"ח סימן ת"ק, ומתבאר דדעתו היא שכל שאינו כלי לא נקרא נר, וע"ש באב"נ שכתב דלפי דברי החסד לאברהם, אותן המדבקים נרות של שעוה או חלב ואין משימין אותם בכלי לא יצאו ידי חובתם, ובספר שדי חמד מערכת חנוכה אות ז' כתב בשם הרב יד נאמן, דמה שכתב החסד לאברהם בשם רבינו יצחק בן הראב"ד [מודפס בספר זכרון להגר"י הוטנר זצ"ל, וכמו שצויין בספר פסקי תשובות סימן תרע"ג אות קטן מ"ז, ושהם דברים שמסר לו אליהו הנביא זל"ט. ע"ש בפסקי תשובות סוף אות י"א] לפסול קליפות ביצים או בצלים לנר חנוכה, מפני שאין עליהם תורת כלים, ואין כאן נר, יש לחוש לדבריו. וכן כתב בברכי יוסף סימן תרע"ג ס"ק ו', דלענין הלכה שומעין להחסד לאברהם [ומיהו האבני נזר שם, לא הכריע לדינא, והעלה רק שהדבר במחלוקת הוא שנוי, ע"ש]

מ"מ לדניא אית לן למינקט דלא צריכים כלי לנר חנוכה, חדא דלא הויא אלא פלוגתא במילתא דרבנן, וקי"ל ספיקא דרבנן לקולא, וכמו שכתב בחזון עובדיה עמוד ל"ה, ועוד דבאמת לא ברירא מילתא שכן היא דעתו דהחסד לאברהם, שהוא המרא דשמעתא, דמעיקר הדין הכלי הוא

לעיכובא בנר חנוכה, דיש לומר שכל כוונתו היא רק לענין הנוי וההידור של המצוה, ולכן קאמר שקליפות ביצים או בצלים אינם ראויים לנר חנוכה, ולא משום דמעיקר הדין בעינן כלי, וכיוצא בזה כתב בשו"ת ארץ טובה סימן כ"ח אות ו' והלאה, מובא בחזו"ע שם, וכן מצאתי הלום בשו"ת אז נדברו חי"ג סימן מ"ט שאין שום ראיה מהחסד לאברהם דבעינן דין כלי בנר חנוכה, ע"ש. ויעויין ג"כ בשו"ת קנין תורה חלק י' סימן מ"ז שכתב לתמוה, דאי נימא דלהחסד לאברהם בענין כלי, מה כלי שייך בקליפה דרימון ע"ש, ועוד דנראה שכן היא סתימת הפוסקים ז"ל שאין דין כלי מעכב, והעיקר שיהיו נרות דולקים, ואין הכלי בכלל המצוה, וצורת המנורה הוא רק הכשר ונוי, וכמו שכתב בשו"ת שבט הלוי חלק ח' סימן קנ"ז. ע"ש.

ב. ראיה דלא בעינן כלי לנר חנוכה, ובדין נר של שעוה לנ"ח

ובעניותי נ"ל להוכיח דודאי להלכה נקטינן שאין צריך כלי לקיום מצות הדלקת נר חנוכה, דהנה קיי"ל דנר של שעוה שפיר מהני למצות נר חנוכה, וכמו שכתב הרמ"א ז"ל בסימן תרע"ג סימן א', בשם המרדכי והכל בו והמהרי"ל ז"ל, דנוהגין במדינות אלו להדליק בנר של שעוה כי אורן צלול כמו שמן, ע"ש, ואע"ג שבספר עטרת זקנים כתב בשם מהר"ל ז"ל מפראג לאסור בשל שעוה משום דהוי אבוקה, אולם אין נוהגין כדבריו, יעויין בספר מחצית השקל ס"ק א', ובברכי יוסף אות ד' כתב דמאן דאסר נרות שעוה לא חש לקמחיה, וכבר מחי לה אמוחה בספר אליהו רבה ס"ק ב', ע"כ. ומעתה הנה אע"ג שלא נתבאר בלשונו דהרמ"א ז"ל [וכן בלשונם של המרדכי והכלבו והמהרי"ל ז"ל שהם המקור לדבריו דהרמ"א ז"ל] אי מיירי דוקא במנח הנר שעוה בתוך כלי או לא [וכהא דמתבאר בהדיא מדבריהם דהחכם צבי בסימן מ"ה, והפמ"ג בסימן תרע"א במשבצות ס"ק ב', בשו"ת שער שלמה זוראפה סוף סימן נ"א דף ל"ג ע"ד הנ"ל, שהם עוסקים גם בגוונא שהנר שעוה אינו מונח בכלי, ורק מודבק בכותל] מ"מ מגוף הדין הזה עצמו דנר שעוה מהני לנר חנוכה מזה גופא מוכח דלא בעינן כלי לנר חנוכה.

והענין הוא על פי מה ששמעתי דבר נפלא מת"ח אחד, שפעם שאלוהו להגאון האדיר כמוה"ר רבי יוסף שלום אלישיב שליט"א, באחד שהיה נמצא באיזורים הקרים מאוד שבכדור הארץ, והיה מתכונן לברך בשבת קודש על היין, הקידוש של היום, ולזה הכינו לו כוס מלא יין, ומחמת איזו סיבה נתעכב ושהה איזה זמן עד שמחמת הקור הגדול, נקרש היין שבכוס ונעשה קרח, והוא לא ידע, ואח"כ התחיל לברך לתומו, על אותו כוס, ברכת בורא פרי הגפן וברכת הקידוש, ובשעה שבא לטעום מהיין, גילה

לתדהמתו, שהיין היה כולו קרוש, ולא היה נוזל כלל, ונשאלת השאלה האם הוא יצא ידי חובתו, למרות שהיין היה קרוש, או לא, ולזה השיב הגאון שליט"א על פי מה שמבואר בהלכות מקואות שמותר לעשות מקוה משלג ומקרח, יעויין ביו"ד סימן ר"א סעיף ל', ואע"פ שהביאו הקרח בכלים ועשו ממנו מקוה, כשר, והטעם דלא שייך בזה הפסול דשאובין, משום דלא מקרי "שאובין" אלא במים נוזלים, שמחמת שהם נוזלים, אינם מחזיקים את עצמם, והם צריכים דוקא לכלים כדי שיהיו מוחזקים, ולכן הוו מים שאובין ופסולים, אבל בשלג וקרח, שגם מבלעדי הכלים, הם שפיר מחזיקים את עצמם, ממילא חשיב כאין כאן כלים, ולא מיקרו שאובין, [ועיין בחזון איש מקואות תנינא סימן ו' ס"ק ד'].

[ועיין ג"כ בספר לחם ושמלה, בשמלה ס"ק ב' שכתב לבאר טעמיה דהרא"ש ז"ל בהלכות מקואות, דאית ליה דלא שייך פיסול דשאובין אלא במים, ואפילו עשה כל המקוה משלג ברד וכפור, והביאן לתוך המקוה בכלי כשר, דכוונתו היא דדוקא מים שאין לו חיזוק רק בכלי בו שייך שאובין, אבל שלג ואינך שאינן צריכין כלי ויכולין להביאן גם על גבי דף חלק, אף אם שמו אותם בכלי אין להם שם שאובין, כיון שאין להם צורך להכלי והכלי כמאן דליתא דמיא, ע"כ, ובספר מקוה מים עמוד קפ"ב, בשולי הדף, כתב שמצא סברא זו גם בגלות עליות פ"ז משנה א' פסקא א' אות א', וראה שגם החזון איש ביו"ד סימן קל"ג אות ד' הביא סברא זו (והוא הוא מה שציינו לעיל מחזו"א מקואות)]

ולפי"ז אמר הגאון הנ"ל שליט"א, דבנדון זה שקידש ומצא שהיין נקרש לגמרי ונעשה קרח, לא יצא ידי חובתו, משום דמכיון שנעשה קרח, ממילא הוא מחזיק את עצמו, ולא צריך לכלי, והוה ליה הכוס כמאן דליתיה דמי, והלא אנן קיי"ל דבשביל אמירת הקידוש בעינן "כוס", יעויין באו"ח סימן רע"א סעיף י' ובסימן קפ"ג סעיף ג', וברמב"ם הלכות שבת פרק כ"ט הלכה ז'. וא"כ נמצא שהוא קידש על היין בלי כוס, ולכן לא יצא ידי חובתו.

ומעתה אנן נמי נימא בנ"ד לענין הדלקת נר חנוכה, דכיון דקיי"ל דשפיר מהני נר של שעוה לנר חנוכה, על כרחך מוכח מזה דלא בעינן כלי לנר חנוכה, דאי נימא דבעינן כלי לנר חנוכה, היאך מהני נר של שעוה, דליכא למימר דלא מהני נר של שעוה, אלא בגוונא שהוא מניחו בתוך כלי, זה אינו, דמאחר שהנר של שעוה הוא מחזיק את עצמו, ואינו צריך כלל לכלי, ממילא אפילו אם נניח אותו בכלי, חשיב הכלי כמאן דליתיה דמי, וכיון שהכלי חשיב כמאן דליתיה דמי, שוב היאך מהני נר של שעוה, אלא על כרחך מוכח מזה דלא בעינן כלי לנר חנוכה.

וראיתי בספר חזון עובדיה על חנוכה עמוד ל״ד, שלאחר שהביא סברת השדי חמד והחסד לאברהם שכתבו לפסול קליפות ביצים או בצלים לנר חנוכה, מפני שאין עליהם תורת כלים, ואין כאן נר, [ושמשום הכי יש לפסול ג״כ נר של שעוה כשמדביקין אותו על הרצפה, בלא כלי] כתב ע״ז בזה״ל ״אך יש לומר שזהו להמדליק בשמן, משא״כ להמדליק בנר שעווה״, עכ״ל, ולפע״ד נראה דזה אינו, דאי נימא דבנר שעוה היינו טעמא שאינו צריך כלי משום שהוא מחזיק את עצמו גם בלא הכלי, א״כ על כרחך מוכח מזה דלא בעינן כלי לנר חנוכה, והעיקר הוא רק שתהיה החזקה והעמדה לדבר הנדלק לצורך נר חנוכה, וא״כ גם כשמדליק נמי בשמן, אמאי לא יועילו קליפות ביצים או בצלים, דאע״פ שאין להם תורת כלי, מאי איכפת לן מזה, דמכל מקום הא השמן והפתילה שפיר הם מוחזקים ועומדים בתוכם.

[והנה בספר חסד לאברהם הנ״ל, אחר שמנה הט״ו כלים הראויים לנר חנוכה, ושקליפת בצלים וביצים אינם ראויים להדלקה כתב ״וכל הט״ו כלים הנזכרים שאין ראויים לעמוד מאליו בלא סמיכה אינם ראויים לנר חנוכה״ עכ״ל, ועל זה הקשה בשו״ת שבט הלוי ח״ח סימן קנ״ז, דהרי מצינו בכלי שרת בפסחים ס״ד ע״א ושם ע״ב שכל כלי שרת כך נעשו שיהיו חדין מלמטה ואינם יושבים שלא מסומכים, אע״פ שבעלמא אין דין כלי בכיוצא בזה, ע״כ. ונראה דאי משום הא לא איריא, דודאי בנוגע לכלי שרת, שפיר חשיבי כלים גמורים אע״פ שהם חדים מלמטה ואינם עומדים בלא סמיכה, משום דבכוונה נעשו כך מתחילתן לצורך תפקיד שנעשו בשבילו, ואדרבה מקפידים בדוקא עלייהו שיהיו כך, דלא יעמדו בלא סמיכה, וכמבואר במשנה דפסחים ס״ד ע״א, דלא היו להם שוליים שמא יניחם ויקרש הדם, ופרש״י ז״ל שמא יניחום כהנים על גבי קרקע עד שיקבלו דם אחר מחמת שהן מרובין וישכחום ויקרוש הדם ולא יהא ראוי לזרוק, ע״כ, ולכן שפיר חשיבי כלים גמורים, שהם ראויים לתפקידם, לקבלת הדם, ורוצים דוקא בזה דלא יכולים לעמוד בלא סמיכה, משא״כ לענין נר חנוכה, הא אדרבה בעינן דוקא כלים עם שוליים כדי שיוכלו לעמוד מצד עצמם, ואם אינם יכולים לעמוד בלא סמיכה, הא אינם ראויים לתפקידם, ואין להם תורת כלים לענין נר חנוכה מיהא, ולזה הוא דקאמר החסד לאברהם, שאם אינם יכולים לעמוד בלא סמיכה, אינם ראויים לנר חנוכה, ודוגמא לזה יש להביא, ממאי דקיי״ל דכלי בעלי בתים, אם נקבו במוציא רימון נטהרו, וגם אינם מקבלים טומאה עוד, וכדתנן בכלים פי״ז מ״א, ומשום דתו אין להם תורת כלי מדאינם ראויים לתשמישן, יעויין ברע״ב ובתפארת ישראל ובמלאכת שלמה על המשניות שם, ומ״מ אם נעשו

מתחילתן נקובין כמוציא רימון לצורך איזה תשמיש שפיר מקבלין טומאה, וכדאיתא ברמב"ם ז"ל בהלכות כלים פכ"ד ה"ג, ויעויין במשניות כלים פכ"ד משנה ב', וברע"ב ותפארת ישראל שם, ומה שתמה עליהם בספר משנה אחרונה, וכעין זה בשו"ת מנחת יצחק ח"ג סימן קמ"ו, דאע"ג דסתם כלי עץ, שיעורו כמוציא רמון, מ"מ אם מיוחד לפת, שיעורו כמוציא ככרות, ע"ש, הרי דאע"ג דלענין אחד אין לו תורת כלי, מ"מ שפיר יתכן שלענין אחר יהיה לו תורת כלי, ועיין ג"כ מה שכתבנו בזה בשו"ת מראות ישרים ח"א סימן י"ז אות ב'. ודכוותה נמי בענייננו, אע"ג דכלים שהם חדין מלמטן חשיבי כלים לענין קבלת הדם, מ"מ לענין נר חנוכה אינם ראויים, ולכן קאמר החסד לאברהם שלנר חנוכה צריך דוקא שיוכל לעמוד בלא סמיכה].

ג. בהא דמקשינן ביומא כ"ד ע"ב זר שסידר את המנורה ליחייב. בישוב שיטת הרמב"ם ז"ל

כתב הגאון בעל האבני נזר בתשובותיו חאו"ח סימן ת"ק, להביא ראיה שהכלי הוא בכלל הנר, מההיא דאיתא ביומא כ"ד ע"ב, דמקשינן זר שסידר את המנורה ליחייב [ואמאי קאמר רב שם ביומא כ"ד ע"א, דדוקא על ארבע עבודות זר חייב עליהן מיתה, זריקה והקטרה וניסוך המים וניסוך היין] ופרש"י ז"ל שבכל בוקר היו מסלקין את הנרות מהמנורה לקנח אפרו יפה וחוזרין וקובעין אותם בה, והרי זה עבודה תמה, והקשה ע"ז האבני נזר, דלא נודע היכי כתיב עבודה זו, דהטבת נרות היינו דישון, אבל קביעות הנרות מנא לן דהוה עבודה, תו הקשה, דאף אם תמצא לומר דאף מה שחוזר וקובע הנרות במנורה בכלל הטבה, מכל מקום למה יקרא עבודת מתנה [וכדאמרינן שם ביומא כ"ד ע"א דאין הזר חייב אלא על עבודת מתנה ולא על עבודת סילוק, מדכתיב ועבדתם עבודת מתנה אתן את כהונתכם והזר הקרב יומת, עבודת מתנה ולא עבודת סילוק ע"ש] דאינו רק כלי שרת שעליו מדליקין ואינו קרבן, ולא מצינו עבודת מתנה אלא זריקה וניסוך היין והמים שהם קרבן, אמנם אם נאמר שגם הכלי בכלל הנר שפיר הוי עבודה, דכתיב יערוך את הנרות לפני ה' [ויקרא כ"ד, ד'] ותרגם אונקלוס, יערוך יסדר, והכלי גם כן מכלל הקרבן. ע"כ.

ונראה דיש לדחות ראיה זו, דארבה נראה דיש להוכיח מהך קרא גופיה דמייתי האבני נזר, דכתיב "יערוך את הנרות לפני ה'", שאין הכלי בכלל הנר, דהנה רישיה דהך קרא הוא "על המנורה הטהורה יערוך את הנרות לפני ה' וכו' [ויקרא כ"ד, ד'] ופרש"י ז"ל דמאי דכתיב על המנורה הטהורה, הביאור הוא על טהרה של מנורה שמטהרה ומדשנה מתחילה מן האפר. ע"כ, ולפי"ז על כרחך צריך לומר דמאי דכתיב יערוך את הנרות, לשון "הנרות" אינו קאי אלא על השמן והפתילה,

והיינו שצריך תחילה שהכלי שבו הוא מניח השמן והפתילה, יהיה טהור מכל אפר, ואח"כ דוקא ישים השמן והפתילה, באופן שאדרבה הכלי הזה שבו מניחים השמן והפתילה הוא בכלל "המנורה הטהורה" ולא בכלל "הנרות", אבל אי נימא דלשון "הנרות" כולל ג"כ הכלי, ומאי דקאמר יערוך את הנרות, היינו נמי שיסדר הכלי על קני המנורה, [וכדברי האבני נזר], מאי האי דדרשינן על טהרה של מנורה שמטהרה תחלה מן האפר, דאטו על הקני מנורה היה איזה אפר כדי שנצטרך לטהרם ממנו.

ולפי"ז צריך לומר דודאי מאי דמקשינן ביומא שם, זר שסידר את המנורה ליחייב, ופרש"י ז"ל שזה קאי על החזרת הנרות וקביעותן במנורה, זה לא נכלל בקרא דיערוך את הנרות, אלא זה בכלל כל מעשה הטבת הנרות, והכי מסתברא דודאי כל ענין הטבת הנרות הוא הכנתם בקיום כל המעשים הנצרכים לענין עריכת הנרות הבאה אחריהם, וכיון שלא שייך לבא לידי עריכה זו, שהיא שימת השמן והפתילה, מבלי שתקדם לזה החזרת הכלי המחזיקם למקומו, משו"ה שפיר נכלל החזרת וקביעת הנרות במנורה, בדין הטבת הנרות, ומה שהקשה האבני נזר דמה שחוזר וקובע הנרות במנורה, היאך יקרא לזה עבודת מתנה, שהרי אינו קרבן, ולא מצינו עבודת מתנה אלא זריקה וניסוך היין והמים שהם קרבן, ע"כ, נראה דהא לא קשה מידי, דאטו בקרא כתיב "עבודת הקרבה", עבודת מתנה כתיב, וכל מעשה שהוא בדרך נתינה ולא בדרך סילוק והסרה, שפיר הוי בכלל עבודת מתנה, אף אם אינו קרבן.

וראיתי בשו"ת שבט הלוי ח"ח סימן קנ"ז שכתב לדחות ראיית האבני נזר, דאף אי נימא כדבריו דשפיר מוכח שבמנורה שבמקדש הכלי הוא בכלל הנר משום דאי לאו הכי, אין כאן עבודת מתנה, מ"מ אין לבנות מזה על נר חנוכה, דכיון דגם להחסד לאברהם, גם מה שלא הוכשר למנורה משאר מינים, כמו עץ וקליפות, כשר לנ"ח, א"כ מנא לן דחייבו כאן דין כלי שיהיה מעצם המצוה כמו השמן והפתילה, ע"כ, ולפע"ד נראה דאי משום הא לא איריא, דודאי זה ידענו שאין לדמות נר חנוכה למנורה שבמקדש לכל מילי, וגם להאבני נזר הכי הוא דשפיר יש הבדלים בין זה לזה, אבל עיקר ראייתו של האבני נזר היא להוכיח מהו גדר "נר" ומהו שם "נר" בעלמא, ולזה שפיר מוכיח, דעל כרחך מתבאר מלשון התורה דיערוך ה"נרות", דשם "נר" כולל בהכרח גם הכלי, ולא רק השמן והפתילה, ולכן הכי נמי מוכרחין אנו לומר גם לענין נ"ח, מאחר שאנחנו מברכין להדליק "נר" חנוכה, דבעינן דוקא כלי, דבלעדי לא שייך לישנא ד"נר".

ולכאורה היה נראה לומר דדבר זה האם הכלי הוא בכלל הנר או לא,

זה תלוי בפלוגתת רבותינו הראשונים ז"ל, דהנה בתורת כהנים פרשת אמור פרשתא י"ג אות י"ב, דרשינן בהא דכתיב "יערוך את הנרות לפני ה'", דמאי דכתיב "לפני ה'" זה אתא לאשמועינן שלא יתקן מבחוץ ויכניס, וכתב בפירוש הר"ש ז"ל לתורת כהנים, מובא באבנ"ז שם, שאם נתן פתילה ושמן בחוץ בנר וקבעום במנורה בפנים, חשיב מתקן מבחוץ, וכן פירש מרן החפץ חיים בביאורו על תורת כהנים, דמאי דאמרינן שלא יתקן מבחוץ ויכניס, פי' שלא ידליק נרות מבחוץ ויכניס ויושיבם על הקנים ע"ש, מיהו בפירוש הראב"ד ז"ל לתורת כהנים כתב דלא חשיב מתקן מבחוץ אלא אם כן מוציא המנורה ונרותיה בחוץ ויכניסה כשהיא נדלקת, וכן פירש בספר תורה תמימה, דשלא יתקן מבחוץ ויכניס ר"ל שלא יוציא המנורה לחוץ ויתקנה ויכניסנה ערוכה. ע"כ. וצריך ביאור בטעם פלוגתייהו.

ונראה דפלוגתייהו תליא בהנ"ל, האם הכלי הוא בכלל הנר או לא, דהר"ש ז"ל ס"ל שהכלי אינו בכלל הנר, ועיקר עריכת הנרות תליא דוקא בשימת השמן והפתילה, ולכן אם נתן השמן והפתילה מבחוץ בנר, אין כאן עריכה לפני ה' כלל, דמה שאח"כ הוא קובע הנרות במנורה בפנים, לא חשיב זה עריכת הנרות לפני ה', שאין הכלי בכלל הנר. משא"כ הראב"ד ז"ל ס"ל דהכלי שפיר הוא בכלל הנר, ולכן אם הי' שם השמן והפתילה מבחוץ בנר, ואח"כ הוא קובע הנרות במנורה בפנים, אכתי זה מקרי עריכה לפני ה', דעצם קביעת הנרות במנורה הויא עריכה מעלייתא, שהכלי הוא בכלל הנר, ומאחר שקובעם בפנים הוי שפיר "לפני ה'", ולכן פירש הראב"ד דשלא יתקן מבחוץ ויכניס, היינו דוקא אם מוציא המנורה ונרותיה בחוץ ויכניסנה כשהיא דלוקה.

שוב ראיתי דאין זה מוכרח, דלעולם אימא לך דכו"ע אית להו שהכלי אינו בכלל הנר וכמו שהוכחנו מדרשת על המנורה הטהורה וכנ"ל, ומה שפירש הראב"ד ז"ל שלא יתקן מבחוץ היינו שלא יוציא כל המנורה מבחוץ ויכניסנה כשהיא דלוקה, זהו משום דבעי לפרש דברי התורת כהנים גם אליבא דמ"ד שהנרות היו קבועין במנורה וכדאיתא במנחות פ"ח ע"ב, ונראה לי בעניי, דמה שכתב הראב"ד ז"ל שלא יוציא כל המנורה מבחוץ ויכניסנה כשהיא דלוקה, היינו שמבחוץ עשה הכל, גם נתינת השמן והפתילה וגם ההדלקה, דדוקא בכי האי גוונא, הוא דמקרי שעבר על הכתוב "יערוך את הנרות לפני ה'" אבל אם נתינת השמן והפתילה נעשית בפנים, ורק ההדלקה נעשית בחוץ לית לן בה, ואין זה פוסל, שהרי בהדיא אודויי קא מידי ליה הראב"ד ז"ל להרמב"ם ז"ל בהלכות ביאת המקדש פ"ט הלכה ז', לענין בדיעבד מיהא, שאם הטיב הכהן את הנרות והציאן לחוץ והדליקן זר, כשירות. והיינו טעמא

משום דהדלקה לאו עבודה, וכדאיתא ביומא כ״ד ע״ב.

וביותר הדברים מוכרחים על פי מה שביאר הריטב״א ז״ל בחידושיו על יומא כ״ד ע״ב, שהטעם למה ההדלקה לאו עבודה היא, אע״ג דבקרא כתיב אהרן ובניו, דבר אל אהרן ואל בניו לאמר בהעלותך את הנרות, וכתיב ובהעלות אהרן את הנרות, משום דלא אפקיה קרא בלשון חיוב, ואמר בהעלות או בהעלותך, לומר דלאו עבודה היא לחייב עליה מיתה בזר, [ובכסף משנה הלכות ביאת המקדש פ״ט ה״ו הביא דברי הריטב״א ז״ל וכתב בזה״ל,״ ואפשר לומר דלהכי לא אפקיה בלשון חיוב, דבר אל אהרן ויעלה את הנרות לומר דלאו עבודה״ וכו׳, ע״כ] ע״ש, ואם נימא דאף על ידי הדלקת הנרות גרידא בחוץ כבר מקרי שעבר אהא דלא יתקן מבחוץ ויכניס, א״כ יוצא דבקרא דכתיב ״יערוך את הנרות לפני ה׳, זה כולל גם ההדלקה, שצריכה גם היא שתהיה דוקא בפנים, וא״כ תקשי דהא הך קרא דיערוך כתיב שפיר בלשון חיוב, וגם כתיב ביה אהרן בפסוק ג׳ שמקמי הכי דכתיב ,יערוך אותו אהרן״, ושוב תקשי דאמאי ההדלקה לאו עבודה היא, לדברי הריטב״א ז״ל, אלא מוכרח מזה דבקרא דיערוך לא נכללה ההדלקה, וממילא מוכרחים אנו לומר דמאי דילפינן מהך קרא דיערוך וכו׳ שלא יתקן מבחוץ ויכניס, היינו שלא יתקן נתינת השמן והפתילה מבחוץ, אבל לא שלא ידליק מבחוץ.

ולפי זה יש לדחות מה שכתב עוד האבני נזר להוכיח מדברי הרמב״ם ז״ל שהכלי בכלל הנר, והיינו דהרמב״ם ז״ל בהלכות ביאת המקדש פ״ט ה״ז כתב וז״ל ״וכן הדלקת הנרות כשירה בזרים לפיכך אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן לחוץ מותר לזר להדליקן״, ע״כ, ועל זה תמה האבני נזר, דהא בתורת כהנים אמרינן יערוך את הנרות לפני ה׳ שלא יתקן מבחוץ ויכניס, ותירץ דצריך לומר שקביעות הנרות במנורה הוא עריכתו ולא נקרא מתקן מבחוץ אלא אם קבע הנרות במנורה מבחוץ, ולפי״ז יוצא מפורש דהכלי מכלל הנר, דעל כרחך קביעת הכלי במנורה הוא עריכת הנר, דאם רק הפתילה והשמן מכלל הנר, א״כ נתינת השמן ופתילה בכלי הוא עריכת הנר, ואם נתנם בכלי בחוץ יפסול, ע״כ, וע״ש עוד.

ולפע״ד כל זה אינו, דדעת הרמב״ם ז״ל היא פשוט דמאי דכתיב יערוך את הנרות לפני ה׳, אין זה כולל כלל ההדלקה, ולכן אם נתן השמן והפתילה בפנים, ורק ההדלקה עשה אותה בחוץ, זה לא מקרי שהוא מתקן מבחוץ ומכניס, דעיקר עריכת הנר היא נתינת השמן והפתילה, ומה שכתב הרמב״ם ז״ל ״אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן״, כוונתו במה שכתב ״אם הטיב״ היא באמת לזה שהטיב את

הנרות ונתן השמן והפתילה בפנים, ואח"כ הוציאן, ולכן אין כאן תיקון מבחוץ והכנסה, דההדלקה לאו בכלל העריכה. ולעולם אין הכלי בכלל הנר, ורק השמן והפתילה הם בכלל הנר. [ודיקא נמי הכי, דכשכותב הרמב"ם ז"ל "אם הטיב את הנרות" זה כולל נתינת השמן והפתילה, שהרי לעיל מקמי הכי שם בהלכה ה', לא הזכיר הרמב"ם ז"ל בענין העבודות השייכות במנורה שאין הזר חייב עליהם מיתה, מהטעם שיש אחריה עבודה ואינה גמר עבודה, אלא העבודה ד"מטיב את הנרות", וקשה דהא בגמרא יומא כ"ד ע"ב הוזכרו ג"כ נתינת הפתילה, ונתינת השמן, מלבד סידור המנורה, ואמאי השמיטם הרמב"ם ז"ל, ועל כרחך דהוא משום דכל אלו העבודות כלל אותם הרמב"ם ז"ל בלשון "מטיב את הנרות", דהטבת הנרות כוללת כל העבודות שהם המעשים של ההכנה בשביל ההדלקה].

ובזה ארווחנא דמיושבת שפיר שיטת הרמב"ם ז"ל ולא קשה עליה מה שנתקשה בדבריו בספר שפת אמת על יומא כ"ד ע"ב, והיינו דבהלכות ביאת המקדש פ"ט סוף הלכה ח', כתב הרמב"ם ז"ל "אבל עבודת סילוק אין חייבין עליה מיתה, וכן אם דישן מזבח הפנימי והמנורה אינו חייב מיתה" ע"כ, ומבואר בזה שהטעם שליכא חיוב מיתה בדישון המנורה הוא משום דהויא עבודת סילוק, וכן פירש בכסף משנה, מיהו הקשה ע"ז השפת אמת, דהא לעיל בהלכה ה' כתב הרמב"ם ז"ל "והמטיב את הנרות וכו' אינו חייב מיתה, מפני שכל אחת מהן עבודה שאחריה עבודה ואינה גמר עבודה, ופירש שם הכסף משנה דטעמא דכולהו משום שאינם עבודה תמה, ע"ש, ודבריו סותרים זה את זה, ע"כ. ולפי מה שנתבאר הא לא קשה מידי, דודאי מה שכתב הרמב"ם ז"ל בהלכה ה' "והמטיב את הנרות" זה כולל כל מעשה הטבת הנרות, ומעשה נתינת הפתילה והשמן נמי הויין בכלל הטבה, וכמו שנתבאר שמוכרח הכי בלשונו דהרמב"ם ז"ל, ולכן צריכין לאתויי עלה דוקא מטעמא דאינה עבודה תמה, שו"ר שגם השפת אמת נחית לתרץ הכי בסוף דבריו בדרך י"ל, בתוך שני חצאי לבנה, ולפע"ד הדברים מוכרחים.

והנה המאירי ז"ל ביומא כ"ד ע"ב, כתב על קושית הגמרא "זר שסידר את המנורה ליחייב" וז"ל "ר"ל שהטיב את נרותיה פטור מן המיתה שהרי יש אחריהן נתינת פתילה ושמן" ע"כ, וכתב בשו"ת שבט הלוי ח"ח סימן קנ"ה, בסוף התשובה, לתמוה טובא על זה, וז"ל "נראה דאינו [המאירי ז"ל] מפרש כרש"י ז"ל אלא הטבת נרות עצמה, וזה צ"ע דהא אנו מהדרין על עבודה דרך נתינה, והטבת נרות דהיינו קנוח מהאפר וכו' אינו עבודת מתנה, והפכתי הרבה לפרשו ולא עלה בידי, וצ"ע. עכ"ל. ולפע"ד נראה דשפיר מצינן לפרש נמי בדעתיה דהמאירי דמה שכתב שסידור

המנורה היינו הטבת הנרות, כוונתו היא באמת להחזרת הנרות על המנורה, שזוהי באמת סוף הטבת הנרות, ומה שהוצרך להדגיש דבר זה שהסידור היינו שהטיב הנרות, הוא משום דהוה קשיא ליה מה שהקשה בשו"ת אבני נזר חאו"ח סימן ת"ק, על פרש"י ז"ל שסידור היינו החזרת וקביעת הנרות במקומם, דהיכי כתיבא עבודה זו, וע"ז קאמר דהיינו הטבת הנרות, שהיא שפיר כתיבא בקרא, ושפיר הויא עבודת מתנה, וזה לא רק למ"ד שהנרות לא היו קבועים במנורה, אלא אף למ"ד שהנרות היו קבועים [וכן פסק הרמב"ם ז"ל בהלכות בית הבחירה פ"ג הלכה ו'] נמי שייכא דרך נתינה בהטבת הנרות, והוא עפ"י מה שכתב החפץ חיים בביאורו על התורת כהנים פרשת אמור פרשתא י"ג פסקא י"ב, בזה"ל "ואפילו למ"ד קבועים היו מ"מ היו נשמטין שהיו מטין אותן לערות שירי שמן ופתילה בשעת הטבת הנרות" ע"כ, הרי דאף שהיו קבועים מ"מ היו נשמטין והיו מטין אותן, וממילא שפיר שייך דרך נתינה כשהיו מחזירין אותן מהטייתן וקובעים אותן ישר במקומם.

ד. עוד בדין הכלי האם הוא בכלל הנר או לא

ויש להוכיח עוד שהכלי אינו בכלל הנר, ובלישנא דקרא כי אמרינן עריכת "הנר" אין זה קאי אלא על נתינת הפתילה והשמן, והוא מהא דאיתא בתורת כהנים פרשת אמור, פרשתא י"ג פסקא י"א, אהא דכתיב "יערוך אותו אהרן מערב עד בקר לפני ה' וכו' " [ויקרא כ"ד, ג'], וז"ל "מערב עד בקר, תן להם מדתן שיהיו דולקים מערב ועד בקר, ע"כ, ופירש בביאור שעל התורת כהנים, ממרן החפץ חיים, מערב עד בקר תן להם מדתן וכו', והוא חצי לוג לכל נר כדאיתא במנחות פ"ט ע"א ואפילו בקיץ היה נותן שיעור זה ואם יוותר יוותר, ובירושלמי סוכה פרק החליל מפרש שהממונה על הפתילות היה מזווב הפתילות לפי הלילות" עכ"ל. הרי מבואר בזה דמאי דכתיב יערוך אותו [הנר] אהרן מערב עד בקר, זה קאי על הצרכת נתינת מדת השמן בשיעור שידליק מערב עד בקר, ואם איתא דלישנא דנר קאי נמי על הכלי, מה שייך בזה ענין דנתינת מדה, שהנר אחרי שהוקבע, ממילא הוא קבוע ועומד במקומו אף עד העולם, וצריך רק שלא יסלקנו ממקומו מלפני הבקר, אבל אין זה ענין של "נתינת מדה", אלא על כרחך מוכח מזה דעריכת נר לא קרי אלא על נתינת הפתילה והשמן, ובזה שפיר שייך שיתן שיעור מסויים של שמן בשיעור מסויים של עובי הפתילה. [וידעתי שיש לדחוק ולומר דלעולם י"ל דלישנא דנר כולל השלשה דברים, הפתילה והשמן והכלי, ורק הכתוב "מערב עד בקר" אינו קאי אלא על שיעור השמן והפתילה, מיהו בפשוטו אין זה במשמעות הכתוב].

ועל כל פנים לדינא הכי נקטינן שאין הכלי בכלל הנר, וכמו שמשמע מלשון הרדב"ז ז"ל דמייתי האבני נזר חאו"ח סימן ת"ק, וכן הוכיח האבני נזר בדעת הרשב"א ז"ל והר"ן ז"ל, ובדעת הרמב"ם ז"ל והראב"ד ז"ל ליכא שום ראיה דפליגי על זה, וממילא יש לנו לומר שהם לא פליגי, דאפושי בפלוגתא לא מפשינן, ויש לבאר דבריהם כמו שביארנו, באופן שגם מדבריהם יוצא שאין הכלי בכלל הנר, וכן כתב בשו"ת שבט הלוי ח"ח סימן קנ"ז דנראה שכן היא סתימת הפוסקים ז"ל שאין דין כלי מעכב בנר חנוכה, וכן כתב בחזון עובדיה על חנוכה עמוד ל"ה, שכן עיקר דלא בעינן כלי לנר חנוכה. וכן העלה בשו"ת אז נדברו חי"ג בסימן מ"ט שלהלכה העיקר כדעת הפוסקים שמפיהם אנו חיים שאין צריך כלי לנר חנוכה.

ה. האם שייך הדין דזה א-לי ואנוהו בדבר שהוא רק הכשר למצוה

ומאחר שנתבאר שאין הכלי בכלל המצוה דנר חנוכה, וצורת המנורה הוא רק הכשר ונוי, א"כ ודאי מסתברא שיש ליתן דין עדיפות בהידור המצוה למגילה מהודרת ולא למנורה מהודרת, דלענין קיום מצות קריאת המגילה, גוף המגילה היא לעיכובא ולא שייך כלל לקיים מצות הקריאה בלעדי המגילה, ולכן דין הוא שיש להדר טפי במגילה שהיא מעיקר המצוה, וביותר דאיכא מרבוותא ז"ל דס"ל דהיכא שהחפץ אינו משמש אלא בתור הכשר בעלמא למצוה, אבל איננו מעיקר המצוה, לא אמרינן בזה דינא דזה א-לי ואנוהו.

והוא דהנה יעויין בשדי חמד מערכה ז' כלל י"ב, שהביא דעת הרב משבית מלחמות, דסבירא ליה דהא דהתנאה לפניו במצות, הוא מצוה דרבנן ולא נאמר זה במקואות, דדוקא במצות התלויות במראה עין האדם כטלית, לולב וסוכה נאים וכיוצא, אבל במקואות הכל תלוי בטהרה, ולא איכפת לן בין מקוה למקוה, ע"ש. אולם יעויין בחזו"א יו"ד סימן קכ"ג אות ה' שכתב בענין השקה במקואות בזה"ל "שע"י השקה זו המים שבאוצר מתקלקלין שהרי המים שבאוצר אין מחליפין אותן, ומי המקוה המזוהמין מתערבין באוצר והרי אנו משתדלין על הנקיון וההידור כראוי לעושי מצוה" וכו', עכ"ל. ומשמע דשפיר שייך דין הידור מצוה גם בענין מקואות, ולית ליה הך סברא, דכיון שהכל תלוי בטהרה לא איכפת לן, בין מקוה למקוה, ואף דהחזו"א מיירי בענין מי המקוה, מ"מ לכאורה לפי הך סברא דהכל תלוי בטהרה, אין לחלק בין המקוה עצמו למי המקוה.

והקשה השדי חמד על הך סברא דלא שייך הידור מצוה במקואות, ומשום דלא קפדינן אלא בדבר הנראה לעין, שהרי המרדכי בסוף מגילה, ופסקו הרמ"א ז"ל באור"ח סימן קמ"ז סעיף א', דמעיל שמצד אחד משי ומצד

אחד פשתן, יתן צד המשי לצד הספר לגלול, ומבואר דשפיר קפדינן שיתן צד הנאה לצד הס״ת, אף על פי שאם כן יהא הנאה סמוי מן העין, ולפי סברת הרב משבית מלחמות, אדרבה, היה ראוי ליתן הצד של משי לצד חוץ, כדי שיהא נראה נוי מבחוץ משום זה א-לי ואנוהו.

ולפע״ד נראה דהא לא קשיא על הרב משבית מלחמות, דודאי איהו נמי מודה דלאו כל דבר ששייך בו דין הידור מצוה, תלוי דוקא במראה העין, דשפיר אשכחן דאף היכא דליכא כלל היכר לעין, אפי״ה שייך בו דין הידור מצוה, אבל עיקר כוונתו היא שבמקואות מכיון שהחפצא של המקוה איננה מעיקר המצוה, שהכל תלוי רק בטהרה, והמקוה הוא רק הכשר בעלמא, בזה ליכא דין הידור מצוה, ודוקא בלולב וסוכה וטלית וכיוצא שהחפצא גופא היא מעיקר המצוה, ודרכה להיות נראית לעין, הוא דאיכא דין הידור מצוה, שיהיה נוי בדבר של מצוה הנראה לעין, דהנה בראש השנה כ״ז ע״ב מבואר דשופר שציפהו זהב במקום הנחת הפה פסול, ופירש הטור בסימן תקפ״ו, לפי שהתוקע מכניס קצתו בפיו, ושפתו מכסה עליו, ונמצא הזהב חוצץ בין שפתו לשופר, והקשה על זה החלקת יואב חלק א׳ אור״ח סימן ג׳, דהיכי שייך הכא דין חציצה, והלא קיי״ל דכל לנאותו אינו חוצץ, ותירץ בעל האבני נזר [מובא בהקדמת החלקת יואב] על פי דברי התוס׳ במנחות ל״ב ע״ב ד״ה הא, רז״ל ״אבל תפילין דמכוסין בעור לא בעו שרטוט דלא שייך בו נוי, ועל כן במקום הנחת פה התוקע לא שייך נוי, דאין נוי מצוה אלא בשעת מצוה, והכא בשעת תקיעה מכוסה בפי התוקע, אולם הקשה על זה בעל החלקת יואב שם, דהלא גם בלולב החציצה היא רק במקום שאחזו בידו, ואיך קאמר הש״ס סוכה ל״ז ע״א, באגד הלולב כל לנאותו אינו חוצץ, וא״כ דאף שמכוסה בשעת מצוה, מ״מ מקרי לנאותו כיון דתמיד הוא מגולה [ולא דמי להא דתפילין שכתבו התוס׳ במנחות, דלא שייך בהו נוי מדהן מכוסין בעור, דשאני תפילין דלעולם הם מכוסין].

שוב השיב ע״ז בעל האבני נזר, דלא קשה כלל מהא דאגד לולב, דענין ואנוהו דלולב אינו משום נוי במראה כלל, תדע דהא רש״י ז״ל כתב דחובה לאוגדו בקשר גמור משום ואנוהו, וכן דעת הראב״ד ז״ל בתמים דעים, ורא״ם ז״ל בספר יראים, ומה נוי יש בקשר יותר מבעניבה, או כאגודה של ירק, אך הענין הוא דבירושלמי סוכה פ״ג ה״ז, מבואר דאילו נאמר וכפת [בוי״ו] היה צריך לאחוז האתרוג והלולב ביד אחד ע״ש, וממילא לולב ומיניו כיון דכתיב ווין ביניהם צריך לאחוז השלשה מינים, לכתחילה, ביד אחת, שיהיה לקיחה אחת, ושוב משום ואנוהו חובה לאוגדן שיהיה לקיחה אחת לגמרי, דכיון דמצוה

לכתחילה לקיחה אחת ביד אחד, הוי הידור מצוה אם הם אחד יותר, [דהיינו ע"י אגד] וע"כ ס"ל לרש"י ז"ל וסייעתו דלא הוי אחד לגמרי רק ע"י קשר גמור, נמצא דהידור זה אינו הידור דמראה ואין נ"מ אם נראה או לא נראה.

וחזינן לפי"ז דשפיר שייך דין הידור מצוה שאינו תלוי כלל במראה העין, וכל דבר ודבר כדינו, ולפעמים איכא הידור מצוה שהוא רק הידור בעצם אופן קיום מעשה המצוה לפי תנאי התורה, ואף שאין ההידור נראה כלל לעין, ולפעמים ההידור הוא תלוי דוקא בזה שיש יופי ונוי חיצוני, אבל הא מיהא לאו כלל הוא שהידור לא שייך אלא במצות בתלויות במראה העין, וא"כ הכי נמי י"ל דכוותה בהא דכתב המרדכי בסוף מגילה דמעיל שמצד אחד משי ומצד אחד פשתן, יתן צד המשי לצד הספר לגלול, דטעמא דאינו נותן צד המשי לחוץ כדי שיהא הנוי ניכר לעין אלא נותן צד הנאה לצד הס"ת, הוא משום דענין ההידור כאן הוא בזה שעושין כיסוי לס"ת בכדי שלא ישאר מגולה, וזהו כבודו והידורו של הס"ת שהוא עם כיסוי, ולכן נותנין דוקא צד המשי לצד הס"ת כיון שזהו כבודו של הס"ת שיהא נתון ממש על המשי, ואף שאין הנוי ניכר כלל לעין, לית לן בה, כיון שסוג ההידור כאן אינו תלוי במראה.

ומה שכתב הרב משבית מלחמות, דבמקואות לא שייך הידור מצוה, כיון שהכל תלוי בטהרה לא איכפת לן בין מקוה למקוה, נראה דאין כונתו לומר דלא שייך הידור אלא בדבר הנראה לעין, אלא כוונתו היא דשאני ענין דמקוה ממצות לולב וסוכה, דבעינן בהו לולב נאה וסוכה נאה, והוא משום דלולב וסוכה הם גופייהו הויין מצוה, ליטול לולב ולישב בסוכה, אבל בענין המקוה עיקר התכלית היא רק הטהרה, והמקוה הוא רק הכשר בעלמא, המאפשר טהרה זו, ובחפצא שהיא רק הכשר בעלמא ולא הוי הוא גופא מצוה, לא נאמר התנאה לפניו במצות, דומיא לסכין של שחיטה שהוא רק כלי המכשיר מעשה השחיטה, ולא הוי הוא גופא מצוה, דמסתברא דלא שייך ביה נמי דין דהידור מצוה [אם לא לענין חידודו יפה יפה, וכל הפרטים העוזרים לקיום מעשה השחיטה בהכשר ברור ונעלה טפי, דבזה שפיר שייך הידור מצוה בגוף הסכין, ואף אם אין הנוי ניכר לעין, אבל לענין מראהו החיצוני בדברים שאינן נוגעים כלל למעשה השחיטה, לא שייך הידור מצוה לסברת הרב משבית מלחמות]. [ויעויין בגיטין כ' ע"א דבענין "גט" לא שייך זה א-לי ואנוהו, דאף דהוי חפץ המשמש לקיום דין התורה בגירושין מ"מ איהו גופיה לא הוי חפצא דמצוה].

ולפי"ז הכי נמי י"ל בענייננו, דכיון שהכלי אינו מעיקר המצוה דנר חנוכה, והוא רק הכשר בעלמא, דינא הוא דלא שייך בו הדין דזה א-לי ואנוהו

לשיטתיה דהרב משבית מלחמות, אולם לכאורה יש להעיר מהא דמוזכר בלשון הגמרא בשבת קל"ג ע"ב "התנאה לפני במצות וכו', ספר תורה נאה, וכתוב בו לשמו בדיו נאה, בקולמוס נאה, בלבלר אומן" וכו', ע"כ, והלא כל הני דברים, דיו, קולמוס, לא הויין כלל חפץ המצוה, ואמאי צריכין ג"כ בהו הידור ונוי, וצ"ל דמאי דמצריכין דיו וקולמוס נאה, הוא רק היכא שנוי זה נוגע לעצם הכתיבה, באופן שעל ידם תהיה כתיבת האותיות נאה ויפה וכהא דאמרינן נמי "לבלר אומן", שודאי ענין ההידור מצוה שיש בזה, הוא רק שעי"ז הכתיבה היא מהודרת טפי, אבל לגבי גוף הדיו והקולמוס בדברים שאינם שייכים להידור בכתיבה, אין הכי נמי דלא שייך בהו הידור מצוה.

ו. אי שייך דינא דהתנאה לפניו במצוות "בטלית" של מצוה וב"איזמל" של מילה

מיהו יש לעיין מההיא דאיתא בשבת קל"ג ע"ב, דתניא זה א-לי ואנוהו התנאה לפניו במצוות, עשה לפניו סוכה נאה ולולב נאה ושופר נאה, ציצית נאה וכו', ע"כ, הרי דגרסינן "ציצית נאה", אולם הרי"ף ז"ל בדף ט"ז ע"א גריס הכי "התנאה לפניו במצוות וכו', בטלית נאה", וכן הוא ברא"ש ז"ל פרק לולב הגזול סימן י"ב, וברש"י ז"ל פ"ק דב"ק דף ט' ע"ב ד"ה בהידור מצוה, כתב וז"ל "התנאה לפניו במצות עשה לך ספר תורה נאה לולב נאה טלית נאה ציצית נאה" ע"כ, הרי דקאמר נמי "טלית נאה", והנה הטלית ודאי איננו גוף החפצא של המצוה, ודוקא הציצית הוא דהויין החפצא של המצוה, והטלית הוא רק בגד בעלמא שמכשיר ומאפשר קיום מצות ציצית, ואפי"ה חזינן דשפיר שייך ביה נמי דינא דהתנאה לפניו במצוות, ולפי"ז מסתברא נמי שכן הדין בכל דבר, שאף אם הוא רק הכשר בעלמא לקיום המצוה, שייך בו הדין דזה א-לי ואנוהו, באופן שגם לענין מצות הדלקת נרות חנוכה, אף אם נימא שהכלי איננו מעיקר המצוה, מ"מ מכיון שהא מיהא הוא מכשיר ומאפשר קיום המצוה, שייך בו הדין דהתנאה לפניו במצוות, ובזה יובן נמי בפשוטו הא דאיתא שם בשבת, "התנאה לפניו במצות וכו', ספר תורה נאה, וכתוב בו לשמו בדיו נאה, בקולמוס נאה וכו', ע"כ, והלא הקולמוס ודאי איננו מעיקר המצוה, והוא רק כלי בעלמא הנצרך ליצור החפצא של המצוה שהוא הספר תורה, ואפי"ה צריך שיהא נאה, ועל כרחך דהוא משום דגם בדבר שהוא רק הכשר למצוה שייך בדין דהתנאה לפניו במצוות. [ולפי"ז תו לא צריכין למה שכתבנו למעלה בסוף אות ה'].

ולפי"ז יש להעיר על מאי דפשיטא ליה להגאון דבר אברהם בתשובותיו ח"ב סימן כ"ה אות ג', דלא שייך באיזמל של מילה, ובמקוה שטובלין בו, דינא דהתנאה לפניו במצוות משום שהאיזמל והמקוה אינם אלא הכשר

בעלמא לקיום המצוה, ע"ש, ולכאורה יש להעיר על זה, דבפשוטו אין הבדל בין האיזמל בנוגע למצות המילה לבין הקולמוס בנוגע למצות כתיבת ס"ת, דשני הכלים אינם אלא הכשר לקיום המצוה, וא"כ כיון דחזינן דשפיר איתיה לדינא דהתנאה לפניו במצוות בקולמוס, הכי נמי מיסתברא דאיתי' להך דינא באיזמל, וגם במקוה, ואף אם נדחוק נימא דבקולמוס עיקר הנוי שאנחנו מצרכינן בו הוא דוקא בדברים הנוגעים ליפוי ונוי הכתיבה וכמו שכתבנו למעלה בסוף אות ה', מ"מ בטלית מאי איכא למימר.

שוב ראיתי בשו"ת אז נדברו חלק י"ג סימן נ' שכתב לחלק בין איזמל לטלית, דאף שבטלית צריך טלית נאה, מ"מ באיזמל י"ל שאין צריכין לאיזמל נאה, והיינו טעמא משום, דהציצית והטלית הם דבר אחד לגמרי, דכמו שהציציות הם נוי לבגד אפילו בזמן שאינו מקיים המצוה, מה שנוגע להוצאה בשבת, כמו כן הבגד הוא נוי לציציות [אף שעיקר הנוי של הציצית הוא המצוה], לכן היופי של הבגד מייפה נמי הציציות, משא"כ באיזמל של מילה, אין לאיזמל שום קשר ושייכות לעצם המילה, ומסיים האז נדברו, דנר חנוכה דומה לטלית וקצת דומה נמי לשיראין [דכורכין בשיראין נאים לס"ת וכדאיתא במסכת סופרים פ"ג הי"ג] ע"ש. נמצא מבואר לפי"ז דלענין הכלי בשביל נר חנוכה, לעולם שייך בו הדין דהתנאה לפניו במצוות, דבין אי נימא שבכל דבר שהוא הכשר בעלמא למצוה נמי שייך בו דינא דהתנאה, א"כ הכלי לנ"ח הרי הוא לפחות הכשר למצוה, וצריך דיהא נאה, ובין אי נימא דבהכשר למצוה לא שייך דינא דהתנאה, מ"מ בכלי של נ"ח צריך שיהא נאה, משום דהוא דומה לטלית, דכמו שהטלית והציציות הויין דבר אחד, ומשו"ה צריך טלית נאה, הכי נמי הכלי של נ"ח והשמן והפתילה הויין דבר אחד, משו"ה צריך שיהא כלי נאה.

ועל כל פנים, זה ודאי מיסתברא, דאף דתפסינן שגם בכלי של נ"ח שייך בו שפיר הדין דהתנאה לפניו במצוות, מ"מ ההידור שצריכין לקיים במגילה הוא קודם להידור הכלי בנ"ח, דודאי עדיף טפי ההידור שבגוף החפצא של המצוה מההידור בדבר שהוא רק הכשר למצוה, או שהוא טפל למצוה, ואינו מעכב בעיקר קיום המצוה. [ועיין עוד מה שכתבנו בס"ד במראות ישרים על סוכה, כמה גדרים ויסודות בדינא דזה א-לי ואנוהו, מסימן ס"ב עד סימן ס"ו].

ז. מגילה קודמת לכלי דנ"ח משום דקדושתה חמורה מכלי דנ"ח

ולפע"ד נראה לומר עוד טעם אחר שההידור במגילה קודם להידור בכלי של נר חנוכה, ואף אם נימא שהכלי הוא בכלל הנר, ושהוא לעיכובא, נמי מגילה עדיפא, דהנה גרסינן במגילה כ"ו ע"ב, ת"ר תשמישי

מצוה נזרקין תשמישי קדושה נגנזין, ואלו הן תשמישי מצוה סוכה לולב שופר ציצית, ואלו הן תשמישי קדושה דלוסקמי ספרים תפילין ומזוזות ותיק של ס"ת ונרתיק של תפילין ורצועותיהן, ע"כ, והכי נפסק בש"ע אור"ח סימן כ"א סעיף א', חוטי הציציות שנפסקו, יכול לזורקו לאשפה מפני שהיא מצוה שאין בגופה קדושה, ע"כ, ובסימן קנ"ד סעיף ג' כתב, תשמישי קדושה כגון תיק של ספרים ומזוזות וכו', יש בהן קדושה וצריך לגונזן, וכן הוא בש"ע יו"ד סימן רפ"ב סעיף י"ב. ע"ש. והנה זה ברור שהמגילה היא חפצא של קדושה, וכדאיתא במגילה ז' ע"א דכמה תנאים ואמוראים ילפי מקראי דאסתר ברוח הקודש נאמרה, וע"ש ברבינו חננאל שכתב דקיי"ל כרבי אלעזר המודעי ונקטינן דאסתר מטמאה את הידים, והלא מבואר בשבת י"ד ע"א דטעמא מאי גזרו טומאה בספר תורה, דאמר רב משרשיא בתחלה היו מצניעין אוכלין דתרומה אצל ס"ת, אמרי האי קדש והאי קדש, כיון דחזו דאתו לידי פסידא, שהיו העכברים אוכלים הספרים, גזרו ביה רבנן טומאה, ואסתר ג"כ היא בכלל זה ומטמאה את הידים, דהויא קדש, משא"כ הכלי של נר חנוכה, אף אי נימא שהוא לעיכובא, מ"מ איננו אלא תשמיש מצוה, ולא עדיף מלולב שופר וציצית שהם נזרקין. באופן שבודאי מעלת המגילה היא גדולה ממעלת הכלי של נר חנוכה.

ומעתה הנה איתא בירושלמי סוף מגילה, צויין ברמ"א ז"ל יו"ד סימן רפ"ה סעיף א', תפילין ומזוזה מי קודם [ופירש בקרבן העדה, שאם הוא עני ואין לו אלא כדי לקנות אחת מהן, איזה מהן קודם], שמואל אמר מזוזה קודמת רב חונה אמר תפילה קודמת, מה טעמיה דשמואל שכן היא נוהגת בימים טובים ובשבתות, מה טעמיה דרב חונה שכן היא נוהגת במפרשי ימים והולכי מדברים, מתניתא מסייעא לשמואל תפילה שבלתה עושין אותה מזוזה, מזוזה שבלתה אין עושין אותה תפילה, למה שמעלין בקדש ולא מורידין, ע"כ, והיינו דשמע מיניה מהך מתניתא, שקדושת מזוזה חמור מקדושת תפילין ומשו"ה הויא סייעתא לשמואל דמזוזה קודמת, והנה לדינא קיי"ל כרב הונה דתפילין קודמים וכמו שפסק הרמ"א ז"ל ביו"ד שם, אולם זהו דוקא משום דמצוה שהיא חובת הגוף עדיפא, וכמבואר בדברי הרמ"א ז"ל, וא"כ יוצא דלענין מגילה וכלי לנ"ח, מאחר דבודאי הכלי לנ"ח איננו כלל חובת הגוף יותר ממגילה, ממילא הדרינן לסברתו דשמואל, דמי שקדושתו חמורה הוא קודם, ומאחר שמגילה קדושתה חמורה מכלי של נ"ח, ובכלל, הכלי של נ"ח הא אין בו שום קדושה, ודאי דינא הוא דמגילה קודמת, וממילא גם לענין הדין דזה א-לי ואנוהו, הידור המגילה קודם להידור דכלי של נ"ח, דקדושת המגילה חמורה טפי.

ח. אי נ"ח חשיב תדיר טפי ממגילה, בדין מי שאין לו בית האם הוא פטור מנ"ח. תפילין ומזוזה מי קודם

ואכתי יש לעיין, דלכאורה יש מקום לומר דשפיר קודם ההידור בכלי דנ"ח להידור במגילה [לפחות אי נימא שהכלי בנ"ח הוא מעיקר המצוה] דהנה בהא פליגי בירושלמי סוף מסכת מגילה שמואל ורב הונא, בענין תפילין ומזוזה מי קודם, קיי"ל לדינא כרב הונא דס"ל דתפילין קודמין וכמו שכתב הרמ"א ז"ל ביו"ד סימן רפ"ה סעיף א', וביאר הרמ"א ז"ל שם הטעם, משום דמצוה שהיא חובת הגוף עדיפא, ע"ש ולפי"ז כתב בספר בית הלל כמודפס בגליון הש"ע, וז"ל "ונ"ל דתפילין קודמין לסוכה ולולב משום דתפילין הם חובת הגוף דהיינו ללבוש כדאמרינן בפרק המוצא תפילין בשדה מכניסן, דאי לאו הכי, אלא דסוכה ולולב הוי ג"כ חובת הגוף, וכדאיתא בגמרא קידושין ל"ז ע"א דכל שאינו חובת קרקע מקרי חובת הגוף, א"כ גם מזוזה אינה חובת קרקע אלא חובת הגוף הדר בבית וה"ה סוכה, אלא ודאי נראה דחובת הגוף מפני שהוא מלבוש, וא"כ הוא קודם לסוכה ולולב, וכ"ש לציצית משום דציצית הוא תשמישי מצוה ותפילין הוא תשמישי קדושה",עכ"ל. ומבואר דס"ל להרב בית הלל שהביאור בהא דאמרינן דמצוה שהיא "חובת הגוף" עדיפא, היינו מצוה שהוא לובש אותה על גופו, ומשו"ה הוא דקיי"ל כרב הונא דתפילין קודמין למזוזה, ולפי"ז יוצא דבגוונא דליכא הך סברא, ממילא הדרינן לסברתו דשמואל, והיינו כגון בגוונא דנ"ד בענין מגילה וכלי בנ"ח מי קודם [לענין ההידור] הנה ליכא בשום אחת מאלו המצוות סברא דחובת הגוף, וממילא דינא הוא דניהדר לסברתו דשמואל, והלא טעמיה דשמואל דמזוזה עדיפא משום שכן היא נוהגת בשבתות וימים טובים, וכמבואר שם בירושלמי, והיינו דמזוזה היא תדירא יותר מתפילין, ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם [ועיין ברא"ש ז"ל פ"ב דשבת סימן י"ב דתדיר קודם אפילו לדחות את שאינו תדיר וכן נראה בפשיטות בסוכה נ"ד ע"ב תוספות ד"ה ואמאי תדיר וכו',], וא"כ דכוותה נמי יש לומר בענייננו, שמצות חנוכה נוהגת במשך שמנה ימים ומגילה אינה נוהגת אלא יום אחד, ותדיר ושאינו תדיר תדיר קודם.

מיהו נראה דזה אינו, ואדרבה מגוף הך סוגיא דירושלמי הנ"ל יש להוכיח להיפך דמגילה וכלי דנ"ח,, מגילה קודמת, דהנה בעיקר מה שכתב הבית הלל שהביאור דמצוה שהיא "חובת הגוף" היינו שהיא "מלבוש" על גופו, ומשו"ה פסק הרמ"א ז"ל דתפילין עדיפי ממזוזה, כבר השיג עליו הגרעק"א ז"ל בחידושיו על הש"ע שם ביו"ד, דעל כרחך אין זה הביאור הנכון, אלא הביאור הוא דמצוה שהיא חובת הגוף, היינו שהמצוה היא מוטלת עליו

בכל גווני, ואיננה תלויה ברצונו, שאין לו אופן ליפטר ממנה, וזוהי המצוה של תפילין, אבל מזוזה אין החיוב עליו לבנות בית ולקבוע מזוזה, רק אם יש לו בית צריך לעשות בו מזוזה, כדאמרינן מזוזה חובת הדר היא, ומשו"ה תפילין קודמין, והכי מוכח בהדיא במקור הדין שהוא בירושלמי שם, דאיתא התם, מאי טעמא דרב הונא [דס"ל דתפילין קודמין] שכן היא נוהגת במפרשי ימים והולכי מדבריות ע"ש, והיינו דתפילין אין לו להנצל, אבל במזוזה אפשר שהוא בים ואין עליו חיוב כלל. ולפי"ז כתב הגרעק"א ז"ל דשפיר אפשר דתפילין לגבי סוכה או לגבי לולב, סוכה עדיפא דהוי נמי חובה עליו בליל ראשון וכן לולב, ורק למסקנה העלה דתפילין עדיפי משום דתדירי טפי, ע"ש.

ומעתה לענין נ"ד במגילה וכלי דנ"ח, אדרבה י"ל דמגילה קודמת, שהרי זה ודאי דמגילה הויא שפיר חובת הגוף שהיא מוטלת עליו ואין לו אופן שיפטר ממנה, משא"כ נר חנוכה, נראה מוכח מכמה דוכתי שאין מצוה דנר חנוכה מוטלת על האדם אלא אם יש לו בית, אבל אם אין לו בית אינו חייב בה, והכי מתבאר מדברי רש"י ז"ל בשבת כ"ג ע"א ד"ה הרואה, שכתב בשם רבינו יצחק בר יהודה בשם רבינו יעקב בן יקר שלא הוזקקה ברכת הראיה אלא למי שלא הדליק עדיין בביתו "או ליושב בספינה" ע"כ וכתב עלה בשו"ת מהרש"ם ח"ד סימן קמ"ו, דמה שכתב רש"י ז"ל "או ליושב בספינה" מיירי בספינות פתוחות בלא קירוי והרוח מנשב ולא הוי בגדר בית כלל [לאפוקי מי שנוסע בתוך רכבת שיש לה קירוי, הוי כשכר לו בית דירה לאכול ולישון שם וחייב בנ"ח], ומבואר בזה דבשביל נ"ח בעינן דוקא בית, והכי איתא ג"כ בתוס' סוכה מ"ו ע"א ד"ה הרואה וז"ל, בשאר מצות כגון אלולב וסוכה לא תקינו לברך לרואה אלא גבי נר חנוכה משום חביבות הנס וגם משום שיש כמה בני אדם שאין להם בתים ואין בידם לקיים המצוה, וטעם ראשון ניחא דלא תיקשי ליה מזוזה" עכ"ל, הרי דפשיטא להו דלא שייך לקיים מצות הדלקת נר חנוכה בלא בית. והוי דומיא דמזוזה, דבלא בית אין מצוה. [ואע"פ שכתבו טעם ראשון ניחא וכו', לא הדרי בהו מעיקר הסברא דלא שייך לקיים המצוה בלא בית, דאמאי נימא שחזרו בהם ממה שכתבו בתחילה בפשיטות, אלא הדרי בהו דאין זה הטעם לתקנת ברכת הרואה]. ויעויין ג"כ בלשונו דמרן הבית יוסף בסימן תרע"א שכתב בשם הכל בו סימן נ', שתיקנו להדליק נ"ח בבית הכנסת מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו, ע"כ, ומוכח בזה שכל שאין לו בית פטור ממצות נר חנוכה, באופן דמצות נר חנוכה לא מקרי "חובת הגוף" כמצות קריאת מגילה.

והדברים מבוארים עוד בהדיא בספר פני יהושע על שבת, כ"א ע"ב ד"ה תנו רבנן מצות חנוכה נר איש

וביתו, שכתב וז"ל "נראה דמה שנשתנה מצוה זו משאר מצות שהן חובת הגוף שהיה חיוב על כל יחיד ויחיד דקיימא לן נמי מצוה בו יותר מבשלוחו, [והיינו דקשה ליה להפני יהושע דאמאי סגי הכא בנר אחד לכל הבית, ואמאי לא יתחייב כל יחיד ויחיד שבבית, בפני עצמו, כמו בכל המצוות שהן חובת הגוף] אלא דשאני הכא, שאין הכא עיקר המצוה אלא בסמוך לרה"ר שהוא משום פרסומי ניסא, משום כך הטילו חובת מצוה זו כאילו היא חובת הבית, ועדיין צ"ע, עכ"ל הפני יהושע, הרי מתבאר מדבריו סברא זו, דנ"ח אינה חובת הגוף אלא חובת הבית, ומה שנשאר הפני יהושע בצ"ע, נראה דיש לפשוט ספיקו מכל דברי רבותינו הראשונים ז"ל שהוזכרו לעיל, הלא המה רש"י ז"ל והתוס' [וכן כתב ג"כ הרא"ש ז"ל בתוספותיו] והכל בו שהובא בבית יוסף. והכי משמע ג"כ מלשונו דהרמב"ם ז"ל בהלכות חנוכה פ"ד ה"א שכתב "מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד" וכו', ע"כ, משמע שהדין דנר חנוכה הוא "בבית".

וכן פסק לדינא הגאון רבי משה פיינשטיין ז"ל בשו"ת אגרות משה חיו"ד ח"ג סימן י"ד אות ה', דשלא בבית ליכא חיוב הדלקת נר חנוכה, ולכן מי שאין לו בית פטור ממצוה זו, וכן כתב בספר הליכות שלמה פרק י"ג סעיף א' [והם פסקיו של הגאון רבי שלמה זלמן אוירבך ז"ל] שאין מצות נר חנוכה נוהגת אלא בבית, ולכן מי שאין לו בית אינו מדליק נר חנוכה, ולכן חיילים הנמצאים בשדה ואינם לנים בבית כלל, פטורים מנ"ח. ועיין עוד בספר חזון עובדיה על חנוכה עמוד קנ"ז, שהביא עוד מלבד כל הנ"ל רבים ונכבדים דסבירא ליהו הכי, הלא המה הראבי"ה סימן תתמ"ג עמוד תקע"ו, והאור זרוע ח"ב סימן שכ"ה, ושבולי הלקט סימן קפ"ה, ורבי דוד אבודרהם דף נ"ד ע"ב, ובארחות חיים אות ט', ובספר אהל מועד דף נ"א סע"ב, ובספר מקראי קדש להגרצ"פ פראנק, חנוכה עמוד מ' אות ג', בהערות שבספר. ע"ש.

ולכן תימה לי בעניי על מה שראיתי בשו"ת ציץ אליעזר חלק ט"ו סימן כ"ט, דאזיל כל בתר איפכא, והעלה שגם אלו שאין להם בית, חייבים להדליק נר חנוכה אף כשישנים תחת כיפת השמים, כל אחד ואחד על יד מיטתו ופינתו, והביא סמוכין לדבריו ממה שכתב בספר ערוך השלחן סימן תרע"ז סעיף ה', בזה"ל "ועתה שרוב הנסיעות במסילות הברזל וקשה להדליק שם כידוע, יכול לסמוך בפשיטות על ביתו שמדליקין שם, אמנם הלא לא יראה נרות חנוכה, ולכן טוב שידליק נר אחד בעגלה שיושב שם לברך עליו, דבנר אחד יכול לעשות שלא יקפידו הנוסעים, ומוטב שלא להיות מהמהדרין ולקיים עיקר המצוה משלא יראה נר חנוכה כלל, וכ"ש מי שאין לו בית

שמחויב מדינא להדליק שם אם לא יבוא באותו לילה באיזה מקום" עכ"ל הערוך השלחן, וע"ז כתב הציץ אליעזר הרי לנו דפשוט ליה להגאון בעל ערוך השלחן דהנוסע ברכבת חייב להדליק נר חנוכה שם, אע"פ שאין רכבת בגדר בית, דנודד ממקום למקום וחסר קביעות מקומית, והיינו משום דס"ל שחיובא דנ"ח הוא אקרקפתא דגברא ולא תלי בבית, ע"ש עוד.

והדברים תמוהים, דהיאך קא בעי למילף מדברי הערוך השלחן דלא בעינן בית לנר חנוכה והלא לא קאמר הערוך השלחן אלא שצריך להדליק ברכבת, וא"כ בודאי מצינן למימר דאיהו נמי מודה שצריך בית לנ"ח, ורק דס"ל שהרכבת שפיר אית לה גדר בית מכיון שיש לה קירוי ושייך לאכול ולישון בה, וכמו שכתב בהדיא המהרש"ם בתשובותיו ח"ד סימן קמ"ו, דמי שנוסע בתוך רכבת שיש לה קירוי, הוי כשכר לו בית דירה לאכול ולישון שם וחייב בנ"ח, למרות דאית ליה להמהרש"ם ז"ל דבספינות פתוחות בלא קירוי, לא הוי בגדר בית כלל, ופטורים בהם מנ"ח, ועל כרחך דהוא משום דבעינן בית לנ"ח, וכמו שלמד כן המהרש"ם ז"ל מדברי רש"י ז"ל בשבת כ"ג ע"א ד"ה הרואה, ומה שכתב הציץ אליעזר דכוונת רש"י ז"ל היא רק מפני שבספינה אין לו נרות להדליק ולא משום שבספינה בלא קירוי פטורים מלהדליק, דבריו נסתרים מכח מה שכתב בשו"ת אגרות משה חיו"ד ח"ג סימן י"ד אות ה' דאם כוונת רש"י ז"ל היא רק שבספינה אין שם נרות, לא היה לו לומר אלא מי שאין לו נרות [ולא היה לו להדגיש בפרטיות מי שיושב בספינה אלא על כרחך משמע שאינו מצד האונס אלא משום שאף שאיכא נרות ליכא חיוב שלא בבית. ע"ש].

ומעתה אחרי שנתבאר כל זאת, דלנ"ח בענין בית, א"כ נמצא דמצות נ"ח דמיא למצות מזוזה שלא שייכא בלא בית, וא"כ כי היכי דנקטינן דתפילין ומזוזה תפילין קודמין משום דתפילין הויין חובת הגוף שאינו יכול לפטור עצמו מהם, משא"כ מזוזה יכול לפטור עצמו ממנה שאין החיוב עליו לבנות בית ולקבוע מזוזה, הכי נמי מגילה ונ"ח מגילה קודמת, משום שמגילה הויא חובת הגוף עליו ואינו יכול לפטור עצמו ממנה, משא"כ נ"ח שהיא תליא בבית, ואם אין לו בית הוא פטור מלהדליק, וממילא דינא הוא נמי דהידור במגילה קודם להידור בכלי דנ"ח.

ט. בהאבעיא אי קידוש היום עדיף מנ"ח או לא, תימה בדברי רבינו הגרעק"א ז"ל

והנה קשה לי בעניי מההיא דאיתא בשבת כ"ג ע"ב, בעי רבא, נר חנוכה וקידוש היום מהו [והיינו אם הוא עני, ואין לו כדי לקנות שמן לנ"ח וגם יין לקידוש היום, מי קודם] קידוש

היום עדיף דתדיר, או דילמא נר חנוכה עדיף משום פירסומי ניסא, בתר דאבעיא הדר פשטה נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא, ע"כ. הנה מבואר בזה שכל הצד לומר שקידוש היום עדיף הוא דוקא משום המעלה דתדיר, וזה קשה דהא חזינן בפלוגתא דשמואל ורב הונא בירושלמי סוף מגילה, בענין תפילין ומזוזה, דס"ל לרב הונא דתפילין קודמין משום דהויין חובת הגוף, שהם נוהגין גם במפרשי הים והולכי מדבריות, ואינו יכול להיפטר מהם, ואף על גב דמזוזה תדירה טפי שהיא נוהגת גם בשבתות וימים טובים, מ"מ המעלה דחובת הגוף עדיפה מהמעלה דתדיר, ואע"ג דשמואל פליג עליה דרב הונא וס"ל דהמעלה דתדיר עדיפה מהמעלה דחובת הגוף, ולכן ס"ל דמזוזה קודמת לתפילין, מ"מ להלכה נקטינן כרב הונא, וכמו שפסקו רבותינו הפסוקים ז"ל, הרא"ש ז"ל בהלכות תפילין סימן ל', והטור בסוף סימן ל"ח, ומרן הש"ע בסימן ל"ח סעיף י"ב, והרמ"א ז"ל ביו"ד סימן רפ"ה סעיף א', וא"כ הלא במצוה דנר חנוכה לית בה המעלה הזאת דחובת הגוף, שהרי לנר חנוכה בענין בית, וכמו שנתבאר לעיל, ויכול לדור שלא בבית אלא תחת כיפת השמים ויהא נפטר ממצות נ"ח, משא"כ קידוש היום, הויא שפיר מצוה שהיא חובת הגוף שאינו יכול ליפטר ממנה, וא"כ בההיא דבעי רבא קידוש היום ונ"ח מה עדיף, טפי הו"ל לומר שהצד שקידוש היום עדיף הוא משום דהוי חובת הגוף, שהיא מעלה גדולה ממעלת תדיר וכנ"ל.

ונראה ליישב קושיא זו על פי מה שביאר רבינו הגאון רעק"א ז"ל בחידושיו על הש"ע סימן רפ"ה סעיף א', דבאמת הך פלוגתא דשמואל ורב הונא שבירושלמי סוף מגילה, היא תלויה בפלוגתת רבא ורב הונא בר' יהודה שבזבחים צ"א ע"א, דבעי הש"ס למפשט דתדיר ומקודש מקודש קודם, ממתניתין דשלמים של אמש וחטאת ואשם של היום, השלמים קודמים, הא אידי ואידי דהיום, חטאת ואשם קדמי, ואע"ג דשלמים תדירי, ואמר רבא מצוי קאמרת, תדיר קמבעיא לן, מצוי לא קמבעיא לן [ופרש"י ז"ל מצוי קאמרת, שאין תדירתו חובה אלא שהוא מצוי תמיד יותר מחבירו] א"ל ר"ה בר' יהודה לרבא אטו מצוי לאו תדיר הוא, ע"ש. הרי מבואר דרבא ס"ל דמצוי לא מקרי תדיר כיון שאין תדירתו חובה, ור"ה בר"י ס"ל דהוי תדיר, וא"כ י"ל דשמואל דס"ל דתפילין ומזוזה, מזוזה קודמת, זהו משום דסבר כר"ה בר"י דמצוי שפיר הוי תדיר, ולכן מזוזה אע"פ שאין תדירתה חובה [דאף שנוהגת בשבתות וימים טובים מ"מ אין החוב עליו לבנות בית ולקבוע מזוזה] והיא רק מצוי, מ"מ שפיר מקרי תדיר, ותדירתה עדיף מתדיר דתפילין שאינם נוהגין בשבתות וימים טובים, משא"כ רב הונא ס"ל כרבא דמצוי לא מקרי תדיר, וממילא הוי תפילין שנוהג עכ"פ בימות החול

בחובה תדירי טפי ממזוזה, דמזוזה אפשר כל השנה בלא מזוזה דאם רוצה יהיה במפרשי ימים והולכי מדבריות, וזהו דקאמר בירושלמי בטעמיה דרב הונא שכן תפילין נוהגים במפרשי ימים והולכי מדבריות, היינו דמכח זה הוי תפילין תדיר, ומזוזה הוא רק מצוי ולא תדיר [ומהך טעמא כתב בתשובות שאגת אריה, מובא ברעק"א שם, דספירת העומר קודם לבהמ"ז בחול, דספירת העומר הוי תדיר לגבי בהמ"ז, דאי בעי לא אכל ע"ש, וע"ע בשו"ת שאגת אריה סימן כ"ח.

הנה מבואר בזה דהא גופא הטעם דתפילין קודמים למזוזה, זה משום דהם תדירי וזה עצמו הטעם דרב הונא, דמאי דאמרינן דטעמיה דתפילין קודמים משום שנוהגים במפרשי ימים והולכי מדבריות, דהיינו שהם חובת הגוף ואינו יכול להיפטר מהם, זה עצמו עושה שהתדיר שלהם הוא תדיר אמיתי, משא"כ מזוזה הויא מצוי ולא תדיר וכדאית ליה לרבא. ומעתה אתי שפיר דנקטינן באיבעיא דבעי רבא בשבת כ"ג ע"ב שהצד שקידוש היום עדיף מנ"ח הוא משום דהוי תדיר, ולא נקט המעלה דחובת הגוף, משום דאדרבה זהו גופא המעלה דחובת הגוף, דרבא לשיטתיה בזבחים צ"א ע"א דמצוי לא הוי תדיר, ולכן קידוש היום דהוי חובה, הוי שפיר תדיר.

[ובעיקר מאי דפליג הגרעק"א ז"ל בחידושיו שם ביו"ד סימן רפ"ה סעיף א' על הבית הלל בביאור הלשון שהזכיר הרמ"א ז"ל דתפילין עדיפי משום "דמצוה שהיא חובת הגוף עדיפא" שהביאור "חובת הגוף" היינו שאינו יכול ליפטר מהם, ואין הביאור כדביאר הבית הלל שהוא "מלבוש על גופו" פלא לי בעניותי, דעל כרחך מוכח שהביאור הוא כביאורו דהבית הלל, שהרי מקור דבריו דהרמ"א ז"ל הוא מלשונו הזהב של הרא"ש ז"ל בהלכות תפילין סימן ל' שאחרי שהזכיר הפלוגתא דשמואל ורב הונא שבירושלמי שילהי מגילה, וגם הזכיר הטעם דרב הונא המובא שם בירושלמי שהוא משום שתפילין נוהגים במפרשי ימים והולכי מדבריות, כתב הרא"ש ז"ל "ומסתברא דהלכתא כרב הונא דמצוה דגופו עדיף" ע"ש, ועל כרחך מוכח דמה שכתב הרא"ש ז"ל ד"מצוה דגופא עדיף", אין זה הטעם עצמו של הירושלמי שהתפילין נוהגים במפרשי ימים והולכי מדבריות, דאל"כ מה בא הרא"ש ז"ל להוסיף על דברי הירושלמי, ומאי מסתברא דקאמר, אלא מוכח שהוא מובן אחר מדברי הירושלמי [וכן הבין בפשוטו הגאון ז"ל בביאורו בסימן רפ"ה ס"ק ד', שהטעם של הרא"ש ז"ל "דמצוה דגופא עדיף" איננו הטעם של הירושלמי, ולכן תמה עליו וזו לשונו "ופסק הרא"ש ז"ל כרב הונא דמצוה דגופיה עדיף, ודבריו תמוהין דטעם זה לא הוזכר כלל שם" בירושלמי]. ולא נשאר לנו אלא ביאורו דהבית הלל

דמצוה שהיא חובת הגוף עדיפא היינו שהיא מלבוש על גופו, וכן מצאתי הלום בלבוש שביאר ג"כ כהבית הלל, בלבוש התכלת סימן ל"ח סעיף י"א שכתב וז"ל "היה צריך לתפילין ומזוזה, ואין ידו משגת לקנות שתיהן, תפילין קודמין, שזו מצוה שבגופו וזו מחוץ לגופו, ומצוה בגופו עדיף", ע"כ, הרי שההבדל בין מזוזה לתפילין הוא שמזוזה היא מחוץ לגופו, והיינו על כרחך דתפילין שהיא בגופו היינו שהיא "מלבוש על גופו" וכביאורו דהבית הלל.

ומכל מקום הדין שהוכחנו לענין נ"ד במגילה ונ"ח דמגילה עדיפא, אכתי הוא קאי בדוכתיה, דאף דלפי ביאורו דהבית הלל דחובת הגוף היינו מלבוש על גופו, יוצא דבשתי מצוות אלו דמגילה ונ"ח, ליתא בשום אחת מהם המעלה דחובת הגוף, מ"מ לא מצינן למימר משום זה דהדרינן לסברתו דשמואל דס"ל דמזוזה עדיפא מתפילין משום דתדירה טפי, ודכוותה יהיה נ"ח עדיף ממגילה משום דתדיר טפי, זה אינו, דהלא אנן קיי"ל כרבא בזבחים צ"א ע"א דמצוי לא הוי תדיר, והרי נתבאר דלנ"ח בעינן בית, באופן דנ"ח לא הוי אלא מצוי ולא תדיר, שאינו מחוייב שיהיה לו בית כדי שידליק נ"ח, באופן שאפשר שיהיה פטור לגמרי מנ"ח אם לא יהיה בבית, וממילא אדרבה מהך טעמא דתדיר, מגילה עדיפא, שאינו יכול להיפטר ממנה, דומיא למה שכתב השאגת אריה דספירת העומר קודם לבהמ"ז בחול, דספירת העומר הוי תדיר לגבי בהמ"ז דאי בעי לא אכל, ע"ש].

י. מגילה מהודרת ומנורה מהודרת באופן שיכול לצאת ידי חובתו ע"י הקריאה של השליח ציבור

והנה אעפ"י שנתבאר עד כה דמגילה מהודרת קודמת למנורה מהודרת, מ"מ נראה מסתברא שאם הוא יוצא ידי חובתו ממצות קריאת המגילה, על ידי שהוא שומע קריאתה מהשליח הציבור, כמו כל שאר אנשי הקהל, בכי האי גוונא מנורה מהודרת קודמת, שלענין מגילה הרי אפשר לו לצאת ידי חובתו בקריאת השליח ציבור, משא"כ לענין המנורה, כל אחד צריך שתהיה לו מנורה בביתו, ולא שייך שיצא ע"י המנורה שבתוך בית חברו, והרי זה דומה למה שכתב המג"א בסימן ל"ח ס"ק ט"ו, דאע"ג דנקטינן דתפילין ומזוזה, תפילין קודמין, מ"מ לדידן שאין מניחין רק בשעת ק"ש ותפלה, אם אפשר בשאלה, מזוזה קודמת דאי אפשר בשאלה, ע"כ. וכן פסק בערוך השלחן סעיף ט"ז, ובספר חיי אדם כלל י"ד דין כ"ח, וכן פסק המשנה ברורה בס"ק ל"ז, וכן כתבו הכף החיים בס"ק ל"ד, ובש"ע הגאון רבי זלמן סעיף י"א ובספר הלכה ברורה ס"ק כ"ב. ע"ש, וא"כ הכא נמי בענייננו אפשר ע"י השמיעה מהש"ץ.

ואע"ג דודאי טוב ונכון הוא שכל אחד מהשומעים הקריאה מהשליח

ציבור, יחזיקו ג״כ בידם מגילה כשרה, שבמקרה שלא ישמעו איזו תיבה מהשליח ציבור יוכלו לקרותה בעצמם במגילה כשרה, וכמו שכתב בספר חזון עובדיה על פורים עמוד ע״ט, שהרי רבו הפוסקים הסוברים שאם חיסר אפילו תיבה אחת מהמגילה לא יצא ידי חובתו, וכמו שכתב הרשב״א ז״ל בתשובה סימן תס״ז וכן כתב הר״ן ז״ל במגילה י״ח ע״א, ועיין ג״כ במג״א סימן תר״צ ס״ק ג׳ וכן כתב בפשיטות הגאון הנודע ביהודה מה״ק חאו״ח סימן מ״א בד״ה באופן, וע״ע בספר חזון עובדיה עמוד ע״ח, מ״מ הרי אין זה אלא ספק דשמא יקרה לו שלא ישמע איזו תיבה מהשליח ציבור, ויצטרך לקרותה בעצמו במגילה כשרה, וא״כ הדברים מגיעים למה שכתב בפתחי תשובה יו״ד סימן רפ״ה ס״ק ב׳ דאע״ג דתפילין קודמים למזוזה וציצית, מ״מ זהו דוקא ודאי דתפילין מודאי דמזוזה וציצית, היינו היכא שאם לא יקנה תפילין יתבטל בודאי ממצות תפילין, אבל לא שיהא ספיקא דידיה מוציא מידי ודאי שלהם, כגון בגוונא שאם לא יקנה תפילין אפשר שיקיים גם מצות תפילין בשאלה, בזה אולי מזוזה וציצית קודמין, דאם יקנה תפילין יתבטל בודאי ממזוזה וציצית, אבל אם יקנה מזוזה וציצית אפשר שיקיים גם מצות תפילין, וא״כ אף אם אינו בטוח שיהיו לו תפילין בכל יום, מ״מ מזוזה וציצית קודמין, ע״כ, וא״כ היה מקום לומר ג״כ בענייננו דאף אם אין לשומעין מגילה כשרה בידם לית לן בה, כיון שאין זה אלא ספק שמא יקרה להם שלא ישמעו איזו תיבה, משא״כ אם יקנו מגילה כשרה, יתבטלו בודאי ממצות הידור בכלי דנר חנוכה.

אבל זה אינו, דודאי מאחר דמצות ההידור במנורה לנ״ח אינו לעיכובא, שגם במנורה שאינה מהודרת שפיר מתקיימא המצוה דנ״ח, משא״כ באם אין לשומעים מגילה כשרה בידם, יש ספק שמא לא יצאו ידי חובתם מעיקר המצוה ע״י שלא ישמעו איזו תיבה, בזה שפיר אמרינן דספק קיום עיקר המצוה של קריאת המגילה שהיא לעיכובא הוא עדיף מודאי ביטול דין ההידור בכלי דנ״ח שאינו לעיכובא בעיקר המצוה, וכדרך הא דמוכח דספק דאורייתא עדיף מודאי דרבנן וכדאיתא בסוף מסכת ראש השנה, יעויין בשו״ת הגרעק״א ז״ל סימן ט׳ ד״ה ובאמת, אבל הא מיהא אם יש בידם של השומעים מגילה כשרה ורק שאינה מהודרת, והם שומעים בקריאה מהשליח ציבור שיש בידו מגילה מהודרת, בכי האי גוונא אין הכי נמי דמנורה מהודרת קודמת למגילה מהודרת, דכלפי השומעים לענין ההידור של המגילה, הרי הם יוצאים ידי חובה ע״י השליח ציבור שיש בידו מגילה מהודרת, ואף שאפשר שיקרה להם שלא ישמעו איזו תיבה ויצטרכו לקרותה בעצמם במגילה שבידם, אין זה אלא

ספק, ואיין ספק ביטול הידור במגילה דוחה ודאי ביטול ההידור במנורה.

יא. מסקנא דמילתא בנדון דידן

נמצא העולה לדינא מכל המקובץ הוא, דמי שאין ידו משגת לקנות מגילה מהודרת וגם מנורה מהודרת לנר חנוכה, מגילה קודמת, וזה מכמה טעמי, חדא דמעיקר הדין לא בעינן כלל כלי לנ"ח, והכלי הוא רק הכשר בעלמא, משא"כ המגילה היא גופא הויא חפצא דמצוה, ועוד דאפילו נימא דבעינן כלי לנ"ח מ"מ מגילה עדיפא, שהמגילה היא תשמישי קדושה, שהיא מטמאה הידים, ובעיא גניזה, משא"כ הכלי דנ"ח הוא רק תשמישי מצוה שהם נזרקין, ועוד בר מן כל דין, הא לענין חנוכה בעינן בית, ומי שאין לו בית פטור מנ"ח, באופן דנ"ח לא הוי אלא מצוי ולא תדיר, משא"כ מגילה דתדירותה חובה הוי שפיר תדיר, ותדיר קודם, ולשיטת הגאון רעק"א ז"ל כי היכי דתפילין ומזוזה תפילין קודמים משום שאינו יכול להיפטר מהם משא"כ מזוזה יכול להיפטר ממנה, כשלא ידור בבית, הכי נמי מגילה ונ"ח מגילה קודמת משום שאינו יכול להפטר ממנה, משא"כ נ"ח יכול להפטר ממנו כשלא ידור בבית.

ובמה דברים אמורים שמגילה קודמת אם הוא מוכרח לקרות לעצמו במגילתו, אבל אם הוא שומע קריאת המגילה מהשליח ציבור שבלא"ה יש בידו מגילה מהודרת, בכה"ג יש לו לשומע להקדים מנורה מהודרת, דלענין המגילה הא הוא יוצא ידי חובתו בקריאת השליח ציבור, משא"כ לענין המנורה הוא צריך למנורה בתוך ביתו, וזהו דוקא לענין ההידור, והיינו דמיירי שהשומע יש לו לפחות בידו מגילה כשרה ורק שאינה מהודרת, דבכי האי גוונא אין הכי נמי אמרינן דמנורה מהודרת קודמת, כיון דלענין ההידור במגילה הא הוא יוצא ידי חובתו בקריאה של השליח ציבור, אבל אם אין לשומע מגילה כשרה בידו, בזה דינא הוא דמגילה כשרה קודמת למנורה מהודרת, דאף שהתועלת של המגילה כשרה ביד השומע היא רק על צד הספק דשמא יקרה לו שלא ישמע איזו תיבה מהשליח ציבור ויצטרך לקרותה בעצמו במגילתו הכשרה שבידו, אפי"ה ספק קיום עיקר המצוה דקריאת המגילה שהיא לעיכובא קודם לודאי הידור המנורה שאינו לעיכובא בעיקר המצוה.

ידידו מוקירו
יחיה טובול

הגאון רבי פינחס לייבוש פדווא שליט"א
מח"ס פלאות עדותיך

מי שיש לו מנורה ירושה לו מאבותיו ורבותיו אך במראה החיצוני המנורה ההוא פשוטה מאוד, וגם יש לו מנורה מפוארת כליל יופי מזהב ומפז, באיזה מהם ידליק

בס"ד, מוצש"ק פרשת ויגש תשע"ו לפ"ק פה קרית גת יע"א.

אמע"כ ידידי הרה"ג מו"ה **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א
מחב"ס גם אני אודך ועוד.
אחדשה"ט.

בענין מה ששאל בימי החנוכה, באחד שיש לו מנורה ירושה לו מאבותיו ורבותיו הק' אך במראה החיצוני המנורה ההוא פשוטה מאוד, וגם יש לו מנורה מפוארת כליל יופי מזהב ומפז, באיזה מהם ידליק.

ואען ואומר דיש חשיבות גדולה במנורה הירושה לו מאבותיו אף אם במראה החיצוני אין נראה כ"כ מכובד.

א. והוא עפ"י הגמ' ערכין דף י' ע"ב ת"ר אבוב היה במקדש חלק היה, דק היה, של קנה היה, ומימות משה הי', צוה המלך וציפוהו זהב ולא הי' קולו ערב נטלו את צפויו והי' קולו ערב כמו שהיה.

ובגמ' סוכה דף נ' ע"ב הובא הברייתא והגמ' דן בזה אם עיקר שירה בפה או בכלי ואם עושים כלי שרת מעץ ומסיים הגמ' דקמיפלגי בדנין אפשר משאי אפשר ובלשון רש"י שאפשר. שאר כלים אפשר שיהיו של מתכת והן מכובדים הלכך ממנורה ילפינן להו ולא מאבוב של משה דהתם טעמא שאי אפשר לעשות של מתכת כדמפרש בערכין שצפהו זהב ולא היה קולו ערב נטלו את ציפויו וכו'.

ולכאורה יש לדייק כמה נקודות. א. דמשמע דאבוב רק כשהוא של קנה קולו ערב, הלא החוש מעיד שהיום עושים רובם ככולם מכסף וקולם ערבים ביותר. ב. מה שהוסיף רש"י וכתב "והן מכובדין" אין להם פירוש כלל, דהלא עיקר דיון בגמ' הוא אם לומדים שאר כלי שרת ממנורה שהוא של מתכת או מאבוב של משה שהיה של עץ ועל זה כתב הגמ' דאין דנין אפשר משאי אפשר והול"ל לרש"י לקצר ולכתוב שאר הכלים אפשר שיהיו של מתכת ואבוב אי אפשר.

אך נראה בזה דודאי אפשר לעשות אבוב מכסף וזהב וגם שיהי' קולו ערב כאבוב של קנה ואולי עוד יותר

ערב, אך מ"מ לא יהיה מכובד כשל משה דחליל זה ירושה להם ממשה רבינו והוא מכובד עליהם מכל שאר הכלים ורק רצו שיהי' גם ירושה ממשה וגם של מתכת ולהכי צוה המלך וציפוהו זהב ולא היה קולו ערב כמו שהי' ואם הי' קולו ערב כבתחילה הי' על החליל דין של כלי מתכת כדין הארון ושאר כלים שהיו של עץ מצופים כסף וזהב אבל כיון שלא הי' קולו ערב דנו בזה שאי אשפר לעשותו של מתכת וזה מה שהוסיף רש"י במתק לשונו "והן מכובדים" דשאר כלים מכובדים כאשר עושה אותם מחדש מכסף ומזהב מה שאין כן החליל לא יהי' מכובד כשעושה מחדש מכסף וזהב ולעשות ציפוי גם אי אפשר, ולכן אין ברירה אלא שיהיה של עץ.

ב. אך כל זה כתבתי לענין חשיבות ומכובד אך אני לא משתמש במילים הידור מצוה, שאני מסופק בגדרי הידור מצוה בדברים אלו.

ואפרש שיחתי ניקח לדוגמא שופר של ר"ה שהוא מ"ע דאורייתא ומי שהולך לקנות לו שופר למצוה ועומד בחנות ובוחר מכמה שופרות איזה יקנה ויש לפניו שופר נאה בגידול ארוך בצבע נאה מעשה ידי אומן וגם יש לו שופר קטן ופשוט והשופר היפה עולה הרבה יותר מהשופר הפשוטה אין ספק דהידור מצוה שחייב להוסיף בדמים ולטרוח ולקנות היותר יפה, בתנאי שקול השופר יפה כמו שופר הפשוט.

אך בבוא יום ר"ה האם יש הידור לשמוע תקיעות היוצאים משופר היפה או אפשר לשמוע התקיעות גם משופר קטן ודל, אין לי ספק דעיקר ההידור יהיה ביופי התקיעות ובצדקת בעל התוקע ולא בשופר, נמצא שהידור בשופר הוא רק בשעת הקנין, והידור בתקיעות הוא בעל תוקע ובתקיעות שיהיו יפים ומהודרים. וכן בס"ת דבר פשוט שמי שיש לו אפשרות לקנות ספר תורה שנכתב על קלף נאה משליל לבן ונקי ונכתב בדיו נאה וכו' חייב להוסיף עד חומש לקנות המהודר, ומ"מ אין הידור מצוה לשמוע קריאת התורה מספר תורה שנכתב על קלף נאה והידור מצוה בקריאת התורה הוא לשמוע מפי בעל קורא שקולו ערב ומדקדק בטעמי התורה ודקדוק האותיות.

בקיצור, הידור מצוה הוא על מה שטרח בעת הקנין ואח"כ בעת קיום המצוה הוא מה שטורח לקיים המצוה בהידור.

והוא מדויק בדברי רש"י במס' יומא דף ע' ע"א בסוף עבודת יום הכיפורים בבית המקדש ואח"כ כל אחד מביא ס"ת מביתו וקורא בו כדי להראות חזותו לרבים, וכתב ע"ז רש"י להראות נויו של ספר תורה ותפארת בעליה שטרח להתנאות במצוה שנא' זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות לולב נאה ס"ת נאה בקלף נאה בדיו נאה בלבלר אומן, ע"כ.

הרי שרש״י הוסיף שטרח להתנאות במצות דעיקר ההידור הוא הטירחא שטורח במצוה.

ג. וכמדומני ששמעתי שהי׳ בית המדרש שהיה להם כמה ס״ת והי׳ להם סדר קבוע באיזה לקרות זה אחר זה ויצא פעם שפרשת זכור יקראו בספר אחד, והשאלה הי׳ שאף שספר הזה כשר הי׳ לכל הדיעות, מ״מ לא הי׳ מהודר כ״כ ורצו הגבאים לבטל סדר הקבוע ולקרות בספר אחר מחמת שהי׳ מהודר, ובא לפני אחד הפוסקים שפסק דאין לשנות הסדר דאין שום ענין הידור לקרות בס״ת מהודר, העיקר שיהי׳ כשר כדת וכדין וההידור הוא בבעל הקורא כנ״ל.

ואם כן כן הוא בניד״ד לגבי נר חנוכה אמת שיש ענין הידור מצוה במנורה של חנוכה אבל זהו רק כאשר הולך לחנות ועיקר הידור מצוה הוא להדר בנרות שיהיו של שמן זית וכו׳ וכסף וזהב כאשר הם כבר ברשותו הם כבוד המצוה וכלשון רש״י הנ״ל.

ואסיים בברכת כט״ס.

הק׳ פינחס לייבוש פדווא.

הגאון רבי פינחס סאמעט שליט"א
מורה צדק העדה החרדית

במי שדר בחדר הסמוך לבית הכנסת אם יוצא ידי חובתו בהדלקת נר חנוכה שמדליקין בבית הכנסת

ב"ה

שלום וברכה וכט"ס, לכבוד מע"כ המופלג בתורה ויראת שמים ותיק מלא עתיק, הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א, בעמח"ס "גם אני אודך" ו"פרדסיוסף החדש" על המועדים

אחדשה"ט וש"ת באה"ר, הנני בזה על דבר השאלה במי שדר בחדר הסמוך לבית הכנסת, האם יוצא ידי חובתו בהדלקת נר חנוכה שמדליקין בבית הכנסת.

הנה בעיקרא דהאי דינא כבר העלה תשובה ארוכה בתשובת בנין שלמה (סי' נ"ג), ועיי"ש שחילק דאם אין לו פתח לעצמו, אז יצא ידי חובתו בהדלקה שבבית הכנסת, ואם יש לו פתח בפני עצמו, חייב להדליק בחדרו, והיינו מפני החשד.

ולפי זה בזמנינו שמדליקין בפנים ממש, וממילא הרי ליכא חשד, אם כן בודאי יוצא בהדלקה שבבית הכנסת, ואמנם כל זה בעיקר החיוב, אבל ודאי שיכול לחייב עצמו בהדלקת נרות חנוכה מדין מהדרין.

והנה דברי הבנין שלמה מיירי במי שהוא אורח המתאכסן בחדר השייך לבית הכנסת, ובזה כתב לדון האם יוצא ידי חובתו בהדלקה שבבית הכנסת, אבל בנידון דידן במי שיש לו שם בית דירה, הרי לכאורה יש לומר דלעולם אינו נפטר מחיובו בהדלקה שבבית הכנסת.

דהנה מצוות הדלקת נרות חנוכה היא אמנם חובת הגוף, אלא שהטילו מצוה זו כאילו היא חובת הבית, ואם כן במה יהא נפטר חיובו במה שהדליקו נר חנוכה בבית הכנסת, והרי החיוב בהדלקה בבית הכנסת אין יסודו כי אם משום פרסום הנס ברבים.

ואכן איך שיהיה, כל זה מעיקר החיוב, אבל כאמור דודאי שיכול להדליק ולברך בעצמו מדין מהדרין.

ולכך לאחר שהדליקו בבית הכנסת, שפיר יכול בחדרו ולברך.

ופשוט דאין חילוק בזה בין אם הציבור רואים את הדלקתו או שאין רואין, ובכל אופן יכול להדליק ולברך.

והנה אם הוא באופן שמקודם מדליק נר חנוכה מי שיש לו שם בית דירה,

והציבור רואין את הדלקתו, הרי באופן כזה ממילא כבר נתפרסם הנס ברבים, ואם כן שוב אין מהצורך שידליק השמש שבבית הכנסת את נרות חנוכה, ויש כאן משום ברכה לבטלה, אבל כאן המדובר שמקודם מדליק השמש שבבית הכנסת את נרות חנוכה, ולאחריו מדליק מי שיש לו שם בית דירה, ולדידיה הוי שפיר ברכה הצריכה, דהרי יש לו חיוב בהדלקה משום שיש לו שם חדר שדר שם.

וממילא אף באופן שכל המתפללים כבר ראו ההדלקה שהדליק השמש שבבית הכנסת את נרות חנוכה, מכל מקום שפיר יכול להדליק לאחריו מי שיש לו שם בית דירה, ואף באופן שנשארים כולן לראות הדלקתו.

וכל זה בימי החול שמדליקין בבית הכנסת בין מנחה למעריב, ולאחר מעריב מדליק מי שיש לו שם בית דירה, וכל שכן במוצאי שבת שמדליקין בבית הכנסת קודם הבדלה, ולאחר שמבדילין מדליק כל אחד בביתו, אם כן גם כאן לאחר ההבדלה ידליק מי שיש לו שם בית דירה.

דושה"ט
פינחס סאמעט

כשמתפללים בחניה או בחצר משום מגפת קורונה, האם צריך להדליק שם נר חנוכה כמו בבית כנסת

שאלה: אם מתפללים בחניה או בחצר משום מגפת קורונה, האם צריך להדליק שם נר חנוכה כמו בבית כנסת?

תשובה:

לכבוד הרה"ג **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א

א) כתב מרן בש"ע ס"תרעא ז, "ובבית הכנסת מניחו בכותל דרום (כנרות המנורה, ומסדרן ממזרח למערב) (ת"ה סימן קד ב"י), ומדליקין ומברכין (בבית הכנסת) משום פרסומי ניסא."

וזה כמ"ש בב"י שם "ומ"ש שמניחין נר חנוכה בבה"כ נראה שתקנו כן מפני האורחים שאין להם בית להדליק בו כמו שתקנו קידוש בבכה"נ משום אורחים דאכלו ושתו בבי כנישתא וכ"כ הכלבו, וכתב טעם אחר שהוא כדי לפרסם הנס בפני כל העם ולסדר הברכות לפניהם לפי שיש בזה פירסום גדול לש"י וקידוש שמו כשמברכים אותו במקהלות, וז"ל הריב"ש בתשובה (ס"קיא) המנהג הזה להדליק בב"ה מנהג ותיקין היא משום פירסומי ניסא כיון שאין אנו יכולין לקיים המצוה כתקנה להדליק כל א' בפתח ביתו מבחוץ מפני שיד העו"ג תקיפה ומברכין ע"ז כמו שמברכין על הלל דר"ח אע"פ שאינו אלא מנהג ומ"מ באותה הדלקה של ב"ה אין יוצא בה וצריך לחזור ולהדליק כ"א בביתו עכ"ל."

ונראה שהש"ע פסק כטעם הריב"ש כיון שאף שאין לנו בזה"ז "אורחים דאכלו ושתו בבי כנישתא", עדיין אנו נוהגים להדליק בבית הכנסת, ולכן צ"ל שהטעם הוא מפני פרסומי ניסא כמ"ש הריב"ש. ועיין עוד לגבי מנהג זה ביביע אומר ח"ז א"ח ס"נז ובשו"ת אבני דרך ח"ז ס"קיג ע"ש.

ב) אלא יש לחקור אם פרסומי ניסא זה הוא דוקא בבית הכנסת או אף אם הצבור מתפללים במקומות אחרים שאין בהם דין "קדושת בית הכנסת". וראיתי שכתב הספר המנהיג בהל' חנוכה סוף אות קמח, "ויראה לי דאין חיובא בבית הכנסת להדליק נר חנוכה... אלא נהגו כך על שם שהנס בא במקדש בית עולמים ועושים כמו כן במקדש מעט בגולה לפרסם הנס שכולם מתקבצים שם (אב"ן)." משמע שנהגו כן רק בבית הכנסת שהוא מקדש מעט ודומה לבית המקדש ששם היה הנס, ולא אם הצבור מתפללים בבית אדם או בחצר וכו', שאין חל במקומות אלו דין "מקדש מעט". ולכן בשלמא שטעם המנהג הוא משום פרסומיא ניסא, אלא זה רק במקום שהוא "מקדש מעט", שבזה יש זכר לנס שהיה בבית המקדש, משא"כ במקום אחר שאינו מקדש מעט.

ונראה שאף הריב״ש הנ״ל מודה לזה, והוא לא בא לחלוק על ספר המנהיג, שהרי אף הריב״ש מיירי רק בבית הכנסת, אלא המנהיג ביאר ביותר ביאור שבכלל פרסומי ניסא זה הוא שבית הכנסת הוא מקדש מעט, ולכן שם מפרסם יותר משאר מקומות שהנס היה בבית המקדש, ואפושי מחלוקת לא מפשינן.

וכן נראה לפרש בדעת הארחות חיים בהל׳ חנוכה אות יז, שכתב ״ונהגו להדליק נר חנוכה בבית הכנסת... כי הוא הדור המצוה ומפרסם הנס זכר למקדש...״. משמע שכוונתו לומר כמו ספר המנהיג הנ״ל, שהמנהג לפרסם הנס הוא דוקא בבית הנכנסת שהוא מקדש מעט ו״זכר למקדש״.

ולפי זה מובן מ״ש התה״ד ס״קד, וז״ל ״שאלה: הנרות של חנוכה של בית הכנסת האיך מסדרין אותן, בין מזרח למערב או בין צפון לדרום. תשובה: יראה דהך מילתא תליא בפלוגתא דתנאי, והגאונים נמי מחולקים בההיא פלוגתא, במנחות פ׳ שתי הלחם פליגי בה רבי ורבי אלעזר בן שמעון במנורה שבמקדש... והשתא היה נראה הואיל וכתב סמ״ק שאנו מדליקין בבית הכנסת לצד דרום זכר למנורה אם צריכין גם לסדר הנרות כמו שהיו מסודרים במנורה למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה...״. ע״ש. (ועיין בארחות חיים הנ״ל מנהגים שונים איפה להניח נ״ח בבית הכנסת). ויש להעיר, אם טעם המנהג הוא רק משום פרסומי ניסא, אז מה לי באיזה מקום בבית הכנסת הוא מדליק נ״ח, הלא בין בצפון ובין בדרום ובין ממזרח למערב ובין מצפון לדרום, יש פרסומי ניסא. אלא צ״ל שנהגו לפרסם הנס דוקא בבית הכנסת כיון שהוא מקדש מעט דומה לבית המקדש שהיה שם הנס, ולכן משום זה הקפידו לדמות הנחת נ״ח בבית הכנסת במקום שהוא דומה למקום המנורה שהיתה בבית המקדש, וזה מ״ש הסמ״ק ״זכר למנורה״. ולפי זה נראה שאבותינו שנהגו מנהג זה, תלוי המנהג רק במקדש מעט ולא במקומות אחרים, כדי לזכור הנס שהיה בבית המקדש.

ולכן נראה שאין חיוב מצד המנהג להדליק נ״ח בחצר או בחניה כשהצבור מתפללים שם, שאין במקומות אלו דין ״מקדש מעט״. ואם אעפ״כ הם רוצים להדליק נ״ח שם, אז נראה שאין להם לברך על הדלקה זו.

ואסיים בכבוד רב

מחבר הספר אורחותיך למדני

הגאון רבי צבי רייזמן שליט"א
מח"ס רץ כצבי

ברכה על הדלקת נר חנוכה על ידי שליח

בקובץ הלכתי פניני חנוכה (ירושלים תשס"ח, עמ' כב) מובא המעשה הבא: "כאשר שהה הגרי"ש אלישיב בבית החולים לפני שנים, לא הדליק שם, משום שאין אפשרות להדליק נרות חנוכה אלא רק על השלחן [ליד המיטה], ולדעתו לא יוצאים ידי חובה בהדלקה שלא בפתח החצר. ולכן יצא ידי חובתו בהדלקה שהדליקו עליו בביתו". ומובא שם, כי את נרות החנוכה בבית הגרי"ש אלישיב לא הדליקה הרבנית וגם לא אדם אחר מבני הבית, אלא אחד משכניו של הגרי"ש הדליק את הנרות בביתו [של השכן] ובירך על ההדלקה, ואז המשיך והדליק בבית הגרי"ש בלא שהפסיק ביניהם.

לעיל [סימן ב] עסקנו בנדון זה - האם על חולה המרותק למיטתו לקיים את מצות הדלקת הנרות בעצמו סמוך למיטתו, מדין "מצוה בו יותר מבשלוחו". או שעליו להעדיף את דין "הידור מצוה" ולמנות שליח שידליק בפתח הסמוך לרשות הרבים, כדי לפרסם יותר את הנס, ולקיים בכך את המצוה בצורה מהודרת יותר. ומתבאר איפוא, כי לדעת הגרי"ש אלישיב, עדיף לקיים את המצוה בהידור על ידי שליח.

אכן, ממעשה זה יש לברר הלכה נוספת: כאשר מצוה מתקיימת על ידי שליחות, כבנדון דידן הדלקת נרות חנוכה - מי מברך את הברכה על קיום המצוה, המשלח [החולה שמבקש שידליקו את הנרות בביתו כדי שיקיים את מצות נר איש וביתו] או השליח [שמדליק את הנרות]. ומתבאר כי הגרי"ש אלישיב לא בירך בעצמו, וסמך על ברכתו של השליח.

ואמנם זו שאלה כללית: כל מצוה המתקיימת על ידי שליחות, והדוגמאות לכך רבות: ברית מילה, בדיקת חמץ, הדלקת נרות שבת ועוד - מי מברך את הברכה על קיום המצוה, השליח או המשלח. או במילים אחרות, האם ניתן להפריד בין קיום מצוה על ידי אחד [השליח], וברכה על ידי אחר [המשלח].

- א -

בספר קיצור שלחן ערוך עם ביאור שערים המצויינים בהלכה (סימן קלט אות טז) הביא את דברי שו"ת לב חיים (סימן קמו) וז"ל: "מי שהוא חולה ושוכב במיטתו, שאינו יכול לקום ממיטתו לילך לפתח ביתו להדליק, לא

יושיטו לו המנורה שידליקה ואחר כך יוליכוה למקומה, אלא ידליק אחר על מקומה הראוי". ברם לא נתבאר עדיין, מי מברך בהדלקת נרות חנוכה על ידי שליח.

והדברים מפורשים בבן איש חי (פרשת וישב הלכות חנוכה אות ו) "צריך להדליקה במקום הנחתה, ואפילו אם בעל הבית חולה ושוכב על מיטתו אין מביאין לו נרות חנוכה להדליקם אצל מיטתו ויניחו אחר כך במקומם, אלא יעשה שליח להדלקה במקום הנחתה ויכול החולה לברך, והשליח ידליק בחדר ההוא בפניו תיכף ומיד, וכאשר העליתי בסייעתא דשמיא בספרי הקדוש רב פעלים".

בשו"ת רב פעלים (ח"ד או"ח סימן יד) דן הבן איש חי בענין: "בעל הבית עם הארץ שאינו יודע לעשות עירובי תבשילין ולומר את הנוסח בהדין עירובא, איך יעשה. או אשה אלמנה ובניה קטנים עדיין, איך יעשו. אם אפשר על ידי שליח גם לענין הברכה, אי מצי השליח לברך, או הבעל הבית יברך". והביא הרב פעלים כי "מפורש יוצא בתשובת חיים שאל להגאון חיד"א ז"ל (ח"א סי' עד אות נד) שכתב וז"ל ומנהג עיר קדשנו ירושלים תוב"ב לשלוח הב"ד זוגא דרבנן יסובבו ויעשו עירובי תבשילין לאלמנות ולכל מי שלא ידע ולקחו מאתם בכל בית פת ותבשיל וכה יאמרו בדין עירובא יהא שרי לבעל הבית הזה ולכל ביתו לאפויי ולבשולי וכו' וזהו בתורת שליחות, עכ"ל. ועל כן ככה יעשו עמי ארצות ונשים אלמנות שיבוא אדם אחד ויקח הפת והתבשיל מידם וככה יאמר בעדם".

ומוסיף הרב פעלים: "ולענין הברכה הנה נשאלתי מקדמת דנא בענין נרות חנוכה אם יכול בעל הבית לברך ואחר ידליק הנרות על סמך ברכתו, והבאתי דברי הכנסת הגדולה (סי' תקפה בהגהב"י) בשם רבו מהרימ"ט דהקובע מזוזה לחבירו או מל בנו של חבירו או עשה מעקה לחבירו מחוייב העושה לברך ולא בעל דבר, עי"ש. והבאתי דברי הרב חקרי לב (י"ד ח"ב סימן ט) שהביא דבריו הנזכרים. גם הבאתי דברי הרב מחנה אפרים בהלכות שלוחין ושותפין (סימן יא; יובא להלן אות ה) והעליתי דבכל דבר דבעי שליחות מצי בעל דבר לברך ואחר יעשה... והיכא דבעל הבית חולה ואינו יכול לקום להדליק ועושה שליח להדליק, דמצי בעל הבית לברך והשליח ידליק, וכמ"ש כל זה בס"ד בתשובה אחרת". ולאור זאת מסקנתו לענין ברכה על מצות עירוב תבשילין שמתקיימת על ידי שליח: "ולענין הלכה בנדון דידן, נראה להורות דמצי בעל הבית לברך, והשליח יאמר נוסח בדין עירובא וכו' ואין בזה פקפוק".

הרי לנו דעת הבן איש חי, שניתן להפריד בין קיום מצוה על ידי אחד [השליח], וברכה על ידי אחר [המשלח], ובקיום מצוה על ידי

שליחות, המשלח [בעל הבית] הוא המברך את הברכה. ודין זה אמור בכל המצוות, כמבואר בדבריו לענין מזוזה, ברית מילה, עשיית מעקה, עירוב תבשילין והדלקת נר חנוכה, ומסתבר שהוא הדין לכל המצוות.

- ב -

אולם מאידך, לדעת המג"א והמשנה ברורה, לא ניתן להפריד בין קיום מצוה על ידי אחד, וברכה על ידי אחר.

כתב השו"ע בהלכות חנוכה (סי' תרעט סע' א) וז"ל: "בערב שבת מדליקין נר חנוכה תחילה ואחר כך נר שבת". וכתב המג"א (ס"ק א) "ונ"ל דבאשה המדלקת [נרות שבת] כיון שהמנהג שמקבלת שבת בהדלקתה, כמ"ש בסי' רס"ג ס"י, אם כן לא תדליק שוב של חנוכה אלא תאמר לאחר להדליק, עמ"ש סוף סימן תרע"ו". בדברי המג"א לא נתפרש מי מברך על ההדלקה - השליח או האשה. אולם במחצית השקל (שם) ביאר שכוונת המג"א במה שסיים "עמ"ש סוף סימן תרע"ו" כוונתו למה שהביא שם את דברי הב"ח "אדם שהדליק יכול להדליק לאשה ולברך, וכגון שעומדת אצלו בשעת הברכה, אבל בענין אחר אין לברך, כיון שהמצוה מוטלת על גוף האדם, ועיין סימן ח' מש"כ בשם הגהות מיימוניות דמשמע שאחר יכול לברך והיא תדליק, ועי' מש"כ בסימן תל"ב".

ומתבאר בזה כי איש המדליק נר חנוכה בשליחות אשה שקיבלה כבר שבת ואינה יכולה להדליק, מברך השליח על ההדלקה ולא האשה. וכמו שגם פסק המשנה ברורה (ס"ק א) "אשה המדלקת, כיון שהמנהג שמסתמא מקבלת השבת בהדלקתה, אם כן לא תדליק שוב של חנוכה, אלא תאמר לאחֵר להדליק והוא יברך אשר קדשנו במצוותיו להדליק בשבילה".

עוד כתב השו"ע בהלכות בדיקת חמץ (או"ח סימן תלב סע' ב) וז"ל: "בברכה אחת יכול לבדוק כמה בתים, ואם בעל הבית רוצה יעמיד מבני ביתו אצלו בשעה שהוא מברך ויתפזרו לבדוק איש איש במקומו על סמך ברכה שבירך בעל הבית". ובמשנה ברורה (ס"ק י) הביא את דברי האחרונים (מג"א ס"ק ט, חק יעקב, נהר שלום ומקור חיים ועוד) שכל זה אם גם בעל הבית בודק בעצמו, אבל "אם הבעל הבית אינו בודק כלל ורק מצווה לאחר לבדוק, אותו אחר מברך, דהוי כשלוחו גם לענין הברכה".

מפורש איפוא בדעת המג"א והמשנה ברורה, שלא ניתן להפריד בין קיום מצוה על ידי אחד [השליח], וברכה על ידי אחר [המשלח], ובקיום מצוה על ידי שליחות - השליח שמקיים את המצוה הוא גם המברך את הברכה.

ויוצא מכך, שנחלקו הפוסקים מי מברך על מצוה המתקיימת על ידי

שליח. לדעת הבן איש חי, ניתן להפריד בין קיום מצוה על ידי אחד וברכה על ידי אחר, ולכן המשלח [בעל הבית] הוא המברך את הברכה. אולם לדעת המג"א והמשנה ברורה לא ניתן להפריד בין קיום מצוה על ידי אחד, וברכה על ידי אחר, ולכן השליח שמקיים את המצוה הוא גם המברך את הברכה. ולפי זה, גם לענין הדלקת נרות חנוכה, לדעת המג"א והמשנה ברורה לא ניתן להפריד בין קיום מצוה לברכה, והשליח שמדליק את הנרות הוא המברך.

- ג -

המשנה ברורה (סי' רסג ס"ק כא) הביא את דברי המג"א (ס"ק יא) בשם מהר"ש, וז"ל: "יש אומרים כשיש חופה בערב שבת ומאחרין בה עד אחר השקיעה, והאשה אינה רוצה לקבל שבת לפני החופה, מפני שחוששת פן תצטרך לעשות עוד איזה דבר האסור בשבת. על כן [א] תדליק הנר בלא ברכה קודם החופה ואחר כך בחשיכה תפרוס ידיה על הנרות ותברך. [ב] או כשהוא עדיין בין השמשות אחר החופה תאמר לאינו יהודי להדליק [את הנרות], דלא גזרו על השבות בין השמשות לצורך מצוה, וכנ"ל בסימן רס"ח, והיא תברך".

וכתב המשנה ברורה שהאחרונים תמהו על העצה הראשונה "דלא שייך ברכה בדלוקה ועומדת, ובפרט דעתה הוא זמן איסור להדליק נרות, ואיך תאמר "וצוונו" להדליק. ועל אידך תקנה דתאמר לאינו יהודי להדליק והיא תברך, גם כן קשה הא אין שליחות לעכו"ם, ואם כן היא אינה מדלקת, ואיך תברך". והוסיף המשנה ברורה: "ואפילו ישראל המצוה לחברו להדליק, גם כן דעת הדרך החיים דהמצוה לא יברך רק המדליק, כל שכן בזה, דהאשה לא תברך גם כן". דברים דומים כתב רבי שלומה קלוגר בשו"ת האלף לך שלמה (סימן קי) "מה שכתב שאחֵר ידליק והיא תברך אחר כך, זה מנהג בורות, דכל מצוה הנעשה על ידי שליח ראוי לברך השליח".

הנה כי כן, גם בהלכה זו של הדלקת נרות שבת על ידי שליח, מפורש בדברי הגרש"ק ודרך החיים המובא במשנה ברורה, שאין להפריד בין קיום מצוה על ידי אחד, וברכה על ידי אחר, ולכן השליח שמקיים את המצוה הוא גם המברך את הברכה.

- ד -

אמנם בשו"ע הרב (סי' רס"ג סעיף יא) כתב: "אם דעתה לבוא מהחופה בבין השמשות, אין לה לסמוך על זה שלא להדליק קודם לכתה ושתצוה לנכרי להדליק כשתבוא בבין השמשות ושתברך היא על ידי פרישת ידיה מיד אחר הדלקת הנכרי שלא תהנה לאורן עד אחר ברכתה, לפי שהאיך תברך וצוונו להדליק והן דולקות כבר מקודם לכן או על ידי הנכרי. ומכל מקום

בדיעבד ששכחה ולא הדליקה קודם בין השמשות ונזכרה בבין השמשות, יש להתיר לה לצוות לנכרי להדליק ושתברך היא קודם שתהנה לאורן".

ובסוגריים הוסיף הגר"ז: "דכיון שעיקר מצות הדלקת נר שבת אינה ההדלקה בלבד, אלא ההנאה והתשמיש לאורה היא עיקר המצוה, אלא שההדלקה היא התחלה והכנה למצוה זו ולכן מברכים עליה, וזו ששכחה ולא בירכה בתחילת המצוה יכולה לברך קודם עיקר המצוה דהיינו קודם שתהנה לאורן". וביאר את הדברים בהרחבה בקונטרס אחרון (ס"ק ג) וז"ל: "אבל הכא אין ההדלקה גמר המצוה אלא ההנאה לאורה, כמבואר במרדכי בהג"ה, דמהאי טעמא לא היה רבנו משולם רוצה לברך עליה והשיב עליו ר"י דשאני הכא שרואין בה מיד להשתמש עי"ש. אם כן אף לדידן דמברכים אינו אלא משום שנהנה בה מיד, והנאה זו היא לישראל ולכן יכול לברך, דלא גרע משיירי מצוות דיכול לברך עליהן, כגון נענוע הלולב אע"פ שכבר קיים עיקר המצוה בלא ברכה, ואף החולקין שם מודו הכא דזהו עיקר המצוה... ואף שהנכרי הדליק יכול לברך להדליק, והכוונה שיהא נר דלוק. אי נמי שצונו להדליק אם אינו דלוק כדי ליהנות ועכשיו שהוא דלוק אנו נהנים גם כן, והנאה זו היא עיקר ציוויו".

ומבואר בדבריו, שאף שלכתחילה אין להסתמך על הדלקת נרות בשליחות על ידי אינו יהודי, אך בדיעבד כאשר אשה שכחה ולא הדליקה נרות, ניתן לבקש מגוי שידליק את הנרות והיא תברך. כיון שהברכה היא ההנאה מנרות השבת והתשמיש לאורם, הרי שניתן לברך על ההנאה גם לאחר מעשה ההדלקה מכיון שגם כשהנר כבר דלוק עדיין יש ממנו ההנאה. ואם כן הברכה היא על אותה הנאה, ולכן רשאי לברך גם לאחר הדלקת הנרות, כל עוד הם דולקים ונהנים לאורם.

נמצאנו למדים, כי לפי השו"ע הרב - הכלל הוא, שאין להפריד בין קיום מצוה על ידי אחד וברכה על ידי אחר, ולכן השליח שמקיים את המצוה הוא גם המברך את הברכה. אבל יש יוצאים מהכלל, והיינו המצוות שהברכה היא לא על מעשה המצוה בלבד, אלא על דבר המתמשך, וכגון ברכה על הדלקת נרות שבת, שבזה ניתן להפריד בין הברכה לבין מעשה המצוה, הברכה היא גם על ההנאה שנהנה לאחר שכבר הודלק הנר.

יחד עם זאת צריך להדגיש כי דברי השו"ע הרב שבדברים מסויימים שייך להפריד בין הברכה למעשה המצוה - נאמרו רק על מצב של "דיעבד".

- ה -

המחנה אפרים (הלכות שלוחין ושותפין סימן יא) נשאל אודות "מי שרוצה לעשות מעקה על ידי

פועל עכו״ם, אם יכול הישראל בעל הבית לברך עליו״. בתשובתו הכריע המחנה אפרים שרשאי לברך, וזאת למרות ״שהעובד כוכבים עשהו, ואין שליחות לעובד כוכבים״. משום שכלל זה נאמר רק ״במידי דבעי שליחות, כגון תרומה וכיוצא בזה. אבל במידי דלא בעי שליחות ובלאו הכי יכול חברו לעשותו ומה שעשה עשוי, כגון נדון דידן, דאי תיקן מעקה של חברו שלא מדעתו הרי זה שפיר, כי נמי עשהו גוי חשיב כאלו עשהו ישראל. וכיוצא לזה כתב הרשב״א ז״ל דטבילת כלים, כיון דאי הטבילו ישראל שלא מדעתו מה שעשה עשוי, טבילת גוי נמי מהני״.

כלומר, לדעת המחנה אפרים יש לחלק בין שתי סוגי מצוות: מצות שקיומן הוא מדין ״שליחות״, כדוגמת הפרשת תרומה - שבהן עכו״ם אינו יכול לעשותן עבור ישראל מכיון שאין שליחות לעכו״ם, ובין מצוות שקיומן אינו נצרך לדין ״שליחות״, כעשיית מעקה וטבילת כלים, שהעיקר הוא המציאות שהכלי טבול והמעקה בנוי, ואין צורך לדין ״שליחות״ - שבהן רשאי ישראל לברך על עשייתן גם כשנעשו על ידי גוי [ומסתבר שגם אם יהודי אחר יטבול עבורו כלי או יבנה לו מעקה, יוכל הבעלים לברך].

למעשה, חזר בו המחנה אפרים, וכתב כי סברא זו היא רק לענין הכלי שנחשב טבול ואין צורך לטובלו בשנית, והמעקה נחשב בנוי ואין צורך לחזור ולעשות מעקה, אולם לענין הברכה עדיין אין זה נחשב כאילו ישראל קיים את המצוה - ולכן לא יוכל ישראל לברך על קיום מצוה שנעשית על ידי גוי. וז״ל: ״איברא דהאי טעמא לחודיה לא סגי אלא לומר שיועיל טבילת כלים על ידי גוי כיון דלא בעינן שליחות, וכמו שכתב הרשב״א ז״ל. אבל לא שיהא חשיב מה שעשה הגוי כאלו עשהו הוא בעצמו כדי שיברך עליו. דהא אפילו אם עשהו חברו לא חשיב כאלו עשהו הוא בעצמו כדי שיתחייב הוא לברך עליו, כמו שכתב הרב בכנסת הגדולה (או״ח סימן תקפ״ה) משם רבותיו ז״ל דעשיית מעקה וכיוצא דלא בעינן שליחות אין בעל הבית מברך עליו אלא האומן המתקן אותו מברך, דכיון דלא בעינן שליחות בכהאי גוונא אינו חשיב עושה המצוה אלא המתקן אותו, ודלא כבפרי חדש (יו״ד סימן ק״כ ס״ק מ) שכתב דאם הטביל על ידי גוי שיברך עליו״.

אולם סברת המחנה אפרים שבמצוות שקיומן אינו נצרך לדין ״שליחות״ והעיקר הוא המציאות שהמצוה נעשתה, רשאי ישראל לברך על עשייתן גם כשנעשו על ידי גוי, הובאה בשו״ת דברי יציב (ח״א סימן קכ אות ג) לתרץ את קושיית האחרונים על המג״א בדין הדלקת נרות שבת על ידי גוי בין השמשות, כיצד יתכן שהאשה מברכת על הדלקת הנר על ידי גוי ״הא אין שליחות לעכו״ם, ואם כן אינה

מדלקת, ואיך תברך". וכתב הדברי יציב: "יש לומר דכיון שעיקר המצוה בשביל הסעודה, וגם למסקנת דברי המרדכי לא נגמר המצוה עד שתהנה על כל פנים, וברמ"א (סעיף ה) דכדי שיהיה עובר לעשייתן לא יהנה ממנו עד לאחר הברכה עיי"ש. משמע שאין קיום המצוה עד שעת הנאה, ודו"ק. ולכן גם על ידי עכו"ם, אף שאין מעשה ההדלקה מתייחס אליה, שפיר מברכת כשנהנית מן האורה, וכעין מש"כ המחנה אפרים בהלכות שלוחין לגבי עשיית מעקה על ידי אומן עכו"ם, שכיון שמה שעשה עשוי לא בעי שליחות עיי"ש".

וכן מתבאר בדברי שו"ת להורות נתן (ח"ז חלק אבן העזר סימן קב אות יא) וז"ל: "נראה דעת המהר"ש שבמג"א, דבהדלקת הנרות אין צורך לדין שליחות, דעיקר המצוה היא שיהא נר דלוק בביתו, וזהו מצות וקראת לשבת עונג, ואף שלא הדליקו בעצמו, שפיר קיים המצוה. וסבירא ליה כהפרי חדש שאם טובל כלי על ידי עכו"ם שפיר מברך, כיון דעכ"פ הכלי שלו טבול, והעכו"ם עשה את המעשה על ידי ציוויו, וסבירא ליה דאף כשטובל על ידי קוף בציווי הגברא, גם כן מברך על הטבילה, וכן כתב המחנה אפרים לענין עשיית מעקה, וכנ"ל".

ובעצם, דברי האחרונים הנ"ל [מחנה אפרים דברי יציב ולהורות נתן] שישראל מברך על הדלקת נר שבת על ידי שליח גוי, כי הברכה היא על הנר הדלוק ולא על מעשה ההדלקה, הם כדברי השו"ע הרב, שבמצוות שהברכה היא לא על מעשה המצוה בלבד, אלא על דבר המתמשך, כהדלקת נרות שבת, ניתן להפריד בין הברכה לבין מעשה המצוה, כי הברכה היא גם על ההנאה שנהנה לאחר שכבר הודלק הנר.

- ו -

לאור האמור נשוב לדון בהדלקת נרות חנוכה על ידי שליח - מי מברך: בעל הבית המצווה את השליח שידליק עבורו את הנרות, או השליח המדליק את הנרות.

בשאלה זו דן גם הגרצ"פ פראנק בספרו מקראי קודש (חנוכה סימן כג), ותחילה מביא הגרצ"פ לענין ברכה כאשר השליח עומד בסמוך לבעל הבית [דבר השכיח אצל חולה הרתוק למיטתו, המצווה את שלוחו להדליק בסמוך לחלון הפונה לרשות הרבים] את דברי השלטי גיבורים על המרדכי (פרק במה מדליקין) שכתב: "אדם שהדליק נר חנוכה, יכול להדליק לאשה ולברך, כגון שעומדת אצלו בשעת הברכה, אבל בענין אחר נראה למהר"ח שאין לברך". ובמג"א (סימן תרעו ס"ק ד) הביא כן בשם בשם הב"ח, וז"ל: "כתב הב"ח, מצאתי כתוב אדם שהדליק יכול להדליק לאשה ולברך, וכגון שעומדת אצלו בשעת הברכה, אבל בענין אחר

אין לברך, כיון שהמצוה מוטלת על גוף האדם".

וכתב על כך הגרצ"פ: "לכאורה משמע מדברי מהר"ח, שדין ברכת המצוות, כדין מצוות התלויות בגוף [כהנחת תפילין וישיבת סוכה] שלא שייך בזה שליחות. ולכן אם הוא כבר יצא ידי חובת המצוה, אינו יכול לברך בשביל חברו בתורת שליחות, אלא אם כן חברו עומד אצלו בשעת הברכה, דאז הוי כאילו חבירו מברך בעצמו, ומתורת שומע כעונה".

ולענין ברכה על הדלקת נרות חנוכה כאשר השליח אינו נמצא בסמוך לבעל הבית, כתב הגרצ"פ בהמשך דבריו שם: "לפי המבואר שהברכה היא מצוותו של השליח ולא של המשלח, יש לעיין אם בעל הבית יכול לברך כששלוחו מדליק. והנה מסיום דברי המג"א הנ"ל (סימן תרעו ס"ק ד) משמע שיכול לברך, שכתב שם: ועיין סימן ח מ"ש בשם הגהות מיימוניות, דמשמע דאחר יכול לברך והיא תדליק". אלא שמצד שני, הביא המקראי קודש את דברי המהרש"ל (ים של שלמה על מסכת חולין, סימן ד) שכתב לענין בדיקת חמץ, שאם בעל הבית אינו בודק כלל, אינו יכול לברך".

במילים אחרות, הגרצ"פ פראנק, מדמה את השאלה בדין ברכה על הדלקת נרות חנוכה על ידי שליח, לדין הכללי של ברכה על מצוות שמקיימן על ידי שליח [כדוגמת בדיקת חמץ]. ומאחר ומצאנו שבבדיקת חמץ השליח מברך ולא בעל הבית, כן הדין בהדלקת נרות חנוכה. וכמו שנתבאר לעיל [אות ב] בדעת המג"א והמשנה ברורה שלא ניתן להפריד בין קיום מצוה על ידי אחד, וברכה על ידי אחר, ולכן שליח המדליק נרות חנוכה הוא גם המברך את הברכה.

- ז -

אולם על השוואה זו כתב הגרצ"פ פראנק: "ויש לחלק בין ברכות חנוכה לבדיקת חמץ", ובדבריו לא נתפרש מהו החילוק.

ובהערות הגר"י כהן על המקראי קודש, ביאר את כוונת הגרצ"פ על פי דברי המור וקציעה (או"ח סימן תערב) שאין ברכת להדליק נר חנוכה כשאר ברכת המצוות, מפני שהיא "אינה רק ברכה על המצוה, אלא שהיא חלק מגוף המצוה משום שעיקרה לפרסומי ניסא, ואינו יוצא ידי חובה אלא במוכח בהדלקתו שהיא לצורכו אלא לשם חנוכה, והפרסומי ניסא מוכח מתוכה. ועל פי דברי המור וקציעה הנ"ל דברכת להדליק היא חלק מעצם מצות ההדלקה, יש לומר דבברכתו להדליק נר חנוכה שעושה הבעל הבית הוי כאילו התחיל את ההדלקה, ובכהאי גוונא שהתחיל בעל הבית במצוה, גם לענין בדיקת חמץ מודים הכל שיכול לברך".

ומתבאר בדבריו שיש לחלק בין קיום מצות הדלקת נר חנוכה על

ידי שליח, לקיום מצוות אחרות על ידי שליח. ובשל כך יתכן שגם לדעת המג"א והמשנה ברורה שבדרך כלל לא ניתן להפריד בין קיום מצוה על ידי אחד וברכה על ידי אחר, בנר חנוכה הדין שונה, ושפיר יוכל המשלח לברך למרות שהוא אינו מדליק את הנרות אלא שלוחו. והיינו משום שברכת "להדליק נר חנוכה" שונה משאר ברכת המצוות, משום שאינה רק "ברכת המצוות גרידא", כלומר אין זו רק ברכה על מעשה מצוה - שהברכה היא דבר אחד והמצוה היא דבר אחר, אלא בברכה עצמה כבר יש משום פרסום נס ו"הודאה".

ומאחר ובעצם הברכה כבר מתקיים פרסום הנס, הרי שלמרות שלדעת המג"א והמשנה ברורה, בכל המצוות מי שעושה את המצוה הוא המברך, זהו בגלל שהברכה היא רק על המצוה, ולכן לא ניתן להפריד בין קיום מצוה על ידי אחד, וברכה על ידי אחר. אך בהדלקת נר חנוכה, גם לדעתם אולי יהיה ניתן להפריד בין הברכה והמצוה, כי כאשר בעל הבית מברך על הדלקת הנרות, אמנם הוא אינו עושה את מעשה המצוה אלא השליח, אולם הרי בברכתו הוא מפרסם את הנס, ולמעשה מתחיל במצות ההדלקה, ושפיר יהיה רשאי לברך.

סברא זו גם מבוארת בדבריו של הרב יצחק זילברשטיין, רבה של רמת אלחנן, בספרו תורה היולדת (פרק נד סע' ד) בדינה של יולדת שאינה יכולה לרדת ממיטתה - היכן תדליק את הנרות: סמוך למיטתה, ואז אמנם תקיים את המצוה בעצמה כדין "מצוה בו יותר מבשלוחו". או שעדיף שתמנה שליח שידליק בפתח הסמוך לרשות הרבים, כדי לפרסם יותר את הנס, ולקיים בכך את המצוה בצורה מהודרת יותר. ופסק הרב זילברשטיין: "לא יביאו לה את הנרות להדליק ולהניחם אחר כך במקום אחר, אלא תבקש משליח שידליק עבורה במקום הראוי".

ולענין הברכה כתב שם בהערה: "וכשממנה שליח יברך השליח לפני שידליק. אמנם הבן איש חי (הנ"ל) כתב שהמשלח יכול לברך. וצ"ע מאי שנא מכל התורה כולה דקיימא לן דמי שעושה המצוה הוא המברך, כמ"ש המשנה ברורה בסימן רס"ג ס"ק כ"א [הובא לעיל אות ג] ובסימן תל"ב [הובא לעיל אות ב]. ואולי ברכת נר חנוכה היא גם לפרסום הנס, ולא רק ברכת המצוות גרידא. וכעין זה יש שתירצו על מה שמברכים על נר בית הכנסת, אף שאינו אלא מנהג, ולדעת המחבר אין מברכים על מנהג, כמו שאין מברכים על הלל בראש חודש. אלא שברכת הדלקת הנר אינה ברכת המצוות גרידא, אלא גם פרסום הנס ו"הודאה", ואינו רק מנהג, ומשום הכי יכול המשלח לברך". והיינו כמבואר בדברי הגרצ"פ פראנק והגר"י כהן, שרק בנר חנוכה מודים המג"א והמשנה ברורה לדעתו של הבן איש חי,

שניתן להפריד בין הברכה והמצוה, כי כאשר בעל הבית מברך על הדלקת הנרות ומפרסם בזה את הנס הוא למעשה מתחיל במצות ההדלקה, ושפיר יהיה רשאי לברך.

- ח -

ונראה לבאר בדרך אחרת, מדוע יתכן שגם לדעת המג"א והמשנה ברורה שבדרך כלל לא ניתן להפריד בין קיום מצוה על ידי אחד וברכה על ידי אחר, בנר חנוכה הדין שונה, ושפיר יוכל המשלח לברך למרות שהוא אינו מדליק את הנרות אלא שלוחו.

ונקדים מהמבואר להלן [סימן י] שגדר חיוב הדלקת נר חנוכה אינו חיוב מעשה על הגברא, אלא חיוב על הבית - שכל אחד צריך שיהיה נר חנוכה דולק בביתו [וכדוגמת חיוב מזוזה שהוא חיוב על הבית שתהיה בו מזוזה]. והבאנו את דברי הפני יהושע (שבת כא, ב ד"ה בגמרא) שדייק מלשון הגמרא "תנו רבנן מצות חנוכה נר איש וביתו", שייתור הלשון "וביתו" מורה על גדר חיוב נר חנוכה שהוא דין על הבית, וכן משמעות לשון הרמב"ם (הלכות חנוכה פרק ד הלכה א) "כמה נרות הוא מדליק בחנוכה, מצותה [ללא ההידור] שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד" - והיינו שגדר מצות הדלקת נר חנוכה הוא חיוב על הבית.

והנה לעיל [אות ה] נתבארו דברי האחרונים שניתן לברך על הדלקת נר שבת על ידי שליח גוי, כי הברכה היא על הנר הדלוק ולא על מעשה ההדלקה. ובמצוות שהברכה היא לא על מעשה המצוה בלבד, אלא על דבר המתמשך, כהדלקת נרות שבת, ניתן להפריד בין הברכה לבין מעשה המצוה, כי הברכה היא גם על ההנאה שנהנה לאחר שכבר הודלק הנר.

ומעתה נראה לומר לפי זה, שגם בהדלקת נרות חנוכה, מכיון שגדר חיוב ההדלקה אינו מעשה ההדלקה אלא זהו חיוב המוטל על הבית, הרי שגם אם את מעשה ההדלקה עושה השליח, אולם מאחר ובביתו של בעל הבית דולקים נרות חנוכה, נמצא שהברכה היא על כך שבביתו דולקים הנרות, וכדין המבואר לעיל שבמצוות שהברכה היא לא על מעשה המצוה בלבד, אלא על דבר המתמשך, ניתן להפריד בין מעשה המצוה לבין הברכה, ורשאי המשלח לברך.

והדברים מוטעמים ביותר לפי המבואר בדברי המחנה אפרים לענין ברכה על עשיית מעקה על ידי גוי, שבמצוות שקיומן אינו נצרך לדין "שליחות", כעשיית מעקה וטבילת כלים, שהעיקר הוא המציאות שהכלי טבול והמעקה בנוי, ואין צורך לדין "שליחות" - רשאי ישראל לברך על עשייתן גם כשנעשו על ידי גוי. ולפי זה נמצא שגם חיוב הדלקת נר חנוכה על ידי שליח אינו נצרך לדין "שליחות", אלא זהו דין שבבית יהיו דולקים נרות

חנוכה, ושפיר מברך בעל הבית על המציאות שבביתו דולקים נרות חנוכה.

נמצא לפי זה כי לענין ברכה על הדלקת נר חנוכה על ידי שליח אין מחלוקת בין המג"א והמשנה ברורה ובין הבן איש חי, וכולם מסכימים שבדרך כלל אין להפריד בין הברכה והמצוה, והשליח הוא זה שמברך את הברכה. ורק בנר חנוכה, מכיון שאין ההדלקה מדין "שליחות" [כבבדיקת חמץ] אלא משום החיוב על הבית שיהיו דולקים בו נרות חנוכה - בזה גם אדם אחר [שליח] רשאי לברך, ואין זה משנה אם אחד יברך והשני יעשה את המצוה וידליק בפועל את הנרות, כי העיקר הוא שיהיה נר חנוכה בבית. מה שאין כן מצוות אחרות שיש חיוב לאחד, והשני הוא רק "שלוחו", בזה לא ניתן להפריד בין המצוה לברכה.

[ויש להעיר, כי בשו"ת יחוה דעת (סימן נא) דן בשאלה אודות אשה שמדליקה בבית כשהבעל לא נמצא אם היא "שליחה להדלקה". וונראה מדבריו שהבין כי אשה המדליקה נרות חנוכה היא "שליחה" של הבעל. אמנם למבואר לעיל נראה שאשה המדליקה נרות חנוכה בבית המשותף לה ולבעלה אין ההדלקה מגדרי השליחות, שהרי חיובם של הבעל והאשה אחד הוא - שיהיה נר חנוכה בביתם].

והנה לעיל [אות א] הבאנו את דברי הרב פעלים, שלמד מהדלקת נרות חנוכה על ידי שליח, שגם בעירוב תבשילין שנעשה על ידי שליח, רשאי בעל הבית לברך למרות שהשליח עושה את העירוב. ולפי המבואר נראה כי גם בעירוב תבשילין יש סברא לומר על דרך המתבאר בנר חנוכה, שהשליח עושה עירוב לא מדין "שליחות" אלא מדין "ערבות", והיינו שכולם נעשים ערבים זה לזה כפי שנאמר בנוסח העירוב המתיר את המלאכות "לנו ולכל אנשי העיר הזאת", וכל אחד יכול בעצם לערב עבור כל איש מישראל, וכעין "שותפות" בין כולם.

ומעתה יש לומר, שעירוב תבשילין דומה להדלקת נר חנוכה בבית, וכשם שבהדלקת נר חנוכה הדלקת השליח אינה מדין "שליחות" אלא מדין החיוב על הבית, גם בעירוב, אין האחד מערב ב"שליחות" חברו, אלא עבור חברו מהיותם שותפים, ושפיר ניתן להפריד בין הברכה למצוה.

ממוצא הדברים למדנו, כי כאשר חולה שאינו יכול לרדת ממיטתו, מבקש משליח שידליק עבורו נרות חנוכה בביתו, הרי שאין השליח מדליק מדין "שליחות", אלא הוא גורם בהדלקתו שבביתו של החולה דולקים נרות חנוכה, ושפיר מקיים בכך החולה את המצוה, ויכול לברך על כך, כפי שפסק הבן איש חי, וכמבואר לעיל שגם לדעת המג"א והמשנה ברורה יש לפסוק כן.

הגאון רבי ישראל טויב שליט"א
מח"ס תשובות ישראל ועו"ס

בכמה ענינים בחנוכה

בעזה"י החל"ד
כבוד הרה"ג שליט"א

א) במה שהביא בשם מרן הגראי"ל שליט"א שישנם טועים שחושבים שיש איזה שהוא ענין להדליק את השמש של נרות חנוכה בשמן זית ומלבד שזה טעות עוברים על איסור דאו' דבל תשחית שהרי יכולים להשתמש בשמן רגיל, ע"כ מה שהביא כת"ר בשמו.

והנה בסדר היום כתב כן לעשות גם השמש בשמן זית, ממילא לומר שזה טעות זה טעות לומר כן שזה טעות, והרבה צדיקים נהגו בזה, ויש עפ"י קבלה הרבה ענינים בשמש כמבו' בכתבי האריז"ל וכן הביא מבנו של הראב"ד בשם אליהו הנביא יעויין בספר נטעי גבריאל.

ואני מוסיף ושואל אם נילך עם כאילו טענות הרי לא צריך כלל את השמש שהרי יש אור החשמל בחדר והוא שמש הכי טוב כי כל החשש שמא ישתמש לאור הנרות וכן למה כל אחד עושה שמש הרי אם יש שתי חנוכיות סמוכות זל"ז ליסגי בשמש אחד לתרווייהו ויש כאן כביכול שאלה של בל תשחית דאו'.

ב) גם במה שהביא בשמו שיש כאן בל תשחית דאו', הנה בחינוך תקכ"ט אמנם סובר כן שבכלל הלאו דלא תשחית את עצה וגו' שלא לעשות שום הפסד כגון לשרוף או לקרוע בגד או לשבר כלי לבטלה, מיהו אין לוקה אלא בעץ מאכל משום ששאר דברים לאו מפורשים בקרא.

וברמב"ם פ"ו ממלכים ה"י כתב ולא האילנות בלבד אלא כל המשבר כלים וקורע בגדים והורס בנין וסותם מעין ומאבד מאכלות דרך השחתה עובר בלא תשחית ואינו לוקה אלא מכת מרדות מדבריהם, ואין הכרע כלל בלשון הר"מ אם זה דאו' או דרבנן דשפיר יל"פ עובר בלא תשחית מדרבנן, והדתניא ב"ק צ"א ב' אר"א שמעתי שהמקרע על המת יותר מדאי לוקה משום בל תשחית יל"פ מדרבנן שלוקה מכת מרדות, [ובתוס' שם הגירסא עובר משום בל תשחית וכן נראה שגרס הר"מ, ובמתני' צ' ב' החובל בעצמו אע"פ שאינו רשאי פטור, ובתוספתא סוף פ"ט מקרע כסותו וכו' פטור מדיני אדם, ומשמע שאין בזה איסור דאו' דלאו, ועי' מהר"ץ חיות ב"ק צ"א ב' מה דנקט בדעת סה"מ], ובמל"מ שם הביא

בשם אחד מגדולי האחרונים שבשאר דברים הכל מדרבנן והוכיח כן מדליכא מלקות מה"ת, וש"מ דליכא ב"ת אלא אך ורק באילן מאכל עכ"ד, ואמנם יש לדחות שהוי דאו' ומ"מ לוקה רק מדרבנן כיון דלא מפורש בקרא וכדעת החינוך [וגם בחינוך לא ברור לגמרי שמתכוין לומר שזה דאו'] אבל עכ"פ מבו' לא כך שדעת מהר"י באסאן שהוי רק דרבנן.

ובנו"ב יור"ד תניינא סימן י' כתב דבשאר דברים הכל דרבנן, ובמנח"ח דייק מהר"מ שזה דאו' ואינו מוכרח כלל, עכ"פ גם המנ"ח הביא המל"מ שזה דרבנן ולא הכריע בזה.

ג) עוד נראה שלא שייך איסור ב"ת לא מדאו' ולא מדרבנן אלא בעושה דרך השחתה משא"כ אם מדליק בשמן זית וחושב לתועלת אי"ז ב"ת כלל, ותדע שבר"מ פ"ד מהלכות אבל ה"ב כתב שאסור לקבור בתכריכין של משי ובבגדים מזהב שזו גסות הרוח והשחתה ומעשה גוים, והנה לא כתב רבנו שעובר משום ב"ת, אלא שזה גסות הרוח ודרך השחתה, ובפי"ד הכ"ד וכל המרבה כלים על המת עובר משום ב"ת, והנה כאן איירי שזורק כלים למת וכאן כתב שעובר משום ב"ת ובתכריכים מזהב ומשי לא כתב כן, ונראה שבתכריכים זה לא דרך השחתה משא"כ מזרק בגדים וכלים ומשליכן על המת ליאסר בהנאה זהו דרך השחתה ולכך כתב שעובר משום ב"ת, והיינו גם אם בשאר דברים זה דרבנן מ"מ כל זה בדרך השחתה, [והא דאמרינן שבת ק"מ ב' שמי שיכול לאכול לחם שעורים ואוכל חיטים עובר משום ב"ת ודחינן לה רק משום דב"ת דגופא עדיף, נראה דמתפרש שיש בזה ריח של ב"ת אבל ב"ת ממש לא שייך כלל כיון דאי"ז דרך השחתה].

ד) ממילא אני מפקפק בכל השמועה הזו בשם מרן הגראי"ל שליט"א דכמו שזה לא דאו' כך לא אמר שאר הדברים, והסדר היום כותב לעשות כך וח"ו אטו זה טעות.

נמצא להלכה למעשה הנוהג להדליק השמש בשמן זית ימשיך כמנהגו בקודש.

ה) ומש"כ כת"ר שליט"א עפ"י דברי הרמ"א תרע"ג ס"א שהשו"ע כתב שידליק נר נוסף ויניחנו מרחוק קצת משאר נרות מצוה, והרמ"א כתב שאין נוהגים להוסיף נר אלא מניח אצלן השמש וכך עדיף טפי שניכר לבני הבית שזה לא ממניין הנרות, ומבו' דמה שהשמש מונח בצד עדיין יש חשש שבני הבית יגידו שהשמש ממניין הנרות ולכן עדיף שידליק עם השמש נרות המצוה ויניחנו ואז כולם רואים שהוא שמש שהרי הדליק ממנו הנרות, דהיינו דאף שהוא אותו סוג כגון שכולם שעוה מ"מ כיון שהדליק ממנו הנרות רואים ויודעים שאינו ממנין הנרות.

עכ"פ אין כאן הבדל ממה עשוי השמש אלא הענין להרמ"א שממנו

ידליק הנרות ויכול לעשות שמש משמן זית וממנו ידליק הנרות וגם יוצא בזה דברי הרמ״א דכיון שממנו מדליק הרי ניכר שאינו מהמניין, ואם ישים שמש משעווה אצל הנרות אף ברחוק וידליק את כל הנרות [כולל השמש] מנר אחר שמחזיק בידו ואח״כ מכבה אותו זה גם לא כ״כ טוב להרמ״א דכיון שמדליק גם אותו אף שהוא גבוה או נמוך ומונח בצד יכולים לחשוב שהוא מהמניין.

ונמצא דכל דברי הרמ״א זה שהשמש ישמש להדלקה ולא שידליק את השמש כמו שמדליק הנרות, ונכון שאם כולם שמן והוא שעוה ומדליק אותו מנר אחר ניכר קצת שהוא לא מהמניין, אבל עדיין זה לא מספיק להרמ״א אלא הרמ״א רוצה שהשמש ישמש להדלקה ואז ניכר.

והנה יש נוהגים כהרמ״א שמדליק מהשמש הנרות ומשאיר אותו דולק, אבל כמדו׳ שהרבה נוהגים [וכן מרן הגראי״ל נוהג, וכן נהג מרן זללה״ה] שהשמש הוא יושב בחנוכיה ניכר לעצמו ומדליק הכל מנר אחר שמכבים אותו ממילא לא עושים את העדיף טפי של הרמ״א, וכך אמר מרן הגראי״ל שלהשים שמן זול ולא שמן זית עכ״פ חזינן שלא נוהג את מנהג הרמ״א, ממילא דברי כת״ר שליט״א תמוה שרוצה לסתור מנהג מרן הגראי״ל שליט״א ומנהג הרבה בנ״י.

ולמעשה השמש ניכר בשופי שהוא שמש כיון שהוא בנפרד מהנרות וכולם יודעים שהוא שמש, ואף אחד לא טועה שהוא ממניין הנרות, וכן עמא דבר.

ו) ולא אמנע מלהעיר שרעה חולה אני רואה בכת״ר שליט״א שחושב ומטיל דופי במנהגים קדושים של רבבות עמך בית ישראל, כגון לכתוב מנהג עמי הארצות על המנהג של המדליקים בפנים גם בזה״ז, והוא מנהג של רבבות רבבות מבני החסידים עם רבותיהם מצוקי ארץ כמרן השבט הלוי ומרן רבה״ק הדברי יואל מסאטמאר וכן המנח״י הגן על מנהג זה, וכן מאות גדולי תורה ויראה מבני החסידים שכך נהגו ונוהגים, וכת״ר ללא בושה כותב עליהם מנהג עמי הארץ, כאילו הבעיה שהם לא יודעים שצריכים להדליק בחוץ ועוד ביטויים שכתב כת״ר במכתבו שאיני רוצה לחזור עליהם שלא להשחית הנייר בדברי ההבל של כת״ר שליט״א, ואף אם לפעמים מתהדר ונתפס בדברי פוסק אחד או יותר מ״מ זה כלום וח״ו להרהר על מנהג קדושי עליון, ולא זו הדרך ולא זו העיר, ונהרא נהרא ופשטיה ורוב מנהגי ישראל יסודתם בהררי קודש ואף אם אנחנו לא נוהגים כך אבל ח״ו לזלזל במנהגם גם אם נראה לנו לפו״ר שזה נוגד את ההלכה.

ז) ועכשיו ראיתי עוד דברי חוצפה על המנהג הקדוש להקפיד על שמן זית הראוי למאכל שיהיה דומה כמה שיותר להדלקת המנורה בבית המקדש וכידוע

שמרן הגרי"ש הקפיד על כך ואפי' הקפיד על שמן זית מכתישה ראשונה, והנה מגיע ואומר על מנהג מרן הגרי"ש שזהו ח"ו הבל, צא ולמד איך אמר מרן הגרח"ק שליט"א אני לא נוהג כך, אבל ח"ו לא זלזל במנהג קדוש זה ורק אמר שהוא לא נוהג כך, אבל לבוא ולזלזל ולהתחצף, ואין שום מקור כותב כת"ר ואני שואל אטו המ"ב בשם מהר"י ברונא בסימן תרע"ג ס"ק ד' דמצוה בשל שמן טפי משעוה שע"י השמן נעשה הנס, ודעת מהר"ל מפרג הובא בשעה"צ ס"ק ד' דדווקא להדליק בשמן וכו', ואטו זה לא מקור שיש עניין גדול דומיא דמנורה שבה נעשה הנס.

ומרן הגר"נ קרליץ שליט"א כתב דשמן זית מוקשה אין בו הידור של שמן זית לנ"ח אלא שהוא מסופק אם שמן מוקשה כשר למנורה, [ובשבט הלוי ח"ט קמ"ג פשוט ליה שפסול להדלקה במנורה] עכ"פ מבו' דצריך דומיא דמנורה, ולשון מרן הגרנ"ק שצריך שיהיה השמן דומה לגמרי לשמן של המנורה בבית המקדש, ופשוט לפי"ז ששמן זית שאין ראוי לאכילה לא דמי לשמן של מנורה [ואמנם דעת מרן הגרנ"ק ששמן למאור ואין ראוי לאכילה נמי כשר ולכאו' סותר דבריו בענין שמן מוקשה, ויש ליישב שמוקשה גרע בגלל צורתו].

עכ"פ דעת מרן הגרי"ש שיש להדר בכבישה קרה ויש להדר בכתית ממש וזך ובלא לכלוך מההדלקה של אתמול, והכל כדי לקרב כמה שיותר למנורה.

וכל דברי כת"ר הבל הבלים.

ח) בשבת כ"ג א' אמר אביי וכו', ורש"י פי' שבתחילה הדליק בשמן שומשמי משום שאינו ממהר ליכלות כמו שמן זית, ולאחר ששמע מריב"ל ששמן זית עדיף משום שאורו צלול ומאיר יותר טוב מכולם נהג בשמן זית, ובתוס' ד"ה מריש פירשו נמי כרש"י אלא שגרסי אמר האי נפיש נהוריה טפי וזה כרש"י ששומשמי מאריך לדלוק יותר זמן ואינו מתכלה מהר כמו שמן זית [ולשון התוס' דמסיק זה לא המסקנא ממש אלא על הטעם דהדליק מתחלה בשמן שומשמי] ולבסוף הדליק בזית שצלול אורו, ועי' מהרש"א וצ"ע למה לא פירש כמש"פ.

כבודו נ"י כתב שבתחילה היה מדליק בשומשמי דצליל נהוריה טפי, ולא הבנתי דבריו דטעם זה נאמר על שמן זית ולא על שמן שומשומי.

והקשה כבודו נ"י דאם יש ענין בשמן זית שבו נעשה הנס א"כ מ"ט מעיקרא לא אדליק בו, ומש"כ כבודו נ"י לדון שמא חשש שדולק יותר גרוע משומשמי, לא יתכן דמבו' בגמ' שכל הטעם שהוא מאריך לדלוק יותר משמן זית, ולכן העדיף שומשמי, ובכל שבת ודאי שהדליק בשמן זית משום דנמשך לפתילה.

ונראה דזה שיהיה דומה למנורה זה לא מן הדין אלא ענין גדול והידור, ממילא הוא היה צריך להדליק עד שתכלה רגל ולא היה לו כסף לקנות שמן זית ולכן העדיף שומשום שעולה זול ומאריך לדלוק, ואחרי ששמע ששמן זית מאיר יותר טוב וא"כ הוי הידור בגוף האור בזה התאמץ להדליק בו ואף שלא היה לו כסף לכך דהידור זה שיהיה אור יפה הוא יותר הידור מהדמיון למנורה משום שאור יפה זהו מדין זה אלי ואנוהו ועל דבר זה מתאמצים יותר למרות שהיה עני.

בשו"ע לא הביא דשמן זית מן המובחר אלא כתב בסימן תרע"ג ס"א כל השמנים והפתילות כשרים לנ"ח, ורק הרמ"א הביא דשמן זית מצוה מן המובחר משום צליל נהוריה.

ט) ועכשיו מצאתי טעם יפה שהשמש צריך להיות דווקא בשמן זית דבמג"א בתרע"ג והובא במ"ב ס"ק ג' כתב דלהשמש אינו כשר בכל השמנים דכיון דעשוי להשתמש לאורו ובשבת חנוכה אסור לעשות השמש משמנים אלו דחיישינן שמא יטה, ואמנם עיקר הדין דרק בשבת צריך שמן שכשר לשבת ומ"מ נהגו בכל ח' ימי חנוכה שלא יתבלבלו ויניחו שמן שאינו כשר לשבת בשמש ולכך נהגו בשמן זית, ולענ"ד הוא טעם נכון.

י) מה שנסתפק אם יכול ליטול ללא רשות ביום השני נר אחד מחבירו שיש לו ב' ולו אין אפי' אחד על סמך המ"ב [והמג"א תרע"א ס"ק א'] שמוטב שיתן לחבירו נר אחד והוא ידליק רק אחד ממה שהוא יהיה מהדרין וחבירו בלא כלום, ונ"פ דאסור לקחת ללא רשות ול"ש בזה ניחא ליה לאיניש וכו'.

יא) זה פשוט שהחיוב משקעה"ח כדי לעשות כמה שיותר פרסום הנס לבני רה"ר, מיהו אם נגיד שמספיק חצי שעה א"כ כיון שבין כך עתידים הנרות להתכבות בתוך הזמן שעדיין לא כלתה רגל מן השוק וא"כ אין כאן שום עניין להזדרז על הרגע דבין כך ידלק ובין כך יתכבה בתוך הזמן, אבל לפי ההלכה שצריך להדליק עד שתכלה רגל כל מקום לפי מקומו א"כ ודאי דיש להזדרז כדי לעשות פרסום כמה שיותר זמן.

ולפי"ז זה סיבה להזדרז במוצ"ש כדי להספיק כמה שיותר זמן פרסום הנס לבני רה"ר.

ומש"כ כבודו נ"י שכל בני הבית ידליקו יחד כדי שלא יפסידו מקצת מהזמן, והנה ברעק"א ז"ל בתשובה ח"ב י"ג כתב דהא דכל בני הבית מברכין והא זה רק הידור משום שמתכוין שלא לצאת בשל המדליק וממילא מחוייב מדינא [ובא"ר תרע"ב ס"ק ז' חולק דיכול לברך על ההידור [ועיין שע"ת תרע"א ס"ק ב'], והביא מהמג"א תרע"ז ס"ק ט' בשם מהרי"ל שאם מכוין שלא לצאת חל חיובא עליה, ונתקשה רעק"א ז"ל דברמ"א

מבו׳ לא כך שהם מתכוונים לצאת ואפ״ה יכולים לברך על ההידור, גם במהרי״ל משמע שרק האכסנאי מתכוון שלא לצאת בשל אשתו אבל סתם כך בני בית לא מתכוונים שלא לצאת אלא כל אחד מדליק לבד ומברך בשופי על ההידור, וגם בזמננו לא שמענו שמישהו מכוין שלא לצאת בשל אביו.

ולפי״ז נראה דדווקא האב יברך וידליק לבדו ורק אח״כ ידליקו בניו, כי אם הם ידליקו ויקדימו אותו אפי׳ בנר אחד כבר הפסיד עיקר המצוה דכבר יש נר בבית והוא רק יהיה בגדר מהדרין, וא״א להורות לציבור שיכוונו שלא לצאת, דזה לא מציאותי ורובם ישכחו לכוין כן.

ועוד וזה העיקר שלא מפסידים כלום וזה לכתחילה גמור כי בין כך הנרות שלהם לא דולקים עד שתכלה רגל אלא נכבים קודם לכן, ועדיף שישמעו הברכות ויענו אמן וכן אח״כ כל אחד יברך וידליק לבד וכולם יענו אמן על ב׳ או ג׳ ברכות וכדאי הוא שלא להפסיד אמן אחרי שאין שום עניין להזדרז על הרגע.

ותדע שהרי אפשר להדליק מפלג המנחה וא״כ למה לא מדליקים קצת קודם כדי שברגע שיגיע הזמן כבר יהיו נרות דולקות אלא דלא קפדינן בדקות ולא מפסידים כלום.

יב) צריך להבין שיטת הגר״א למה זה נקרא נר נוסף הרי הנר הראשון הוא הוא המצוה והשאר הם הידור, ומה לי שאתמול דלק נר אחר בכוס אחר סו״ס הנר הראשון הוא העיקרי ואיך יתכן שהוא נקרא הנר הנוסף, ואף שהוא באמצע המנורה סו״ס כיון שמדליקו הראשון הוא העיקר, וצ״ע.

והנה ברמ״א תרע״ד ס״א כתב שנהגו להחמיר בנרות חנוכה שלא להדליק אפי׳ מנר לנר כיון דעיקר מצוותו אינו אלא נר אחד, ומשמע שהרמ״א איירי גם לשיטת השו״ע שמתחיל בנר הנוסף, וחזינן דלא כסברת הגר״א שאף שהתחיל בנר הנוסף מ״מ הוא העיקר של המצוה ולכן אסור להדליק את המהדרין מהעיקר, וצ״ע.

הגאון רבי שמעון ויסברג שליט"א
מח"ס שר חמישים ועו"ס

בעלי אסופות - מפני החשד בנר חנוכה בתורת מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל

טעם הדלקה מפני החשד בנר חנוכה

בשבת (כ"ג א') חצר שיש לה ב' פתחים צריכה ב' נרות מפני החשד, ולמדו זה בטעם הנחת פאה בסוף שדהו דהוא מפני החשד, ורבנו מרן הגראי"ל שטינמן ביאר באילת השחר (שבת שם) שהטעם שמדמים לפאה כיון שלא עושה שום מעשה ועם זאת חושדים אותו שגוזל עניים וא"כ גם בחנוכה יש לחוש לחשד, ושאלו מרבינו זצ"ל, שמצינו עוד כעין זה ביומא (ל' א') ביוצא מאמצע סעודה שנוטל ידיו ומחזיר הטפיח על האורחים, ופירש"י שהוא משום חשד, ומה טעם לא הביאו ראיה משם, והשיב רבנו, שמפאה לומדים שאפילו אם אפשר לבני אדם לדונו לזכות בכל זאת יש חשש חשד, (שיח חנוכה סוגיא דחנוכה עמוד נ).

ילפון מקלקלתא ומתקנתא לא ילפין

והוסיף רבינו זצ"ל בכת"י על הגליון, דאפי' שאפשר לדונו לזכות יש מפני החשד 'כי דרך בני אדם לחשוב תמיד לחובה', והראה לי הירושלמי (מו"ק פ"ב ה"ב) 'ילפון מקלקלתא ומתקנתא לא ילפין', ובביאורי רבינו (שם ד"ה בשתא) דלא אהני ליה לפרש ההיתר דבנ"א למדו ממנו את הקלקול ממה שעה ומן התיקון לא למדו, ופ"א שאיחרתי לתפילה בשחרית, אחרי התפילה גער בי דאמרו בגמ' ברכות (מ"ג ב') ששה דברים גנאי לו לתלמיד חכם וחד מינייהו אל יכנס באחרונה לבית המדרש משום דקרו ליה פושע, ושאלתי הרי כתוב דוקא תלמיד חכם, וא"ל שמרן החפץ חיים זיע"א גער בבנו שהגיע מאוחר לביהכנ"ס, ואמר לו בנו הרי כתוב דוקא ת"ח, וא"ל, כשתעשה דבר טוב לא יסתכלו עליך אבל כשתעשה דבר שאינו הגון מיד יאמרו כולם גם הבן של החפץ חיים נוהג כן, והביא הירושלמי ילפון מקלקלתא ומתקנתא לא ילפין, והביא על זה רבנו זצ"ל באורחות יושר (ערך חינוך) ממרן החזון איש (באמונה ובטחון פ"ד סימן ט"ז) : במלמד לרבים בלתי שלם במידותיו, שהחניך מתרגל בגסות ובקפדנות המקבל מרבו, ויתמיד לנחות מדות הרעות מן המחנך, והביא הירו' דילפון מקלקלתא ומתקנתא לא ילפין, (ספר ראה ישר).

מפני החשד בהדלקה בחלון

שאלו מרבינו זצ"ל, בגוונא דיש לו ב' חלונות מב' רוחות אם צריך להדליק בשתיהם מפני החשד, והשיב, אין צריך (ספר פרדס יוסף החדש על חנוכה סי' תרע"א ס"ח ס"ק תק"ט ועי' בכרם אליעזר חנוכה סי' ה' סקנ"ד), ונשאל רבינו בטעם הדבר מ"ט לא ניחוש בהא לחשדא, וכתב אין כאן שום חשד שיאמרו בשני הדליק, (ענפי משה חנוכה סי' י"ג והביא שם מהשפ"א שבת שם דרק בב' פתחים חששו לחשד ולא בד' ולכן בחלונות אין חשד ע"ש אבל רבינו ס"ל דגם בד' פתחים שהיו לאאע"ה הדליק בכולן מפני החשד), ובביאור הדבר כתב רבינו זצ"ל, וז"ל, בשבת (כ"ג א') חצר שיש לה ב' פתחים חייבת ב' נרות, נראה פשוט שזה דוקא בבית או בחצר שהדרך שיש לו רק פתח א' לחוץ לכן אפי מכירים שכאן יש לו שני פתחים יחשדוהו שלא הדליק, אבל בחלונות אפי המדליק בחלון א"צ להדליק בכל רוח שהכל יודעים שבכל חדר יש כמה חלונות להאיר, וא"צ להדליק אלא בא', ואין שום סברא שיחשדוהו, (טעמא דקרא חנוכה עמוד מ"ט).

מפני החשד בזמנינו

ברמ"א (סי' תרע"א ס"ח) מבואר דבזה"ז ליכא הדלקה מפני החשד בנר חנוכה כיון דכולם מדליקים בפנים, ומרן הגר"י זילברשטיין שליט"א דן לפני רבינו זצ"ל דבזה"ז ג"כ ליכא חשד דיש שמדליקין בפנים ויש בחוץ ויש בשקיעה"ח ויש בצה"כ, ויש שמדליק בפתח ויש בחלון, והביא ששמע מרבנו זצ"ל שנשאל במש"כ השו"ע (חו"מ סי' ת"ט ס"א) דבזה"ז אין איסור לגדל בהמה דקות בא"י כי אין מצוי לישראל שדות בא"י, מה הדין בזמנינו ששוב יש שדות בא"י, והשיב החזו"א שהשו"ע כבר התיר, וכתב דמעתה אף אם הדר דינא שידליקו רק בחוץ ואיכא חשדא למי שאינו מדליק כבר אין חוזר גזירת חשד, (וכעי"ז בס' ארחות רבנו ח"ג חנוכה אות ל בשם הקה"י שאמר דאף בזמננו בא"י שאין סכנה מהגוים יכול להדליק נר חנוכה בפנים סמוך לחלון או לפתח מבפנים והם פונים לרה"ר מאחר דכך פסק הרמ"א סו"ס תרע"א דבזה"ז כולם מדליקים בפנים א"כ אע"ג שבזמנו של הרמ"א ז"ל אפשר דהיה סכנה והיום זה לא שייך, מ"מ מאחר דכך פסק השו"ע כך הפסק לכל הדורות אף אם בטלה הסכנה, וכמו שפסק מרן החזו"א זצוק"ל לענין שריפה בשבת דמותר לכבותה, וכפסק הרמ"א ז"ל באו"ח סי' של"ד סכ"ו, אף דהרמ"א ז"ל הוסיף הטעם משום שאנחנו מצוים בין הגוים שיש סכנה ופקו"נ אם לא נכבה, והטעם לא שייך בא"י, מ"מ פסקו של הרמ"א ז"ל קיים דמותר לכבות). ויש לדחות דהאיסור לגדל בהמה דקה הוא רק מחמת תקנ"ח וכבר התיר השו"ע ואין

מי שיחזור ויאסור, אבל כאן חובת חשד מחייבת הדלקה והא איכא, והרמ״א לא כתב רק דכשמדליקין רק בפנים ליכא חשדא, ואם אאע״ה הדליק בזמנו מפני דין חשד כדלהלן אף שלא היה שייך טעם הדבר שלא היה מי שיחשוד כ״ש בנידו״ד שחזר דין חשד בשכיניו שיודעין בו שמדליק בחוץ ואינו מעדת הנוהגים להדליק בפנים, (עי׳ חשוקי חמד חנוכה סי׳ כ״ז).

ולמעשה רבנו זצ״ל כתב לי במכתב דגם בזה״ז חישי׳ לחשד, וז״ל השאלה (ד׳ כסלו תשע״ו) האם האידנא שיש כמה מנהגים בזמן ובמקום ההדלקה אכתי שייך הדלקה מפני החשד, השיב רבנו, כן, וכן השיב רבנו בס׳ מועדי הגר״ח (ח״א סימן תר״א), ועי׳ בארחות רבנו (ח״ג עמוד ד׳) שמובא שהקה״י הדליק בב׳ פתחים מפני החשד, וכ״כ בס׳ נר חנוכה (ח״ד הערה ל״ב), וכן בס׳ הזכרונות ממרן החזו״א (סי׳ ל״ב אות י״ד) מביא שהורה במי שנוסע למקום אחר שידליק מפני החשד.

בענין אם קיים אאע״ה מצות נר חנוכה

בס׳ דעת נוטה פרשת וירא (אות רכ״ט) כתב רבנו זצ״ל די״ל דקיים אאע״ה מצות סיפור יציא״מ קודם שיצאו ממצרים דבכל המצות יש סודות התורה וקיים הכל ע״ש העתיד, ומובא שם (הערה שצ״א) שהשיב דמה״ט אולי קיימו האבות גם מצות נר חנוכה. ובודאי דאאע״ה לא בירך אקב״ו קודם מ״ת, דאף אם נשים יכולות לברך כאינו מצוה ועושה, כל זה אחרי שעכ״פ יש חיוב בעולם לאנשים, ומכניסות עצמן לזה החיוב, אבל קודם מ״ת שליכא כלל ציוי בעולם, לא שייך אמירת לשון אקב״ו, וגם מסתבר של״ש ברכת שיעשה ניסים על העתיד, וה״ז כדשלבל״ע ומשנה ממטבע, ורק עשה תכלית המצוה ותיקונה ומעין מש״כ השל״ה שבנתינת המקלות בשיקתות המים קיים ענין תפילין (עי׳ דעת נוטה שם).

ובעיקר הדבר אם שייך הודאה על נס קודם שנעשה כ׳ רבנו זצ״ל דהמתין נח מלברך ולהודות עד לאחר המבול, ללמדנו כי אין להודות על הנס עד שעברה הצרה ונסתיים הנס, עכ״ד, וכ״כ בדעת נוטה פרשת נח (תשובה רי״ח) שלא הקריב תחילה דתודה מקריבים אחר הנס, וכעי״ז בס׳ בעמק ברכה (שירה על הנס עמוד קכ״ד) מהגרי״ז בשם אביו מרן הגר״ח הלוי זצ״ל אמנם כ״ז בחובת שירה, וכמבואר בדבריו דאין יוצאין יד״ח שירה קודם, דלא חל החיוב רק אחר שנעשה ובא הנס בפועל, ואין נפטר במה ששר קודם שחל החיוב, אבל בודאי אפשר להודות לשבח ולפאר גם קודם שיבא הנס, וזה מה שמצינו באאע״ה (ביאור רבינו בס׳ תיבת נח על מדרש נח עמוד י״א ד״ה אז).

אם הדליק אאע"ה בד' פתחים מפני החשד

אמר רבינו זצ"ל שהדליק אאע"ה בד' פתחי האהל מפני החשד ואף דכ"ז דליכא חיוב ותקנת נ"ח ליכא חשד, דא"א לחשוד במי שאינו מחויב, גם בזה עשה כאינו מצוה ועושה, ומעתה כבר רמיא עליה חובה ואיכא חשד [מחמת דין נדר דנוהג גם בבן נח עי' במל"מ פ"י מלכים ה"ז], ואיכא חשד ע"י הנפש שעשה בחרן. (ס' שיח חנוכה עמוד ג' וע"ש דאפשר דהיה לו פתח ששם היה עיקר כניסה ויציאה ורק שם הדליק). ושאלו מרבנו זצ"ל, דכל עוד לא נעשה הנס מה הענין להדליק נרות חנוכה הרי הענין בהדלקת הנרות זה לזכור את הנס שהקב"ה עשה לעם ישראל בשמן שיוכלו להדליק את המנורה וכל עוד לא היה כל הנס אין מה לזכור ומה הצורך שיקיים מצוה זו, והשיב רבנו, ידע ברוח הקודש שיהא נס, ופירסם שיהא נס. (קו' עזרת אליעזר בראשית פ' וירא עמוד ס"ד ששאל וכמו כן השיב בעזרת אליעזר פ' שמות שקרא שמו"ת אף שבזמנו לא היה זה משלים עם ציבור שבזמנו).

מה ברך אאע"ה ואם הדליקו בני ביתו

בענין נוסח הברכה אצל אאע"ה כ' רבנו שברך בנוסח 'שיעשה' נסים. וצדד רבינו דגם יצחק ובני ביתו שגייר כולם הדליקו, ואולי כל א' הדליק בפתח אחר. ומש"כ ביומא (כ" ב') שקיים כל התורה גם מצות דרבנן הזכירו עירוב תבשילין או עירוב תחומין ולא הזכירו שהדליק חנוכיה שיש בזה חידוש יותר גדול שאע"פ שעדיין לא היה כל המעשה הנס של חנוכה עכ"ז הדליק חנוכיה, השיב רבנו, דיש לו עיקר מן התורה, היינו להודות על הנס כדילפי' מהלל דיציא"מ, (עזרת אליעזר שם ועי' בדעת נוטה פ' תולדות אות קכ"ב שנשאל רבנו אם קיימו האבות נ"ח ומגילה שעיקרן מד"ס, והשיב מ"ש מעירוב תבשילין, וע"ש אות קכ"ג ובהערה שם כנ"ל דיש לו עיקר מה"ת, והיינו במה שכ' בהעלותך את הנרות כמש"כ הרמב"ן שם, ולכן נקטו ע"ת שהוא חי' טפי שאין לו רמז בקרא). וכתב רבנו זצ"ל שלא היו האבות מחויבים לברך ואם רצו ברכו, ויתכן שברכו אבל לא אמרו וציונו, (דעת נוטה שם אותיות קכ"ט ק"ל בהערה שם מובא מכתב שמסתמא ברכו ברכת המצוה).

הגאון רבי ישראל נתנאל נמדר שליט"א
מח"ס שבת לישראל ועו"ס

בענין גדר הדלקת נר חנוכה

חקירה אם הוא חובת הבית או חובת הגוף

הנה כבר חקר השפת אמת בגדר מצות הדלקת נר חנוכה אם הוא חובת הבית או חובת הגוף. וז"ל "ויש לעיין אי המצוה נר אחד בבית כמו מזוזה וכמו נר שבת דכל שהדליק לשם שבת אף שהדליק מי שיהיה די, ולפ"ז ב' בעלי בתים שדרים בבית אחד די להם בנר אחד, והא דאושפיזא משתתף בפריטי כדי שיעשה המצוה בממונו, אבל מדינא יוצא. או נימא דהמצוה על כל אדם אלא דבעה"ב מוציא כל בני ביתו".

ואיתא בשבת כג. "אמר רב ששת אכסנאי חייב בנר חנוכה, א"ר זירא מריש כי הוינא בי רב משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא, בתר דנסיבי איתתא אמינא השתא ודאי לא צריכנא דקא מדליקי עלי בגו ביתי". ונתחדש כאן דגם אורח חייב בנר חנוכה, ואמר ר' זירא דקודם שנשא אשתו לא הדליק כלל אלא השתתף עם בעל הבית במצות נר חנוכה, אבל אחר שנשא אשתו לא עשה כלום דכבר הדליקה אשתו עליו בביתו ולכן לא היה צריך להשתתף עם בעה"ב.

והנה לכאורה מוכרח מכאן דיש חיוב על כל בית שיהא בו נרות חנוכה וזה מקרי "חובת הבית". ולכן אשתו של ר' זירא הוציאה אותו בהדלקה. אך לאידך גיסא קצת משמע דגם יש כאן "חובת הגוף", דהיינו חיוב על כל אדם להדליק, דאל"כ צריך שיהא פטור מלהדליק כיון שאינו בביתו בשעת הדלקה. [וזה רק כשאין לו מי שידליק עליו בביתו וכדמצינו גבי ר' זירא קודם שנסיב איתתא]. אך אין זה מוכרח דיכול להיות דכיון שהוא בגדר אכסנאי ואורח אצל בעל הבית, בית האכסניא נחשב לו לביתו לענין זה והוי רק חיוב מצד חובת הבית. אולם א"כ לכאורה אין בעיה בהדלקת בעה"ב שהרי הבעה"ב בודאי הדליק נ"ח ולכן יש כבר נ"ח ל"בית" זה, ולמה חייב ר' זירא להדליק או להשתתף שם. ולכן נראה דיש איזה חיוב על הגוף ומטעם זה היה צריך להשתתף עם בעה"ב.

לסיכום, יש להביא כמה ראיות דנ"ח הוי כחובת הגוף. א) דאם הוי חובת הבית, איך מברכים כמה בני אדם בבית אחד, וכי מותר לכמה בני אדם לברך על המזוזה בבית אחד. והוא דין מהדרין לבני אשכנז. וגם לדעת

התוספות והמחבר, כל הטעם שאינם מדליקים שאר בני ביתו הוא משום שצריך שיהא ניכר מספר בני הבית ולאו משום שהוא חובת הבית. ב) מהא דאינו פטור בהדלקת בעל אכסניא אלא דצריך להשתתף, ואם אכן הוא חובת הבית למה צריך כך. ג) מהא דגבי שליח שאינו יכול לברך אם לא שעמד שם המשלח, שהטעם הוא דנ"ח הוי חובת הגוף.

לאדיך גיסא יש להביא ראיה דהוי חובת הבית מעיקר דין נר איש וביתו דמצינו דשאר בני הבית נפטרים ממילא בהדלקת הבעל והוא לכאורה מטעם חובת הבית.

דעת הפני יהושע הוא פתח להבנת הדברים

ובעיונתי בדברי ראשונים ואחרונים יש הרבה דיוקים לכאן ולכאן ואין כאן המקום לפרטם. ועיין בפני יהושע (כא:) שכתב "נראה דמה שנשתנה מצוה זו משאר מצות שהן חובת הגוף שהיה חיוב על כל יחיד ויחיד דקיי"ל נמי מצוה בו יותר מבשלוחו, אלא דשאני הכא שאין הכא עיקר המצוה אלא בסמוך לרה"ר שהוא משום פרסומי ניסא, משום כך הטילו חובת מצוה זו כאילו היא חובת הבית" ע"כ. ובזה יש לנו פתח להבין דברי הראשונים והאחרונים והכל מיושב שפיר. דבאמת העיקר הוא חובת הגוף כבשאר מצוות שמחוייב כל איש מישראל להדליק נ"ח, אלא דבגדר החיוב עשו חכמים אותו כחובת הבית שכל מי שיש לו בית צריך דוקא להדליק שם, והוא כעין צירוף בין חובת הבית וחובת הגוף. [ובקונטרס חנוכה בישיבה (עמ' סא) הביא דברי הפנ"י בזה"ל "דמצות נ"ח אינה חובת הגוף אלא רק חובת הבית" ומטעם זה כתב דהקשו עליו וכו'. אולם אין כלל קושיא דבאמת לא כתב כן הפנ"י אלא "כאילו היא חובת הבית"].

ומעתה זכינו להבין דזהו מש"כ הרמב"ם (חנוכה, ד:א) "כמה נרות הוא מדליק בחנוכה. מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד בין שהיו אנשי הבית מרובין בין שלא היה בו אלא אדם אחד. והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים. והמהדר יותר על זה ועושה מצוה מן המובחר מדליק נר לכל אחד בלילה הראשון ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד" ע"כ. וכן בביאור הלכה (תרעה:ג ד"ה אשה) דכתב שם "דאשה יכולה להוציא חובת בעלה אבל ידוע מה שאמרו רבותינו בברכות דף כ' וכו' אבל אמרו חכמים תבוא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכין לו. ומה שאמר [רב זירא] דקא מדליקי עלי בגו ביתאי, מפני שלא היה אז בביתו ועיקר החיוב מונח על ביתו". ע"כ. הרי דהמצוה תלויה בביתו. ולפי הנ"ל אכן זה אמת דהטילו אותו כאילו היא חובת הבית,

אולם בעצם הוא חובת גברא על כל אחד ואחד.

ומטעם זה משמע בהרמב"ם בכמה מקומות דנ"ח הוא חובת הבית, דאמת הוא שהטילו אותו כאילו הוא חובת הבית. אולם כיון דבעצם הוי כחובת גברא, משמע בדבריו בעוד מקומות שהחיוב הוא על כל אחד ואחד, ואין סתירה בדבריו כלל. וגם מה שאכסנאי שהדליקו עליו בביתו אינו צריך שוב להשתתף הוא משום שבאמת יוצא בהדלקת ביתו דזהו תקנת חז"ל שיקיים חובת הגוף ע"י ההדלקה בביתו. ורק אם אין מדליקין עליו והוא בבית אכסניא עדיין יש עליו חובת הגוף וצריך להשתתף, אבל כיון שעוזב את ביתו אינו צריך להדליק שם דהעיקר הוא הגוף. וכן יש לומר דזהו כונת התוספות ודעימיה שס"ל דצריך בית דוקא כדי להדליק. ומשמע דלדעתם הוא חובת הבית, אולם לפי דברינו זה פשוט שיש דין נר איש וביתו, אבל יתכן שלדעתם יש גם חובת הגוף על כל אחד ואחד כדברי הפני יהושע.

ובאמת כן הוא כמעט להדיא בלשון היד אפרים שכתב "דהדלקת נר חנוכה מה שמדליק לו חבירו אין זה מתורת שליחות, רק שעיקר המצוה המוטלת על האדם כך הוא שיודלק בביתו נר חנוכה, ואין חילוק בין ע"י עצמו בין ע"י אחר" ע"כ. ומשמע דהא דיש חוב על גוף האדם אפשר לקיים בהדלקה בביתו דזהו אופן תקנת חז"ל שיש שילוב בין חובת הבית וחובת הגוף בנרות חנוכה.

הטעם שתקנו כן חז"ל

והוא קצת תימה דלמה להם לחז"ל לעשות כן, להטיל חובת הגוף בביתו. ויש כמה מהלכים בהסבר טעם גדר נר איש וביתו.

א) בשבות יצחק (חנוכה, ז:א) באר זה בטוב טעם [וזה תוכן דבריו בתוספת ביאור], דהנה הטעם שתקינו מצוה זו כחובת הגוף הוא משום שמצות הדלקה היא כדי להודות ולהלל על כל מה שעשה לאבותינו, וכמו שאומרים בהנרות הללו. ולשון הרמב"ם הוא "כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו" ולכן המצוה היא להודות ע"י הדלקה, ופרסומי ניסא הוא אופן ההודאה. ומטעם זה צריך להניח הנרות ברה"ר סמוך לביתו דזהו עיקר פרסומי ניסא לכל. וכיון שעיקר המצוה היא ההודאה, כשם שכל אחד ואחד מחויב באמירת הלל והודאה כך מחויב בהדלקה. וזהו חובת הגוף שיהא כל אחד ואחד נכלל במצוה זו. ואולם הטילו אותו כאילו היא חובת הבית דבאמת זהו עיקר פרסומי ניסא שיהא ניכר בביתו שמדליקין נרות זכר לנס. וכמו שכתב הב"ח "דמה שמדליקין עליו בביתו...לפטור אותו מחיוב המוטל על ממונו להדליק נרות לפרסם הנס ברבים", ועיקר הדרך הוא ע"י ביתו. וכן ראיתי בחוט שני (עמ' שו) דביאור

הענין הוא דשורש חיוב מזוזה וכדומה הוא על כל בית, ושורש חיוב נר חנוכה הוא מוטל על כל אחד לפרסם הנס, רק דמקום הפירסום הוא הבית.

ב) וכעין הנ"ל עיין בקובץ זר תורה (בית מדרש עטרת שלמה, עמ' לב) בדברי הג"ר אברהם דב אוירבאך, שמבאר גדר הדלקת הנרות. וכתב דיש כמה סוגים, א', נר איש וביתו, ב', אכסנאי שצריך להשתתף, וג', ב' בנ"א הדרים בבית אחד וחלוקים בעיסתם צריכים כל אחד נר מיוחד. וחכמים לא הטילו חיוב של ב' נרות על בית אחד משום דכיון שהמצוה שיהיה הנר דלוק בפתח ביתו והבית אינו אלא אחד, לכן החיוב הוא רק על נר אחד. מיהו החיוב הוא על כל בני הבית להדליק אותו הנר, אלא דזה לא יתכן, ולכן יש בו ב' תנאים. א' שאחד ידליק בשביל כולם, וב' שיהא ניכר בגוף הנרות שדולק בשביל כולם. ודין זה שהדלקת נר אחד תועיל לכולם הוא רק לבני הבית דרק בהם נטפלים אהדדי וכחד חשיבי. משא"כ אכסנאי שאינו סומך על שולחנם, אף שעכשיו הוא סומך על שולחנם וחשיב כאחד מבני הבית ומועיל הדלקת בעה"ב עבורו, אבל כיון שהוא רק באקראי חסר ההיכר בגוף הנרות עבורו. ולכן בעי להשתתף דאז יש לו שותפות בשמן ובמציאות דולק נר שהוא גם שלו. משא"כ בחלוקים בעיסתם שאין נטפלים כלל להדדי לכן אין שום צד שתהא נחשב לאחד מבני הבית, ולכן אף אם ישתתף בשמן חסר תנאי הראשון דאין הדלקת האחד יכולה להתיחס גם לשני דזה אפשר רק בבני הבית דחשיבי כחד. משא"כ בזה שהוא כבעה"ב בפני עצמו. עכת"ד.

והרי נראה מדבריו דבעצם הטילו חיוב של ב' נרות על בית אחד משום דכיון שהמצוה שיהיה הנר דלוק בפתח ביתו לכן הצריכו להטילו על הבית. אבל גם רצו לחייב כל אחד ואחד בהמצוה. ולכן הצריכו לעשות מצוה כזו דיש לו פרטים של מצות שהם על הגוף ופרטים של מצות שהם על הבית.

ג) בקובץ זרע יעקב (מא, עמ' שיד) כתב הטעם מה שהוסיפו חז"ל גם חובת הגוף אע"פ שעיקר התכלית היה להדליק בבתים לפרסם הנס. וכתב די"ל דחשו חז"ל דמשום איזה סיבה יסמכו הבני הבית זה על זה כיון דרק יש חוב של חובת הבית כמצות מזוזה, ולבסוף לא ידליק שום אחד. ולכן לחזק את הדבר הוסיפו חז"ל שיש בזה גם חובת הגוף על כל אחד ואחד להדליק. עכת"ד. הרי דמטעם זה יש צירוף של חובת הבית וחובת הגוף, אבל לכאורה העצם יסוד הוא דיש כאן חובה על הבית לפרסם הנס וזהו עיקרו של המצוה.

ד) ועוד מצאינו בערוך השלחן (תרעא:יז) שכתב וז"ל "דהנה כבר הקשה אחד מהגדולים מה נשתנה מצות נר חנוכה מכל המצות, דכל המצות על

כל אחד מישראל לעשות המצוה, ובנר חנוכה הוי רק על הבעל הבית לבדו (פנ"י שם, ונשאר בצריך עיון). אמנם באמת אתי שפיר. דהנה מצינו דאתרוג חייב כל אחד ליטול בידו הארבעה מינים, ושופר אחד תוקע וכולם שומעים. משום דבאתרוג המצוה היא הנטילה, והשופר המצוה השמיעה. אך אי אפשר לשמיעה בלי תקיעה, ולכן אחד תוקע וכולם שומעים. וכן בקריאת המגילה אחד קורא וכולם שומעים. והכא גבי חנוכה המצוה היא הראייה לראות הנרות כשדולקין, וזהו הפירסומי ניסא. ולכן תקנו ברכה להרואה, כדאיתא בגמרא שם. אך אי אפשר לראייה בלי הדלקה, לכן תקנו שהבעל הבית מדליק, וכל בני ביתו רואים. ומכל מקום לא דמי לגמרי לשופר ומגילה. דבשופר אין המצוה רק השמיעה, כמו שמברכין "לשמוע קול שופר". ובמגילה שומע כעונה. אבל בנר חנוכה עיקרא דמצוה הוי ההדלקה, כמו שמברכין "להדליק נר חנוכה". אלא שגם הראייה מצוה, ולכן הרואה מברך "שעשה נסים", כמו שכתבתי בסימן תרעו". עכ"ל הערה"ש.

ולכאורה רוצה לומר דהא דיש כלל של "נר איש וביתו" דיוצאין בני ביתו בהדלקת הבעה"ב ממילא, היא משום שיסוד המצוה היא הראייה שבזה יש פרסוני ניסא. ומטעם זה תקנו להדליק כדי שיהיה אפשר לראות את הנרות. אבל כיון שביסוד המצוה הוא משום ראייה, חייבו רק לאחד של המשפחה להדליק בעבור כולם, כיון שכולם רואין את הנרות. והנה לא נתבאר בדבריו מה שחייבוהו להדליק דוקא בביתו ולא בשאר מקומות במשפחתו, דמצינו שרק בהדלקה בבית כולם יוצאין בו. וצ"ל דזהו הגדר של המצוה כיון שהטילו את החיוב על בעה"ב (אחד מבני ביתו) לכן תקנו להיות על הבית שהבית הוא מקום של המשפחה.

מהו עיקר הגדר, חובת הגוף או חובת הבית

ועדיין אינו ברור איזה מהם הוא עיקר למעשה. דאה"נ שיש צירוף של חובת הגוף וחובת הבית, אבל יש כמה נפקא מינות איזה מהם הוא עיקר למעשה. דאע"פ "שעשאוה כאילו הוא חובת הבית" (לשון הפנ"י), י"ל דהפירוש בזה הוא דדי בנר איש וביתו ומקום הדלקתו הוא בביתו, אבל שורש החיוב הוא מדין חובת הגוף (כן נקט הגרי"ש אלישיב) ומדוייק בפנ"י שם שכתב "כאילו הוא חובת הבית" ומשמע דבאמת הוא חובת הגוף. לאידך גיסא יש לומר דהעיקר הוא חובת הבית אע"פ דשורש הדין הוא חובת הגברא. ואפשר דגם החכם צבי ודעימיה מודים לזה רק דס"ל דכיון שהטילו אותו כחובת הבית לכן לכל הדינים הוא כחובת הבית ולאו כחובת הגוף. וכן ראיתי שנקטו כן בדברי הפנ"י בכמה ספרים. ולע"ד יש כמה מקומות שאפשר דיסוד המחלוקת

תלוי בדבר זה. והרי כאן כמה ראשי פרקים:

א) דנחלקו הפוסקים אם יוצאים בהדלקת ביתם אם זמן הדלקת ביתם הוא אחר זמן הדלקה במקום שהוא דר עכשיו. והסברות תלויות בשאלה זו, האם עיקר חיוב הוא משום חובת הבית ולכן הולכים אחר מקום הבית, או חובת הגוף הוא ולכן הולכים אחר מקום של כל אדם בפנ"ע.

ב) לגבי השתתפות בב' בעלי בתים דאפשר שהמחלוקת תלוי בזה. די"ל דס"ל למקילין דעיקר חובת הדלקה הוא חובת הגוף ולגבי חובה זו אכן יכולין להפטר עם הדלקת אחרים דיהא נחשב כהדלקתו. ורק משום חובת הבית יש לדון להחמיר כיון שיש לכל אחד חובה להראות לרה"ר שהדליקו בבית, וזה יתכן ע"י השתתפות עם בעה"ב אבל לאו בב' בעלי בתים.

ג) וכן אפשר שזהו נקודת המחלוקת בין תרוה"ד לב"י אם יכול לכוון שלא לצאת בהדלקת ביתו. דאם נאמר דהוא כחובת הבית מסתבר דאינו יכול לכווין שלא לצאת דממילא נגרר אחר ביתו. אבל אם נאמר דבעיקר הוא חובת הגוף, יכול כל אדם לנתק עצמו מביתו ולהדליק בפנ"ע.

ד) יש שרצו לתלות מחלוקת האחרונים בענין הוספת שמן בהשתתפות של אורח, על פי חקירה זו.

הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א
מח"ס גם אני אודך ועו"ס

כמה בני אדם שמדליקים זה אצל זה האם סגי בשמש אחד לכולם

וצריך נר אחר להשתמש לאורו (שו"ע או"ח סימן תרע"א סעיף ה'). כתב הבאר היטב (תרע"ג, ה') שאפילו אם רבים מדליקים, צריך להניח כל אחד ואחד שמש, ומקורו מתשובת הרמ"א (סימן פ"א), ושם כתב דמנהגנו שכל אחד מבני הבית מדליק במקום מיוחד, א"כ כל מקום צריך שמש לנרותיו, ופוק חזי מאי עמא דבר, שבכל מקום שמש שלו עומד עליו ומשמשו, עכ"ד.

והעיר על זה הרה"ג רבי פנחס זעליג בלויא שליט"א דיתכן לומר כי הרמ"א לשיטתו (לעיל בסעיף ב') שכל אחד מבני הבית מדליק ויתן נרותיו במקום מיוחד, כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקים. ושלפי זה יש להסתפק דשמא זה רק כשכל אחד מניח בפתח מיוחד, אז זקוק כל אחד לשמש מיוחד, אבל אם כמה בני בית מניחים נרותיהם בחלון או דלת אחת, זה למעלה מזה [באופן שניכר שאלה הם נרות חלוקים לכל אחד בנפרד], שמא די לכל דלת או חלון בשמש אחד. שאם מישהו ישתמש לאור נרות חנוכה ישתמש לאור השמש. וכמו שנר השמש אינו בטל ברוב נרות דחנוכה, כן שמש אחד לא יתבטל לכמה מנורות העומדות קרובות זו לזו.

ואולם הגר"י ליברמן זצ"ל השיב לו (שו"ת משנת יוסף חי"א סימן קי"ג): הנה אם היה תפקיד השמש רק להיכר לא להשתמש לאור נ"ח, או כדי שישתמשו לאורו ולא לאור נ"ח, היית צודק, דדי בנר אחד גם לכמה מנורות. אבל כיון שכן תיקנו לנו רבותינו להדליק שמש אצל נ"ח, א"כ נעשה זה למנהג ישראל, שלכל מנורה מוסיפים נר שמש. ויש בנרות חנוכה גם רמזים עמוקים, כמו שהביא בספר בני יששכר (חודש כסלו טבת מאמר ב') מהקדמונים ענין ל"ו נרות דחנוכה [בסך הכל כל הימים], וידוע הרמז "שרפים עומדים ממעל לו" שהשרפים, השמשים, עומדים יותר גבוה ע"ג ל"ו נרות דחנוכה (כבשו"ע תרע"ג, א' ומ"ב סק"כ).

וגם בפשוטן של דברים לא חילקו בתקנה זו, בין מנורות מפוזרות לבין מכונסות. שאם לא כן למה צריך היום בכלל שמש, הרי אור האלקטרי

(חשמל) דולק בבית וברחוב וממנו משתמשים ולא מנרות חנוכה, אלא ודאי תקנה ראשונה נשארה במקומה.

וכדקיי"ל שאפילו יש נר על השלחן להאיר, יניח שמש לנרות חנוכה (מ"ב תרע"ג, סקי"ז).

מה עדיף יותר הנחה למטה משלשה טפחים או למעלה מעשרה

[א] מניחו למעלה מג' טפחים, ומצוה להניחו למטה מי טפחים, ואם הניחו למעלה מי' טפחים יצא ע"כ. ובמשנ"ב שם (ס"ק כו) כתב שבדיעבד אם הניחו למטה מג' טפחים יצא.

וכתב אחי הרה"ג רבי אליעזר הכהן רבינוביץ שליט"א שיש להסתפק הי מיניהו עדיף, והיינו למטה משלשה טפחים או למעלה מעשרה, דהיינו וכן משכח"ל נפק"מ במי שמניח הנ"ח בחלון, ולפי המבואר במשנ"ב (שם ס"ק כ"ז) דאע"ג דמותר להדליק כשגבוה למעלה מעשרה, מ"מ אם יש לו חלון אחר שהוא פחות מעשרה יניחם שם, וא"כ אם יש לו ב' חלונות שאחד גבוה ב' טפחים, ואחד גבוה אחד עשר טפחים באיזה מהם יניח.

ולכאורה היה נראה לומר בפשטות דדינא דעשרה עדיף טפי, דהוא מדינא דגמ' (שבת כ"ב) [ואע"ג שבגמ' דחו זה מ"מ כבר כתב הרשב"א דלא שבקינן מאי דפשיטא להו לרבא ולרבינא, משום מאי דדחינן בגמ', הובא בב"י ובביאור הגר"א], ואילו זה הדין שיהא למעלה מג' טפחים מקורו רק מדברי הטור בשם המהר"ם מרוטנבורג.

אמנם מלשון המחבר בשו"ע (שם) משמע איפכא שלגבי ג' טפחים כתב שמניחו למעלה מג' טפחים [ואפילו לא הזכיר דינו בדיעבד, ועיין במשנ"ב שכתב בשם הפר"ח שכשר] ולגבי למעלה מעשרה כתב רק דמצוה להניחו בתוך עשרה, ואם לא הניחו כשר.

ואפשר דמה שכתבו המחבר בלשון הזה, היינו משום דהרי"ף והרמב"ם לא הזכירו כלל שצריך להניח בתוך עשרה, ונראה דפסקו כדחיית הגמרא, [וכמו שהובא בבית יוסף], אמנם הך דינא דלמעלה מג', גם לא הביאו הרי"ף והרמב"ם, דהרי לא נזכר כלל בגמרא, ודו"ק.

וגם מצד הסברא נראה כן, דבלמעלה מג' הטעם שאז אין ניכר כלל שהבעה"ב הניחו, ובלמטה מעשרה הטעם שאז הוי פרסום הנס טפי, כמבואר במשנ"ב (שם ס"ק כ"ו, כ"ז) וצ"ע (עכתו"ד).

[ב] ושוב שאלתי שאלה הנ"ל לכמה וכמה מגדולי ההוראה, והבאתי את תשובותיהם בהרחבה בספרי גם אני אודך על עניני חנוכה, והגר"ח קניבסקי

זצ״ל השיב לי: שידליק איפה שיהא ניכר יותר.

ונעתיק כאן את מסקנת תשובתו של בעל הדברי בניהו שליט״א בתשובתו אלי (שו״ת דברי בניהו ח״ח סימן כ״ז), וז״ל: א. באופן שיש לאדם ב׳ ברירות, או להניח את החנוכיה פחות מג׳ טפחים, או למעלה מי׳ טפחים, יש להעדיף להניחה למעלה מי׳ טפחים, וכמבואר לעיל.

ב. ויש לילך בשיעורים הללו לפי מקום הלהב וכמבואר באחרונים. וע״פ הסוד יש להניחה את החנוכיה שיהא מקום הלהב בין ז׳ טפחים לי׳ טפחים, ויש למקום זה עדיפות על מג׳ עד ו׳ טפחים וכמבואר במחזיק ברכה ע״פ הטור ברקת וספר שומר אמונים ועוד.

ג. אם יש לו חנוכיה גדולה, יניח טס ע״ג הקרקע, ויניח את החנוכיה עליו, כך שמקום השלהבת יהא בין ז׳ טפחים לי׳ טפחים. ועיין עוד שו״ת להורות נתן ח״ד (סימן ס״ג).

מה עדיף יותר להדליק בצד שמאל או למטה מעשרה

[א] והנה כעין זה יש לחקור במי שאין לו מקום להניח נ״ח שלו משמאל מתחת לעשרה טפחים, אם יניחו משמאל למעלה לעשרה טפחים או יניחו למטה מעשרה מצד ימין.

והגר״י שוורץ שליט״א (מח״ס אמונת ישראל) כתב דלכאורה נראה לפמש״כ הרא״ש (שבת פ״ב סימן ה׳) בטעם דמדליקין למטה מעשרה, דאז איכא יותר פירסומי ניסא, דמה שמדליקין להאיר אין דרך להניח כ״כ למטה, אלא מניחים יותר בגובה,וא״כ הוא דין בגוף המצוה דהדלקת הנרות, משא״כ הא שיהא מסובב במצות הוא ענין שאינו בגוף ההדלקה.

אולם הרי ברמב״ם השמיט הא דנ״ח מצוה להניחו למטה מי׳, וכן הרי״ף השמיטו, ובמאמר מרדכי (סימן תרע״א סק״ח) כתב כן בדעת הכל בו שכתב דאם הדליקו למטה מי׳ יצא, ע״ש שכ״מ בארחות חיים, ובפשטות משום דהגמרא דוחה הראיה עיין שבת (כ״א ע״ב) תנן התם גץ היוצא מתחת הפטיש, ויצא והזיק חייב, גמל שטעון פשתן, והוא עובר ברשות הרבים, ונכנסה פשתנו לתוך החנות, ודלקה בנרו של חנוני, והדליק את הבירה, בעל הגמל חייב, הניח חנוני את נרו מבחוץ, חנוני חייב, רבי יהודה אומר בנר חנוכה פטור, אמר רבינא (משום דרבה) זאת אומרת נר חנוכה מצוה להניחה בתוך עשרה, דאי ס״ד למעלה מעשרה, לימא ליה היה לך להניח למעלה מגמל ורוכבו, ודילמא אי מיטרחא ליה טובא אתי לאימנועי ממצוה: ע״כ, ועיין בב״י (סימן תרע״א), ואילו דין זה שיהא מסובב במצוות הביא הרמב״ם והרי״ף,

וא"כ י"ל דיש סברא שיצא יד"ח כל הפוסקים.

וביותר י"ל עיין שע"ת דבא"ר הביא מסדר היום שמצותה למעלה מעשרה טפחים עד י"ח טפחים שכן גובה של מנורה י"ח טפחים, ובא"ר תמה עליו דמנ"ל דלמטה מעשרה לא ובמח"ב כתב כיון שהרי"ף והרמב"ם השמיטו להניחו למטה מסתמא דין חנוכה כסוכה וכמבוי, וכ"כ הרמ"ע בספר אלפסי זוטא ע"ש.

וראיתי במקור חיים להחוות יאיר שכתב: אדוני אבי הגאון ז"ל היה מדליקן למעלה מי"ט, ואמר דהוי טפי דוגמא לנס הנעשה במנורה, וא"כ י"ל דבנידון דידן דאיכא עוד טעם שהובא בכל הפוסקים כדי שיהיה מסובב במצוות, חזי לאצטרופי שידליק למעלה מי' כשיטות אלו, ולשיטות אלו אדרבה כשמדליקו למעלה מי', הוי יותר פירסומי ניסא, דהוי דומיא דמנורה.

[ב] ובקובץ אוצרות ירושלים (ח"ז) כתב הגאון ר' רפאל רייכמן שליט"א דלדברי המחבר אין מקום להסתפק בזה, דאע"פ שהרבה ראשונים פסקו כמימרא דרבינא משמיה דרבא בשבת (דף כ"א ע"ב) ובב"ק (דף ס"ב ע"ב) דמצוה להניחה בתוך עשרה, הרי דעת הרי"ף והרמב"ם דלא קיי"ל הכי וידוע כללא דהב"י שכתב בהקדמה לספרו לפסוק עפ"ד הרי"ף והרמב"ם והרא"ש, שבמקום ששנים מהם מסכימים לדעת אחת, נפסוק הלכה כמותם, ולכאורה היה לו לפסוק כוותייהו, ודלא כמש"כ בשו"ע, אלא שבב"י מבואר טעמו בזה דעל מה שפסק הטור דמצוה להניחה למטה מעשרה טפחים, הביא דכ"כ הר"ן בשם הר"ח הרבינו יונה הרשב"א הרא"ש הסמ"ג והסמ"ק, ושוב הביא דברי הרי"ף והרמב"ם שחולקים, ומסיק, ומכל מקום לענין מעשה נראה שצריך להניחה בתוך עשרה, כיון דלהנך רבוותא מצותה בתוך עשרה, ולהרי"ף והרמב"ם מצותה בין בתוך עשרה בין למעלה מעשרה, הילכך למיעבד כמצותה אליבא דכולי עלמא עדיף, דהיינו בתוך עשרה. ע"כ. ולפ"ז בנידון דידן דהאפשרות של תוך עשרה היא רק מצד ימין, הרי אליבא דהרי"ף והרמב"ם בודאי חייב להניחה משמאל הפתח, וא"כ לפי כללא דהב"י כן צריך למיעבד.

אמנם כ"ז לדעת המחבר, אבל לדידן דלית לן הך כללא דנקיט המחבר, אכתי יש מקום להסתפק בזה, ברם לכאורה יש להביא קצת ראיה מדברי המחבר עצמו, דאפילו לדידן יש להעדיף דין שמאל על דין למטה מי' טפחים, דאי נימא דדינא דלמטה מי"ט עדיפא, לא היה למחבר לסתומי דמצוה להניחה למטה מי' טפחים, כאילו דהוי

הלכה פסוקה, והיה לו לכתוב בלשון נכון, וכדומה, דהרי יש נפק״מ לדינא בזה כמו נידון דידן, ומשמע לכאורה דבכל אופן לא אלימא הך דינא דלמטה מעשרה לדחויי דינים אחרים, וכגון הדין של צד שמאל. (עכ״ד).

האם יש ענין להניח דוקא למעלה מז׳ טפחים

בספר טור ברקת לרבינו חיים הכהן זצ״ל מארם צובה תלמיד מהרח״ו זיע״א (סימן תרע״א אות ז׳), כתב לחדש, דנר חנוכה המצוה שלו הוא להיות למעלה קצת מז׳ טפחים. והביאו להלכה רבינו החיד״א זי״ל בספר מחזיק ברכה (שם אות ג׳), וכתב על דבריו ויש מי שהקשה על זה מספר הכוונות לרבינו האר״י זצ״ל, והרב החסיד מהר״י אירגאז זלה״ה בספר שומר אמונים בקונטרס התשובות שבסופו (סימן ה׳), העלה דהעושה כדברי הרב טור ברקת שפיר עבד, ויש לו מקום בכתבי האר״י זצ״ל על מה לסמוך, ע״ש באורך עכ״ל. והביאו בשערי תשובה (שם אות ח׳), וכ״כ להלכה הגאון רבי חיים פאלג׳י זצוק״ל בספרו מועד לכל חי (סימן כ״ז אות ל״ד), והבן איש חי פרשת וישב בהלכות חנוכה (אות ה׳), וז״ל, וע״פ הסוד טוב להניחה מעט למעלה משבעה.

ואולם בכף החיים (אות מ״ו) כתב על זה וז״ל: אבל לפי דברי האר״י הנזכר משמע דלא יש מצוה וטוב למעלה מג׳, והגם דהרב שומר אמונים וכו׳ העלה דהעושה כדברי הרב טור ברקת שפיר עבד, ויש לו מקום בכתבי האר״י ז״ל על מה לסמוך, יעו״ש וכו׳, מ״מ לא כתב אלא יש לו לסמוך, אבל לא כתב דיש מצוה בזה יותר מג׳, ודו״ק, (עכ״ל).

וכוונתו בזה למה שמובא בשם האר״י זיע״א בפרי עץ חיים (פרק ד׳), וז״ל: והנה בחנוכה זו היה כוונת ההדלקה, שיכוין האדם כשמוריד ידו להדליק, כי היא למעלה מג׳ טפחים, שהוא כנגד נה״י, שהם ג׳ טפחים, ולמטה מי׳ טפחים, שאינו עולה עד הראש, ואנו ממשיכין לה אור מן הראש. לכן אם הניח אותה בתוך י׳ יצא, כי כל זה נקרא מקומה, כיון שהיא נוטלת אור מן כל י׳, אבל למעלה מי׳ אין להניח.

וראה בשו״ת מחקרי ארץ (ח״א סימן פ״ד) שכתב תשובה ארוכה בענין זה כלפי גובה מקום הדלקת נרות חנוכה עפ״י סוד.

הגאון רבי דן שכטר שליט"א
מח"ס לחיות בהלכה ושא"ס

מקום הנחת השמש בנרות חנוכה

לכבוד הרה"ג ר' יוסף דוב ספטימוס שליט"א שלו' וברכה
יישר כח על ספריו הנפלאים אשר יש לי מהם תועלת מרובה.

בספר נר חנוכה (ה' כ"ב) כתוב שיש להניח השמש רחוק קצת או גבוה קצת משאר נרות מצוה, כדי שיהיה ניכר כמה נרות מדליקין באותו יום.

וצריך עיון למה כתב כן בסתמא, שהרי אין זה פשוט כלל שלא צריך להניח השמש גם גבוה קצת וגם רחוק קצת משאר נרות מצוה (אם לא שמניחו למעלה מכל הנרות), היות ויש כאן שתי הלכות שונות.

א) ההלכה הראשונה היא מה שכתוב בבית יוסף (א"ח תרע"ג א') בשם רבנו ירוחם כשמניח נר אחר להשתמש לאורו, מניחו בפני עצמו (מובדל משאר הנרות), שאם לא כן יאמרו על כולם שלצורכו הדליקם, וכן כתב במחבר (א"ח תרע"ג א') שנוהגים להדליק נר נוסף, ויש להניחו רחוק קצת משאר הנרות, וכתוב בשער הציון (תרע"ג ט"ו) בשם רבנו ירוחם דהטעם הוא כדי שאם יבוא להשתמש, יהיה היכר שמשתמש לאורו בלבד.

ובלבוש (תרע"ג ב') מביא את הטעם שכתב רבנו ירוחם, ומוסיף עוד טעם והוא להיכר שאינו מן המנין הצריך לאותה לילה, וכן כתב המשנה ברורה (תרע"ג ט"ז) בשם הלבוש דהטעם הוא כדי שיהיה היכר כמה נרות מדליק באותו יום, ולא יחשבוהו עמהם.

ב) ההלכה השניה היא מה שכתוב בבית יוסף (א"ח תרע"ג א') בשם המרדכי שנוהגים לעשות השמש גדול יותר משאר הנרות, כדי שאם יבוא להשתמש, ישתמש בנר השמש, וכן כתב הרמ"א (א"ח תרע"ג א') שיש לעשות השמש ארוך יותר משאר הנרות, כדי שאם יבוא להשתמש, ישתמש בנר השמש, וכתוב במשנה ברורה (תרע"ג כ') רוצה לומר דכיון שהוא גדול יותר, עיקר תשמישו הוא ממנו, והמשנה ברורה כתב עוד, דהוא הדין אם מניח השמש גבוה קצת משאר הנרות, שפיר דמי.

ובלבוש (תרע"ג ב') כתב טעם אחר והוא כדי שידלק כל זמן שאחד מן הנרות דולק, וישתמש לאורו ע"כ, ולכן לדעתו לא יועיל להניחו גבוה קצת משאר הנרות, אם אינו גדול יותר משאר הנרות.

ג) הב״ח (תרע״ג ד׳) הביא רק את הטעם של ההלכה השניה, אבל הוא לא הזכיר כלל את הטעמים של ההלכה הראשונה (ובענין דעת הצידה לדרך שהביא, עיין ערוך השלחן תרע״ג י״א, ובענין דעת הרש״י והר״ן שהביא, עיין ביאור הגר״א רס״ד א׳ ד״ה וי״א), ולכן לדעתו מספיק רק להניח השמש גבוה קצת משאר הנרות (עיין אליה רבה תרע״ג י׳, והביאו הכף החיים תרע״ג מ״ה).

אבל לדעת המחבר, רמ״א, לבוש, והמשנה ברורה, אמנם לא מספיק רק להניח השמש רחוק קצת, כיון שצריך גם להניחו גבוה קצת, אבל צריך עיון אם מספיק רק להניחו גבוה קצת (ולדעת הלבוש לעשותו גדול יותר) או דצריך שניהם, והספק הוא האם במה שהשמש גבוה קצת ממילא הוא גם רחוק קצת.

בלבוש (תרע״ג ב׳) כתוב להדיא שזה לא מספיק וצריך שניהם.

וכן משמע מהאליה זוטא (תרע״ג ו׳) שכתב דאפילו אם מניח השמש רחוק משאר הנרות, מכל מקום צריך גם שיהיה גדול יותר משאר הנרות, וכן משמע דעת הרמ״א ודלא כב״ח ע״כ.

וכן משמע מהשונה הלכות (תרע״ג ב׳) שכתב דיש להניח השמש רחוק קצת משאר הנרות, כדי שיהיה היכר כמה נרות מדליק, וגם יעשהו ארוך יותר משאר הנרות, כדי שאם יבוא להשתמש, אז עיקר תשמישו הוא ממנו ע״כ.

אמנם יש לציין שבקיצור שו״ע (קל״ט י״ד) כתוב שיש להניח השמש גבוה קצת משאר הנרות, כדי שיהיה ניכר שאינו ממנין הנרות ע״כ, ואם כן משמע דמספיק רק להניחו גבוה קצת, וכן כתב הערוך השלחן (תרע״ג י״ב).

ד) כתוב ברמ״א (א״ח תרע״ג א׳) שבמדינות אלו לא נוהגים להדליק נר נוסף, אלא נוהגים להניח אצל הנרות את השמש שמדליק בו הנרות, וזה עדיף טפי ע״כ.

והטעם שזה עדיף טפי הוא כיון שבזה מוכח להדיא לבני הבית, שאינו ממנין הנרות (פמ״ג) (משנה ברורה תרע״ג י״ט), מה שאין כן אם מדליק נר נוסף, אין כל כך היכר להדיא שאינו ממנין הנרות, אע״פ שהוא רחוק קצת (לבושי שרד על מגן אברהם תרע״ג ו׳), דכשמדליק נר נוסף אין יודעים בני הבית כמה נרות הם של מצוה, וכן העוברים בחוץ, מה שאין כן אם מניח השמש, יודעים על כל פנים בני הבית [שהשמש אינו אחת מנרות חנוכה], ולגבי העוברים בחוץ, השמש ארוך יותר [ולכן ניכר עליו שהוא השמש שמדליק בו, ולא אחת מנרות חנוכה] (פמ״ג א״א תרע״ג ו׳).

ושאלו את הגר״ח קניבסקי זצ״ל למה כתב בשונה הלכות דצריך שניהם (גם להניח השמש גבוה קצת וגם

להניחו רחוק קצת), הרי מהפמ"ג הנ"ל משמע שאם עושה השמש ארוך יותר, אינו צריך גם להניחו רחוק קצת, והוא ענה דכך משמע מהדרכי משה הארוך שצריך שניהם, והוסיף דמהפמ"ג אין שום ראיה, כיון שהוא רק דן אם צריך להקפיד להניח השמש עצמו או שאפשר גם להניח נר אחר (שונה הלכות הוצאת אליבא דהלכתא שיח הלכות תרע"ג ב').

בדרכי משה הארוך (תרע"ג ב') מביא שכתוב במרדכי דנהגו לעשות השמש ארוך יותר משאר הנרות, כדי שאם יבוא להשתמש, ישתמש בנר השמש, ושכתוב ברבנו ירוחם כשמניח נר אחר להשתמש לאורו, מניחו בפני עצמו, כדי שלא יאמרו על כולם שלצורכו הדליקם [ומשמע דצריך שניהם, ולא מספיק רק לעשות השמש ארוך יותר], וכן כתב המהרי"ל שתחב השמש למעלה מכל הנרות ע"כ.

וצריך עיון למה הדרכי משה הארוך כתב "וכן כתב המהרי"ל" אחרי דברי רבנו ירוחם (וכן בדרכי משה תרע"ג ג'), דלכאורה היה לו לכתוב כן אחרי דברי המרדכי, ונראה לומר שזה מכיון שהמהרי"ל הניח השמש בפני עצמו וכדעת רבנו ירוחם, שהרי אם מניח השמש רק גבוה קצת משאר הנרות (וכדעת המרדכי) אין זה נחשב שמניחו בפני עצמו, היות וחלק מנר השמש נמצא בתוך הגובה של שאר הנרות (וכמו שאם מרחיק השמש לצד באופן שחלק ממנו עדיין נמצא בתוך הרוחב של שאר הנרות, דאין זה נחשב שמניחו בפני עצמו), אבל אם מניח השמש למעלה מכל הנרות זה נחשב שמניחו בפני עצמו, היות ואינו נמצא כלל בתוך הגובה של שאר הנרות (וכלשון הבית יוסף שיש להניחו מובדל משאר הנרות), ועל פי זה מובן למה כתב "וכן כתב המהרי"ל" אחרי דברי רבנו ירוחם.

וכן משמע קצת מהגהות מוהר"א אזולאי על הלבוש (תרע"ג א') שכתב נהגו לעשות השמש גדול יותר מהאחרים, ויש נוהגים להניחו למעלה מן הנרות, וסימן שרפים עומדים ממעל לו ע"כ.

ולכן אפילו אם יש להניח השמש גם גבוה קצת וגם רחוק קצת משאר הנרות, מכל מקום אם מניחו למעלה מכל הנרות, אינו צריך להניחו רחוק קצת, היות וזה עצמו נחשב שהניחו רחוק קצת.

ה) כתוב במשנה ברורה (תרע"ג כ') שיש להניח השמש גבוה קצת משאר הנרות, דכיון שהוא גבוה יותר, עיקר תשמישו הוא ממנו ע"כ, ובאליה רבה (תרע"ג י'), בלבושי שרד (על מגן אברהם תרע"ג ז') ובמחצית השקל (תרע"ג ז') כתוב שזה רק אם מדליק נרות חנוכה למטה מעשרה טפחים, אבל אם מדליק למעלה מעשרה טפחים, יניח השמש למטה קצת משאר הנרות ע"כ, אמנם בפמ"ג (א"א תרע"ג ז') כתוב

דכמדומה דהמנהג הוא שתמיד מניחים השמש גבוה יותר, גם אם מדליק למעלה מעשרה טפחים (והביאו הכף החיים תרע"ג מ"א, מ"ב).

והמחצית השקל מוסיף עוד שאם מניח השמש באופן שכאשר יבוא להשתמש יפגע בו תחילה, [אפילו אם מניחו באותו גובה של שאר הנרות] שפיר דמי ע"כ, אבל צריך עיון אם יש לפסוק כן, מאחר דהוא היחיד שכתב כן.

יש לציין שגם לדעת המחצית השקל, אם אפשר להגיע לנרות חנוכה מקדימה ומאחורה, לא יועיל להניח השמש באותו גובה של שאר הנרות, כיון שהוא התיר זאת רק אם בכל אופן שירצה לבוא להשתמש בנרות, יפגע בשמש תחילה.

ברכה שתזכו להמשיך להוציא ספרים לזכות בהם את הרבים.

הגאון רבי עקיבא יוסף לוי שליט"א
מח"ס עומק הפשט

מקום הדלקת נר חנוכה

פרסומי ניסא

מבואר בגמ' (שבת דף כא:), ונפסק בשו"ע (סימן תרעא סעיף ה-ו), ובמשנ"ב (ס"ק כא), נר חנוכה מניחו על פתח הסמוך לרשות הרבים מבחוץ משום פרסומי ניסא.

אם הבית פתוח לרשות הרבים, מניחו על פתח הבית. ואם יש חצר לפני הבית, העיקר כדעת תוס' (ד"ה מצוה) שמניחו על פתח החצר. ובשעת הדחק יש לסמוך על דעת רש"י, הר"ן והאור זרוע שמניחו על פתח הבית הפתוח לחצר (ביאור הלכה ד"ה פתח החצר).

אם היה דר בעלייה, שאין לו פתח פתוח לרשות הרבים, מניחו בחלון הסמוך לרשות הרבים. בשעת הסכנה שאינו רשאי לקיים המצוה, מניחו על שלחנו ודיו.

נר חנוכה יש להניחה למעלה מג' טפחים, ולמטה מעשרה טפחים. הניחה למעלה מעשרה טפחים יצא, אבל למעלה מעשרים אמה, לא יצא.

מחלוקת החזו"א והגרי"ז

עירובין: ידוע החידוש של החזו"א בספרו (חזו"א או"ח סימן סה ס"ק נב, וסימן צ ס"ק כג) לגבי עירוב, במה שאמרו שאין מבוי ניתר בלחי או קורה, אלא א"כ בתים וחצירות פתוחים לתוכו, דכיון שבזמנינו אין דין חצר, אין המבוי ניתר בלחי או קורה.

מזוזה: וכן כתב בספרו לגבי מזוזה (חזו"א יו"ד סימן קסח ס"ק ו), שמניח מימין הכניסה מהחצר לבית, ולא מימין היציאה מהבית לחצר. וייסד דבריו על המהרי"ל שהובא בדרכי משה (סימן רפו אות ד).

חנוכה: לפי דבריו אומרים תלמידי החזו"א בשמו (ארחות רבנו חלק ג עמוד ג מהדורה חדשה עמוד קכח, שונה הלכות סימן תרעא, דינים והנהגות) גם כלפי חנוכה, שבזמננו אין החצרות עשויות אלא לאויר ואין דינם כחצר, ולכן אין להדליק בפתח החצר, או בפתח חדר המדרגות, אלא צריך להדליק בחלון הבית הפונה לרשות הרבים. שכן דווקא חצרות של זמנם היה להם דין חצר, כי עמדו בעיקר לתשמיש הבית; לטחינה, אפייה, שטיחת פירות ושאר צרכים, ופעמים שהיו אוכלים וישנים שם.

לענין נר חנוכה נחלקו עליו, כפי שהעיד הג"ר רפאל סאלוויצ'יק זצ"ל

ששמע מאביו הגרי״ז (שבות יצחק חנוכה עמוד לא), והגרי״ש אלישיב זצ״ל (שבות יצחק חנוכה עמוד ז), שגם חצר שלנו ראויה להדלקת נר חנוכה, ויש להדליק בפתח החצר, או בפתח חדר המדרגות שמשמש את כלל דיירי הבניין, ולא ידליק בחלון הבית, כי העיקר תלוי במקום שמתפרסם הנס, ואין דין שיהא במקום ההדלקה תשמישין צנועים של דירה.

המחלוקת קוטבית, לדעת החזו״א אינו יוצא בפתח הבנין, וחייב להדליק בפתח הבית או בחלון. ולדעת הרב אלישיב אינו יוצא בחלון או בפתח הבית (פניני חנוכה עמוד מ״א, ס׳ חנוכה פרק יא הערה א), וחייב להדליק בפתח הבנין שמקום ההדלקה מעכב. כמו מי שמדליק בפנים על שולחנו שלא בשעת הסכנה, צריך לחזור ולהדליק, מפני שלא עשה כתקנת חז״ל, אותו הדין יש כאשר מדליק בחלון במקום שחייב להדליק בפתח החצר, אינו יוצא למרות שגם בחלון יש פרסומי ניסא.

בספר היכל הוראה (חלק ב מילי דהוראה הוראה קב) מביא בשם אביו הג״ר מאיר ברנדסדופר זצ״ל, אם מדליקים דיירים רבים בפתח הבניין כפי שמצוי בפתח פנימיה בישיבות הקדושות, אין יוצאים ידי חובת הדלקה, כשאינו ניכר מי הוא המדליק דאינו מקיים בזה הפרסומי ניסא.

בביאור מנהג החסידים להדליק בפנים אף בזמן הזה שאין בו משום סכנה, נאמרו בזה כמה טעמים, ראה ליקוטי מהרי״ח וסידור רבי אשר בשם האריז״ל, ושו״ת מנחת יצחק (חלק ו׳ סימן סו). ויש ספר מיוחד מאת הג״ר עמרם טיגרמן שליט״א על נושא זה, בשם ׳תכלה רגל מן השוק בזמננו׳, ובתוכו כתב קונטרס מיוחד לברר מנהג החסידים.

כניסה לחדר מדרגות

ומעיד הגר״ח קניבסקי זצ״ל בשם החזו״א (ארחות רבנו חלק ג עמוד יא) והג״ר ניסים קרליץ שליט״א (חוט שני חנוכה עמוד שו), שאין להדליק בפתח החצר, וגם לא בפתח הבניין בכניסה לחדר המדרגות, אלא ידליק בחלון הבית הפונה לרשות הרבים. ומוסיף בחוט שני שאם החלון מעל עשרים אמה מרשות הרבים, ידליק בפתח הבית שיהיה פרסום לעוברים בחדר המדרגות שדינו כרשות הרבים, וישאיר את דלת ביתו פתוחה, שיהיה פרסום לבני הבית. אך אם השכנים רואים את פתח הבית, ידליק בחלון אף שהוא למעלה מעשרים.

הסטייפלער זצ״ל נחלק על החזו״א (ארחות רבנו חלק ג עמוד ח אות כד, עמוד יא אות כח) שגם אם נניח שאין להדליק בפתח החצר, חדר מדרגות דינו כבית ועדיף מחצר, וידליק בפתח הבנין הפונה לרשות הרבים. כי בנר חנוכה העיקר שיודעים שמקום ההדלקה שייך לדירה זו, וחדר

מדרגות דינו כפרוזדור של דירה. [לשיטתו, אי אפשר להדליק בפתח הבית הנכנס לחדר מדרגות, כי הרי זה כמדליק באמצע הבית, שכן גם חדר המדרגות נחשב ביתו לעניין נרות חנוכה - א.ש.].

חלון מעל עשרים אמה, ויש בנינים ממול

הנוהג להדליק בחלון, וגבוה יותר מעשרים אמה מרשות הרבים (לשיעור הגר"ח נאה כ- 9.60 מטר, ולשיעור החזו"א כ-11.52 מטר. קומה ממוצעת בארץ ישראל כ-3 מטר), לדעת החיי אדם (כלל קנד אות טז) והמשנ"ב (סימן תרעא שעה"צ ס"ק מב) אם החלון למעלה מעשרים אמה יותר טוב להדליק בפתח ביתו. אולם לדעת הפמ"ג (תרעא משבצות זהב סוף ס"ק ה) עדיף להדליק בחלון, כי יש היכר קצת לבני רשות הרבים.

והורה הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הליכות שלמה פרק יד אות ה) לנהוג כדעת הפמ"ג. ומתחילה היה מורה להדליק בפתח הבית ולא בחלון למעלה מעשרים, כמבואר בארחות רבינו בשמו. אך כעבור כמה שנים חזר בו והורה להדליק בחלון למעלה מעשרים ולא בפתח הבית, וחזר בו כאשר הודפס מחדש דברי הריטב"א (שבת דף כא:) וז"ל ואם דר בעליה מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים. פירוש וסתמא קאמר, אף על פי שהיא גבוהה לבני רשות הרבים למעלה מעשרים אמה, דבדידיה משערינן כיון דלא איפשר אלא בהכי וכדאמרינן. והיינו מה שנאמר שלא יניח למעלה מכ' היינו אם לא מדליק בבית ואין היכר לבני ביתו. ואפשר לצרף גם את שיטת הראבי"ה הובא בטור (סימן תרעא) שאף למעלה מעשרים מותר להדליק.

ודעת הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (מעדני שלמה עמוד קח, הליכות שלמה פרק יד אות ד הגה ו) שידליק בפתח חדר המדרגות של הבנין, ואם יש שביל ידליק בתחילתו צמוד לרשות הרבים, ואם אחד כבר מדליק בפתח הבנין, ידליק בחלון ביתו הפונה לרשות הרבים. ויוצא ידי חובתו בחלון גם כאשר גבוה למעלה מעשרים אמה.

בנינים ממול: אם יש בנינים גבוהים ממול והשכנים רואים הנרות דרך החלון, לדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל (שבות יצחק פרק א אות ד), וכן הסתפק הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (הליכות שלמה פרק יד הערה 22, ומסכים עם הדין שידליק בחלון אך לא מחמת השכנים), והגר"נ קרליץ שליט"א (חוט שני פרק יט), אין מועיל מה שרואים הדיירים בבניין ממול, כיון שאין זה רשות הרבים. וביאר הגרב"ב ליבוביץ שליט"א שתקנת חז"ל היתה לעשות הדלקה של פרסומי ניסא לבני רשות הרבים, ושכנים ממול נחשב צירוף של הרבה יחידים, ואין זה 'רבים', ואמר חכם אחד שגדר רשות

הרבים הוא כמו מבוי בהלכות שבת (ד.ק.).

מאידך לדעת הגר״ש הלוי וואזנר זצ״ל (שבט הלוי חלק ד סימן סה) ידליק בחלון למעלה מעשרים אמה, ומועיל מה שיש שכנים ממול, להחשיב פרסומי ניסא, בצירוף שיטת הפמ״ג ועוד צירופים.

והעיר הרב אלישע חן, הן אמנם מתחילה היה דעת הגרי״ש אלישיב זצ״ל שאין מועיל שכנים ממול, אלא שבספר אשרי האיש חלק ג׳ פרק ל״ו הערה פ״ב הובא בשמו שיכול להדליק אם יש בתים מולו, וכן נכתב בשמו בדבר משולם חלק ג׳ דף רכ״ד, ועוד. והתבארה דעתו על ידי חתנו הג״ר עזריאל אויערבאך שליט״א (מנשים באהל דף קפד), שבתחילה סבר דלא מהני כי הם יחידים, אמנם לאחרונה הורה דשפיר מהני וחשיב פרסומי ניסא לשכנים שממול, והיינו שחזר בו וזוהי משנתו האחרונה.

בפתח הבנין: לדעת הגרי״ש אלישיב יש להדליק בפתח הבנין. וביאר הג״ר שמואל קמינצקי (הלכות חנוכה עמוד קכב) שכל מה שכתב הבית יוסף (סימן תרעא) שאם היה דר בעלייה אינו מדליק בכניסה לבית כי לא ניכר שזה שלו, שייך רק בבית ועליה שבעל העליה עובר דרך ביתו של בעה״ב ועיקר הכניסה שייכת לבעל הבית. אבל חדר מדרגות שייך לכל השכנים בשוה ולכן יכול להדליק בכניסה לחדר מדרגות. ועיין פסקי שמועות (עמוד נג) מה שכתב בשם הגרי״ש. ודעת הגרשז״א (הליכות שלמה פרק יד ד-ה) שידליק בפתח הבנין, ואם יש כבר דיירים שמדליקים בפתח הבנין ידליק בחלון, וזה על פי דברי הריטב״א שאם דר למעלה מעשרים, אין חסרון בגובהו מרשות הרבים.

בפתח הדירה: והנה בחוט שני (פרק יט) כתב שידליק בפתח ביתו הפונה לחדר המדרגות, והוסיף שישאיר פתוח את דלת ביתו בכדי שיהיה פרסומי ניסא גם לבני ביתו. ויתכן שהחזו״א לשיטתו בזה שחדר מדרגות אינו כחצר ולכן מועיל שיהא פרסומי ניסא בחדר מדרגות (ויש לדון, שהרי חדר מדרגות הוא רכוש פרטי של דיירי הבנין ואינו שייך לרבים, ומה עדיף זה משכנים בבנין ממול שלא מועיל כי זה רק הרבה יחידים).

ויש על זה מכתב מרתק שכתב הג״ר רפאל רייכמן שליט״א להג״ר חיים קרויזר שליט״א מתאריך יום א׳ זאת חנוכה תשמ״ו (קובץ חידושים והערות כסלו תשע״ח), ויסוד דבריו שההדלקה בחלון למעלה מעשרים היא הדלקה טובה, ועדיף טפי מפתח הבית שאינו טוב. ונחלק שם בתוקף על דעת ידידו הגר״ח קרויזר שהורה להדליק על פתח הבית. והסביר שם רבי רפאל, שלדעת הריטב״א עיקר ההדלקה הוא לעצמו במקום שדר בו, אלא יש דין שיראו את

זה ברשות הרבים. ולפי החולקים עיקר ההדלקה הוא כדי שיראה לרשות הרבים.

יחידות דיור

מצוי ביחידות דיור כאשר הם בקומה גבוהה מאוד, או במחסן מתחת האדמה, שאין להם חלון ולא פתח הפונה לרשות הרבים. ושמעתי מהג״ר יעקב פרידמן שליט״א (מבית שמש) שסדר הדרגות בזה; 1. כשיש חלון; אפילו למעלה מעשרים ידליק שם, וכדברי הריטב״א. 2 אם אין חלון; ידליק בפתח הבניין בכניסה לחדר מדרגות, שחדר מדרגות משמש כיום לצרכי הבית. 3. בשעת הדחק; אם עוברים ליד פתח הבית, ידליק בפתח הבית, ואם אין עוברים שם אנשים, חייב להדליק בפתח הבנין, ואם ידליק בבית לא יצא ידי חובתו.

ולדעת הג״ר צבי ובר שליט״א כאשר אין לו חלון הפונה לרשות הרבים, ידליק בפתח הבית מבפנים, כדי שיהיה פרסום לבני הבית. אולם לא ידליק ׳על שולחנו׳, שיראה שמדליק כדי להשתמש לאורה, אלא בפתח ביתו מבפנים. כמבואר ברמ״א (סימן תרעא סעיף ז) שהיום מדליקים בפתח הבית.

ומוכח כן בריטב״א (שבת דף כא:) בשם בעל התרומות שהדין בגמ׳ ׳דאי לא אדליק מדליק׳, שיכול להדליק רק עד אותו זמן, ומכאן ואילך עבר זמנו. זה רק בזמנם שהדליקו חוץ לפתח ואין היכר לבני רשות הרבים, אבל אנו שמדליקים בפנים יכול להדליק עד עמוד השחר. ומדבריו שמספיק היכר לבני הבית, נלמד לגבי יחידות דיור בלי חלון לרשות הרבים שידליק בפנים (המשנ״ב לא הביאו כי בזמנו לא הופיע הריטב״א על שבת).

מרתף: מבואר במשנ״ב (סימן תרעא ס״ק כו) דאין להדליק למטה מג׳, כיון דכל למטה מג׳ כאלו הניח בקרקע ואין ניכר שבעה״ב הניחו שם, ומ״מ בדיעבד יצא. בחוט שני (פרק יט) מסתפק במתגורר במרתף, ויש בו חלון והחלון סמוך לקרקע רשות הרבים תוך ג׳ טפחים לקרקע, וכולם מבינים שאדם מתגורר שם, האם ידליק שם, שהרי אינו דומה למה שנפסק בשו״ע שלא ידליק למטה מג׳, דכאן הרי יש לו חלון. אכן לדעת הגרי״ש והגרש״ז ידליק בפתח הבנין.

אין לו פתח או חלון הפונה לרה״ר, אלא רק חלון של בית הכסא, כתב בחוט שני (פרק יט) שלא ידליק בבית הכסא דאין זה כבוד המצוה, אלא ידליק בתוך ביתו. וראיה לכך מדברי הביאור הלכה (סימן תקפח ד״ה שמע), דהרי להלכה נוקטים שצריך כונה לצאת ידי המצוה שציוונו השם יתברך, זה גופא נחשב כדברי תורה ולא גרע מהרהור בדברי תורה שאסור להרהר במקומות המטונפים. וגם אינו כבוד למצוה לעשותה דרך בזיון. ונפק״מ לכאורה בין הטעמים בעומד מחוץ לבית הכסא

ומדליק עם נר ארוך, שאם זה מצד כוונה מותר, אך כיון דיש בזה גם חסרון של כבוד המצוה, אסור (ה.י.).

דינים העולים

מקום ההדלקה: עיקר מקום ההדלקה הוא על פתח הסמוך לרשות הרבים. היה דר בעליה לשיטת החזו"א כיום אין להדליק בפתח החצר או בפתח חדר המדרגות, ולכן מדליק או בפתח הבית או בחלון הפונה לרשות הרבים.

לשיטת הגרי"ז מדליק בפתח החצר או פתח חדר המדרגות. לדעת הסטייפלער אינו מדליק בפתח החצר אבל יכול להדליק בפתח חדר המדרגות.

קומות גבוהות: עשרים אמה - לשיעור הגר"ח נאה כ-9.60 מטר, ולשיעור החזו"א כ-11.52 מטר. קומה ממוצעת בארץ ישראל כ-3 מטר.

אם יש לו רק חלון מעל כ' אמה נחלקו הדעות, יש סוברים שידליק בחלון, ויש סוברים שידליק בפתח הבית וישאיר פתוח את הדלת. ואם אין פרסום כלל בחדר מדרגות ידליק בחלון. ויש סוברים שידליק בפתח חדר המדרגות. וכן נחלקו האם מועיל שכנים ממול או לא.

מתגורר במרתף: אם האפשרות היחידה שיש לו זה להדליק בחלון מתחת לג' טפחים, ידליק שם.

כבוד המצוה: אין להדליק בחלון בית הכסא הפונה לרשות הרבים משום כוונה למצוה, ומשום כבוד המצוה.

הגאון רבי משה צבי אריה הכהן טשעסיר שליט"א
מח"ס הליכות משה

ימי הלל והודאה

במס' שבת (כא:) אי' "מאי חנוכה דתנו רבנן בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון, שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד נעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה".

ברש"י פי' דמה שעשו ימים טובים בהלל ובהודאה ר"ל "לא שאסורין במלאכה, שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר על הניסים בהודאה". וברמב"ם ריש הלכות חנוכה (פ"ג ה"ג) כ' "ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור, שיהיו שמונת הימים האלו שתחילתן מלילי חמישה ועשרים בכסליו, ימי שמחה והלל; ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים, בכל לילה ולילה משמונת הלילות. וימים אלו, הן הנקראין חנוכה". מדברי הרמב"ם מבו' דיש לימי חנוכה דין יו"ט בעצם היום דומיא דפורים. אבל ברש"י שם משמע דאינו יו"ט רק שתקנו בימים אלו לומר הלל ועל הניסים. וצ"ב דא"כ מדוע אסור בהספד ובתענית.

בלבוש (סי' תרע' ס"ג) כ' "אין מספידין בהן שלא להסיח דעתם מהכנעת ועבודת ה' יתברך, שאין השכינה שורה אלא מתוך שמחת הלב". ומשמע דאע"פ דאינו יו"ט מ"מ אסור בהספד ותענית כדי שלא להסיח דעת מהכנעת ועבודת ה'. ולפ"ז מובן שיטת רש"י. אלא דלכאו' צ"ב במש"כ הלבוש שאין מתענין ומספידין "שלא להסיח דעתם מהכנעת ועבודת ה' יתברך", דמשמע דזהו עבודת ימי חנוכה. וגם צ"ב במה שהוסיף "ואין שכינה שורה אלא מתוך שמחת הלב".

הב"ח (סי' תרעא') העיר מ"ש חנוכה מפורים דבפורים תקנו יום משתה ושמחה ולא בחנוכה. וכ' דשאני גזירת פורים מגזירת חנוכה. דגזירת פורים בא מחמת שנהנו מסעודת אחשורוש ולכן נגזרה עליהם גזירה על גופיהם, ולכן עושין משתה ושמחה שעניני הגוף. משא"כ בחנוכה שנגזרה עליהם הגזירה מחמת שהתרשלו בעבודה, ולכן גזרו גזירות על נפשם, לכן אין בו דין משתה ושמחה שמעולם לא היה גזירה על הגוף. ובאמצע דבריו

כ׳ הב״ח ״ולפיכך לא קבעום אלא להלל ולהודות שהיא עבודת הלב״. וצ״ב מה הקשר בין הלל והודאה והלב. ועוד, האיך תקנו עבודה שבלב, איך כופין את הלב להרגיש בדבר.

במשנ״ב (סו״ס ריח׳) כ׳ דמי שנעשה לו נס, בכל שנה ושנה באותו יום ״יתבודד להודות להשי״ת ולשמוח ולספר חסדו״. ומבו׳ מדבריו דכדי להודות להקב״ה צריך להיות הודאה אמיתי מעומק הלב, ולכן בעי שיתבודד ויתבונן בהנס ובהודאה עליו. שע״י התבוננות אדם משריש בלבו הרגישים של הודאה.

ולפ״ז מובן מש״כ הב״ח דענין הודאה תלוי בלב. ומובן נמי מש״כ הלבוש שא״א להסיח דעת מזה, דבלי התבוננות אי אפשר לאדם להשריש בלבו הרגישי הודאה. וזהו מה שהוסיף שאין השכינה שורה אלא מתוך שמחת הלב. ופירש״י במס׳ סוטה (מ׳.) דמה שאומרים בסיום תפילת מודים דרבנן ״על שאנו מודים לך״ הכוונה היא ״על שנתת בלבנו להיות דבוקים בך ומודים לך״. וע״ע במס׳ סנהדרין (לט׳:) שפירש״י דמה דכתיב הודו לה׳ כי טוב וגו״ הכוונה היא ״כי טוב, משמע כי טוב בעיניו הודאה ושמחה״.

בימי חנוכה גומרים את ההלל בכל יום כדי להודות על הניסים שעשה הקב״ה לאבותינו. והנה צ״ב במה שבסוף אמירת הלל אומרים ״אנא ה׳ הושיעה נא והצליחה נא״, הרי ענינו של הלל הוא ענין שבח והודאה ולכאו׳ אין זה המקום לבקש בקשות. דהנה יסוד אמירת הלל הוא ענין של שבח והודאה. וצ״ב במה שאומרים ״אנא ה׳ הושיעה/ הצליחה נא״ באמצע אמירת השבח, לכאו׳ אין זה המקום לבקש בקשות. וכן צ״ב במה שבימים הנוראים מוסיפין ״אבינו מלכנו כבוש כעסיך וכו״ בברכת מודים, דלכאו׳ לא שייך להודאה אלא הוא בקשה.

הנה במשך חכמה כ׳ דמה שבפרשת ביכורים כתיב שם ה׳ יג׳ פעמים הוא רמז להיג׳ מידות הרחמים. ולכאו׳ ר״ל דע״י הודאה האדם מעורר היג׳ מידת הרחמים. וכן באמירת ״ברוך שאמר״ אומרים ״ברוך״ יג׳ פעמים. ובפסוקי דזימרא אומרים יג׳ מזמורים ובישתבח אנו אומרים יג׳ הילולים (זוהר הק׳). דע״י היג׳ מידות הרחמים אין אדם חוזר ריקם. והפתק שירד באמירת ברוך שאמר בא להורות ענין זה. והיינו משום שע״י היג׳ מזמורים ממעטין כח השטנ[א]. ולפי כל הנ״ל מובן מה דשייך הודאת לבקשה, אבל עדיין צ״ב מדוע מבקשין בקשות בתוך אמירת הלל.

א. ושמעתי מהרב שלמה זלמן דרוק שליט״א דעפ״ז מובן הא דאי׳ דהשח בין ברוך שאמר לישתבח חוזר ממלחמה. שאין לו מידת הרחמים.

בלידת יהודה כתיב "ותאמר הפעם אודה את ה' על כן קראה שמו יהודה, ותעמוד מלדת". אי' במדרש (ב"ר פ"עא') "לאה תפסה פלך הודיה ועמדו הימנה בעלי הודיה, יהודה "ויכר יהודה ויאמר צדקה ממני". דוד אמר "הודו לה' כי טוב". ובפשטות שאני ענין הודאה ביהודה שבגדר "מודה" כמו מודה במקצת משא"כ בדוד המלך דהוא ענין של הודאה.

ושמעתי מהרה"ג ר' דוד כהן שליט"א דהנה בי' הגר"י הוטנר זצ"ל[ב] שבאמת היינו-הך. שעל ידי זה שאדם נותן הודאה לחבירו מוכח שמכיר ומודה במה שעשה לו את הטובה הזה. ותחילת הכרת הטוב הוא שמודה שעשה עמך טובה. והוסיף הגרד"כ שליט"א דעפ"ז א"ש דברי המדרש, דלעולם ענין של הודאה ביהודה ובדוד חדא הוא.

ובאמת כבר מצינו ענין זה באבודרהם שמבאר דאע"פ שיכול ש"ץ להוציא מי שאינו בקי ע"י חזרת הש"ץ, מ"מ כשמגיע הש"ץ למודים כל אחד אומר לעצמו "שאין דרך העבד להודות לרבו ולומר לו אדוני אתה על ידי שליח. אלא כל אדם צריך לקבל בפיו עול מלכות שמים ואם יקבל עך ידי שליח אינה קבלה גמורה שיוכל להכחיש ולומר לא שלחתיו". ומבו' דעל ידי נתינת הודאה להקב"ה אדם מקבל על עצמו קבלת עול מלכות שמים. ועל פי זה מובן מה דתנן במס' ברכות (לג':) האומר מודים מודים משתקין אותו. ובגמ' אי' משום דמיחזי כשני רשויות. והיינו שע"י אמירת מודים מקבל עומ"ש.

ולפ"ז יש לבאר דיסוד אמירת הלל הוא ההכרה שהכל נעשית ע"י הקב"ה, ולכן מודים לו על הטבה שמקבלין ממנו. ונמצא דמה שאומרים בהלל "הודו לה' כי טוב" ו"אנא ה' הושיעה נא" חדא מילתא היא. שמכיר שנמצא בידי של הקב"ה ולכן נותן הודאה על העבר ומבקש על העתיד.

וענין זה מצינו בכמה מקומות. א) באמירת מודים מסיימין בבקשה "הטוב כי לא כלו רחמיך וכו". ב) באמירת נשמת דלאחר אמירת כל התשבחות אומרים "עד הנה עזבונו רחמיך וכו". ג) בברכת הגומל שלאחר שמברך "הגומל לחייבין כל טוב שגמלני כל טוב", ומברכין לו "מי שגמליך כל טוב הוא יגמלך כל טוב סלה". והיינו דכמו שהיכרת ע"י ההטבה שקיבל שנמצא ביד ה', כך "גמלך כל טוב סלה", לעולם תהי' לו הכרה זה. ובאמת מפורש במס' ברכות דתנן (פרק הרואה) "ונותן הודאה לשעבר, וצועק לעתיד לבא[ג]".

ב. עי' פחד יצחק לחנוכה מאמר ב'.

ג. עי' במה שהארכנו מאד בזה בפ' כי תבא.

אי' במס' סופרים שמברך ברכת להדליק נר של חנוכה. הנרות הללו..... על נסיך על נפלאתיך ועל ישועתיך. ואח"כ שעשה נסים ואח"כ שהחיינו. וצ"ב איך מפסיק באמירת "הנרות הללו" בין הברכות. ומבו' דס"ל דאין הברכות בגדר ברכת המצוות אלא הם ברכת השבח. ולכן מוסיפין שבח דהנרות הללו. ויש לבאר דההדלקה הוא לזכרו הנס שאירע לאבותינו, וע"כ שצריך לברך לפניה שתהי' ניכר על איזה נס מברך[ד]. ולפ"ז מובן מש"כ הרמב"ם דימי חנוכה הם ימי הלל והודאה ומדלקין בהם נרות. ומשמע דהנרות הוא ענין הודאה.

ברמב"ם כ' דמי שלא הדליק ואינו עתיד להדליק יברך כשרואה נר חנוכה. ובמ"מ מוסיף דאף כשמדליקין עבורו בביתו. וצ"ב דנמצא שכבר יצא מצותו, ומפני מה יברך כשרואה נרות חנוכה. אבל לפי מה שביארנו דיסוד מצות נרות חנוכה והברכות הוא ענין של הודאה, מובן מה שמברך כשרואה נר חנוכה, דהגם שנתקיים מצות הדלקה בעבורו מ"מ הרי צריך להודות להקב"ה. והודאה א"א לצאת מאחר (כמש"כ האבודרהם לענין מודים דרבנן) משום דהוא ענין של קבלת עומ"ש. ולכן מברך בשעת ראיה[ה].

ואפשר דזהו הכוונה במש"כ הרמב"ם דמצוות נר חנוכה הוא מצוה חביבה עד מאד. שעי"ז נותן שבח והודאה וענין של קבלת עול מלכות שמים. ואפשר דזהו כוונת הגמ' דאי' דבפורים אין קוראין את ההלל משום דקריאת המגילה הוא במקום הלל. וכפשוטו צ"ב. ויש לפרש דר"ל דבמגילת מצינו קיימו וקבלו שהוא קבלת עול מלכות שמים. ולכן א"צ לומר שוב הלל[ו].

בספר יסוד ושורש העבודה (שער המפקד פ"א) מביא בשם תיקוני זוהר החדש שהמועד חנוכה ופורים הם כמועד של ימי ראש השנה, עיי"ש. וכפשוטו טעון ביאור. אולם לפי מה שביארנו שיסוד ימי חנוכה הם ימי הודאה שהיא ימי קבלת עול מלכות שמים, א"ש. דהוא ימי מלכיות כמו ר"ה[ז].

ד. ע"ע במור וקציעה שכ' כעין סברא זה לישב מדוע מברכין על הדלקה בביהכ"נ.

ה. שו"ר במחצה"ש (סי' רעו' ס"ג) שמבאר בשם הב"ח דיש ב' חיובים. א) על ממונו וביתו. ב) על גופו דהיינו הודאה, עיי"ש.

ו. ע"ע בפי' המשנה לרמב"ם פ"ט דמס' ברכות שכ' "ואין מקום זה מתאים לדבר בו על הענין הזה, אלא שדרכי תמיד בכל מקום שיש איזה רמז בעניני אמונה אבאר משהו, כי חשוב אצלי להסביר יסוד מהיסודות יותר מכל דבר אחר שאני מלמד. ומבו' דענין אמונה ענין חביבה היא.

ז. ואי' שהיג' פרצות שעשו היונים היה לבטל כח "אחד" שבג' יג'. וכנגדם נצחו היג' חשמונאים.

הסבא מקלם זצוק"ל בספר חכמה ומוסר (מאמר ס') כ' לשון המבהיל, וז"ל אני וכיוצא בי בני גילי לא קיימנו מימינו מצות חנוכה עכ"ל. והדבר תמוה, איך כ' הסבא מקלם על עצמו לשון חמור כזה שלא קיים מצות נר חנוכה מימיו. והביאור הוא עפמש"כ שם בתחילת המאמר "והנה מה כל החרדה הזאת (פי' מה שהחמירו חז"ל כ"כ במצות נר חנוכה ופרסומי ניסא), הכל כאדם המצוה לחבירו דבר ואומר לו לעשות קשר לסימן שלא ישכח מה שמסר בידו. (פי' משל לאדם ששלח את חבית למרחקים לעשות לו איזה שליחות ובכדי שלא ישכח לקיים שליחותו קשר לו סימן לזכרון. וכ"ה ענין מצות נר חנוכה). והנה מסרו חכמים בידינו נפלאות השי"ת וגבורתו ואהבתו לעמו ונחלתו. וכן וחייבו לנו לעשות קשר לסימן להדליק נר חנוכה לזכור את הניסים שנעשו לנו בגלוי לעין כל למען נקבל עלינו עול מלכות שמים ברצון ובשמחה וכו', הרי זה ממש כקשר לזכור הדבר שמסרו לנו נמצא כי המברך נר חנוכה כפשוטו ואינו מתבונן צורת הדברים כנ"ל מה ישיב לשולחו דבר הרי זה כמו שבא השליח שנמסר בידו הסימן למזכרת מיד שולחו ויאמר לו עשיתי פקודתך ושמרתי היטב הקשר חומרו ולא צורתו מה פנים יש בו וכו'. והנה תהלה כי זכיתי להדליק כמה פעמים נר חנוכה ולא זכיתי לזכור הדבר שנמסר לנו להתבונן בגבורות ה' וחסדי ה' כי הוא כל יכול ורחום וחנון בלי תכלית עד שאתפעל מהנסים שנעשו אז לקבל עול מלכות שמים ברצון אוי ואבוי לאדם שעושה מעשיו כמעשה קוף בעלמא עכ"ל.

הנה באליה זוטא (סי' תרעו') כ' דיש רמז להג' ברכות שמברכים קודם הדלקת נר חנוכה בפסוק בפ' חקת דכתיב "עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הרואה אותו וחי". "עשה לך שרף. – להדליק נר חנוכה. "ושים אותו על נס" – שעשה נסים. "והיה כל הרואה אותו וחי" - שהחיינו. וצריך להבין, מה הכוונה ברמז זה.

ושמעתי[ח] מהגר"ח קויפמאן זצ"ל (בעמח"ס משחת שמן) דהנה בגמ' (ר"ה כט'.) "עשה לך שרף ושים אתו על נס והיה כל הנשוך וראה אתו וחי, וכי נחש ממית או נחש מחיה, אלא בזמן שישראל מסתכלין כלפי

וע"ע בצרור המאור בפ' ואתחנן בפ' ק"ש, ע"ע רש"י פ' שופטים (כ' א'-ב') שבזכות ק"ש מנצחין במלחמה, וע"פ סוטה מב', וע"ע ברבינו בחיי שם, וכעין מש"כ הנפש החיים (ש"ג פ"יג') לענין "אין עוד מלבדו". וכן א"ש מה שמדליקין כנגד מזוזה שענינה עול מלכות שמים, עי' בחינוך תכג' ותכב', וכן ציצית ואי' בשאילתות שעומד באמצע בציצית, וע"ע ברמב"ם סוף הל' מזוזה. וע"ע מש"כ בעניני פורים.

ח. בקול הלשון.

מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים היו מתרפאין, ואם לאו היו נימוקים". וזהו כל ענין של נס חנוכה ועבודת ימי החנוכה - כשאנו משעובדים להקב"ה נעשה לנו נס שלא כדרך הטבע. וכן מצינו במס' ר"ה שם לענין נצחון במלחמה. ולכן יש רמז להג' ברכות של הדלקת נ"ח בפסוק זה.

וראיתי בספר ירח למועדים (מאמר א') שמביא הרה"ג ר' ירוחם אלשין שליט"א מה שבי' המהר"ל בגור אריה בפ' ויגש לבאר מדוע קרא יעקב ק"ש בשעה שראה יוסף, ואם מפני שהגיע זמנה מדוע לא קרא גם יוסף ק"ש. ומבאר המהר"ל "לפי שכאשר בא יעקב וראה את יוסף בנו מלך, בא בלבו אהבתו ויראתו של הקב"ה איך מדותיו הם טובות ושלימות, ומשלם שכר טוב ליראיו. וזהו מדת החסידים אשר יקרה להם טוב מתדבקים אל הקב"ה על הטובות והאמת שעשה עמהם. וזהו ק"ש שבו נזכר ייחוד מלכות שמים ואהבתו. וראוי היה לקרות קריאת שמע כאשר בא אליו יוסף אחר הצער הגדול אשר היה לו בעבורו, ועתה ראה אותו מלך, היה אוהב את הקב"ה אשר עושה לו זה, וקבל מלכותו ואהבתו ויראתו, וזהו נכון למבין". ומבו' שמתוך הודאה והכרת טובות וחסדי המקום, צריך האדם לקבל קבלת עול מלכות שמים.

אבל לאחר כל האריכות עדיין אינו מובן מדוע צריכין נרות כדי להודות להקב"ה. יאמר בפה מלא שבא להודות על הנס שאירע לאבותינו וכו'. ויש לבאר דהנה בגמ' אי' שתקנו להדליק נרות על הנס שבדקו למצוא פך של שמן טהור עד שמצאו פך אחד בחותמו של כה"ג וכו'. ויש להתבונן בזה, דהרי הביהמ"ק היה אז פרוץ בכמה פרצות ובמצב של חורבן וטומאה. ואעפ"כ בדקו למצוא פך של שמן טהור. והיינו דהגם שהיה הכל במצב של חורבן וצער מ"מ חיפשו למצוא עכ"פ איזה דבר קטן שיכול לשמוח בה[ט]. ורק משום שבדקו זכו לנס זה[י]. ובאמת אין לך מצב של צרה שאינו ניכר בה מקצת דבר טוב[יא], אבל אינו ניכר מיד. והעבודה הוא לבדוק כדי למצוא חלק הטוב ואז הוא סימן שהכל בא מהקב"ה. וזהו ענין הודאה וקבלת עומ"ש. ולכן מדליקין נרות לזכור דבר זה ולהודות להקב"ה. דאפי' נר קטן יכול להאיר בית שכולו חושך. וכן בכל מצב של צרה.

ט. וכן מצינו בשעת שירד יוסף למצרים היו להישמעאלים בשמים. וע"ע בספר משלחן רבי אליהו ברוך בפ' וישב משכ בזה.

י. ומיושב לפ"ז מה שהק' האחרונים דטומאה הותרה בציבור.

יא. עי' במסילת ישרים פ"ח שכ' "והנה אין לך אדם באיזה מצב שימצא, אם עני ואם עשיר, אם בריא ואם חולה, שלא יראה נפלאות וטובות רבות במצבו". עיי"ש בכ"ד.

ולפ"ז מובן מה שמכל הנסים גלוים אין אנו עושין זכר אלא לנס חנוכה. דמה שנעשה לנו נס בשעת שלום ובשעה שהיה גילוי שכינה והיו עושין רצונו של מקום אינו "קונץ". ועיקר נס של חנוכה היה שאע"פ שהיה חושך וטומאה ובטל נבואה והיו רוב ישראל מתיונים רח"ל, מ"מ חפשו ובדקו האור ונעשה להם נס. ולכן בכל מצב שנמצא האדם במשך כל שנות הגלות צריך לזכור הנס חנוכה שהיה נס ואור אפי' בתוך החשך.

ויש להוסיף מש"כ הרמב"ם בספר המצוות (מצוה ג') "והוא שצוונו לאוהבו ית'.. איני יודע כיצד אוהב את המקום, ת"ל והיו הדברים האלה על אשר אנכי מצוך היום על לבבך, שמתוך כך את מכיר את מי שאמר והיה העולם". והיינו שע"י התבוננות אדם מכיר בהקב"ה. ולפ"ז א"ש מה שביארנו בדברי הב"ח, לבוש ומשנ"ב. דהודאה צריך להיות בלב וע"י התבוננות. וכבר ביארנו דאמונה והודאה חדא הוא. ובאמת מפורש כן בדברי הרמב"ם (שם מצוה ב') שכ' דקבלת עול מלכות שמים הוא "להודות ביחוד ולהאמינו". ולפ"ז מובן מה שאומרים בהלל בתוך "מה אשיב להי'" "אנא ה' כי אני עבדך וכו". דיסוד של הודאה הוא קבלת עול מלכות שמים. דרק ע"י קבלת עומ"ש שייך להודות ולבקש על העתיד.

העירו המפרשים במה דאי' במס' שבת שם "לשנה אחרת קבעו ימים טובים בהלל ובהודאה", ולא נזכר בכלל התקנה של הדלקת נרות. ולפי מה שביארנו דהדלקת נרות גופא הוא מדין הלל והודאה אינו קשה'[יב].

גבי לידת יהודה כתיב שקראו לאה יהודה לומר "הפעם אודה את ה'". ופירש"י שידעה חשבון ומנין השבטים, ובלידת יהודה הכירה שקיבלה יותר מחלקה. ויש לתמוה, איך שמחה והודאה על דבר שעל חשבון חסרון של אחר. אלא הביאור הוא דכשנולדה לה הג' בנים ראשונים לא הכירה כ"כ שבא מהקב"ה אלא דכן ראויה לבא לה ע"פ חשבון השבטים. ורק עכשיו בלידת יהודה הכירה שאינו בו שום דבר שמגיע לאדם ע"פ דין, אלא הכל בא בטובתו של הקב"ה'[יג].

ועפ"ז יש לפרש דעי"ז דמתוך כל החורבן ופירצות שעשו היוונים בביהמ"ק, מ"מ מצאו פך אחד של שמן

יב. עי' ברש"י שבת כד. ד"ה מה שכ' "כל מילתא דחנוכה משום הודאה נתקנה".

יג. אבל עי' באבן עזרא עה"פ "ותעמד מלדת" שבי' שהיה משום שלא ביקשה גם על העתיד. וכ"ה ברוקח "ותעמוד ללדת לפי שאמרה הפעם אודה, אדרבה על כל נשימה חייב אדם להודות". וע"ע בס' מאור ושמש שכ"כ בשם רבו החוזה מלובלין, והוסיף לבאר עפי"ז מ"ש במעשה חוני המעגל בתענית כג.' שלאחר שהביאו פר הודאה פסקו גשמי הברכה.

טהור, הבינו כולם שגם כל מה שהיה להם קודם לגזירת היוונים ומלחמת חשמונאים ג"כ היה רק בטובתו של הקב"ה ולא היה ראוי לבא להן מצד עצמן.

הרמ"א (סי' תרפב') כ' דמי ששכח לומר "על הניסים" בברהמ"ז אומר "הרחמן הוא הוא יעשה לנו וכו'. וצ"ב במה שלא כ"כ בשכח "על הניסים" בסדר התפילה[יד]. ובי' מרן הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל דבתפלה כבר אמרנו "ועל ניסך שבכל יום עמנו וכו", ולכן אם שכח אינו אומר הרחמן. משא"כ בברהמ"ז שלא הזכיר ניסים. ולכאו' צ"ב קצת, דהרי בתפילה הגם שהזכיר הנסים שנעשה לנו ("שבכל יום עמנו") מ"מ לא הזכיר הניסים שנעשה לאבותינו, ואיך יצא בזה. אבל לפי מה שביארנו דיסוד הנסים שנעשו לאבותינו הוא כדי להכיר שכל הטובות שנעשה לנו אינו מגיע לנו ע"פ הדין, אלא בחסדי המקום ובטובתו בא. א"כ אי כבר הזכיר והכיר בתפילתו שבמשך כל היום הקב"ה עושה ניסים וטובות, א"צ לומר הרחמן על הניסים שאירעו לאבותינו.

וכן בי' הסבא מקעלם בנוסח הברכה "שעשה ניסים לאבותינו" בימים ההם, לצורך זמן הזה. שהדורות הראשונות הכירו הקב"ה גם בהסתר ולא היו צריכין לניסים גילוים. ולא נעשו כל הניסים לאבותינו אלא לצורך ימים ההם שאין אנו זוכין לניסים גילוים ואין אנו מכירין הקב"ה בהנסתרות. וכמש"כ הרמב"ן (סו"פ בא) מהניסים גילוים אדם בא להכיר הקב"ה גם בנסתרים[טו].

אי' במס' ע"ז (יח') שאמר ר' מאיר "אלהא דמאיר ענני" וניצל מכמה דברים, עיי"ש. ובמהרש"א בח"א שם העיר איך ייחד שמו של הקב"ה על עצמו, הרי אין הקב"ה מיחד שמו אלא על המתים. ובי' דכוונתו הוא להקב"ה שהוא "המאיר לארץ ולדרים עליה". ועוד תי' "או שאמר אלהא דמאיר לנו במלכות יון הקודמת בנס הנרות של חנוכה ..הוא יעננו להציל אותנו בנס מידכם". וצ"ב מדוע נקט דווקא נס חנוכה מכל הנסים שנעשה לנו. מדוע לא אמר "מי שענה לאברהם אבינו הוא יעננו". וע"פ הנ"ל מובן שפיר, דמה שנעשה נס במצב של גילוי שכינה וכשעשו רצונו של מקום אינו ראי' על היום. ולכן הזכיר דווקא הנס חנוכה שאירע נס בתוך החשך דעי"ז יכול לעורר רחמים להיות ניצל אפי' בתוך מצב של חושך שאין אדם יודע איך יוצאין ממנו.

יד. ועי' במשנ"ב שכ' דה"ה שכח בתוך התפילה.

טו. ע"ע במס' ברכות כ'. דאי' שבזמנינו אין אנו זוכין בנסים גילוים מפני שאין אנו מוסרין נפש.

הנה בדברי המהרש"א הנ"ל מבו' דיש ענין להזכיר נס חנוכה בכל צרה ולא"ד בימי חנוכה. ויש להוסיף לזה, דיש להעיר במה שהוסיפו חכמים ז' מצוות למנין תרי"ג, מדוע אין בו משום איסור בל תוסיף. ובאמת כבר העיר בזה הרמב"ם (בסוף מנין המצוות בספר מדע) וז"ל כל אלו המצוות שנתחדשו חייבין אנו לקבלם ולשמרם שנא' לא תסור מכל דבר, ואינם תוספת על מצוות התורה ועל מה שהזהירה תורה לא תוסף ולא תגרע..., אלא כך אנו אומרים שהנביאים עם בי"ד תקנו וצוו לקרות את המגילה בעונתו כדי להזכיר שבחיו שלהקב"ה ותשועות שעשה לנו והיה קרוב לשועינו כדי לברכו ולהללו וכדי להודיע לדורות הבאים שאמת מה שהבטיחנו בתורה כי מי גוי גדול אשר לו אלוקים קרובים אליו כה' אלוקינו בכל קראנו אליו. ועל דרך זו היא כל מצוה שהיא מדברי סופרים בין עשה בין ל"ת, עכ"ל. והזכרה זה ד"כדי להודיע לדורות הבאים שאמת מה שהבטיחנו בתורה כי מי גוי גדול אשר לו אלוקים קרובים אליו כה' אלוקינו בכל קראנו אליו" שייך בכל ימי השנה.

הגאון רבי אפרים כחלון שליט"א
מח"ס אך טוב לישראל

אם מותר לאשה לעשות החלקה (פן) בתוך חצי שעה להדלקת נרות

נשאלתי אם אשה יכולה לעשות לעצמה החלקה (פן) בתוך חצי שעה להדלקת נרות החנוכה?

תשובה

נראה כיון שמצוות על חצי שעה של שביתה ממלאכה. כיון דגם דבר זה חשיב שפיר מלאכה, שהרי יש שעובדות בדברים הללו.

ולך נא ראה בספר נטעי גבריאל (עמוד ריח) הו"ד בחזו"ע חנוכה (עמוד יג הערה ד) שכתב שאם ליל טבילתה חל בימי חנוכה רשאית לחפוף ולהתרחץ ולהתכונן לטבילתה. ובהערה (אות ו) כתב, דכן נראה שבמקום מצוה לא קיבלה עליה איסור מלאכה. ובודאי היכא דאפשר לה לעשות מקודם או אחר כן מה טוב ונכון. עכ"ד. ומשמע דסתם ליפות השיער הוא בכלל מלאכה.

ומיהו כשהזמן דחוק יש להקל לה לעשות. עיין בספר מועד לכל חי להגר"ח פלאג'י (סימן כז סעיף סה). ובחזו"ע חנוכה (עמוד יב והלאה).

בדין עני המוכר כסותו לנר חנוכה והדלקת נרות חנוכה בעטרן ובנפט

בימי חורפי שמעתי מהגאון רבי ברוך בר שליט"א מראשי כולל מיר שאלה יפה בשם הגרמ"מ שך זצ"ל על הדין שנפסק בשו"ע (או"ח סימן תרעא א) שצריך למכור כסותו לנר חנוכה. וזת"ד, מה יעשה אדם עני שאין לו נר שבת ואין לו נר חנוכה, שאם נאמר לו למכור את כסותו לנר חנוכה סופו שיצטרך להדליק נר זה לצורך שבת, מהטעם שנפסק להלכה (בשו"ע או"ח סימן תרעח סעיף א) שנר חנוכה ונר שבת, נר שבת עדיף. והלא על נר שבת לא אמרינן שימכור כסותו ואנחנו לא נדע מה נעשה [ועיין בספר מנחת רפאל סויד סימן יא אות ז שביאר הצדדים בזה]. עכת"ד.

א) ויש עוד לאלוה מילין בזה, דהנה גבי קטן דאשתפוך חמימיה קודם המילה (עירובין דף סז ע"ב) הביא בבית יוסף (יורה דעה סימן רסו אות ג) דכתב הר"ן בשבת (דף נג ע"א מדפי הרי"ף

ד"ה והיכא) דהיכא דאיכא חמימי לרחוץ קודם מילה ואשתפוך הנך דלאחר מילה, איכא למידק אי אמרינן תדחה מילה כיון שאם נמול נצטרך אחר כן לחלל שבת במכשירין, או דילמא השתא מיהת בדין מהלינן ובתר הכי פקוח נפש הוא שדוחה את השבת. והרמב"ן ז"ל (שבת דף קלד ע"ב) כתב דשרי לממהליה שאין למצוה אלא שעתה, ואין דוחין את המילה מפני שנצטרך אחר כן לדחות את השבת, דבתר הכי פקוח נפש הוא דדחי ליה ולא מכשירי מילה. ואין כן דעת הרז"ה (בבעל המאור שם) שהוא ז"ל אמר דכל היכא דאשתפוך חמימי דבתר מילה מקמי מילה תדחה מילה וכן דעת הרשב"א (שם דף קלד ע"ב ד"ה הלכה). וכן נראה דעת הרי"ף (שם דף נה ע"ב מדפי הרי"ף) והרמב"ם (הלכות מילה פ"ב ה"ח). ע"כ. וע"ש בשו"ע (סעיף ד).

ומעתה קמה וגם ניצבה סברת בעל המאור דלא אמרינן שהכל לפי שעתו, אלא החכם עיניו בראשו, וכיון שידוע בודאי שלאחר שימול יצטרך לחלל שבת, מהשתא יש לנו למנוע ולא למולו.

ולפי זה יש לומר גם בנידון דידן, דלדעת הרז"ה שנפסקה להלכה, לא יצטרך למכור כסותו, כיון שסוף סוף יש לנו לדעת אחרית דבר מראשיתו, וכיון שלבסוף לא יוכל להדליק בזה נר חנוכה מה תועלת למכור כסותו כשלא יתקיים תכלית הדבר שנמכר עבורו. וכל השאלה תהיה לדעת הרמב"ן שסובר שאין לנו אלא מה שהוא לשעתו. ונמצא א"כ דהשתא מחוייב למכור כסותו בשביל נר חנוכה, ולא אכפת לן במה שלאחר שמכר כסותו יצטרך לקנות נר שבת.

ואולם יש מקום לפקפק בחילוקו לנ"ד, לפי מ"ש בשואל ומשיב תנינא (ח"א סימן נב) שאף הרמב"ן שהתיר למול, היינו טעמא, משום דשמא לא יצטרכו להחם לו חמין בשבת, שאין סכנה ברורה לכולם בזה. ע"כ. וא"כ הכא דבודאי יצטרך להדליק סוף סוף נר שבת, דקיי"ל דנר שבת ונר חנוכה עדיף, ובשביל נר שבת לא צריך הרי למכור כסותו, אפשר דגם לדעת המב"ן לא יצטרך למכור כסותו.

ב) וראיתי למרן ראש הישיבה הגאון הנאמ"ן זצ"ל בספר אסף המזכיר (מערכת הנו"ן ערך נר ביתו ונר חנוכה עמוד שכ) שהביא מקשים, כיצד אמרו חז"ל בשבת (דף כג ע"ב) דנר חנוכה ונר שבת נר שבת עדיף הא רק בשביל נר חנוכה מצאנו שצריך למכור כסותו? וכתב, דאפשר דגם בנר שבת מוכר כסותו עיין להרמב"ם (הלכות שבת פ"ה ה"א, והלכות חנוכה פ"ד הי"ב) וכן ראיתי להרב כף החיים (סימן רסג סקי"ט) בשם המחצית השקל. ע"ש. עכ"ד.

ולפי דבריו נמצא שיצטרך למכור פעמיים כסותו (היכא דאפשר),

הראשונה בשביל נר שבת והשנייה בשביל נר חנוכה. ויל״ע.

ג) והצעת הגרא״מ שך זצ״ל היתה, שיקנה בזה עטרן - נפט שפסול להדלקת נר שבת (עיין בשו״ע או״ח סימן רסד סעיף ג) וכשר לנר חנוכה (עיין בשו״ע או״ח סימם תרעג סעיף א) והקניין יהיה בקניין חליפין, ונמצא שמעולם לא חל על זה חיוב של נר שבת וידליק נר חנוכה. ואין לומר שיש לו חיוב למכור את הנפט כדי שיהיה לו להדליק נר שבת, דזה לא מצאנו. עכת״ד.

ועל תירוץ זה יש להעיר דעיין במהרי״ץ חיות בשבת (דף כה ע״ב) שעלה ונסתפ׳ק אם מ״ש בגמרא דשמנים הפסולים לשבת כשרים לחנוכה אי עטרן בכלל זה. ובשו״ת אלף לך שלמה (סימן שעו) כתב דעטרן אסור להדליק בו בנר חנוכה משום ״הקריבהו נא לפחתך״ (מלאכי א, ח), וכ״כ בספר תורת חיים סופר בנו של הרב מחנה חיים (סו״ס רס״ד סקי״ג, ציינו הרב הכותב הרה״ג שלום מנדל נר״ו בקובץ השירה הזאת תשע״ד עמוד שעא), וכ״כ רבינו הפרי מגדים בספרו ראש יוסף עמ״ס שבת (ח״א דף כא ע״א עמוד קכז ירושלים תשס״ח). אמנם בחיבורו הפמ״ג על השו״ע (או״ח במשב״ז סימן תרעג ס״ק ב) כתב דמותר להדליק נר חנוכה בעטרן. ובהערות על ספר ראש יוסף (שם הערה לה) כתבו ליישב הסתירה שבדבריו. ע״ש.

ד) ואיברא דמ״ש הני רבוותא דאין להדליק בעטרן משום הקריבהו נא לפחתך צ״ע, דממה שמבואר בשו״ע (או״ח סימן רסד סעיף ג) שאין להדליק בעטרן בנר שבת שלא יעזוב שולחנו ויצא משמע דאין בזה האי חששא ד״הקריבהו נא לפחתך״. וכ״כ הרב משנה ברורה (סימן רצח ס״ק ה) דבעיטרן שבודאי ריחו רע, אפילו הכי היו מדליקין בו אי לאו משום שמא יניח ויצא באמצע הסעודה. עכ״ד. ומשמע דלא חששו להאי מילתא. וסמך לזה מצאתי ממ״ש המשנ״ב (שם) שהמג״א (שם ס״ק ג) הביא דברי ספר חסידים (סימן תתנד), דלא יקח עצים עם ריח רע לנר אבוקה דהבדלה. ובשער הציון (שם ס״ק ד) הביא דמה שכתב בפרי מגדים (בא״א ס״ק ג) דטעם הספר חסידים הוא משום ״הקריבהו נא לפחתך״, לא נהירא כלל, דמאי שנא משבת. עכ״ד. הא קמן דאפילו בנר שבת אין לחוש בכה״ג ל״הקריבהו נא לפחתך״. שו״ר בפתח הדביר (סימן רסד ס״ק ח הו״ד בהלכה ברורה שם בבירור הלכה אות כב) שהביא בשם ספר חיי עולם (סימן קנד ס״ק יט) שהעיר, מפני מה לא אמרו שאין מדליקים נרות שבת בעטרן משום ״הקריבהו נא לפחתך״, והפתח הדביר כתב מתחילה ליישב, דטעמא דעדיפא מיניה קאמר בעטרן, דריחו רע ויצא, ושוב כתב לבאר דאין שייך ״הקריבהו

נא לפחתך" אלא בדבר שהיה ראוי ונפסל ונתקלקל, משא"כ כשריחו רע מטבעו. ע"ש.

והלום ראיתי אחרי רואי להרב ערוך השולחן (אורח חיים סימן תרעג סעיף ג) שג"כ כתב מסברא דנפשיה דאע"ג דסתמא אמרו בגמ' דשמנים ופתילות שאין מדליקין בהם בשבת מדליקין בהם בחנוכה מ"מ לאו כללא הוא, שהרי בע"כ יש דברים שאין מדליקין בהם בשבת ואין מדליקין בהם גם בחנוכה אף בחול. והיינו דאין מדליקין בשבת בדבר שריחו רע, דחיישינן שמא יניחנו ויצא, ופשיטא שגם בחנוכה אין מדליקין מהאי טעמא. ועיקר פרסומי ניסא הוא הראייה בנרות. עכ"ד. ועיין בגליון אליבא דהלכתא (גליון צט, כסלו תש"פ עמוד צח הערה 653, והודפס בספר לבוש יוסף משדי דני חנוכה עמוד קטז הערה פו) מ"ש לפלפל בזה. שו"ר בספר מאורות נתן קופרשטוק על חנוכה (סימן לז) שעמד בהאי ענינא אם מותר להדליק נ"ח בעטרן. והביא פלוגתא דרבוותא בזה. ע"ש. וע"ע בספר משחת קודש כברה (עמוד 87) שהאריך בזה.

ה) ונראה לדינא דכיון דמידי פלוגתא לא נפקא, המדליק נר חנוכה בעטרן לא יוכל לברך על הדלקתו. וכל שכן אי אמרינן הכא לסברת "הקריבהו נא לפחתך" שיש אומרים שהיא מן התורה. וכמ"ש בשו"ת מהר"ם שיק (חלק אורח חיים סימן סז) ע"ש. וע"ע בשו"ת יביע אומר (חלק ט אורח חיים סימן צא אות ד). ונמצא לפי זה שיצא שכרו בהפסדו שמפסיד את הברכה. וכבר כתב הרב תבואות שור (יו"ד סימן יט ס"ק יז וכז) שמוטב להכנס בספק ברכה שאינה צריכה מלהכנס בספק שימנע מלברך על המצוה. והובא להלכה בשו"ת רב פעלים (ח"ב חאו"ח סימן ז, וח"ד חיו"ד סימן לו). ע"ש. ובספר העמק שאלה (סימן כו אות ב) ג"כ כתב שאסור לעשות מצוה בלי ברכה. והו"ד בשו"ת יביע אומר (חלק ו יורה דעה סימן יב אות ו). ע"ש. ויהי רצון שעמך ישראל לא יצטרכו לעם אחר, ולא יגיעו לשאלות כאלה רק בבחינת 'דרוש וקבל שכר'. אכי"ר.

הזכרת על הניסים בברכת המזון למי שאכל ביום השמיני של חנוכה לאחר השקיעה

שאלה

הסתפק מו"ר עמוד ההלכה הרה"ג ר' גדעון בן משה שליט"א במי שאכל ביום שמיני של חנוכה בבין השמשות סעודת פת, אם יצטרך להזכיר על הניסים בברכת המזון, דמצד אחד אפשר לומר דבין השמשות הוא ספק יום, דשמא כר' יוסי דבין השמשות הוא כהרף עין (עיין בשבת דף לד ע"ב)

ושמא כר״ת [ומרן הרב עובדיה זצ״ל עושה ספק ספיקא כזה עיין בשו״ת יביע אומר (חלק ז יורה דעה סימן כד אות ו) ועוד], וא״כ אנן דקיי״ל כמרן השו״ע (או״ח סימן תרצה סעיף ג) דאזלינן בתר תחילת הסעודה יצטרך להזכיר, או דלמא איכא ספק ספיקא שלא יצטרך לומר דשמא בין השמשות הוא לילה, ושמא כמ״ד דאזלינן בתר סיום סעודתו, וכבר יצאו ימי חנוכה. עכ״ד.

תשובה

בהרמנותי דמו״ר שיחיה, עלה במחשב לומר דנראה דכאן אזלינן לבעלי הכללים שלימדונו שבכה״ג דאיכא ס״ס להקל וס״ס להחמיר, לא עבדינן ס״ס כלל. וכ״כ הרב טהרת המים (מערכת הס׳ אות כז ערך ס״ס), וא״כ בנ״ד אין ס״ס לשום צד, והוי רק ספק דרבנן אם צריך להזכיר. וקיי״ל דספק דרבנן לקולא ולא יצטרך להזכיר.

עוד ראיתי בספר טהרת המים בשיורי טהרה (מערכת הס׳ אות לה ערך ס״ס), שהביא כמה פוסקים הסוברים דבדרבנן גם ס״ס לחומרא, אינו אלא ספק בדרבנן ולקולא. עיין במשנה למלך (פ״ח מהלכות אבות הטומאה דין ה, ופ״ד דבכורות) וע״ע בחזו״ע ארבע תעניות (עמוד קעח). ומימילא מצאנו ראינו עוד סיבה שלא יזכיר על הניסים בנ״ד. והנלענ״ד כתבתי.

שוב אמרתי הדברים לפני מו״ר הרה״ג ר׳ גדעון בן משה שליט״א ובחסדי ה׳ הסכים על ידי להלכה ולמעשה.

אם מהני תנאי להשתמש בשמן בתוך חצי שעה אם יכבו הנרות

א) הנה בשו״ת אך טוב לישראל (ח״א סימן ד) ביני שיטי (עמוד מד ד״ה ומסביר הר״ן) הבאתי דברי הר״ן בשבת (דף כא ע״ב ד״ה אי נמי לשעורא) שכתב לבאר החילוק, בין נויי סוכה שמותרים מיד אחר החג, למותר השמנים והפתילות שצריך לשורפם. דבנויי סוכה לא מקצי להו אלא לימי החג, לפי שעשויין להשאר אחר החג, ולא מקצי למצותן לגמרי, אבל שמן ופתילות שעשוין להתבער לגמרי, כי יהיב להו כבר לגמרי מקצה למצותה, דאין אדם מצפה אימתי יכבה נרו. עד כאן. ופרוש דברי הר״ן, דהכל תלוי באמדנא של האדם, דגבי השמן והפתילות דעתו שיתכלו לגמרי, מה שאין כן בשאר עניני מותרי המצות. ומהשתא י״ל דאם התנה שמותר השמנים והפתילות לא יאסרו, פשיטא דשרי להשתמש בהן, דכיון שגילה דעתו שאינו בכלל האי אומדנא, מותר. וכן כתב המשנה ברורה (סימן תרעז ס״ק יח). ועין עוד בספר טהרת המים בשיורי טהרה (מערכת ח אות ט), ובספר חזון

עובדיה חנכה למרן הראש"ל הגר"ע יוסף (שליט"א) זצ"ל (עמוד קסד). עכ"ד שם.

ב) ועל זה העיר הרב הגדול מעוז ומגדול רבי דוד עידן שליט"א ראב"ד כסא רחמים (בהסכמה שבתחילת הספר והו"ד במילואים שבסוף הספר עמוד שפב) וז"ל, ולחיבת הקודש במ"ש הרב המחבר שליט"א בהלכות חנוכה, שאם התנה על מותר השמן הצריך לשיעור ההדלקה שלא יאסר פשיטא דמותר להשתמש. וציין להמשנ"ב סימן תרעז ס"ק יח. יש להעיר ששם המשנ"ב איירי לדעת הפוסקים שסוברים שאם נתן שמן יותר מהשיעור ומהני התנאי לאסור כשיעור. ואין ראיה משם לנ"ד להתיר ע"י תנאי השמן הצריך לשיעור ההדלקה. ועיין בספר כף החיים (סימן תרלח אות יג) מ"ש בשם מהרש"ל דאם בנה בחול המועד סוכה דמהני בה תנאי שיהא רשאי להשתמש ביתר מהכשר סוכה לכשתיפול. ע"ש. משמע שלגבי העצים שהם הכשר סוכה, לא מהני תנאי וה"ה לנ"ד. עכ"ד.

ג) ואמרתי אשיבה ידי, הן אמת שצדק הרה"ג המעיר בהערתו שדברי המשנ"ב איירי לדעת הפוסקים שסוברים שאם נתן השמן בסתם כולו אסור. ואם התנה על מותר השמן שישאר משיעור ההדלקה (כלומר אחרי חצי שעה) מותר. מ"מ נראה דמזה יש ללמוד שגם אם התנה על מותר השמן שבנר בתוך זמן השיעור (כלומר בתוך זמן חצי שעה) ג"כ יהיה מותר ואפרש שיחתי.

דהנה כתב המשנה ברורה וז"ל, ודע דיש פוסקים שסוברין דאם נתן השמן בסתם הוקצה כל השמן, אם לא דהתנה לכתחלה שלא יאסור אלא כשיעור. ועיין לעיל בסימן תרע"ב במשנ"ב סק"ז. עכ"ל. ובסימן תרע"ב סעיף ה פסק מרן השו"ע שאם נתן בה שמן יותר מכשיעור, יכול לכבותה לאחר שעבר זה הזמן, וכתב המשנ"ב (ס"ק ז) וז"ל, יכול לכבותה וכו' - שאינו מקצה השמן רק מה שצריך לשיעור חצי שעה למצותו. ועל כן מותר לכבותו ולהנות ממנו. ומ"מ הסכימו כמה אחרונים דלכתחילה טוב להתנות שאינו מקצה השמן אלא לשיעור הדלקה, משום דיש מן הפוסקים שסוברים דאם נתן בסתם הקצה למצותה הכל. עכ"ד. ובדברי קדשו השמיענו שני ענינים, האחד שהטעם שמותר לכבות אחרי חצי שעה מכיון שאינו מקצה השמן רק מה שצריך לשיעור חצי שעה. ומיניה משמע שדוקא בגלל שמקצה את השמן לכן אסור, הלא"ה אם התנה שרי. ועוד מבואר בדבריו דיש פוסקים הסוברים שאם נתן בסתם הקצה למצותה הכל. ומשמע דלאותם הפוסקים, אין חילוק בין שיעור השמן שבתוך הזמן הראוי לדלוק (כלומר בתוך חצי שעה) למותר השמן שנשאר לאחר מכן (כלומר לאחר

חצי שעה), שכזה כן זה דתרוויהו איסרי משום הוקצה למצותו.

ומעתה יש לומר דכמו דמהני להתנות על מותר השמן שבנר שלאחר חצי שעה שלא יוקצה למצותו, ה״ה דמהני תנאי גם לשמן שבתוך חצי שעה. וכן מבואר בדברי הגר״ח פלאג׳י בשו״ת לב חיים (ח״ב סימן קכו, והו״ד בספר חזון עובדיה חנוכה עמוד קסד) שכתב, שהנותן כלי תחת הנרות של חנוכה לקבל בתוכו שמן הנוטף מן הנרות הדלוקות, אף שיש לצדד להתיר, כי על מה שמנטף לתוך הכלי למטה מן הנרות, בודאי לא עלה על ליבו להקצותו, מ״מ טוב הדבר שיתנה קודם הדלקת נרות חנוכה ויאמר שכל השמן הנוטף בכלי אינו מוקצה למצוה כלל. ובאופן זה אין ספק שיצא ידי חובת כל הדעות והשמן מותר. וכן מבואר בפוסקים דמהני תנאי. עכ״ד. אתה הראת לדעת שהכל תלוי בגילוי דעת האדם, ואם גילה דעתו בפירוש והתנה שכל מותר השמן שישאר בנר גם בתוך חצי שעה אם יתכבה וכל כיוצ״ב שלא יהיה מוקצה למצותו, בודאי דמהני תנאי. [ואל תשיבני ריקם דנידון הגר״ח פלאג׳י דשרי הוא כיון שמטפטף השמן לתוך הכלי למטה מן הנרות, שבזה בודאי לא עלה על ליבו להקצותו ולכן מהני תנאי, משא״כ בשמן שבכוסיות שכונתו להקצות את כל שיעור השמן, דזה אינו, דלאחר גילוי דעתו להדיא שלא הוקצה אין חילוק בין זה לזה].

ד) ובמה שרצה הרה״ג המעיר לדמות האי עניני למ״ש הכף החיים (סימן תרלח אות יג) בשם רש״ל דאם בנה סוכה בחול המועד דמהני בה תנאי להנות ממה שהוא יותר מהכשר סוכה, ומשמע דמה שהוא מהכשר סוכה לא מהני ביה תנאי. עכת״ד. וכבר הובא כן במג״א (ריש סימן תרלח). ע״ש. אחר המחי״ר אנא חילק ידענא, דלגבי סוכה כל שבעת הימים חשיבא הוקצתה למצותה וכמ״ש בגמרא בסוכה (דף ט ע״א) מנין לעצי סכה שאסורים כל שבעה וכו׳, ולהכי מה שהוא מהכשר סוכה, לא יכול תנאו להפקיעו ממצותו דאכתי האי מצוה עליה רמיא. לא כן בנר חנוכה דקיי״ל כבתה אין זקוק לה (עיין בשבת דף כא ע״ב) ואפילו כבתה תוך זמן שיעור ההדלקה לא צריך לחזור ולהדליק (עיין ברמב״ם הלכות חנוכה פרק ד ה״ה, ובשולחן ערוך אורח חיים סימן תרעג סעיף ב) כיון שכבר קיים מצותו בעצם ההדלקה, כל כה״ג שפיר מהני תנאי לאחר שכלתה מצותו.

ה) עוד רגע אדבר, דבמאי דפשיטא ליה להרב המעיר דלא מהני תנאי להשתמש בהכשר סוכה כשבנאה בחוה״מ, כל קבל דנא חזיתי ראיתי להגאון רבינו זלמן בשו״ע שלו (או״ח סימ תרלח סעיף יד) שכתב וז״ל, אם עשה סוכה בחול המועד והתנה על עצי הדפנות בתנאי המועיל להסתפק מהן בכל עת שירצה, הרי זה מסתפק מהן בכל עת שירצה, אפילו בשעה שהסוכה

קיימת ויושב בה לשם מצוה. ואין בזה משום ביזוי מצוה כיון שהדפנות לא הוקצו כלל למצוה, שהרי התנה עליהם מתחלה שיהא רשאי להסתפק מהן, ונמצא שלא חלה עליהם קדושת הסוכה מעולם. עכ"ד. ולא חילק בין העצים והדפנות שהם בכלל הכשר סוכה לבין אלו שאינם מהכשר סוכה [ובמקורות שבצידי הגליון שם (אות כג) ציינו כן הדין בשם רש"ל והמ"א, ולכאורה א"ז דברי הרש"ל ורב המרחק בינהם. וצ"ע]. ועיין בספר משנה אחרונה על המשנ"ב (חלק ו כרך ב סימן תרלח דף קא: - 7) שכתבו דרבנו זלמן לשיטתו בשו"ע שלו (שם סעיף ב) דהדפנות לא נאסרות רק מדרבנן ע"כ. והיינו דיש לחלק בין הדפנות לסכך שהסכך אסור בהנאה מן התורה וחציר טפי. וכמ"ש הגר"ז גופיה בשו"ע שלו (שם סעיף יב). ע"ש. [ועיין בחידושי הגר"ח על הרמב"ם (הלכות סוכה פ"ו הט"ו) דנראה שמבאר דברי הרמב"ם דגם דפנות הסוכה אסורים מדאורייתא. וי"ל] וע"ע בספר פסקי בן איש חי שבת (סימן שיב סעיף ה הוצאת אהבת שלום עמוד ר). ומעתה דון מיניה ואוקי באתרין בדין שמן של חנוכה שגם הוא לא נאסר אלא מדרבנן, עיין בחזון עובדיה חנוכה (עמוד קס). ולהכי יהני תנאי גם בשמן שנותר בתוך חצי שעה מההדלקה. ונמצא שממקום שבא הרב המעיר, יש להשיב על דבריו. ודו"ק.

ו) ובמה שציינתי בסוף דברי לדברי הרב טהרת המים והרב חזון עובדיה, כוונתי למ"ש בספר חזון עובדיה חנוכה (עמוד קסד) וז"ל, כתב בספר טהרת המים בשיורי טהרה (מערכת ח אות ט), אם התנה בפירוש בשעה שנתן השמן והפתילות בנרות החנוכה, שאם יכבו הנרות אפילו באמצע שיעור הדלקת הנרות (כלומר, בתוך חצי שעה), יוכל ליהנות מהן, שפיר דמי. וא"צ לשרוף הנותר ביום השמיני, דאיעקרא לדידן שאנו מדליקים בפנים, אם צריך שיתן שמן שיהיה דולק כל החצי שעה, שנוי במחלוקת, וכתב בהגהות מיימוני והסמ"ג בשם ר"י, דהאי מילתא תליא בהני תרי שינויי בשבת (דף כא ע"ב), דאי לא אדליק מדליק, אי נמי לשיעורא, ונהגו העם כלישנא קמא, דלא בעינן שום שיעור. א"כ כשמתנה בפירוש שאינו מקצה את כל השמן למצות חנוכה שפיר דמי. ע"כ. ויש לסמוך ע"ז להתיר בהצטרף סברת הפוסקים הנ"ל דמותר השמן של נרות חנוכה מותר בהנאה. עכ"ד בחזון עובדיה שם.

ז) ולא אכחד דראיתי להגרש"ז אוירבך במנחת שלמה קמא (סימן מב הערה 3) שכתב, דהן אמנם דנפישי רבוותא דסבירא ליה דמותר השמן שבנר גם בתוך שיעורו אם כבה שרי ללא תנאי, וכל שכן אם עשה תנאי דיהיה שרי, אולם מפשטות הדברים של מפרשי

השו״ע (עיין משנ״ב סי׳ תרעב סק״ז)[א] נראה דהתנאי מועיל רק על מה שהוא יותר משיעור המצוה שלא נתחייב כלל בהקצאתן להדלקה ומותר גם לכבות אם ירצה, אבל לא על השמן של שיעור המצוה, דכיון שההדלקה היא ע״מ שיהא דולק ואם היה יודע שיכבה בתוך הזמן היה צריך להשתדל ולהדליק באופן אחר, נמצא דאיהו ודאי מקצה את השמן לבער אותו מן העולם ע״י מצוה, כי אם יתברר שלא הקצה אותן הוה ליה כאילו הדליק במיעוט שמן שהוא פחות מכשיעור. ולכן נשאר השמן בכה״ג תמיד באיסורו ולא מהני תנאי. עכ״ד.

ולא זכיתי להבין דברי קדשו, דאמאי לא יהני תנאי גם למותר השמן שבנר שנשאר בתוך זמן שיעור ההדלקה, דהגם דצריך להשתדל לחזור ולהדליק באופן אחר א״ז מעיקר הדין אלא לרווחא דמילתא ותבא עליו הברכה [עיין בחזון עובדיה חנוכה עמוד קו], ואם לא ירצה לא מחוייב לחזור ולהדליק, א״כ שפיר יש לומר דמהני תנאי שלא מקצה את השמן שבנר להדלקתו שגם אם יתכבה בתוך חצי שעה יהיה מותר לו להשתמש בו.

גם מ״ש הרב מנחת שלמה, ׳כי אם יתברר שלא הקצה אותן הוה ליה כאילו הדליק במיעוט שמן שהוא פחות מכשיעור׳. אחר המחי״ר לא ידעתי להולמו, דאתו בכונה תליא מילתא במעשה תליא מילתא, דאילו אם יאמר בפירוש שלא מקצה שום שמן למצוה וישים שמן כשיעור, וכי לא יצא ידי חובת הדלקת נר חנוכה כיון שלא הקצה השמן למצותו. אתמהה. וצ״ע. וכבר הבאנו דברי הרב טהרת המים ודעימיה דמהני תנאי גם במה שנותר מהשמן בתוך חצי שעה.

ח) וממוצא הדברים אתה למד, שמה שכתב ללמוד מזה הגרש״ז אורבך לשיטתו שנראה שמותר להדליק בשמן של שביעית נרות חנוכה. והיינו דוקא בימים הראשונים שבמותר השמן יכול לחזור ולהדליק ביום שלאחריו, אך ביום האחרון של חנוכה שלא יהיה לו מה לעשות במותר השמן וחייב לשורפו, נמצא שמפסיד פירות שביעית, אפשר דאסור משום דלא מהני תנאי לשמן דשיעור דמצוה. עכ״ד. ושנה דבריו עוד במנחת שלמה שביעית (פ״ח מ״ב עמוד קצג), יש לומר דהיינו דוקא לשיטתו דלא מהני תנאי על מותר השמן שבנר שבתוך זמן ההדלקה, אך לדעת הפוסקים הנזכרים דגם בזה מהני ביה תנאי, שפיר יכול להדליק נר חנוכה בשמן של שביעית. ויתנה מראש שכל

א. עיין לעיל (אות ג) שכתבנו לדייק ההיפך מדברי המשנה ברורה. וי״ל.

השמן שבנר שישאר גם אם הוא בתוך חצי שעה יהיה מותר ולא מקצהו למצותו. ועיין בשו"ת מהר"ש ענגיל (ח"ב סימן ד) ובשו"ת שבט הלוי (ח"א סימם קפד אות א), ובשו"ת יביע אומר (חלק ג יורה דעה סימן יט אות ה).

ובקובץ מאור החיים (קובץ ח עמוד רעז). והעיקר לדינא דיש להתיר להדליק נרות חנוכה בשמן של שביעית. וכמ"ש הגאון הראש"ל הרב יצחק יוסף שליט"א בילקוט יוסף חנוכה (סימן תרעג סעיף יב עמוד שח). ע"ש.

הגאון רבי יוסף מוזס שליט"א
אבד"ק קראלי

סופגניות שטוגנו על ידי גוי

בס"ד, א ויגש ה' טבת תשפ"א [למחרת יומא דהילולא דאאמו"ר זצוק"ל]

לכבוד ידי"נ מזכה הרבים הנודע לשו"ת הרה"ג רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א תלמיד חביב של אאמו"ר הגה"ק מקראלי זצוק"ל מח"ס "גם אני אודך" ופרדס יוסף החדש

בנוגע למה ששאלת בקשר למה שסיפרנו על בעלי מאפייה בסטאמפורד היל, שגילו כי נגלה גדולה של סופגניות טוגנה בניגוד להלכה, לאחר שעובד גוי הדליק את השמן, ובכך נכנסו הסופגניות לכאורה לקטגוריית "בישולי עכו"ם".

והתקלה התבררה לבעלי המאפייה לאחר שכבר חולקו אלפי הסופגניות לחנויות. על מנת שלא להכשיל את הציבור בבישולי עכו"ם, לא חשב הבעלים פעמיים, ולא רצה להסתמך על היתרים, ויצא לאסוף את כל הסופגניות מהחנויות, עבר חנות אחר חנות, אסף את הסופגניות ורצה להשליכם לאשפה.

אלא שבעצת אחד מבעלי ארגוני החסד, לא זרקם לאשפה וחילקם לאלפי גוים בעשרות בתי חולים באנגליה, והדבר נתפרסם וגרם לקידוש השם בפרט בקרב הגויים.

ימים מספר לאחר מכן פנה אליו שר בממשל הבריטי שהתפעל מההקרבה של היהודי, בכדי לעמוד על המשמר הכשרות, מחד והחלוקה הנדיבה מאידך, הזמנה לעשר אלף סופגניות.

אלא כעת נשאלת השאלה האם פעל נכון, בכך שהוא חילק מאכל יהודי לגויים, ואולי ביניהם היו גם יהודים, האם אין חשש שיכשלו.

טרם נשיב, נסביר תחילה שבישולי עכו"ם הוא מונח הלכתי, המכונה גם "בישול גויים", "בישול נכרי". מדובר בגזירת חכמים שנגזרה כחלק מהלכות הרחקה מגויים, לפיה אסור לאכול מאכלים שהוכנו על ידי גויים בדרך בישול, טיגון או צלייה. גם כשהגוי בישל מאכלים כשרים בכלים כשרים. לעומת זאת מותר לאכול מאכל כשר שהכנתו הייתה במליחה, עישון או כבישה על ידי גוי. פת שנאפתה על ידי גוי אינה כלולה בגזירה זו, אלא באיסור פת נכרי, שלה דינים שונים.

הטעם באיסור זה כדי למנוע קרבה יתרה לגוי העלולה להביא לנישואי תערובת. יש שכתבו כי האיסור נגזר כדי שיהודי לא יהיה רגיל לאכול אצל הגוי, וכך הוא עלול להגיע לידי אכילת דברים שאינם כשרים.

ובמקרה שטיגן הגוי סופגניות, בזה יש לצרף גם דעת ר״ת שהובא בב״י (סימן שכט) שעיסה שבלילתה עבה שטיגנוה חייבת בחלה, ולפ״ז אפשר לומר דכיון שלדעתם ז״ל ברכתם בורא המוציא וברכת המזון יש ליתן לסופגניות דין מאפה שהרי כלל גדול בידינו שדברי מאפה שעשויים מבלילה עבה שמברכים עליהם בורא מיני מזונות גם הם בכלל פת, אף שאין מברכים עליהם המוציא, הואיל ואילו קבע סעודתו עליהם היה מברך עליהם המוציא נחשבים ונכללים בענין פת של גוים, ואע״פ שמרן ז״ל פסק כדעת רבינו שמשון, מכל מקום כיון שלדעת הרב גנת ורדים הפרח שושן והפרישה גם לדעת ר״ש שמברכים עליהם מזונות, אם קבע סעודתו עליו מברך המוציא וברכת המזון וכ״ד המג״א והא״ר כמבואר בשו״ת יחו״ד ח״ה (סימן נג), א״כ הו״ל ס״ס להקל, שמא כדעת ר״ת שחייבת בחלה וממילא דינא כפת ואת״ל כדעת הר״ש ורוב הפוסקים שמא כדעת האומרים שאם קבע עליהם סעודה מברך המוציא וברכת המזון. וכן כתב בשו״ת יחוה דעת שיש ליתן לסופגניות דין מאפה.

כעת נדון מה הדין בשיירי מצוה האם יש קדושה בהם?,

רש״י הק׳ מביא על הפסוק ״וַיִּשָּׂא הָעָם אֶת בְּצֵקוֹ טֶרֶם יֶחְמָץ מִשְׁאֲרֹתָם״ (שמות י״ב, ל״ד) ״משארותם״ – שיירי מצה ומרור, והקשה הט״ז ב״דברי דוד״, מה מצוה יש בשיירי מצה ומרור אחר שכבר נעשית המצוה בזמנה?

ומבאר ע״פ הבית יוסף (או״ח סוף סי׳ קסז), שמביא מהכל בו (סי׳ כד) בשם ה״ר אשר, שנהגו כל ישראל שלא להאכיל בהמה, חיה ועוף, ולא גוי מחתיכה שנוגעת בה חתיכת ׳המוציא׳ [פי׳ מאותה פרוסה שחתך כבר מן הלחם השלם, חותך אח״כ מן אותה פרוסה חתיכה קטנה להמוציא, לא יאכיל אותה הפרוסה לבהמה וכו׳ – ט״ז סקי״ח], וכן כתב האבודרהם (עמ׳ שטז) בשם ספר המנהגות, ולא ראינו ולא שמענו מי שנזהר בכך ואין לדבר סמך כלל, ע״כ.

וכתב הט״ז (שם סקי״ח) ״ואני ראיתי בספר טעמי מצוות להרקנטי (עא, א) ב״מצה דמצוה״, שמזהיר בה שלא להאכילה למי שאינו בן ברית ונותן טעם הגון לזה, וכן ראיתי רבים שנזהרים מזה בפסח, וממילא יש ליזהר

גם בחתיכות המוציא בזה דחד טעמא הוא. וזה מה שכתב רש"י "שיירי מצה ומרור" – שיש חיבוב מצוות במה שנשתייר מן מצה ומרור, ע"כ.

ויתכן לפי זה שגם בסופגניות יש להיזהר שלא ליתנה לגוי, בפרט שמעלתה גדולה מפת, בכך שהוא מאכל שאוכלים אותו רק לכבוד חנוכה, ואולי בגלל שלא ראוי לאכילת יהודי לאחר שיש בכך חשש בישלו עכו"ם, שאני וצ"ע.

ובפרט שחמירא סכנתא מאיסורא כפי שמובא בכף החיים שם (ס"ק ק"מ) כתב: "ואני שמעתי מעשה נורא על זה כי בימי הרב משה חיים ז"ל, זקנו של מהרי"ח ז"ל, בעל המחבר בן יהוידע רב פעלים וכו', שזימן ישראל בפסח את עכו"ם אחד שהיה שכנו, והאכילו מצה על שולחנו, ואח"כ סיפר זה לפני הרב משה חיים ז"ל, ואמר לו שיזהר ממנו בזאת השנה כי אפשר שיזיקנו נזק גדול. ויהי היום והישראל יושב, ובא העכו"ם ההוא וחרבו שלופה בידו, ונעשה לו נס וברח מפניו, רחמנא ליצלן". [ועי' בספר חסידים (אות תתפח) ובכף החיים שם ס"ק קמ"א, וש"ך יו"ד סי' ש"ו סק"ז לענין השלכה להדיא בשר קדוש לכלבים].

ומה ששאלת האם יכולים ליתנו לחולה יהודי?

בשו"ת שרגא המאיר ח"ו סימן קנ"ה כתב מי שזקוק מחמת בריאותו לפת מסויימת וכגון חולה סכרת שאסור לו לאכול פת עם סוכר או מלח ופת זה מצוי רק במאפיה של נכרים יש להקל לאכלה אם ידוע שאין בפת זה חששות אחרות של איסור משום שאצלו זה נחשב כאין מצוי לו פת ישראל שיש להקל באופן זה לאכול פת של מאפיה. וההיתר בזה דהואיל ופת זו נאפתה כדי למוכרה ולא לצורך ביתו של הגוי לכן אינו גורם כל כך להתקרבות, וכפי שנפסק בשו"ע (שם) ס"ב "יש מקומות שמקילין בדבר ולוקחים פת מנחתום עובדי כוכבים במקום שאין שם נחתום ישראל מפני שעת הדחק.

אבל בבישול עכו"ם מחמירים בחולה שאין בו סכנה, והדין הוא שאסור לאכול בימות החול מאכלים שיש בהם איסור בישולי נכרי. ואף באופן שאין ישראל שיבשל עבורו, אסור לו לאכול מאכלים אלו, ודינו ככל מאכל שאסור מדרבנן שאסור לחולה שאין בו סכנה.

בברכת התורה
ידידך הדושה"ט
יוסף מוזס
באדמו"ר הגה"ק זצללה"ה
אבד"ק קראלי

בענין סעודת חנוכה

בס"ד, יום ד' ויצא ג כסלו תשפ"ה [ת'הא ש'נת פ'לאות ה'ראינו]

לכבוד הגאון רבי און אברהם הכהן סקלי שליט"א עורך קובץ הנפלא "מנורה בדרום" אחדשה"ט

הנה יד"נ המו"צ הרה"ג **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א הביא לפני את קובץ "מנורה בדרום" לחודש כסלו, והיות ועומדים אנו בתוך השלושים יום קודם חג החנוכה הבעל"ט.

קראתי בעיון רב את מאמרו הנפלא והמקיף של הרב שמעון פרידמן שליט"א בענין שמחת החנוכה וכולו מחמדים וחיכו ממתקים, ולחביבותא מילתא ראיתי לנכון להאיר ולהוסיף במקצת על מאמרו כדלהלן:

א. הנה כתב הים של שלמה (בבא קמא פ"ז סי' לז): "ואותן סעודות שעושים בימי חנוכה. נראה שהם סעודות מצוה. ולא כדברי מהר"ם (טור או"ח סימן תר"ע), שפסק שהן סעודות הרשות. דלהודות ולהלל נתקנו. ולא למשתה ושמחה. אלא כדברי הרמב"ם (ה' חנוכה פ"ג ה"ג) שהן ימי שמחה והלל. וכן נמצא במרדכי ארוך (חדושי אנשי שם פסחים פ"ד אות א'), דלהודות והלל נקבעו משום הנס. וימי משתה ושמחה נמי נקבעו, כדאיתא במגילת תענית. דקבעו י"ט, משום חנוכת המזבח. ובתלמודא משמע דנתקנו נמי למשתה ושמחה.

מדאמרינן בפרק במה מדליקין (שבת כ"א ע"ב) לשנה האחרת קבעו ועשאום י"ט בהלל ובהודאה. ומדאמר י"ט, ולא קאמר קבעו ח' ימים להלל ולהודאה, ש"מ די"ט נמי כפשוטו הוא, למשתה ושמחה, ואף רש"י פי' שם, לא שאסרום במלאכה, אלא להלל ולהודאה. משמע דלא אפיק רק עשיית מלאכה. וכן מצאתי. ועוד נ"ל, דקל וחומר הוא. דהא לא גרע מבי ישוע הבן, דע"כ סעודות מצוה נינהו. מדאזיל רב להתם. והיינו טעמא, מאחר שהוא לפרסם מצוה, או הנס, כדי ליתן שבח והודיה למקום, נקרא מצוה. ק"ו ימי חנוכה, דניתנו לשבח והודיה, ולפרסם בהן הנס.

והר"ן כתב (שבת י' ע"א בדפי הרי"ף). שנהגו לאכול גבינה בחנוכה, והטעם הוא נמי לפירסום מצוה. לפי שאמרינן במדרש, דבתו של יוחנן האכילה לראש אויבים גבינה, ושכרתו. וחתכה את ראשו, וברחו כולם, ע"כ".

וכך נאמר באליה זוטא (סי' תרע ס"ק י): "וכן פסקו רש"ל בתשובה סימן ס"ה וב"ח מדינא, וכ"כ בשיירי כנסת

הגדולה דהעושה סעודה בכל יום של חנוכה הרי זה משובח"...

ב. הנה במה שכתבת שהדברי חיים מצאנז נהג (דברי יציב חאו"ח סימן רפג, אוצר החיים אות רפד, נטעי גבריאל הל ' חנוכה פנ"א הע ' יא) לעשות סעודות בחנוכה . וכן נהגו אדמור"י אמשינוב , מונקאטש ונדבורנא (נטעי גבריאל שם). וכן נהגו בחסידות זינקוב (ילקוט אוהב ישראל עמ ' קסט אות צא). וכן נהג האדמו"ר ממונקאטש (דרכי חיים ושלום אות תתיז) שבכל לילה מלילות חנוכה היה יושב בסעודה עם מסובין, והיו מזמרין בה זמירות , וביום היה אוכל מאכלי חלב דייקא . וכן כתב בשער יששכר (מאמרי חודש כסליו מאמר ימי אורה אות עב) דסעודות חנוכה הם סגולה להמשיך רפואה לחולים.

ואולם היו צדיקים שלא נהגו בסעודות אלו והיו עורכים שולחן רק בזאת חנוכה (ילקוט אוהב ישראל שם). וכן היה מנהג מהרי"א מקאמרנא זי"ע וכו' עכ"ל המאמר.

ונראה לענ"ד שאין ראיה והוכחה בעובדות שהבאת, על דעתם של גדולי וצדיקי הדורות, בנוגע לעריכת סעודות, כפי שאפרט לקמן:

1. הרה"ק הדברי חיים מצאנז זי"ע ערך מידי יום טיש וסעודה בבית המדרש ולא קשור לחנוכה גריידא. ומן הסתם נהגו כך...

2. בחצרות האדמורי"ם שלא ערכו ועורכים טיש לציבור מידי בלילה מימות החנוכה, ייתכן שלהיפך כוונתם הייתה שכפי שהמצווה בחנוכה נר איש וביתו כן יערכו גם את הסעודות איש וביתו דהיינו במתכונת משפחתית, ומן הסתם גם הם עורכו ועורכים סעודות במסגרת המשפחה המלכותית.

וכן ידוע על אדמורי"ם שמקדימים את הדלקת הנרות, או להיפך מאחרים את זמנו בכדי לתת מספיק זמן למשפחות החסידים לסעוד ולשמוח בשמחת החנוכה, ואף לתת תשומת לב לילדיהם, שהרי ימי החנוכה קשורים באופן מיוחד עם ילדי ישראל. דבר זה נרמז בשמו של החג – חנוכה - מלשון "חינוך".

בברכת התורה
הק' יוסף מוזס
באדמו"ר הגה"ק זי"ע
מקראלי

בענין הדלקת נרות חנוכה בבית הכנסת

בס"ד, יום ד' בא כט טבת תשפ"ה [ת'הא ש'נת פ'לאות ה'ראינו]

לכבוד מזכה הרבים ספרא בי רבא הרה"ג און אברהם הכהן סקלי שליט"א עורך קובץ הנפלא "מנורה בדרום" אחדשה"ט

הנה יד"נ המו"צ הרה"ג **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א הביא לפני את קובץ "מנורה בדרום" לחודש טבת, אותו קראתי בעיון רב וכולו מחמדים וחיכו ממתקים.

והיות ועומדים אנו עוד תחת הרושם של ימי החנוכה שעעל"ט. ראיתי לחביבותא מילתא לנכון להאיר ולהוסיף על מאמריהם הנפלאים של הרב הרב משה כצמן והרב יאיר מינקוס בענין פירסומא דניסא בחנוכה והרב שמעון פרידמן בענין הדלקת נר חנוכה בבית הכנסת כדלהלן:

הנה המצוה כרוכה הבנה ביסוד העניין של הדלקת הנרות בבית הכנסת והברכה שאנו מברכים עליה.

ב'שולחן ערוך' (או"ח, סימן תרעא, ס"ד) נפסק ש"מדליקין ומברכין בבית הכנסת משום פרסומי ניסא". המקור ההלכה הוא בדברי הטור, שמזכיר בדרך אגב, תוך דיון על מקום הנחת החנוכייה, ש"בבית הכנסת מניחה בדרום זכר למנורה שהייתה בדרום". ה'בית יוסף' מבאר :" שתקנו כן, מפני האורחין שאין להם בית להדליק בו, וכמו שתקנו קידוש בבית הכנסת משום האורחין דאכלו ושתו בבי כנישתא". נימוק זה כבר הובא ב'ספר המכתם' (פסחים, אות קא).

טעם נוסף להדלקת נר חנוכה בבית הכנסת, ואף הוא מובא ב'בית יוסף' (בשם הכלבו), הוא "כדי לפרסם את הנס בפני כל העם ולסדר את הברכות לפניהם שיש בזה פרסום גדול להשם יתברך, קידוש שמו, כשמברכין במקהלות". טעם זה מבואר גם בדברי הריב"ש) סימן קיא) שהובאו ב'בית יוסף': "כיון שעתה שיד האומות תקפה עלינו ואין אנו יכולים לקיים המצוה כתיקונה [להניחה על פתח ביתו מבחוץ], ומדליק כל אחד בפתח ביתו מבפנים, ואין כאן פרסומי ניסא כי אם לבני ביתו בלבד, לזה הנהיגו להדליק בבית הכנסת לקיים פרסומי ניסא". טעם שלישי שהוזכר להדלקה זו הוא "זכר למקדש". טעם זה מוזכר גם הוא בדברי ה'כל בו', וה'בית יוסף' הביא את דברי תרומת הדשן (סימן קד) שכתב טעם זה בשם הסמ"ק: "שאנו מדליקים בבית הכנסת לצד דרום, זכר למנורה".

חשוב להזכיר את דברי הרמ״א, שפסק (שם) שגם מי שהדליק בבית הכנסת לא יצא בכך ידי חובתו, וחוזר ומדליק בביתו בברכה. הטעם הפשוט לכך הוא שמה שאדם מדליק בבית הכנסת אינו מקיים את חובת הדלקת נר חנוכה המוטלת על כל אדם, דהיינו חובת ״נר איש וביתו״. כך אמנם נקט הגר״א בטעם השני שהביא: ״ועוד שהרי אמרו נר איש וביתו״, וכן ביאר ב׳משנה ברורה׳ (תרעא, ס״ק מה .

אולם, בנוגע לברכת ׳שהחיינו׳ יש נידון בפוסקים אם מי שכבר בירך בהדלקה שבבית הכנסת רשאי לברך שוב בהדלקה שבביתו. למעשה כתב בזה ה׳משנה ברורה׳ (שם) שיברך שהחיינו בביתו רק אם מדליק להוציא את אשתו ובני ביתו (ועי׳ בשו״ת זרע אמת, ח״א, סימן צו, בנוגע למי שבירך ׳שהחיינו׳ בביתו ועתה מדליק בציבור). בספר ׳שלמי תודה׳ (סימן כו) הוסיף לדון לעניין ברכת ׳שעשה ניסים׳ - שלהלכה מברך שוב בביתו גם לאחר שבירך בבית הכנסת.

בפשטות יש לומר שנהגו לברך על הדלקה בבית הכנסת, ו״הבו דלא לוסיף עלה״. כפי שנתבאר, חידוש הוא שנהגו לברך על הדלקה זו של בית הכנסת. ואמנם, בשו״ת מהר״מ שיק (יו״ד סי׳ שעד) כתב שה׳חתם סופר׳ היה נמנע מלהדליק נר חנוכה בבית הכנסת, משום ספק בברכה. להלכה בוודאי שמברכים על הדלקת בית הכנסת, אך נראה וודאי ש״אין לך בו אלא חידושו״, ולכן אין לברך על הדלקה של מקומות ציבוריים .

כך אמנם כתב בשו״ת ׳מנחת יצחק׳ (ח״ו, סימן סה, אות ג) בחריפות: ״הנה כמה דחקו רבותינו למצוא טעם על ברכה זו בביהכ״נ כמבואר בתשובת הריב״ש ובתשובת החכם צבי, ואיך יעלה על הדעת לחדש מעצמנו מה שלא שערו אבותינו״. וכן הורו פוסקים נוספים: שו״ת שבט הלוי ח״ד, סימן סה; שו״ת תשובות והנהגות ח״א, סימן שצח; ועוד .

בשו״ת ׳תשובות והנהגות׳ הנ״ל הוסיף שאפילו אם נתקבצו כדי להתפלל, נראה שאין לברך, כי לא תקנו אלא בבית הכנסת.

אך בשו״ת ׳אז נדברו׳ (ח״ה סימן לז; ח״ו סימן עה) כתב שמותר לברך על הדלקת נרות בכיכר העיר, משום שעיקר התקנה של נר חנוכה היא הדלקה בחוץ, ומשום פרסום הנס. אך כל זה הוא דווקא בכיכר העיר. ואילו במקומות ציבוריים אחרים כתב במקום אחר (חלק יא, סימן לב) ש״לא מלאני

לבי לפסוק דבכל מקום שמתאספים שם שיש לברך, ולא פסקתי לברך אלא אם מתאספים ברחובה של עיר". עם זאת, קשה לומר שמי שבירך במקום ציבורי, תהא ברכתו לבטלה שכן לפי דברי ה'כל בו' שהביא ה'בית יוסף', עצם הברכה יש בה פרסום הנס, ומשמע שדי בכך להפקיע את הברכה מגדר 'ברכה לבטלה').

וצ"ב בזה, שבוודאי אינו יכול לברך סתם כדי לפרסם את הנס) ובשו"ת יביע אומר (ח"ז סימן נז, אות ו) לימד זכות על הנוהגים לברך, שציין לדברי ה'משנת יעקב' (הלכות חנוכה, עמוד רס) שכתב לברך, "כי פעמים רבות הפרסום במסיבות אלה גדול ביותר, אפילו מן הפרסום של בהכ"נ, מהקהל הרב הנוהר לשם". וסיים " ואחרי הודיע ה' אותנו וכו' נראה שהנוהגים לברך על הדלקת נרות חנוכה במסיבות כאלה, יש להם על מה שיסמוכו, כיון שיש בזה משום פרסומי ניסא. ומה טוב להתפלל שם תפילת ערבית בצבור מיד לאחר ההדלקה, וכפי שנוהגים בבתי הכנסת". כן נוהגים לברך

בהדלקת נר חנוכה בכותל המערבי

בברכת התורה

הק' יוסף מוזס

באדמו"ר הגה"ק זי"ע

מקראלי

הגאון רבי חן פדלון שליט"א
מח"ס נפש חיה ועו"ס

מי שנדלק לו נר חנוכה דרך מתעסק אם יצא ידי חובה

לכבוד הרב היקר והנעלה דורש מטמונים וחוקר מצפונים תהלתו בקהל חסידים, ה"ה הרה"ג ר' **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א מח"ס גם אני אודך ועוד ספרים.

ע"ד אשר שאל אודות מי שהחזיק את השמש של נרות חנוכה בידו, ובשעה שנענע גופו באמירת לשם יחוד וכו' וכיוצ"ב, נדלק מאליו נר המצוה, אם צריך לחזור ולהדליק בכוונה, או שיצא יד"ח. וארדוף אציג בקצירת האומר מקצת הרהורי דברים אשר עלו במחשבה לפני.

פשטא דמילתא דכיון שאינו אלא מתעסק בעלמא, לא יצא ידי חובה, אפי' למ"ד מצות א"צ כוונה, כדאשכחן בפרק בתרא דר"ה (לב:) גבי שופר, דהמתעסק לא יצא. ופרש"י (לג:), שהיה נופח בשופר ועלתה בידו תקיעה, ע"ש. וע"ע בתוס' שם (כח: ד"ה דקא מנבח), ע"ש. וכן בתלמידי ר"י בר"פ היה קורא (דף ז ע"א מדפי הרי"ף) במ"ש בקורא להגיה, שהיה מגיה, ודרך המגיה הוא כשמביט בשני הספרים שלפניו כדי לתקן מהאחד לחבירו, שפעמים מזכיר התיבות והפסוקים, כמו שזה ג"כ דרך הסופר בשעה שכותב לבטא בשפתים, ומש"ה לא יצא דהוי מתעסק דומיא דההיא דר"ה דקא מנבח נבוחי. ועי' עוד בריש פרק הבא על יבמתו (נד.), דאע"ג דהבא על יבמתו קנה אפי' לא כוון למצוה כלל, ואפי' נתכוון להטיח בבהמה והטיח ביבמה קנה, מ"מ היכא דנתכוון להטיח בכותל והטיח ביבמתו, או נפל מן הגג ונתקע לא קנה, דלא אכוין לשם ביאה בעולם, ע"ש. וע"ש בתוס' (ד"ה ישן). ועי' עוד בריא"ש חולין (לא:) והובא בב"י (יו"ד סי' ג) בנפלה סכין מידו בלא כוונה פסולה השחיטה, דכתיב "וזבחת", דהוי כמו ועשית, ולכן צריך להתכוון לשום מעשה, ע"ש.

וא"כ הכא נמי כיון דהדלקה עושה מצוה, וזה לא אכוון כלל לשם הדלקה, אפי' שאינה של מצוה, לא יצא יד"ח, וצריך לחזור ולהדליק. ועתה ראיתי שגם בבה"ל (סי' ס ס"ד ד"ה יש אומרים) כתב בפשיטות, דכל מאי דפליגי אי מצוות צריכות כוונה, הוא דוקא שמכון לפעלה זו שהוא עושה רק שאין מכון לצאת בזה ידי המצוה, אבל אם הוא מתעסק בעלמא וממילא עלה המצוה בידו, לכ"ע לא יצא, ע"ש. וע"ע במקור חיים (ר"ס תלא דיני בדיקה וביטול), דבמתעסק הוי כאלו ליכא

מעשה, ומהאי טעמא היכי דאין צריך מעשה גם במתעסק חייב, ע"ש. וכ"כ בשו"ת חלקת יואב ח"א (או"ח סי' ז) ובס' אתוון דאורייתא (כלל כד). מיהו י"ל דלא דמי להתם דלא היה עומד לקיים המצוה כלל, משא"כ כאן שהיה עומד לקיים המצוה והוא עסוק באותו ענין, די"ל דאע"ג דלא אכוון לשם מצוה, שפיר יצא יד"ח, וכן ראיתי בס' וישמע משה ח"א (עמ' ריג) בשם רבינו הגריש"א, שא"צ לחזור ולהדליק, ויצא ידי חובה. אלא שהוא חידוש גדול. ובפרט דמסתבר דכל שעדיין לא ברך על הדלקת הנרות, אין חשוב עומד לקיים המצוה, שהרי הוא מחוסר ברכה, ועי' מש"כ התוס' ב"ק (עז:), בענין כל העומד לישרף כשרוף זדמי [וכן הוא בשו"ת חת"ס (סי' קצו), ע"ש], ודו"ק. וגם י"ל דהוי בכלל כוונה נגדית שאינו רוצה לצאת ידי חובת המצוה, כיון שעדיין לא ברך, וכאשר העיר לנכון ידידי הגרמ"ש דיין שליט"א.

ואם כבר ברך והטה ידו להדליק את הנר, אלא שמעדו קרסוליו, ונטה מאליו אל הנר ונדלק, יש מקום לדון שיצא יד"ח, כיון שכבר עמד לקיים המצוה. ברם עי' בתוס' בשבת (קד: ד"ה נתכוין), דמשמע דהיכא דלא נתכוון כלל לאותו דבר, גם שמחשבתו לעשותו בזמן שנמצא לפניו, דלא מחייב, כגון שרצה לכתוב ב' אותיות, ובא שלא לכתוב אות אחת אלא נקודה בעלמא, ונכתבו ב' אותיות די"ל דכיון דלא נתכוון כלל לכתיבה, הוי מתעסק אע"ג דנתקיימה מחשבתו, וכן בנדון דידן שלא נתכוון כלל לשם הדלקה, ודו"ק. וע"ע בחדושי הרמב"ן והרשב"א והריטב"א. ועתה אין הפנאי מסכים עמי לעיין בזה כל הצורך. ואם נתכוון להדליק נר אחד ועלה בידו נר אחר, י"ל דגם כן הוי מתעסק, כמ"ש התוס' בכריתות (יט:) ובשבת (עב:), דמתכוון לחתוך מחובר זה וחתך מחובר אחר, הוי מתעסק, ע"ש. והיעב"א.

הגאון רבי משה חליוה שליט"א
מח"ס ענפי משה ועו"ס

שו"ת שונות בהלכות חנוכה - א

כבוד הרב משה חליוה שליט"א,
אחדשה"ט וכט"ס באהבת עולם,

א.

נולד נגע בביתו כשרוצה להדליק נר חנוכה

סימן תרע"ב סעיף א': "אין מדליקין נר חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם סוף שקיעתה וכו' ". כתב הרמב"ם פ"ט מטומאת צרעת ה"ח: "חתן שנראה בו נגע נותנין לו שבעת ימי המשתה, וכן אם נראה בבגדיו או בביתו אין רואין אותן עד אחר המשתה. וכן ברגל נותנין לו כל ימות הרגל שנאמר וצוה הכהן ופנו את הבית וכו', אם המתינה תורה לדבר הרשות שלא יטמאו כליו קל וחומר לדבר מצוה". והנה בספר מצבת משה (מועד קטן ז, ב) כתב "ויש לעיין בשושבין שנולד בו נגע דלכאורה יכול להשהות להראותו לכהן בכדי שיוכל לשמח את החתן דעוסק במצוה פטור מן המצוה דלהראות נגעו, ובסוכה דף כו כתבו התוס' דהשושבינין ובני החופה חייבין קאי אק"ש דיכולין לכוון יותר מחתן, ובתפילה ותפילין מודו דפטורין מטעם עוסק במצוה פטור מהמצוה ע"ש. והכא נמי יפטרו השושבינין ובני החופה מלהראות נגעם אף דלא הזכיר בברייתא אלא חתן, כנ"ל לכאורה". וע"ע במעשה רקח פ"ט מטומאת צרעת סוף ה"ח שכתב "ומכאן נראה ללמוד דאם כל אדם עסוק במצוה ונראה בו גם אין נזקקין לו". וא"כ אדם הרואה נגע בביתו ורוצה להדליק נר חנוכה, יתכן דלפי המעשה רוקח והמצבת משה יוכל להשהות להראות נגעו לכהן, דאם יראה יתכן שהכהן יסגיר את הנגע ואז בלאו הכי לא יוכלו לשהות בבית (והיינו דאם יכנסו יטמאו עד הערב, וא"כ מסתבר שלא יהיו גרים בבית באותו זמן) או שמא י"ל דכיון שיכול לקיים את מצות ההדלקה בשוכן בבית אחר, אולי י"ל דבכהאי גוונא אף לפי המעשה רוקח והמצבת משה לא יוכל להשהות נגעו ויצטרך להראותו לכהן, וצ"ע.

ב.

בענין חיוב אלמנה בנר חנוכה

סימן תרע"ה סעיף ג' "אשה מדלקת נר חנוכה שאף היא חייבת בה". ההלכות גדולות סי' ו' בהלכות חנוכה כתב "ואלמנה חייבת בנר חנוכה". והקשה הגאון האדר"ת בקונטרס עריכת

נר דמאי הרבותא בזה דכבר כתב שם ההלכות גדולות שנשים חייבות בהדלקת נר חנוכה יעו"ש. והנה בשו"ת שדה הארץ (ח"ג סי' טל) כתב להסתפק אם היתומים אינם רוצים לתת לאלמנה רק נר אחד לכל לילה והאלמנה רוצה לנהוג כמו המהדרין מן המהדרין, האיך הדין בזה. וציין שם למש"כ בסידור בית עובד (הל' חנוכה אות יט דף קנח ע"ב) דאפשר שאין לכפות את היתומים ליתן כל מה שהיא רוצה לעשות כמנהג המהדרין, שהרי מדינא אין חיוב להדליק יותר מנר אחד בכל לילה. אכן המהר"ח פלאג'י בספרו מועד לכל חי (סי' כ"ז אות נ"ב) כתב שחייבים היורשים ליתן לה נרות גם להידור מצוה, ושכ"כ גם בשו"ת גליא מסכת (דף פ"ב ס"ו, ע"ב) יעו"ש. וא"כ בדקדוק רב כתב ההלכות גדולות שאלמנה חייבת בנר חנוכה דס"ל דדוקא בנר חנוכה חייבת ולא מהדרין מן המהדרין, וכמש"כ בסידור בית עובד.

ג.

ג' הערות בענין גדרו של אכסנאי

א. סימן תרע"ז סעיף א' "אכסנאי שאין מדליקין עליו בביתו צריך ליתן פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בשמן של נר חנוכה". והנה בגמ' שבת כ"ג ב', א"ר זירא מריש כי הוינא בי רב משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא, בתר דנסיבי איתתא אמינא השתא ודאי לא צריכנא דקא מדליקי עלי בגו ביתאי". ופירש רש"י (ד"ה בתר נסיבי) "ופעמים שהייתי אכסנאי ללמוד תורה". וצ"ב לשם מה היה רש"י צריך לבאר לנו שרבי זירא היה אכסנאי ללמוד תורה, שהרי י"ל בפשטות דכיון שהיה אכסנאי השתתף בפריטי, דאין לומר דאכסנאי הוא דוקא מי שמתאכסן משום שבא לצרכי מצוה משא"כ אורח סתם, ואף אם היה מקום לטעון כן, נימא שבא לשם מצוה ואמאי דוקא ללמוד תורה.

ב. סי' תרע"ז סעיף א' "אכסנאי שאין מדליקין עליו בביתו צריך ליתן פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בשמן של נר חנוכה". בהאי סוגיא דאכסנאי פירש רש"י (ד"ה אכסנאי) "אורח". ולכאורה מה בא רש"י להשמיענו, דבודאי שאכסנאי הוא אורח. והנראה דיש לבאר על פי מש"כ בשו"ת גינת ורדים (קונטרס גן המלך סי' מ"א) דמה שאמרו שאכסנאי צריך להשתתף בפרוטות זהו דוקא באכסנאי שמשלם לבעל הבית כל הוצאות אכילה ושתיה ושאר דברים, אבל אם סמוך לגמרי על שולחן בעל הבית ואינו עושה עמו חשבון על כל דבר ודבר אינו צריך להשתתף עמו דבודאי מזכה לו חלק בנרות. ואמנם ראה במאירי שציין שיש הסוברים שבכל ענין יש לו להשתתף יעו"ש. ואולי בא רש"י להשמיענו דלא כהמאירי אלא איירי דוקא באורח שמשתתף עם בעה"ב אבל הסמוך על שולחן בעל הבית אינו משתתף, וצ"ע.

ג. סימן תרע"ז סעיף א' "אכסנאי שאין מדליקין עליו בביתו צריך ליתן פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בשמן של נר חנוכה". ואיתא בגמ' שבת כ"ג, ב' "א"ר זירא מריש כי הוינא בי רב משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא, בתר דנסיבי איתתא אמינא השתא ודאי לא צריכנא דקא מדליקי עלי בגו ביתאי". ויל"ע אם איכא נפק"מ נוספת בזה שהשתתף אכסנאי עם בעל הבית מלבד נר חנוכה. לדוגמא, אם נהיה שריפה מחמת ההדלקה, אם יש לחייב גם את האכסנאי שהרי השתתף בפרוטה בהדלקה זו או שמא השתתפות זו היא רק לענין ההדלקה בלבד, וצ"ע.

ד.

מעשה ניסים שהיה במנורה

איתא במדרש תנחומא פר' תצוה אות ג' "ומעשה ניסים היה במנורה משהיו מדליקין אותה מראש השנה לא היתה מתכבה עד שנה אחרת ופעם אחת לא עשו הזיתים שמן התחילו הכהנים לבכות, ואמר רבי חנינא סגן הכהנים אני הייתי בבית המקדש ומצאתי מנורה דליקה יותר ממה שהיתה דליקה כל ימות השנה וכו' ". ולכאורה יל"ע: א. בזמן החשמונאים (שהיה בבית שני) מצאו רק פח אחד שהיה חתום בחותמו של הכהן הגדול, ונעשה נס והספיק לשמונה ימים. ולכאורה באופן תמידי היה נס במנורה שהיו מדליקין אותה מראש השנה ולא היתה מתכבה, וכמו כן קרא שפעם אחת לא היה מספיק שמן ודלקה יותר, א"כ מה הרבותא בנס חנוכה לענין נס פח השמן שדלק שמונה ימים. ב. עוד יש להתבונן, דמשמע מהמדרש שאין מצוה בעצם הדלקת נרות המנורה אלא רק שיהיו הנרות דולקים. ג. ודקדוק נוסף מלשון המדרש "ומעשה ניסים היה במנורה", דלכאורה לולא הקדמה זו, האם לא היה ברור לנו שמנורה שהיו מדליקין אותה מראש השנה ולא היתה מתכבה עד שנה אחרת, זה גופא נס, עד שהיו חז"ל הק' צריכים להשמיע לנו שמעשה ניסים היה במנורה. ד. למה היו צריכים הכהנים לבכות, הרי אונס רחמנא פטריה ולא היו מענישים אותם על ביטול המצוה. ועוד מה התועלת בבכייתם, מילא אם יתפללו על זה בע"ה יועיל, אבל בכי מה יועיל בזה.

השואף להגדיל תורה ולהאדירה
רועי צבי תמיר

תשובה

כבוד ידידנו הרה"ג החו"ב מוהר"ר רועי תמיר שליט"א נו"נ להגה"ק מליסקא זלה"ה, שלו' וברכה וכט"ס,

מכתוב הגיעני ע"י כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס, והנני להשיבו בקוצר אמרים מאי דנלפע"ד לפי סדר אותיותיו המחכימות.

א. אפשר דכל פטורא דעוסק במצוה פמ"ה הוי דייקא כאשר עוסק בפועל בהמצוה ברם הכא י"ל דליכא לפוטרו מהאי דעוסק במצוה פמ"ה לפי דטרם הדליק הנ"ח רק דחפץ עתה להדליק ומ"ט תדחה מצוה דרבנן דהדלקת נ"ח למצוה דאו' דיש לו להראות הנגע להכהן – ומה גם דשפיר יכול לקיים מצוה דנ"ח באופ"א אם בבית אחר (עיין בספר שבות יצחק (חנוכה פרק י"ג) מש"כ ממרן הגריש"א זלה"ה ויבדלחט"א מו"ר מרן הגרח"ק שליט"א באדם שאין לו בית אי מחויב לשכור או לקנות בית עבור הדלקת נ"ח, ע"ש היטב). או באופן דאכסנאי או ע"י ברכת הרואה וכה"ג וע"כ נלפע"ד דכאמור לית לן לפוטרו מדינא דעוסק במצוה פמ"ה [אמר הקמ"ח, כתבתי כ"ז לפום ריהטא ויש להתיישב בזה היטב בדברי רבוותא].

והרבה יש לדון במ"ש הר"מ בהל' טו"צ (ט', ח') חתן שנראה בו נגע וכו' וכן ברגל וכו' שנ' וצוה הכהן ופנו את הבית וגו' אם המתינה תורה לדבר הרשות שלא יטמאו כליו קל וחומר לדבר מצוה, ע"כ. ובהל' יו"ט (ז', ט"ז) כ' הטעם דאין רואים נגעים במועד "שמא ימצא טמא ונמצא חגו נהפך לאבל". וראיתי דבסה"מ ציינו דכבר עמד בזה בספר חזון נחום אמתני' דנגעים (שם) ואינו לפני לעיוני בי'. (ועי' במל"מ הל' טו"צ, שם) [ואם איכא מצות שמחה בחנוכה עיין מ"ש בספר פרדס יוסף החדש על חנוכה לידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א (עמוד קל"א ואילך) מ"ש בהא באורך נפלא, והרבה יל"ד בזה ואכמ"ל].

ב. לפענ"ד קשה להעמיס זה בל' הה"ג אחר דבגמ' שבת (כ"א ב' ואילך) קרי למצות הדלקת נ"ח "נר חנוכה" – ובשגם הה"ג גופי' הזכיר בלישני' שם בכ"מ למצות הדלקת נ"ח ופרטי' בהאי לישנא דנר חנוכה, וק"ל.

ג. א. צריך עיון, וע"ד אפשר י"ל דרצה לאשמועינן הא דאמרה מתני' אבות (פ"ד מי"ד) הוי גולה למקום תורה דהגם דהיה נשוי מ"מ גלה למקום תורה ועמ"ש באוה"ח הק' (ויקרא (כ"ו, ג') עה"פ אם בחקתי תלכו וגו' בהאי ענינא. ב. בפשוטו כוונת רש"י ז"ל באמרו "אורח" לגלויי לן דהאי אכסניא היתה "מקום אירוח" למהוי בה, אך האכילה והשתיה היתה מדר"ש, ול"ה סמוך אשולחנו דבעה"ב ועמ"ש המ"ב (תרע"ז, א'), ודוק היטב. ג. צ"ע. ובפשיטות אזלינן בה בתר המדליק (ועי' בתשובותינו גם אני אודך (ח"א סימן ד') מש"כ בעיקר דינא דהיזק בנר חנוכה והמסתעף, ע"ש).

ד. א. כבר עמדו באחרונים בעיקר מהות נס חנוכה ויחודיותו ומשם בארה. ב. עי׳ בספר פרדס יוסף החדש על חנוכה (עמוד צ״ח) מ״ש בהא מהגר״ח סאלאוויציק ז״ל והאמרי אמת ז״ל, וא״ש היטב. ג. אפשר דבעי לאודועי רבותא אעשרה נסים דנעשו בבהמ״ק כמ״ש באבות (פ״ה מ״ה) וביומא (כ״א ע״א), ע״ש. וקמוסיף אהא נס נוסף דהיה בביהמ״ק. ד. אשמועינן צערם על חסרון המצוה.

לגודל הטרדה הנני משים בזה קנצי למילין בברכת הדיוט שיזכה להוסיף שקוד עה״ת והעבודה עבודת ה׳ תמה מתוך בריות גופא ונהורא מעליא.

הק׳ משה חליוה

מותר שמן ופתילות דנר חנוכה לשריפת החלה או שריפת החמץ

ברכה ושלו׳ רב למע״כ הרה״ג החו״ב מוה״ר פינחס סאמעט שליט״א בעמח״ס רבים ויקרים, מו״צ בבית שמש יע״א, אחדשה״ט וש״ת,

קבלתי מידידנו הרה״ג מוה״ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט״א את ספרו החדש שו״ת פירות הדר חלק שלישי, ונהנתי מיקרת אמריו, ותשוח״ח.

מידי עיוני בספרו ראיתי (סימן ע״ג) שדן גבי מותר השמן דנרות חנוכה אי שרי להשתמש בו לצורך מצוה ונו״נ בזה ובשלהי דבריו כתב דלמ״ש התם יהא מותר להשתמש משמן הנותר מנר חנוכה לצורך שריפת החלה דמצוות לאו להנות ניתנו.

הנה בספרנו ענפי משה בהלכות ועניני חנוכה (סימן כ״ח) כתבנו לדון בענינא דשמירת מותר השמן והפתילות דנ״ח לשריפת חמץ ובתו״ד מייתינן דבספר פסקי תשובות סי׳ תרע״ז (ס״ק ט׳ הערה נ״ט) כ׳ בתו״ד דאין לשרוף את החמץ על מותר השמן והפתילות גופייהו לפי דאסור להנות משריפתה אלא דניחם על העצים שבהם שורפים את החמץ, וכעי״ז כתב הגר״י טשזנר שליט״א בספר שערי ימי החנוכה (שער א׳ פ״ו ס״ק ט״ז) ע״ש ויש להעיר אדבריהם מהא דקי״ל דמצוות לאו להנות ניתנו ויל״ע בזה וע״ש בכל מאי דכתיבנא בהא.

בברכה וביקר

הק׳ משה חליוה

בענין אמירת "חנוכה שמח" בחנוכה

כבוד הרה"ג מוה"ר יוסף אביטבול שליט"א בעמח"ס שערי יוסף ושא"ס בעיה"ת בני ברק יע"א,
שלו' וברכה וכט"ס,

הנני מאשר בזה קבלת ספרו החדש גם אני אודך על חנוכה יכיל בקרבו מכתבי תורה אשר כתב לידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א, עיינתי בו כמיסת הפנאי ונהנתי מיקרת אמריו.

ע"ד מה שכתב לדון (סימן כ') בענין אמירת "חנוכה שמח" בחנוכה. ונו"נ בזה מכמה דוכתי, עי' בספרנו ענפי משה בהל' ועניני חנוכה (סי' ד') דבתו"ד מייתינן מספר שיח החנוכה (עמוד ה') דעובדא הוי ביהודי שנתברך ממו"ר מרן שה"ת הגר"ח קניבסקי זצוק"ל והשיב למו"ר זצוק"ל חנוכה שמח, ושאלו אח"כ אם הגון ושייך לומר נוסח זה בחנוכה וכי זה חג שיש מצות שמחה, והשיב כי שייך לומר כן עפ"י המשמעות בלשון הרמב"ם. ע"ש, ולכאו' כוונתו למ"ש הר"מ ז"ל בהל' חנוכה (פ"ג ה"ג) ועי' בספרנו הנ"ל דשקילנא וטרינא בעזה"י מלשונות רבוותאי ז"ל בהא, ע"ש. ומ"ש מע"כ נ"י ממו"ר מרן הגרח"ק זצוק"ל מקונטרס תשובות רבותינו (עמוד ט') ונו"נ בדבריו, עי' בספרנו הנ"ל מאי דמייתינן בזה מספר מועדי הגר"ח ח"א (תשובה תקפ"ג) ע"ש ואכמ"ל.

בברכה וביקר
הק' משה חליוה

נתינת מתנות בחנוכה

כבוד ידידנו הרה"ג מוה"ר **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א בעמח"ס גם אני אודך ושא"ס,
שלו' וברכה וכט"ס,

הנני מאשר בזה קבלת קובץ ישורון כרך מ"ח וימסור הודאתי מקרב לב למנהלי המערכת הע"י אשר זיכונו באוצר יקר הערך שכזה, ותשוח"ח.

מדי עיוני בהאי ספרא ראיתי (עמוד קכ"ב) דכתבו די"א שלא ליתן מתנות להילדים בחנוכה משום שענין זה בא מן הגויים שהם נותנים מתנות בחגם. ויהיה בזה משום ובחוקותיהם לא תלכו ולא ציינו שם מקור להסוברים כן. מיהו מייתו דמרן הגר"מ פיינשטיין זלה"ה ובנו הגאון הגדול רבי דוד זלה"ה אמרו שלדינא שרי.

ויל"ע בדעת הסוברים דאסור אטו הגויים הם שחידשו ליתן מתנות בחגאותיהם והלא ביו"ט מצינו דמצוה לשמח אשתו וב"ב הן בנתינת מתנה לאשה והן במה שמשמח את ב"ב

ע״י דברים הראויים להם, כמ״ש בפ׳ ערבי פסחים ואיפסק להלכתא בשו״ע סי׳ תקכ״ט ע״ש, וביותר אי נימא דאיכא דינא דשמחה בחנוכה (עי׳ בספרנו ענפי משה בהל׳ ועניני חנוכה סי׳ ד׳). וישנם דברים שהגויים למדום מישראל. והכי נמי כשדברתי בזה עם הגאון הגדול רבי יהודה טשזנר שליט״א א״ל שהגויים הם אלה שלמדו זה מישראל ואין שום חשש בנתינת דמי חנוכה ומתנות. (ועי׳ בתשובותינו גם אני אודך חלק ט״ו (סימן י״ט) בענין אפיית חלת מפתח בשבת שאחר פסח מה שהבאנו דשמענו מהגאון הגדול רבי אשר וייס שליט״א ע״ש ואכמ״ל).

וזה מקרוב קבלתי ממע״כ נ״י קונטרס דא״ח לחנוכה מהאדמו״ר משומרי אמונים ב״ב הרה״צ רבי מרדכי ראטה שליט״א והתם (עמוד י״ג) כתב דבחנוכה מחלקים מעות ואפי׳ בסכום מועט נותן זה מקום לחול השפעות וכמו שהיה בנס חנוכה (עי׳ אמונה ובטחון להרמב״ן ז״ל פי״ט) ואפי׳ אנשים פשוטים מאד ג״כ יכולים ליתן מעות חנוכה מפני שבחנוכה כל אחד באיזה מצב שהוא נותן לו השי״ת כח שיוכל להשפיע לעצמו ולאחרים, ע״ש.

ואפשר דלפי״ז יובן נמי ענין נתינת מתנות בחנוכה (מלבד מעות חנוכה שנהגו ליתן) דהזמן גרמא להשפעות טובות ובמדה שאדם מודד מודדין לו.

בברכה וביקר
הק׳ משה חליוה

הגאון רבי יוסף אביטבול שליט"א
מח"ס שערי יוסף ושא"ס

חיוב הדלקה לחיילים במלחמה

בס"ד, כסלו ה'תשפ"ד

לכבוד הגאון רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א במח"ס גם אני אודך ושא"ס.

הנה זה בודאי שאם מדליקים עליהם בתוך ביתם נפטרים, כמבואר בשו"ע סי' תרע"ז ס"א. ועי' בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מז תשובה א' בביאורים שדן מה הדין שהגיע לביתו ואשתו לא ידעה וכבר הדליקה שלא כיון לצאת בהדלקה שי"ל שיצא מחמת ס"ס ולכן ידליק בלא ברכה ע"ש.

ומ"מ לגבי הדלקה בטנק, יש לדון אם יכולים להדליק בברכה כיון שנר חנוכה הוא חובת ביתא מ"מ אם נמצאים בתוך הטנק ואוכלים שם ונמים שם דינו כביתם ויכולים להדליק שם בברכה, וכ"כ בשו"ת מים ההלכה ח"א עמ' קצט, ויש שהביאו בשם הגרשז"א שיכולים להדליק פנס בתוך הטנק עם ברכה ויכונו עליו לשם נר חנוכה. ושוב נראה שבטנק יש להחמיר שאינו חשוב בית כיון שאף אם יש שם שיעור ד' על ד' אך מ"מ אינו עשוי לבית והוא דירה בע"כ, ואין שם שימושי בית, משא"כ קראון נייד שבודאי יהיה חייב בהדלקה בברכה.

אך מ"מ על אוהל כתב בספר שבת ומועד בצה"ל עמ' שלג ששמע מהגרי"ש אלישיב זצ"ל שאין לברך על נר חנוכה אלא בבית שיש לחוש לשיטת המהרש"ם דבעינן דוקא בית ולכן חיילים החונים על פני השדה או באהלי סיירים דלא חשיבי כבית אין להם לברך על נר חנוכה, ועוד הביא שם שהגריש"א הסתפק מה הדין בכה"ג של אוהל פרוץ, וכ"כ בחזו"ע חנוכה עמ' קנו ובשו"ת יחו"ד ח"ז סי' פ"ה וסי' פ"ז שאין לברך במקום שאין בית, ולכן חיילים שנמצאים בשדה ידליקו נר חנוכה בלא ברכה.

ולגבי הדלקת נר חנוכה בבתים הכבושים בעזה, יש להסתפק מדוע החיילים שלא מדליקים עליהם בבתיהם יכולים להדליק נרות חנוכה בבתים הכבושים בעזרה, כיון שאינו שם דירה לגבי מזוזה כיון הוא דירה בעל כרחו אין חייבים להדליק שם נר חנוכה, אלא בלא ברכה כדין אדם שדר בלא בבית, שחייב בנר חנוכה בלא ברכה, והשיב לי מו"ר הגר"ע פריד שליט"א בזה"ל: כיון שזה שונה ממזוזה, וזה מה שהתחדש באכסנאי שחייב בנר חנוכה, ע"י בראש"ש ור"ן שבת כג, ובאזמרה

לשמך חנוכה. עכ״ל, וכן הורה הגרמ״מ לובין שליט״א בעיטורי מרדכי מלחמה חנוכה ואף שמבחינה משפטית הדירה שייכת ליורשים, ע״ש. ושוב שאלתי למו״ר הגאון רבי שמאי קהת הכהן גרוס שליט״א במח״ס שו״ת שבט הקהתי בזה״ל: האם החיילים שלא מדליקים עליהם בבתיהם יכולים להדליק נרות חנוכה בבתים הכבושים בעזרה, כיון שאינו שם דירה לגבי מזוזה כיון הוא דירה בעל כרחו אין חייבים להדליק שם נר חנוכה, אלא בלא ברכה כדין אדם שדר בלא בבית, שחייב בנר חנוכה בלא ברכה. ע״כ לשון השאלה, והשיב לי בזה״ל: אפשר בברכה. עכ״ל.

ולגבי חיוב הדלקת נר חנוכה במקום המלחמה, ופשוט שכיון שהוא מקום סכנה אי אפשר להדליק שם, וכן השיב הגר״י זילברשטיין שליט״א, ואמר בשיעורו בזה״ל: האמת היא, לי נראה שהנמצא שם בעזה, בשעה שאינו יודע מהיכן יזחלו לו מחבלים, הוא פטור מנר חנוכה, זה הרי לא נחשב בית, הוא יושן שם אבל יושן על גחלים, אמרתי לו שאני חושב שלא יוצאים ידי חובה, רק אשתו בבית או שליח בביתו שידליקו עליו, והוא אינו יכול להדליק שם, הוא נמצא במצב מלחמה, ואין לו את היישוב הדעת להדליק שם וכל הזמן שקוע ומפחד במלחמה, כל רגע לשהות שם זה סכנת נפשות, הם זוחלים שם מתחת לאדמה המחבלים הללו, הם חיות רעות, לעניות דעתי צע״ג אם אתה יכול להדליק נרות אם אתה גר בחדר בעזה, נר חנוכה נעשה להודות להלל ולשבח, וכשהוא נמצא שם אינו במצב של להודות ולשבח אלא במצב של סכנה, מבקש רחמים שהוא וחבריו ישארו בחיים. אם רוצה יכול להדליק בלי ברכה, אבל לברך אינו יכול משום שהוא במקום סכנה עכ״ל, וכן הובא בשיעורי הגאון רבי אשר וייס שליט״א שאין לדמות מש״כ המהרש״ם ועוד לגבי הדלקה ברכבת לטנק כי ברכתב יש מרחב משא״כ טנק שתוכו צפוף ביותר וכל ארבעה החיילים היושבים אין להם אלא מקום עם כסא קטן ולא מיבעיא שאין בו מיטה לישון בו אף אין בו כסא שאפשר להטותו כדי שיוכלו לשבת בו בנוו בנוח ובכל רגע שהחיילים יכולים לצאת החוצה להתרווח כן יעשו ומשו״ה נראה דאין זה מקום דירה כלל ואי אפשר להדליק בו נר חנוכה. וכן שמעתי ממו״ר הגר״ע פריד שליט״א שאי צריך להדליק שם, אבל באופן מעשי אי אפשר להדליק, אבל במקום שלא סכנה אפשר להדליק בברכה, ואמנם יש מקום לחלק בין חייל במילואים שנחשב לסמוך לחייל סדיר שאינו נחשב סמוך, וי״ל שתלוי בדין הדלקה בבחורי ישיבה לבני ספרד שאף שמגיע פעם בחודש לביתו חשוב סמוך, והכא נמי.

והגאון רבי יוסף משדי שליט״א כתב לי בזה״ל: בקשר לחיילים בעזה שכתבנו שצריכים להדליק שם והערנו

דאם הוריהם מדליקים פוטרים אותם (אם מדליקים בזמן והם שומרי שבת ושאר פרטים המעכבים) יש להוסיף שאם אין שם אדם (חייל) אחר שמדליק נרות זולתו יכול להדליק במקום שהוא בברכות ויכוון מפורש שלא לצאת יד"ח בהדלקת הורים, עפמש"כ בסי' תרע"ז ס"ג ונתבארו בדברינו שם הלכה יב, עכ"ל, וע"ע בשו"ת מדרש הוראה בשעריך ירושלים מש"כ בזה.

ולגבי השאלה האם חיילים שמדליקים באמצע הרחוב בתוך עזה יכולים להדליק בברכה. נראה שלא מועיל להדליק ברחוב ואף לא יכולים לברך על ההדלקה.

בברכת התורה
יוסף אביטבול
מח"ס שערי יוסף ושא"ס
החונה פה עיה"ת בני ברק

חינוך קטנים להדלקה

בס"ד, כסלו ה'תשפ"ד

לכבוד הגאון רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א במח"ס גם אני אודך ושא"ס.

אודות השאלה האם קטן מבן ספרד יכול להדליק חנוכיה בברכה כיון שיש כאן חובת חינוך שיגדיל יתחנך במצוה.

יש לעיין לדעת השו"ע סימן תרע"א ס"א שהוא חובת ביתא ורק בעל הבית מדליק, אם רוצים לחנך קטן להדליק נרות חנוכה, האם יכול להדליקם בברכה, וכן מה הדין בגדול מבני הבית שירצה להדליק האם יכול להדליק בברכה.

בשו"ע סי' תרע"ז ס"ב, הביא מש"כ באורחות חיים הלכות חנוכה אות יב, "קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק", ומבואר שאף שבעל הבית מדליק, מ"מ יכול להדליק, ולפי"ז בקטן אף לבני ספרד יש חיוב לחנכו.

אך למעשה נראה מכמה טעמים שאי אפשר לחנכו להדליק נר חנוכה אף בברכה.

א' ע"פ מש"כ במשנ"ב שם סקי"ג, דהשו"ע איירי דוקא היכא שיש לו בית בפני עצמו, ואף לבני אשכנז הנוהגים כדעת הרמ"א י"א דמיריי בכה"ג, ולפי"ז בבית הקטן אין לחנכו, וכן הו"ד הגריש"א שאף לבני אשכנז הקטן לא יברך ראה בריש הספר הלכות חג בחג חנוכה, ואמנם יל"ע בטעם זה שמדברי האורחות חיים, נראה שבכל אופן יכול לברך, ושו"ר שכן נראה בכל בו סימן מ"ד וז"ל: וכתב ה"ר יצחק בר אבא מרי ז"ל שקטן שהגיע לחנוך מדליק כדי עובר לעשייתן עכ"ל, ומבואר דאיכא חובת חינוך על קטן,

כדי שיקיים מצות נר חנוכה ולא כתב שחובת החינוך היינו דוקא היכא שיש לו בית, ופשוט.

ב׳ כיון שיש חוששים שאם יקדים וידליק קודם אביו, יפטור את חובת הבית, ושוב לא יכול להדליק אביו בברכה, אשרי האיש אזולאי חנוכה עמ׳ מג, והו״ד בילקו״י חנוכה עמ׳ תשפה, ג׳ כיון שאין בזה מצות חינוך, ולא שייך לחנכו בדבר שאינו חייב בה שיגדל, כיון שהוא חובת ביתא, ואינו חובת גברא, וכן פסקו בשו״ת אול״צ ח״ד פמ״ב תשובה א׳, ובילקו״י שם שרק בתינוק ממש יכול להדליק בברכה, משא״כ בקטן שיודע לברך היטב ידליק נרות חנוכה בלא ברכה, ע״ש, ולפי מש״כ בספירת העומר שקטן אינו מוזהר על לא תשא כמבואר בתוס׳ ר״ה לג. סוף ד״ה הא, ה״ה הכא, ומ״מ אין לחנכו מהטעמים הנ״ל, ומ״מ יאמר לו עכ״פ שידליק לאחר שמדליק נרות חנוכה. אך עכ״פ כיון ששיך בו חינוך להתלמד שיהיה לו בית, נראה שאפשר להקל בזה, וכמו שנתבאר בארוכה בגם אני אודך מתשובתי ספירת העומר סימן ו׳, וראה מה שהאריך בזה בספר הורני חוקיך חנוכה פורים באשיח חוקיך סימן ג׳ עוד כמה צירופים להתיר לקטן לברך, ושעכ״פ אין למחות בידו, עי״ש.

ועוד נראה שמשום איסור לא תשא אין חשש, כיון שהוא לא ברכה שאינה לצורך, וממילא הו״ל ספק דרבנן, וקיל טובא, [ונפק״מ שאפשר שאף ספייה לא יהיה].

והגאון רבי אליהו שלזינגר שליט״א במח״ס שו״ת שואלין ודורשין ושא״ס כתב לי בזה״ל: יש שואלין על השו״ע שהרי מצוה בו יותר מבשלוחו, ולמה לא ידליקו כל בני הבית, על כן מסתבר דאף שמעיקר הדין סגי בזה שבעל הבית מציא את כולם ידיד חובתם, אבל אם אחד מבני הבית רוצה להדליק בעצמו, יכול, ובלבד שלא יתן הרגשה לאביו כאילו אינו סומך עליו ואז יש כאן של של כיבוד אב עכ״ד. וכן השיב לי הגאון רבי שמאי קהת הכהן גרוס שליט״א במח״ס שו״ת שבט הקהתי והשיב שיכול. וכן למעשה שמעתי ממו״ר הגר״ע פריד שליט״א שקטן ספרדי יכול להדליק נר חנוכה אחרי הדלקת אביו. עי״ש, ונראה דלבני ספרד צריך שיכון שלא להוציאו וידידי הרה״ג יעקב דהן שליט״א כתב בקונ׳ הלכה ומעשה חנוכה שאם הקטן מבני ספרד רוצה להדליק בברכה ידליק במקום שאביו לא מדליק, וי״ל עוד בכ״ז.

ולבני אשכנז כתב ברמ״א סימן תרע״ה ס״ג דלדידן שכל אחד מבני הבית מדליק בפני עצמו א״כ קטן שהגיע לחינוך צריך להדליק יעו״ש, ועכ״פ נפקא לן דאף לפי השו״ע קטן צריך

להדליק נרות חנוכה, ואמנם ראיתי שמרן הגרי"ש אלישיב זצוק"ל השיב בספר פניני חנוכה שקטן שהגיע לחינוך אין לו להדליק נרות חנוכה בעצמו אלא לצאת בהדלקת אביו וביאר שהרי מצות החינוך היא לקיים מצוה באופן שראוי הגדול לצאת בה ידי חובה וכמו שהגדול לא יכול לצאת ידי חובתו בהדלקה של קטן הרי שזו הדלקה פסולה כך גם הקטן בעצמו לא מקיים מצות חינוך בהדלקה שהיא הדלקה פסולה וכמו שכתב כה"ג בנצי"ב בשו"ת משיב דבר ח"א סימן מא לגבי ציצית יעו"ש מה שהאריך בזה, ואמנם בשו"ת תשובות והנהגות ח"ו סימן קנה כתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א לחלוק בזה ע"ד הגריש"א וס"ל שכיון שהמצוה היא מעשה המצוה ע"כ כשהטילו חובת חינוך הוא שהקטן יעשה המצוה ובמעשה המצוה ולכן עדיף שיעשה הקטן את ההדלקה מצד חינוך, ובזה יזכה לקיים מצוה גמורה.

ומש"כ שצריך להדליק מוסיף והולך מהדרין מן המהדרין הנה במשנ"ב סימן תרע"ה סקי"ד כתב שלמצות חינוך סגי שידליק בכל יום רק נר אחד וכמו שכתב בפרי מגדים משב"ז סימן תרע"א סק"א, וכן כתב בכה"ח סימן תרע"ה סקכ"ח, וכן כתב בספר פסקי שמועות חנוכה עמ' לד שכן ס"ל להגרנ"ק, ואמנם לכאורה היה נראה שדין חינוך הוא לקיים את המצוה כהלכתה, וכן כתב לדינא בשו"ת תשובות והנהגות ח"ג סימן ריט ד"ה מיהו במ"ב שהקטנים יהדרו בכל המצוה וידליקו גם כמנין הנרות יעו"ש, וכן האריכו בעוד כמה פוסקים לדינא ראה בספר סוכת חיים חנוכה עמ' שמג משכ"כ בזה.

תבנא לדינא – לבני ספרד: יכול לתת לבנו הקטן שלא הגיע לחינוך שידליק נרות חנוכה בברכה, אבל משהגיע לחינוך לא יתן לו להדליק נרות חנוכה בברכה, אלא ידליק בלא ברכה, ואם מברך מעצמו, אין למחות בו, [ועכ"פ ילמדו להדליק לאחר שאביו מדליק, וטוב שיכון אביו שלא להוציאו בברכה]. ולבני אשכנז: יש לחנכו, מגיל שמבין ענין נר חנוכה ופרסום הנס שבהדלקת הנרות, וכל אחד כפום חורפיה. (עי' ר"ן דף סוכה דף יג ע"ב מדפי הרי"ף ובמשנ"ב סי' שמ"ג סק"ג).

בברכת התורה
יוסף אביטבול
מח"ס שערי יוסף ושא"ס
החונה פה עיה"ת בני ברק

ברכת שהחיינו בלילה השני למי שלא הדליק ביום הראשון

בס"ד, יום א' כ"א כסלו ה'תשפ"ה

לכבוד הגאון רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א במח"ס גם אני אודך.

נשאלתי מאחד אברכי הכולל, באברך שנסע לצפון למסור שיעורי תורה בליל א' דחנוכה, או אדם שהתאשפז במיון עם בנו וכיון שחוזרים בשעה מאוחרת בלילה, נשיהם מדליקות עליהם בביתם, ובאים להדליק ביום השני, האם יכול לברך שהחיינו.

דעות הראשונים שברכת שהחיינו הוא על ההדלקה

מצינו בשבולי הלקט סימן קפו שכתב בזה"ל: ועוד מצאתי בתשובות הגאונים אני יקר יש לי לשאול שאילה זו (אם) מי שבא בדרך או בספינה ולא הדליק בלילה [הראשון] אם מברך אחרי כן שהחיינו אם לאו מי אמרינן כיון דלא בריך בלילה קמא הדר בעי ברוכי כדאמרי' לגבי יום טוב זמן אומרו אפי' בשוק ואפי' כל שבעה או דילמא כיון דלא ברוך בזמנו בליליא קמא לא ליבריך כלל משום שאמרו חכמים המדליק בליל ראשון מברך שלש והרואה מברך שתים עד כאן דבריו ורבינו ישעיה זצ"ל כתב שאין להסתפק בדבר דודאי חייב לברך שהרי על המצוה הבאה לו לאדם משנה לשנה חייב לברך וכיון שלא בירך עליה בזמנה מברך עליה כל זמן שתגיע לידו והכי אמרינן בפ' בכל מערבין הכי נמי מסתבר דאי סלקא דעתא זמן זמן כל שבעה מי איכא הא לא קשיא דאי לא מברך האידנא מברך למחר וליומא אחרינא (למה לא) [ולא] אמרי' כיון שלא בירך בזמנו הפסיד הברכה. עכ"ל, ומבואר דהמצוה היא על ההדלקה, ולכן מי שלא שייך בהדלקה בכלל, והיה אנוס, ועתה מדליק אף ביום השני צריך לברך שהחיינו. וכן נראה בדרבי רבינו יודה ב"ר קולונימוס זצ"ל בספר ערכי תנאים ואמוראים ח"ב עמ' תקב, ובספר הרוקח סימן שעא שמברכין שהחיינו על נר חנוכה כיון שהדלקה עושה מצוה. וכן נראה בתוס' בסוכה דף מו ע"א.

וכן נראה הרשב"א והר"ן בשבת דף כג ע"א, וכן נראה מדברי הר"י מלוניל בהלכות חנוכה, שדוקא מי שלא הדליקו עליו נרות חנוכה או שיושב בספינה ואין לו נר להדליק צריך לברך שהחיינו, וכן מבואר מלשון הטור, שכתב בזה"ל: והרואה הנרות מברך שתים שעשה נסים והשחיינו וכו' ודוקא שאינו עתיד להדליק, ואין מדליקין עליו וכגון שהולך בדרך ורואה הנרות בעיר, אבל בענין אחר אי"צ לברך עכ"ל, וכן נראה מדברי השו"ע בסי' תרע"ז ס"ג. ומבואר כיון שמדליקים עלי ממילא אינו יכול לברך על הזמן.

דעות הראשונים שהברכה על השמן

ובאורחות חיים חנוכה סוף סימן יא כתב בזה"ל: שהחיינו אין לברך בכל לילה אע"פ שבכל לילה מתחדש הנס לפי שכבר ברכנו אותה לילה ראשונה על השמן שהיה ואין בשמן מתחדש דבר אלא שנעשה בו נס שהספיק עכ"ל, והו"ד בשלטי גיבורים על המרדכי בפרק במה מדליקין, ובב"ח סימן תרע"ו, ומבואר שהברכה היא על הנס.

דעות הראשונים שהברכה היא על עיצומו של יום

ואמנם בשו"ע סי' תרע"ו ס"ג כתב שהרואה שבירך שהחיינו על ראייתו בלילה ראשונה של חנוכה ולא הדליק אם בא אח"כ להדליק לא יברך עוד פעם ברכת שהחיינו, ומקורו ממש"כ במהר"ם מרוטנבורג סימן נז והו"ד בב"י שם בשם תשובות אשכנזיות, ובמהר"ם שם כתב הטעם הדבר וז"ל: אין לברך חדא דלא אמרינן תרי זימנין זמן על המצוה ועוד כיון דזמן אפילו אמר בשוק יצא דלא גרע מי שברך על הראייה ממי שברך בשוק דאינה חוזר ואומרה על הכוס ביו"ט. עכ"ל. וקשה הרי הברכת שהחיינו היא על הדלקות נרות חנוכה ולא על עיצומו של יום, ומדוע לא יברך שהחיינו.

וכן נראה ממש"כ בשערי תשובה סי' תרע"א סקי"א בשם המחזיק ברכה שם והזרע אמת או"ח ח"א סי' צ"ו שאם הדליק ביום הראשון בבית הכנסת לפני שהדליק בביתו ובירך שהחיינו לא יחזור לומר בביתו שהחיינו אלא א"כ מדליק להוציא ג"כ את אשתו ובני ביתו, ומבואר שהברכת שהחיינו היא על עצם הזמן ולא על מצוות ההדלקה ע"ש, וע"ע בשו"ת אגרות משה או"ח ח"א סימן קצ, ע"ש.

ואכן במאירי מצינו בזה סתירה אם הוא ברכה על עיצומו של יום כמבואר במאירי בשבת שם או על ההדלקה כמבואר במאירי במגילה דף ד' ע"א, וצ"ל שאכן הברכה על ההדלקה בתוספת עיצומו של יום, ויל"ע.

ואולם בשו"ת יביע אומר ח"ו חאו"ח סימן מב אות א' וב' הביא בשם הירושלמי בפ"י מפסחים ה"י שאין אומרים זמן אלא בשלש רגלים בלבד, וכן כל שכתוב בו מקרא קודש צריך להזכר בו זמן, ולכן חנוכה ופורים אינם בכלל מקראי קודש, ואי אפשר לברך על זמן על עיצומו של יום שלא תקנו אלא על הדלקת נר חנוכה או ראייתם כמבואר בשבת דף כג ע"א או בשעת קריאת המגילה מבואר בגמ' במגילה דף כא ע"ב, ושכן מבואר במאירי במגילה דף ד' ע"א. ע"ש.

דעות הפוסקים לדינא במי שהדליקו עליו בביתו אם מברך שהחיינו ביום השני

ונחלקו הפוסקים אם אשתו הדליקה עליו נרות חנוכה, אם צריך

לברך שהחיינו ביום השני או לא, שבמשנ"ב סי' תרע"ו סק"ו כתב לדינא שאם אשתו הדליקה עליו לא יחזור ויברך שהחיינו. וסב"ל.

אבל בב"ח ריש סימן תרע"ו כתב שצריך לחזור ולברך שהחיינו בלילה השני כיון שאשתו פוטרת אותו רק מחיוב ביתו ולא מחובת גופו שהיא בברכת ההדואה, ומ"מ כתב במג"א שם סק"ב שלדעת הפוסקים שאם אשתו מדלקת עליו אי"צ לברך על הראיה וא"כ ה"ה שאי"צ לברך שהחיינו משום שאשתו פוטרת חובת גופו, וכן כתב בכנסת הגדולה שכנה"ג הגה"ט סק"ב,

ומ"מ כתב בא"ר והו"ד בשער הציון סקי"ב שהב"ח אזיל לשיטתיה דס"ל שאפילו אם אשתו מדלקת עליו בביתו אינו נפטר מברכות שעשה נסים ושהחיינו שהם חובת הגוף ע"ש. וע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"ד סימן סח.

ומ"מ כדעת הב"ח שיכול לברך שהחיינו, כן כתב בפר"ח שם סק"א שאף לדעת השו"ע יכול לברך שהחיינו ובא"ר שם סק"ה ובאשל אברהם מבוטשאטש סי' עה ועו, ובבגדי ישע סי' תרעו, ובכה"ח סי' תרע"ו סקכ"ו וכ"ז.

ובספר אשרי האיש ח"ג עמ' רנז הו"ד הגריש"א שאף שלדינא לא יברך שהחיינו מ"מ יש עניין בימים שאח"כ מגיע לביתו שישברך על פרי שהחיינו ואם אין לו פרי חדש יברך שהחיינו על עצם ההדלקה וזה אפילו ביום האחרון ע"ש. [וכ"ז דלא כמ"ש בספר תורת הקדמונים ח"א סימן קיד שרק דעת הפר"ח הוא יחידאה מכל האחרונים שיכול לברך שהחיינו].

וכן בחזו"ע חנוכה עמ' קלח, שלמעשה יכול לברך שהחיינו, ושם האריך בעמ' תמו שאף בתחילה חשש בזה לסב"ל והוא ע"פ מש"כ בשו"ת יביע אומר ח"ד חאו"ח סימן נ' אות ד', מ"מ כיון שיש בזה ספק ספיקא ספק שמא הלכה כסוברים שמברך על הראיה אפילו מדליקים בביתו וספק שמא כדעת הפר"ח שאף שהדליקו עליו שמדליק צריך לברך שהחיינו, וכ"ש בצירוף דעות הפוסקים שבברכת שהחיינו לא אמרינן סב"ל ע"ש. וכן כתב בשו"ת שואל ונשאל ח"ג סימן יג. ובשו"ת יביע אומר חלק יא סימן עח. [ושם הוא בשנת תש"ז, ואח"כ בקול קיני תשכ"ה הורה שלא לברך, ושוב חזר בו בחזו"ע שם שלמעשה יש לברך שהחיינו].

ובילקו"י חנוכה עמ' תמד, ושם האריך מדוע לא אמרינן בזה סב"ל כנגד הגרע"י, ועוד כתב בילקו"י שם שראה למי ששאל את הגרע"י שהרי נקטינן שאם מדליקין עליו בביתו לא יברך ברכות הראיה מאידך נתבאר שאין ברכת שהחיינו שבירך השליח פוטרו, והשיב שיש לחלק שברכת השליח מועילה שלא יברך על הראיהא בל כלפי ברכה על הנרות שעושה מעשה ההדלקה בעצמו מזה אין ברכת השליח

פוטרתו, ולכן יכול לברך שהחיינו על ההדלקה. עכת"ד,

ואמנם יל"ע בזה מהא דפסקינן דהשליח יכול לברך בפני עצמו אף שהבעל בית לא נמצא לידו, ובע"כ שהשליח פוטר גם את הברכות, וא"כ צ"ע בזה לדינא, אך בזה י"ל שהברכות היא על מעשה ההדלקה כמבואר מדברי הראשונים הנ"ל.

ויש לדון מכ"ז לגבי קטן שהגדיל בחנוכה, ויש לו בית בפנ"ע אם יברך שהחיינו, וכעין מה שנתבאר בארוכה לגבי סוכות.

ויש לדון לגבי הבעל אם יכול לכיון שלא להוציא את עצמו בהדלקה, ולהפקיע את עצמו מחובת הבית, וממילא יוכל להדליק לכו"ע בברכת שהחיינו ביום שני, ונראה שבכה"ג הוא מהני, ואף שבב"י סי' תרע"ו ס"ג הביא דברי התרומת הדשן שמהני, וכתב שם שלמעשה לא מהני שגורם ברכה שאינה צריכה עכת"ד, מ"מ בצירוף הכא שיש לן ד' ספיקות, ובצירוף שהוא ספק במצוה, ושמא כדעת האומרים שהברכה היא על עיצומו של יום, וכיון שלא בירך שהחיינו, נראה שיכול לחזור ולברך שהחיינו.

שכח לברך שהחיינו לפני ההדלקה ונזכר שהנרות דולקים

בשו"ת רע"א תנינא סימן יג כתב לדון דאף מי ששכח לברך על הדלקת נר חנוכה יוכל לברך אחר ההדלקה משום שכל זמן שדולק עדיין מצוותו קיימת ונמשכת וכשם שמברכים על מזוזה אך לאחר קביעתה שבכל רגע מקיים מצוה יעו"ש, וכן כתב בראש יוסף שבת כג ע"א, ומ"מ לדינא כתב בפרי מגדים סימן תלב משב"ס סק"ג ובסימן תרע"ו משב"ז סק"ב שאם כבר הדליק לא יברך, ואמנם מדברי הר"ש פסחים פ"א סימן י' יל"ע, ועי'.

שכח לברך שהחיינו בביתו ביום הראשון האם יברך ביום השני

אדם ששכח לברך ביום הראשון שיברך ביום השני וכמו שכתב בשבלי הלקט (סימן קפו) בשם רבינו ישעיה, וכן כתב רבינו ירוחם (נתיב ט' ח"א) ובראבי"ה (סימן תתמג). וזהו פשוט לכל הפוסקים וכנ"ל מדברי המשנ"ב.

שכחו לברך שהחיינו ביום הראשון בבית הכנסת

ואם שכחו לברך בבית הכנסת ביום הראשון שהחיינו, ונזכרו ביום השני, ונראה דבכה"ג דלא ברכו שהחיינו, אין לברך כבר ביום השני, כיון דסו"ס עיקר הברכה הוא משום פרסומא ניסא, וכמו שהבאנו מדברי הפוסקים לעיל, לכן אם לא ברכו שהחיינו לא יברכו ביום השני, ושוב ראיתי בספר מים רבים פרק יח בהערה ד' שהסתפק בזה אם יש לברך בלילה השני או לא ונשאר בצ"ע, ולענ"ד אין

לדמותו לאחד שהדליקו עליו בתוך ביתו ומדליק ביום השני בביתו שנחלקו הפוסקים בארוכה האם יש לברך שהחיינו [והארכתי בזה במק"א] כי י"ל דהכא הוא לא להוציא, אלא בשביל פרסום הנס, ולא חיישינן לחד שהיה בבית הכנסת ולא שמע ברכת שהחיינו. ולענ"ד כתבתי. ושוב ראיתי שבשו"ת יביע אומר חלק יא חאו"ח סי' ע"ט כתב שבית הכנסת ששכח המדליק נר חנוכה שם לברך שהחיינו בלילה הראשון ובירכו אחר כך כל הקהל בביתם שהחיינו לא יברכו למחרת שהחיינו שמדליקים בבית הכנסת ע"ש. ומ"מ נראה פשוט שהיינו דוקא בבית רגיל, אבל אם יוצאים יד"ח בהדלקה שם כגון בחורי ישיבה יש לברך ביום השני.

אשה שלא היתה ביום הראשון בהדלקה ולא שמעה שהחיינו

ולגבי אשה שלא היתה ביום הראשון בהדלקה ולא שמעה ברכת שהחיינו, אם יכולה לברך ביום השני, מדברי השו"ע בסי' תרע"ג ס"ג ובמשנ"ב שם בסקי"ד היינו דוקא היכא שנמצא במקום גוים ע"ש, וכמבואר בחזו"ע עמ' קנח, ועי' גם בבמג"א סי' תרע"ו סק"ד דאי"צ לברך שהחיינו, משנ"ב סי' תרע"ו סק"ג שנראה שאי"צ לברך שהחיינו, אך יל"ע דהיינו דוקא היכא שהאשה הדליקה, ועי' ולמעשה נראה דאין חילוק בזה ואשתו כגופו ונפטרה בברכת שהחיינו, וכן כתב מו"ר הגאון רבי שמאי קהת הכהן גראס שליט"א במח"ס שו"ת שבט הקהתי ושא"ס, כתב לי בזה"ל: אם כיונה שלא לצאת בברכתו, יכולה לברך עכ"ל. וכן העלתי לדינא בשערי יוסף פסקי הלכות חנוכה.

ושוב הראוני מכתב מהראש"ל הגר"י יוסף שליט"א מתאריך י"ד שבט תשפ"ד שנשאל ע"י הרה"ג יוסף דוד כהן שליט"א [במח"ס ידי כהן] לגבי אשה שלא הייתה נוכחת בזמן הדלקת נרות חנוכה בבית ביום הראשון האם ביום השני תצטרך לברך שהחיינו כדין בעל שלא היה נוכח ביום הראשון ואשתו הדליקה במקומו שמברך ביום השני שהחיינו, והשיב שם שהחיוב הוא רק על בעל הבית וע"כ לא יכולה לברך שהחיינו ושאני מאיש שיכול לברך שהחייינו כיון ששם הוא בעל הבית שיש עליו גם חיוב להדליק וגם שם הוא מחלוקת אך האשה נגררת אחר הבעל והחיוב עליו ולא עליה להדליק נרות חנוכה, ועוד הרי היא לא מדליקה ביום השני אלא הבעל מדליק ולא מברכים שהחיינו בראיית הנרות בלבד, שבחנוכה לא מברכים שהחיינו על עיצומו של יום, עכת"ד, ולפי"ז אף העיצה הנ"ל באשה שתפקיע את עצמה לא תועיל, כיון שאין לה שייכות לחיוב הדלקת נרות חנוכה, ואמנם בספר אגרות הראשון לציון חנוכה עמ' 100 כתב החילוק הנ"ל וסיים שאינו מוכרח,

ונשאר בצ"ע בזה. ועכ"פ שזהו סיבה שכל בני הבית יהיו בשעת ההדלקה ביחד כדי לצאת מהספק וכמ"ש במג"א סי' תרע"ב סק"ח ועוד. עי"ש. ולפי"ז נראה שעדיף שאברכי כולל ידליקו נרות חנוכה בזמן עם נשותיהם ביום הראשון ולא יצאו יד"ח בהדלקת נשותיהם כיון שיכנסו לספק אם לברך שהחיינו בערב שבת חנוכה שהוא היום השני או השלישי של ההדלקה.

תבנא לדינא: לבני ספרד: יכול לברך שהחיינו ביום השני אף אם אשתו הדליקה עליו בביתו, ולבני אשכנז: טוב שיפטור על פרי חדש את ברכת שהחיינו. [וכנ"ל דעת הגריש"א אף שדעת המשנ"ב שלא לברך].

בברכת התורה
יוסף אביטבול
מח"ס שערי יוסף ושא"ס
החונה פה עיה"ת בני ברק.

זמן הדלקת נרות חנוכה ומדוע אין ממתינים לזמן ר"ת

בס"ד, יום א' כ"ב כסלו ה'תשפ"ה

לכבוד הגאון רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א במח"ס גם אני אודך ושא"ס.

אצרף לכת"ר מש"כ להרה"ג יוסף גרינבלט שליט"א, ששאל מדוע לא מקפידים בזמנינו על זמן הדלקה בצאת הכוכבים כשיטת הגאונים.

הנה לגבי זמן ההדלקה אם הוא בשקיעה, [כדברי המקובלים] ואם הוא בצאת הכוכבים של הגאונים או כר"ת. [כמי שנוהג כר"ת בכל מוצאי שבת], ונשתברו בזה הרבה קולמסים, והרבה ספרים נתחברו על זה, [ולא ראיתי לעמוד ולהאריך בטענותיהם, ורק לכתוב עיקרי הדברים שנראה לענ"ד בביאור הסוגיא בבירור דברי הראשונים להדיא, ולזה העתקנו כאן הרבה מדברי הראשונים מילה מילה, שלא לטעות בהבנת דברי הראשונים, מחמת שכמה חכמים טעו בזה, ואע"פ שבררנו הדברים בספר שערי יוסף חנוכה חלק בירורי הלכה מהדורת תשפ"ב, מ"מ אוסיף כאן עוד כמה נידונים וסברות וצדדים כפי שהתחדשו בבי מדרשא, לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא].

מקור הדברים בגמרא

איתא בגמ' בשבת דף כא ע"ב, מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה לא דאי לא אדליק מדליק וא"נ לשיעורה, עד שתכלה רגל מן השוק ועד כמה אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן עד דכליא ריגלא דתרמודאי. ע"כ. ובמסכת סופרים (פרק כ' ה"ג) איתא אמרו בעשרים וחמשה בכסליו מדליקין נר חנוכה וכו', ושם בה"ד "מצות הדלקתו משקיעת החמה עד שיכלה רגל מן השוק". וכן בפסקיתא רבתי (פ"ב) ילמדנו רבינו נר של חנוכה מאמתי הוא מצותו, שנו

רבותינו "משתשקע החמה עד שתסלק רוב הרגל מן השוק". וכן במגילת תענית (פ"ט) מצות הדלקתה שתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק".

מח' ר"ת והגאונים בזמן השקיעה

בגמ' בשבת דף לד ע"ב איתא שאליבא דרבי יהודה משקיעת החמה הוי בין השמשות, ובין השמשות נמשך ג' רבעי מיל, ואחרי בין השמשות הוי צאת הכוכבים, ואילו בגמ' בפסחים דף צד ע"א אמרינן שמעלות השחר עד הנץ החמה הוא שיעור ד' מיל, וכן משקיעת החמה עד צאת הכוכבים הרי הוא שיעור ד' מיל.

ותירץ ר"ת והו"ד בתוס' (בשבת לה. ד"ה תרי, ובפסחים צד. ד"ה רבי) ששקיעת החמה בגמ' בפסחים לאו היינו שקיעת החמה דשבת, שבגמ' בפסחים היינו לכתחילת השקיעה שהחמה מתחילה ליכנס בחלון הרקיע בדרכה לצאת מן עובי הרקיע לחזור אחורי הכיפה, וזהו שקיעה שמוזכר בגמ' בפסחים, ובאותו הזמן עדיין הוא יום גמור, ומאז עד צאת הכוכבים הוא שיעור ד' מיל, ושקיעה שניה דהיינו סוף שקיעה הוא גם כשנשקע גם אור החמה מרוב הרקיע שהחמה גומרת יציאתו דרך חלון עובי הרקיע וחוזרת אחורי הכיפה זהו השקיעה שנזכר בגמ' בשבת ובאותו זמן הוי בין השמשות ומאז עד צאת הכוכבים הוא ג' רבעי מיל עכת"ד, וכן כתב ר"ת בספרו ספר הישר סימן קפא.

וכן הוא דעת רוב הראשונים, וכן הוא דעת רבינו האי גאון (והו"ד באורחות חיים הל' יוהכ"פ אות ג') וכן דעת הרמב"ן (תורת האדם ענין אבילות ישנה עמ' רנב) הרשב"א (שבת לד ע"ב) והרא"ה (ברכות כז:) והרא"ש (תענית פ"א סימן יב), והר"ן (שבת דף טו ע"א מדפי הרי"ף, ברכות ב:), ובסמ"ג (עשה לב), ובריטב"א (שבת לה. ד"ה והקשה), וברבינו ירוחם (נתי"ב ח"א סה:), ובר"ן (שבת דף טו ע"א ד"ה אמר רבה), ובספר ההשלמה (שבת לד:), ובתוס' רי"ד (שבת לד: מהדורא ג'), ובמגיד משנה (שבת פ"ה ה"ד), ובמאירי (שבת לד: נדה נג. ד"ה שאר), ובספר הרוקח (סימן נא), ובהעיטור (הל' מילה ח"ג), ובאהל מועד (שער השבת דרך ב'), ורבינו פרץ (הגהות סמ"ק סי' צו אות מא), ובמהרי"ל (סימן קסג), ובנימוק"י (שבת לד:), ורבינו יונה (עי' מנחת כהן מאמר א' פט), ובשו"ת מהר"ח אור זרוע (סי' קפ"ו), והראב"ד (והו"ד במגיד משנה פ"ה מתענית ה"ה), ורבי סעדיה גאון (ראב"ע פרשת בא יב ו), ספר התרומה (הל' תפילין סימן ריג), והראבי"ה (הל' תענית סימן תתנח), ומהר"ם מרונטבורג, והריא"ז (שבת לד:) וראב"ן (סימן ב') ורשב"ם (והו"ד בתוס' הרא"ש ריש ברכות), וספר המנהיג, (הל' חנוכה עמ' תקמט) שו"ת תרומת

הדשן (סימן קב) והאבודרהם (דין נעילה ביו"כ) ומבואר שלושים וארבע ראשונים שס"ל כדעת רבינו תם. [ובילקו"י שבת א' א' עמ' תשל כתב שמחבר אחד הראה לו שאסף בזה 80 ראשונים כדעת ר"ת].

וכן פסק בשו"ע או"ח סי' רסא ס"ב, וכן הסכים הרמ"א שם לדינא. וכן פסק בשו"ת הרדב"ז ח"א סימן אלף שנ"ג, ובשו"ת הב"ח סימן קנד שכן פסקו רוב המחברים כדעת ר"ת ע"ש, ובמג"א סי' שלא סק"א, ובלבוש סי' רס"א, ובתוס' שבת סקי"א, ובשו"ת חת"ס או"ח סימן פ'. ובפר"ח בקונ' דבי שמשי ונדפס בסוף ספר שמן למאור, ובשו"ת צדקה ומשפא חאו"ח סימן ה', ובמטה יהודה סי' רצ"ג סק"א, ובסידור דרך החיים, ובשו"ת מהרי"ף סימן מז, ובשו"ת בני יהודה סימן מז, וכן כתב בכה"ח פלאג'י סימן לאו ס"ו, והו"ד ביפה ללב ח"ב סי' רצ"ג סק"א, ובכה"ח שם סק"ה, וכן כתב בערוך השולחן סימן רסא סק"ח וז"ל: והנה רבים מגדולי עולם דחו שיטת ר"ת מכל וכל [הגר"א והגר"ז בסידורו ועוד גדולים] והחליטו דמיד אחר השקיעה הוי בה"ש ואחר ג' רבעי מיל הוי לילה וזה שבפסחים אינו יציאת הכוכבים שבכל הש"ס ג' כוכבים אלא שתתמלא כל הרקיע בכוכבים והכי משמע בירושלמי שאומר שם כמה דתימא ערבית כיון שנראו ג' כוכבים אף על פי שהחמה נתונה באמצע הרקיע לילה הוא ויימר אף בשחרית כן כלומר ולמה חשבינן יום מעמוד השחר ע"ש אלמא דלילה מיקרי בעת שהחמה עומדת באמצע הרקיע כלומר שלא עברה עדיין כל עובי הרקיע וכן נהגו כל ישראל ובמו"ש נוהגין כדברי ר"ת [ובספרנו אור לישרים סי' קפ"א תרצנו שיטת ר"ת בס"ד]. עכ"ל. ובאריכות בשו"ת יביע אומר ח"ב חאו"ח סימן כא, שיש לנהוג במוצאי שבת כזמן ר"ת היות שיש לפנינו דעות רוב מניין רווב בנין מגדולי הפוסקים ראשונים ואחרונים שס"ל כר"ת שיש איסור סקילה למקדים לעשות מלאכה במוצאי שבת לפני שיעור ד' מילין, ומי ירהיב עוז להכניסו ראשו בין ההרים הגדולים, ע"ש.

ולהלכה כדעת ר"ת הוכיחו הפוסקים ממש"כ בשו"ע בסימן רסא סעיף ב' וז"ל: יש אומרים שצריך להוסיף מחול על הקדש, וזמן תוספת זה הוא מתחלת השקיעה שאין השמש נראית על הארץ עד זמן בין השמשות והזמן הזה שהוא שלשה מילין ורביע רצה לעשותו כולו תוספת עושה רצה לעשות ממנו מקצת עושה, ובלבד שיוסיף איזה זמן שיהיה ודאי יום מחל על הקדש ושעור זמן בין השמשות הוא שלשת רבעי מיל, שהם מהלך אלף וחמש מאות אמות קדם הלילה עכ"ל, וכתב במשנ"ב שם סקכ"ג דהוא דעת ר"ת וסיעתו, אבל הרבה מהראשונים ס"ל וכן דעת הגא"ט שבין השמשות מתחיל תיכף ומיד לאחר השקיעה היינו

משעה שהשמש מתכסית מעינינו ונמשך זמנו שלשת רבעי מיל ואח"כ בסמוך לו יוצאים שלשה כוכבים בינונים והוא לילה מן התורה לכל הדעות, יעו"ש עוד בביה"ל.

ואולם דעת הגאונים שזמן בין השמשות הוא מיד אחרי השקיעה, ורק בצאת הכוכבים של פסחים צריך ד' מילין, וכן דעת רב שרירא גאון, ורב האי גאון ורבי נסים גאון בתשובה כת"י, ורבינו אברהם בן הרמב"ם, [וכן נראה בספר גנזי שכר ח"ב עמ' 364 ויש מייחסים אותו לדברי ר' אברהם בן הרמב"ם] וכן כתב באור זרוע סימן יא, שכיון שהשחמה שוקעת הרי הוא כניסת שבת ע"ש, וכן נראה מדברי ר"ח שהביא בשבולי הלקט סימן ס' והו"ד בב"י סו"ס רס"ג וז"ל: מי שהדליק את הנר בערב שבת אחר שקיעת החמה הרי זה חייב מלקות וכו' כי כל אחד שקיעת החמה שבת ממש וכו' עכ"ל. וכן נראה מדברי רבינו יונה באגרת התשובה דרש ג' אות ס', וכן נראה ברי"ף דף טו ע"א, וברש"י בשבת דף לה ע"א ד"ה כרמל, והרמב"ם בפירוש המשניות בסוף פרק ב' דשבת שכתב שאם יש ג' כוכבים הרי הוא לילה בלא ספק ע". ובראב"ן סימן ב'. ובשלטי גיבורים סוף פרק במה מדליקין בשבת, והגר"א בביאור הגר"א או"ח סי' רסא ס"ב ד"ה שהוא וביו"ד סי' רסב סק"ט ד"ה ואע"פ, האריך לתמוה ע"ד ר"ת, וכן האריך בשו"ת מהר"ם אלשקר סי' צ"ו, שכידוע הוא ומושכל ראשון שדברים אלו אין להם שום מציאות אלא לדעת חכמי ישראל שסוברים שגלגל קבוע ומזלות חוזרים וכדו' אבל כמי אומות העולם אומרים גלגל חוזר ומזלות קבועים ושהחמה מהלכת בלילה תחת הארץ ואין שם אלא שקיעה אחת וכו' הילכך לדבריהם משתקע על העגולה של המש ותתכסה מן העין עד צאת שלושה כוכבים הוא שיעור שלשת רבעי מיל והוא שיעור בין השמשות, וקשה על ר"ת שהרי חכמי ישראל חזרו בהם וביטלו דעתם מפני חכמי אומות העולם, ע"ש, וכן כתב בברכ"י או"ח סי' רס"א סק"א שמצא בשם הגינת ורדים שמנהג העולם כסברת המהר"ם אלשקר ע"ש, וכן כתב בכה"ח סי' רסא סק"א וכן כתב במשנ"ב סימן שלא סקי"ד, וכן הו"ד ההר צבי בשו"ת צי"א חי"ז סימן סב אות ד', והגרשז"א והגריש"א ועוד.

ולהלן יבואר בדעת ר"ת, מהו זמן השקיעה ויציאת הכוכבים דר"ת, ויתבאר להלן.

דעות הראשונים שמשתקע החמה היינו דשתשקע החמה כר"ת

בספר הישר לרבינו תם (חידושים סימן רכא) שכתב שם בעיקר דינו בהא דיש ב' שקיעות, כתב להוכיח ראיה לדבר וז"ל: וראיה לדבר נר חנוכה דאמרינן מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק ריגלא דתרמודאי דההוא לילה הוא, ואי לא גרסינן הכא

כל שפני מזרח מאדימין הוי משמע משתשקע החמה ליל דהכי משמע שנתרחקה כבר, ואינה כנגד החלון שלה, והילכך משקיעת החמה בכל מקום גרסינן לה לילה לבד מזה שהוא בין השמשות ע"כ, וכן הוכיח מדברי הגמ' בזבחים איזהו מקומן קדשים הנאכלין ליום אחד נאכלין ומחשבין בדמיו משתשקע החמה דהיינו חוץ לזמנו דכיון שעבר היום שחיטתן אינן ראויין לזריקה דביום צוותו כתיב ונפסל הדם מהלילה, וע"כ האי משתשקע היינו שכבר שקעה חמה ויצאו כוכבים דאל"ה הרי יום הוא, וכתב שרי כל מקום שתמצא משתשקע תמצא פירושו מכוון כמו שפירש יעו"ש. והיינו משתשקע חמה היינו דלפי דעתו דיש ב' שקיעות.

וכן מבואר בתוס' במסכת מנחות דף כ' ע"ב בד"ה נפסל, שכתבו בזה"ל: ותירץ ר"ת דמשתשקע החמה משמע סוף שקיעת החמה שכבר שקעה החמה אבל משקיעת החמה משמע מתחילת שקיעה תדע מדאמרי' (שבת דף כא:) גבי נר חנוכה מצוותה משתשקע החמה ואי בתחילת שקיעה עדיין הוא יום גדול והוה שרגא בטיהרא ולפיכך שקיעת החמה נמי דהכא גבי דם בתחילת שקיעה איירי וניחא טפי משום דאמרינן בסוף איזהו מקומן (זבחים דף נו.) מנין לדם שנפסל בשקיעת החמה שנאמר ביום הקריבו את זבחו ביום שאתה זובח אתה מקריב ואי בסוף שקיעה קאמר למה לי קרא פשיטא דנפסל בלילה דאין יכול לזורקו דכתיב ביום צוותו ועמוד השחר פשיטא דפוסלת בו דומיא דאימורים, ופי' שם בקונטרס דנ"מ אם עלה לגבי מזבח משום דאין לינה מועלת בראשו של מזבח וקשיא למ"ד מועלת מאי איכא למימר ואין לומר דאיצטריך משום דקי"ל גבי דם אם עלה לא ירד הואיל ולן כשר באימורים ואם מעלהו לגבי מזבח הוה אמינא דיכול לזרוק משום דבהא פלוגתא היא דרבן גמליאל ור' יהושע דר' יהושע אמר ירד ולרבן גמליאל לא ירד וכי תימא דאיצטריך משום דס"ד דלא מיפסיל בלינה כי היכי דאין חייבין עליו משום פיגול ונותר כדאיתא בסוף כל הבשר (חולין דף קיז.) הרי עצים ולבונה דאין חייבין עליהן משום נותר לרבי שמעון ואפילו הכי מיפסלי בלינה כשקדשו בכלי שרת וכי תימא משום דילפינן מדם דלמא שאני דם דמתיר ולפי מה שמפרש רבינו תם דמיירי בתחילת שקיעה ניחא עכ"ד, הרי לנו מדברי התוס' שיטת ר"ת לענין נר חנוכה שכתוב בגמ' בשבת משתשקע חמה דהיינו בע"כ סוף שקיעה דאל"ה הו"ל שירגא בטיהרא ומאי מהני. ומוכח להדיא דעת ר"ת דיש להדליק בסוף שקיעה. כך הוא שיטת ר"ת.

וכן כתב בהגהות מרדכי (פרק במה מדליקין סימן תנה) וז"ל: מצותה משתשקע החמה פי' מסוף שקיעת החמה דהיינו צאת הכוכבים דשרגא בטיהרא לא מהני וכן הא דאמרינן

[תענית דף יב א] כל תענית שלא שקעה עליו חמה לאו שמיה תענית היינו נמי צאת הכוכבים ומתחלת שקיעתה עד צאת הכוכבים הוי מהלך חמשה מילין והא דאמרינן בזבחים [דף נו א] דם נפסל בשקיעת החמה היינו מתחלת השקיעה לכל הפחות מדרבנן כדפרי׳ מתוס׳ ה״ר חזקיה. עכ״ל.

וכן כתב בספר המנהיג (הלכות חנוכה סימן קמז) וז״ל: ומצות נר חנוכה משתקע החמה ע שתכלה רגל מן השוק, פרישו מדקטי עצים דקים שהם מתאחרין מכל אדם, ומשום פרסומי ניסא דאי לא מדליק מדליק אי נמי לשיעורא שצריך שיהא בה שמן כשיעור הזה מכאן ואילך אם רצה לכבותה או להשתמש לאורה הרשות בידו, ריא״ף ז״ל כשקיעת החמה דתענית, דאמר שמואל כל תענית שלא שקעה עליו חמה לא שמיה תענית דהוא צאת הכוכבים, דמעלות השחר ועד צאת הכוכבים יממא הוא כדכתיבי קראי בעזרא ומייתינן להו בריש ברכות, ומשקיעת החמה הראשון עד צאת הכוכבים חמשה מילין כדאמר בפסח שני והוי כשרגא בטיהרא וליכא פרסומיא ניסא אלא משקיעת החמה האחרון ואילך עכ״ל. הרי להדיא מדבריו שהפרסומא ניסא הוא רק לאחר חמשה מילין.

וכן נראה בספר העיטור (שער ג׳ הלכות מילה דף נא ע״ג) כתב בזה״ל: ופירש הר״ר שמעון בשם הר״ר יעקב משתשקע החמה לאו בין השמשות הוא שאינו נראה ברקיע דהא משתשקע החמה עד צאת הכוכבים ד׳ מילין ובין השמשות לא הוה אלא ג׳ חלקי מיל אלא משתשקע החמה דהיינו ביאת אורו סמוך ללילה שאעפ״י ששקעה החמה יש שהות מעט עד הלילה ובהאי שיעורא דאמרינן כוכב א׳ יום ב׳ ביהש״מ שלשה לילה ובכוכבים בינונים כדאמרינן והכי אמרינן בחנוכה משתשקע החמה ביאת אורו היא והיינו דקתני משתשקע החמה משמע שכבר שקעה והתם קתני משקיעת החמה מתחלת שקיעתה וכו׳ ע״ש.

דעות הראשונים שמשקיעת החמה הוא בתחילת הלילה - צאת הכוכבים דהגאונים

וכן כתב הרא״ש (שבת פרק ב׳ סימן ג׳) וז״ל: הלכך אף על פי שמתרץ תירוץ אחר ראוי להחמיר ולהדליק נר חנוכה בתחלת הלילה. עכ״ל. וכן כתב רבינו ירוחם (נתיב ט ח״א) וז״ל: שמצותה להדליקה בלילה משתשקע החמה ע״ש, וכן כתב הטור (סימן תרעב) וז״ל: מצותה מסוף שקיעת החמה עד חצי שעה מן הלילה שאז העם עוברין ושבין ורואין בביתם ואיכא פירסומי ניסא. עכ״ל.

וכן כתב בשו״ת תרומת הדשן (סימן קב) וז״ל: ואף על גב דכתב במרדכי שם דמצות נר חנוכה מסוף שקיעת החמה ואילך, והיינו צאת

הכוכבים ולא קודם, משום דשרגא בטיהרא מאי אהני ליה. וא"כ עיקר מצות נר חנוכה אינה בשעת הדלקה מבעוד יום, אלא בשיהוי הדלקה שלאחר חשיכה היא קיום המצוה. עכ"ל, ובסוף דבריו שם דן מה הדין לזמן ר"ת, [וכמו שכתב שם בסו"ד וז"ל: ושיעור בין השמשות לפר"ת והתוספות ואשירי שילהי פ' במה מדליקין היינו שלשה חלקי מיל, דזהו קרוב לרביע שעה, כמו שהוכחתי בתשובה אחרת, דמהלך אדם בינוני ביום בינוני שהוא י"ב שעות. הולך עשר פרסאות. עכ"ל], ומבואר דלדעתו זמן ההדלקה הוא בצאת הכוכבים בלילה דהיינו בצאת הכוכבים לפי הגאונים.

וכן נראה ממש"כ בספר האגודה פרק ב' בשבת סימן לא כתב בזה"ל: נר חנוכה בתוספות הלכה אסור להשתמש לאורה וכבתה אין זקוק לה. מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק. ובספר המיימוני פירש דהוא כמו חצי שעה. דאי לא אדליק מדליק לפירוש התוספות ורוב הגאונים מצוה להדליק מתחילת הלילה ואם לא עשה כן ידליק כל הלילה. ואם שכח או נאנס מלהדליק לא ידליק בלילה אחרת נרות של לילה ששכח. עכ"ל.

וכן מוכח דמברי המרדכי הארוך בשם הר"י הזקן והו"ד בב"י סי' תרע"ב,

וכן יש להוכיח ממש"כ בתוס' בזבחים דף נו ע"א ד"ה נפסל, ובתוספת במנחות ד כ' ע"ב ד"ה נפסל וז"ל: ואשכחן נמי שקיעת החמה דאיירי בסוף שקיעה כגון צאת הכוכבים ומנהג אבותינו תורה היא שהכל נוהגין עד צאת הכוכבים עכ"ל.

דעות הראשונים שאפשר להדליק מעט קודם השקיעה

בספר היראים (סימן רעד) וז"ל: והא דתניא בנר חנוכה מצותה משתשקע החמה בעוד קצת יום קאמר דכיון שהחשיך קצת לא הוי שרגא בטיהרא, ובאותו זמן מתחילין בני אדם לשוב לבתיהן ומתמיהין שרואים נר בעוד היום ויודעים שמחמת מצוה היא ואיכא פרסומא ניסא, עכ"ד, והיראים לשיטתו דבין השמשות הוא לפני השקיעה, וכיון דכן דלאחר שיש שקיעה, ולכן כבר חשיב לדעתו משתשקע החמה, ואז אפשר להדליק כבר ובזמן השקיעה, ולכן המדליקים בשקיעה יש להם על מה לסמוך, וכן כתב בישועות יעקב (שם סק"א) שהאריך להוכיח דזמן הדלקת נרות חנוכה הוא ביום דדוקא כשיטת היראים ע"ש, וע"ע בספר ויחי יוסף (סימן יג).

וכן כתב בספר צרור החיים (הדרך השביעי סימן ג') כתב וז"ל: מצוה להדליק משתשקע החמה, וזהו החיוב, אבל אם רצה להדליק סמוך לשקיעת החמה מדליק, תדע דהא נר חנוכה בערב שבת על כרחין מקדים עם חשיכה דאין לו להדליק משתשקע החמה והוא

בין השמשות דהא ספק חשיכה ספק אינו חשיכה אין מדליקין כו׳ ע״כ.

וכן בשלטי גיבורים שעל הרי״ף (שבת דף ט׳ ע״א אות ג׳) שכתב שרוב הפוסקים מסכימים שיכול הוא להדליק נר חנוכה קודם שקיעת החמה דלא נאמר זמנה עם שיקעת החמה אלא למצוה ולא לעיכוב וכו׳ ע״ש.

וכן כתב בחידושי הרשב״א במס׳ שבת דף כא ע״ב וז״ל: הא דאמרינן, מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק. מסתברא דלאו עכובא היא לומר דקודם לכן אם רצה להדליק אינו מדליק, דהא ודאי אילו רצה להדליק מדליק סמוך לשקיעת החמה דהא איכא פרסומי ניסא, וכענין שאמרו לקמן (כג, ב) בנר שבת דעמוד האש משלים לעמוד הענן, ולומר דבמדליק סמוך לשקיעה איכא היכר דלצורך מצות שבת מדליקו, והכא נמי דכוותה, אלא דעיקר מצותה לחייבו להדליק אינה אלא משתשקע החמה. והראיה הדלקת נר חנוכה בערב שבת, דעל כרחין מקדים עם חשכה לרבה דאמר בשלהי פרקין (לד, ב) משתשקע החמה בין השמשות, דבשלמא לרב יוסף דאמר משמיה דרב יהודה אמר שמואל, משתשקע החמה עד שהכסיף העליון והשוה לתחתון יום, לא הוה ראיה, דאפשר לו להדליק בערב שבת משתשקע החמה עד שישוה העליון לתחתון, אלא לרבה דאמר משתשקע החמה הוי בין השמשות, תקשי דהא תנן (שם, א) ספק חשיכה ספק אינה חשיכה אין מדליקין את הנרות, וקיימא לן כוותיה הלכה למעשה, אלא ודאי מצוה קאמר ואילו רצה להקדים עם חשיכה מקדים. וע״ש עוד שכתב שהרי קימ״ל דזריזין מקדימין למצוות, ומוכח מדבריו דהזמן של ההדלקה בין השמשות ומשתשקע חמה לאו לעיכובא, ומבואר דאף ס״ל שזמן צאת הכוכבים כר״ת, מ״מ זמן ההדלקה מתחיל מהשקיעה.

וכן כתב באורחות חיים הלכות חנוכה אות טו וז״ל: וכתב הרשב״א ז״ל דלאו דוקא שאם רצה להדליק סמוך לשקיעת החמה הרשות בידו דהא איכא פרסומי ניסא וכענין שאמרו בנר שבת דעמוד הענן משלים לעמוד האש אלמא סמוך לשקיעת החמה ניכר דלצורך שבת מדליק ודכוותה הכא וכתבו מקצת הגאונים ז״ל דבזמן הזה שמדליקין בפני׳ מפני חשש שמא יכבוה עכו״ם שאנו דרים ביניהם לא חיישינן לרגל מן השוק ומברכין אחר זמן זה לכתחלה והוי זמנה לבני הבית עד עמוד השחר וכן דעת הב׳ התרומה ז״ל והר״פ ז״ל כתב ונכון להדליק כל זמן שבני הבית נעורי׳ ולשיעורא כתב רבי׳ שמשון שגם עכשיו כן והוה מצריך לעשות קנדי״לאש ארוכות ע״כ. ובערב שבת צריך להקדים נרות חנוכה להדלקת נרות שבת ונר שבת מצוה סמוך לשקיעת החמה כמו שאז״ל פ״ק דשבת כי חזיתו שמשא אריש דקלי אדליקו שרגא משום דבתר הדלקת נר אין ראוי לעשות שום

מלאכה לפי' מדליק תחלה נר חנוכה ומברך בהן דלא אפשר להדליק אחר נר שבת. וי"א שמדליקין תחלה נר שבת לפי שהוא תדיר ולא הוי קבלת איסור מלאכה אחר שדעתו להדליק אחר כן של חנוכה ונראה באמת שיש להקפיד אם אדם אחד מדליק את שתיהן אבל אי לא אדליק אדם אחד את שתיהן אין להקפיד כי באמת אחר הדלקה אין איסור לעשות בה מלאכה אלא מי שהדליק בלבד וכ"כ הר"פ ז"ל. ודעת הרמב"ם ז"ל שמדליק של שבת תחלה ואח"כ חנוכה משום תדיר ובדין הדלקת נר שבת כתבתי למעלה. ובמוצאי שבת דלא אפשר להדליק עד שחשיכה משום כבוד שבת מאחרין לדברי הכל. ומ"מ מי שהקדים אפי' בחול מפני שהוא טרוד יצא והוא שיהיה בפלג מנחה אחרונה דלא חמירי מהבדלה דאמרינן רב צלי של מוצאי שבת בשבת ואומר הבדלה על הכוס. מיהו צריך שיתן בה שמן יותר מכדי שיעור הדלקה כדי שתדליק עד שתכלה רגלא דתרמודאי וכ"כ הריא"ף ז"ל. ונר חנוכה שדלקה כשיעור אם רצה להשתמש בה או לכבותה אחר כן הרשות בידו. עכ"ל.

וכן כתב בחידושי הריטב"א במסכת שבת דף כא ע"ב שכתב, שעיקר מצוותה משתשקע החמה, פירוש היה נראה כי סוף השקיעה דהיינו בין השמשות קאמר דהכי משמע כדפירש ר"ת ז"ל בסוף פרקין (לה א) וכו' ע"כ.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ג סימן צא) לפרש בדברי הטור שהכוונה היא לא כשיטת ר"ת אלא כשיטת היראים שזמן ההדלקה הוא לאחר השקיעה מתי שמתחיל בין השמשות, אלא דא"א לומר כן בשיטת הרא"ש שהרי הרא"ש כתב בתחילת הלילה ולשיטת היראים לא א"ש, כן כתב להעיר בס' מועדי ה' חנוכה (עמ' קמא), וכתב שם שתימה לומר שהטור יחלוק על אביו הרא"ש שהרי לעולם הטור אזיל בשיטת אביו הרא"ש וכמו שכתב מרן בבית יוסף (חו"מ סימן ע"ז) יעו"ש, וכן כתב הב"ח בדעת הטור.

שיטת הראשונים שאפשר להדליק ממש בשקיעה - בירור בדעת הרמב"ם בזמן ההדלקה

כתב הרמב"ם בהל' חנוכה פ"ד ה"ה שכתב בזה"ל: אין מדליקין נרות חנוכה קדם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה לא מאחרין ולא מקדימין. שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק. וכמה הוא זמן זה כמו חצי שעה או יתר. עבר זמן זה אינו מדליק. וצריך שיתן שמן בנר כדי שתהיה דולקת והולכת עד שתכלה רגל מן השוק. הדליקה וכבתה אינו זקוק להדליקה פעם אחרת. נשארה דולקת אחר שכלתה רגל מן השוק אם רצה לכבותה או לסלקה עושה עכ"ל, וכתב שם במגיד משנה אין וכו'. שם (דף כ"א:) מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן

השוק, ופירשו בגמרא דאי לא אדליק מדליק אי נמי לשיעורו. ובהלכות שני פירושין היתה דולקת והולכת עד השיעור הזה ורצה לכבותה או להשתמש לאורה הרשות בידו. והשני שצריך ליתן לתוכן שמן כדי שיהא דולק והולך עד השיעור הזה ושניהם כתבן רבינו ושם נתבאר בהלכות ששעורו עד שתכלה רגל מן השוק כמו חצי שעה אחר שקיעת החמה. וכתב רבינו עבר זמן זה אינו מדליק וכן לשון הגמרא מוכיח דקאמר אי לא אדליק מדליק אלמא אחר זמן זה אינו מדליק דאי לא שיעור זה מה הועיל לנו. ויש מן המפרשים נדחקין ואומרים דודאי אם לא הדליק בתוך שיעור זה מדליק כל הלילה דהא תנן (מגילה כ׳) כל שמצותו בלילה כשר כל הלילה אלא שלא עשה מצוה כתקנה אבל תוך זמן זה עשה מצותה כתקנה אלו דבריהם ז״ל. ולשון דאי לא אדליק קשה לפירוש זה דמצוה כתקנה אינו כל הזמן הזה דא״כ הוה להו למימר לאדלוקי. ומ״ש רבינו ולא מקדימין ולא מאחרין יצא לו ממה שאמרו שם (שבת דף כ״ג:) תנא ובלבד שלא יקדים ולא יאחר והוא מפרשה בנר חנוכה. עכ״ד. ומעיקר דברי הרמב״ם היה נראה לדייק שיש להדליק עם שקיעתה דהיינו בזמן השקיעה. וע״ע במועדים וזמנים ח״ב סימן קנד מש״כ בדברי הרמב״ם.

ואולם בערוך השולחן (סימן תרע״ב סעיף ד׳) כתב בזה״ל: ודע: דגם בעיקר הזמן נחלקו הרמב״ם עם הטור והשולחן ערוך. דהרמב״ם כתב, עם שקיעתה, והיינו: בתחילת השקיעה. אבל הטור והשולחן ערוך כתבו: בסוף השקיעה, והיינו, בצאת הכוכבים, כמו שכתבתי בסימן תקסב. ודבר זה תלוי בהמחלוקת בעיקר זמן שקיעת החמה: אם זהו תחילת שקיעה או סוף שקיעה. כמבואר לעיל סימן רסא דהרמב״ם סבירא ליה דהוא תחילת השקיעה, והטור והשולחן ערוך הולכים בשיטת רבינו תם שזהו סוף השקיעה, כמו שכתבתי שם. והעולם נוהגים כהטור והשולחן ערוך, ומברכים ״נר חנוכה״ אחר תפילת ערבית. אבל יש נוהגים כהרמב״ם, ומברכים אחר מנחה לזמן תחילת בין השמשות. ואף על גב דהאידנא ההדלקה היא בבית, מכל מקום כל מה שאפשר לעשות כתיקון חכמים עושין. ועוד: דגם האידנא, כשמדליקין אצל החלון, יש היכר לבני רשות הרבים. ובמסכת סופרים פרק עשרים משמע כהרמב״ם, שאומר מצות הדלקתן משתשקע החמה. ואם הדליקו ביום אין נאותין ממנו, ואין מברכין עליו, שכך אמרו: אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו. עד כאן לשונו. ולאחר תחילת השקיעה הלא נאותין מהנר, אך אין זה ראיה גמורה כמובן. עכ״ד, ומבואר דזמן ההדלקה הוא בתחילת השקיעה, אבל מ״מ כתב שם שאי״ז דעת הטור והשו״ע, [ומוכח גם דהטור ס״ל דהוא בתחילת השקיעה],

וכן מבואר בביאור הלכה (סימן תערב בד"ה ולא מקדימים).

אלא דמצאתי בשו"ת מהרי"ף (סימן מז) שכתב ששיקעת החמה שכתבו הרי"ף והרמב"ם היא סוף השקיעה כדמוכח מלשון הרמב"ם וכך הם דברי הרי"ף ז"ל (שבת דף ט ע"א) ועל כרחין לפרש האי שקיעת החמה דגבי הדלקת נרות חנוכה היינו סוף השקיעה שהיא אחר מהלך ארבעה מילין מכמה טעמי דתחילת השקיעה כשגוף השמש נכסה מעל הארץ אי אפשר דהא עיקר מצותה היא שיאירו הנרות וע"י שיאירו מסתכלין בה וזוכרים הנס ואיכא פרסומי ניסא ובתחילת השקיעה עדיין אור השמש גדול בעולם ושרגא בטיהרא מאי מהניא וכמו שכתבו הגהות המרדכי בפרק במה מדליקין וכ"ש שעיקר התקנה היא שידליקו בחוץ שאין מחשיך אלא אחר זמן רב אחר שקיעת החמה ועוד דקאמר זמנה הוא משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק ומפרשי לה הרי"ף והרמב"ם שהוא כמו חצי שעה אחר שקיעת החמה ואם הוא אחר תחילת השקיעה אי אפשר לומר שבכמו חצי שעה כליא רגל מן השוק דלא כליא רגל מן השוק אלא אחר שתחשך ודבר זה ידוע וכר הרי נתבאר שהרי"ף והרמב"ם ס"ל שקיעת החמה הוא משחשכה שהוא סוף השקיעה וכו ע"ש וע"ע שם סימן ו.

ובזה יש ליישב מה שהקשה בביאור הלכה סימן תרעב ד"ה ולא מקדימים דהמחבר שהעתיק כטור מסוף שקיעה וצירף לזה דברי הרמב"ם שלא יקדים הוא צע"ג ע"ש, וכן כתב לבאר בשו"ת שבט הלוי (חלק א נספח סימן צא) שכתב להשוות לשון הטור שכתב מסוף שקיעת החמה עם לשון הרמב"ם שכתב עם שקיעתה דשניהם לדבר א' נתכוונו דהיינו בחלק האחרון של בין השמשות סמוך ממש לסוף סקיעה, וא"ש מאוד מה שהוסיף השו"ע על לשון הטור עם וכו' עם סוף שקיעתה והוא לכוונה הנ"ל ומיושב קושית הביאור הלכה.

ולכאורה י"ל כן להכריח בדעת הרמב"ם דהרי אם הכוונה בשקיעה ממש, הרי סו"ס הוי שרגא בטיהרא ומאי מהני, ואף דידועים דברי הריטב"א במסכת שבת (כא:) שכתב לדון לענין זמן הדהלקה דודאי עם רוצה להדליק מוקדם מדליק, וכתב, ומיהו ודאי אם רצה להדליק מתחלת השקיעה שאם לא כן נרות של שבת אימת מדליק להו, אלא ודאי כדאמרן דכל זמן שקיעת החמה שהנר אורו מבהיק זמנם להדליק בברכה ולאפוקי קודם לכן עכ"ל, ומוכח דהנר אורו מבהיק היינו עם השקיעה, אבל אכתי אינו כפשוטו, וגם ראה מש"כ בזה בשו"ת שמ"ש ומגן שם יעו"ש.

ומ"מ מה שדעת הרמב"ם שאם לא הדליק בשקיעה אינו חוזר אח"כ ומדליק בברכה, להלכה הביא שם בב"י שדעת הרא"ש והתוס' שמכל מקום יכול להמשיך ולהדליק, ודלא כשיטת הרמב"ם שאינו יכול לחזור ולהדליק, ע"ש, וכן פסק לדינא בשו"ע שם סי' תרע"ב ס"ב.

דעת המהרי"ל להדליק בשקיעה

וכתב בספר מהרי"ל (הל' חנוכה אות א') כתב בזה"ל: מנהג מהר"י סג"ל שהדליק נרותיו מיד כשיצא מבית הכנסת כי אמר מצות נר חנוכה משתשקע החמה עכ"ל, והביא דבריו הרמ"א בדרכי משה (סו"ס תרעב אות ד) ומשמע מכ"ד דאף מעיקר להדליק אף לפני זה, [וזהו דלא כשיטת הרמב"ם לקמן] וכן כתב בפר"ח (סימן תערב ס"א) שידליק בתחילת שקיעת החמה.

וכתב בשו"ת מהרי"ף סימן מז וז"ל: שהיום יותר מארבעים שנה נכנסתי לבית מורי ורבי ביומי חנוכה וראיתי שהדליק נרות חנוכה בשקיעת החמה ודנתי לפני מורי ורבי מדברי ר"ת ומדברי הגהות מרדכי ומדברי מרן מוהר"י קארו שצריך שידליק בצאת הכוכבים וישרו הדברים בעיניו ולמחרת בבוקר בישיבה נשא ונתן בדבר עם הרב אבואלעפאיה ז"ל והשיב הרב רבינו חיים הנזכר ואמר זה ספק וכו' יעו"ש. [ולהלן יתבאר שלבני ספרד בודאי אין להדליק בשקיעה].

דעת הגר"א בזמן ההדלקה

וכדברי הפר"ח שיש להדליק בזמן השקיעה, כן הוא דעת הגר"א (שם סק"א), ובביאור הגר"א (תרעב סק"ב) כתב, סוף שקיעה כן כתב הטור וכו' אבל ברשב"א ור"ן משמע בהדיא שהוא תחלת שהקיעה אלא דמשמע שם בשקיעה שניה וכו' וכן עיקר, ועיין מש"כ לעיל בסימן רס"א ס"ב בארוכה עכ"ל, וכן הביא בביאור הלכה והוסיף שכן כתב במאירי ובפרי חדש, ובעיקר דברי הגר"א כן מבואר בגר"א סימן רסא שכתב וכן לענין נר חנוכה ג"כ מהחלת השקיעה וכן הוא בר"ן ורשב"א וכו' יעו"ש, וכן כתב בספר מעשה רב (סימן רלה) זמן הדלקת נר חנוכה משתשקע החמה קדם צאת הכוכבים כ"ד מדליקין קודם תפילת מעריב". וכן הובא בלוח ארץ ישראל להגרי"מ טוקצינסקי זצ"ל. והיינו דלפי שיטתם יש להדליק בדוקא בשקיעת החמה, וכן ראה בקונטרס זמן הדלקת נר חנוכה מאת הרב בר חיים שהאריך בכ"ז דיש להדליק או כר"ת או בתחילת השקיעה, יעו"ש, ושם בעמ' 19 הביא מכתב מהגאון הצדיק רבי שריה דבילצקי זיע"א ושם כתב להעיר לו בכ"ז, שיש שלא נהגו כן, אבל גלוי ומופרסם שמנהג אשכנזים פרושים בארץ ישראל מיום התייסדות הישוב האשכנזי ע"י תלמידי הגר"א להדליק נר חנוכה ברגע שלש שקיעת החמה וכתב שם, וזהו המנהג הגלוי והמופרסם וכל הגדולים והצדיקים בדורות שלפנינו

ובודאי גם בדור הזה היו דמקדקים בזה מאד, ובחלקם עמדו עם שעונים ואש מודלקת כבר בכדי לכוין הרגע כמשמעו, וכמו שראינו לפני כחמישים שנה בערך, ובודאי דגם היום הוא כן יעו"ש.

אלא דבעיקר דעת הגר"א הקשה ממש"כ בהלכות מילה (סימן רסו) נראה דעת הגר"א שגם לנר חנוכה הזמן בסוף שקיעה שזה הלשון חז"ל שקיעת החמה, וכך כתב שם: דהברייתא דמצות נר חנוכה משתשקע החמה רבי יהודה היא, אבל אנן קי"ל כרבי יוסי לחומרא, דס"ל כל בין השמשות דרבי יהודה יום ולילה, משו"ה כתבו הפוסקים בתענית ובחנוכה דבעינן דיהיה צאת הכוכבים משום דקימ"ל כרבי יוסי לחומרא עכ"ד, וכן כתב להעיר בחזו"ע (חנוכה זמן ההדלקה) יעו"ש.

ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סימן שמב אות ג) כתב שבלנודון ראה כת"י עתיק שבקליוז של הגר"א איחרו עד זמן צאת הכוכבים בוילנא ומשמע שזהו העיקר למנהג הגר"א ולא תחילת השקיעה, וכתב שם שהרי גם החזו"א הדליק עשרים דקות לארח השקיעה שזהו עיקר הזמן שהרי עכ"פ סו"ס הוא בתוך חצי שעה. [ועוד כתב שם, ושמעתי חידוש גדול בשם הגר"מ סולווייציק זצ"ל שגם להגר"א זמן המצוה אחרי צאת הכוכבים שהלוא פועלים עבדו עד צאת הכוכבים וכמבואר במגילה כ, ואנחנו עושים במלאכה וגו' מעלות השחר עד צאת הכוכבים והזמן של כלה רגל מן השוק גם להגר"א הוא חצי שעה מצאת הכוכבים רק מדליקין קודם והיינו משקיעה ועכ"פ צריך גם להגר"א שימלא שמן שידלק חצי שעה לאחר צאת הכוכבים ומה שמדליקין עם השקיעה היינו דמייתי במסכתא סופרים פרק כ שזכר לדבר לא ימיש עמוד הענן מלמד שעמוד הענן משלים לעמוד האש והיינו שבא עמוד האש קודם שישקע עמוד הענן ולכן כאן מדליקין לפני לילה והיינו מיד משקיעה והלאה אבל קיום המצוה גם לדידיה הוא בצאת הכוכבים וחצי שעה אח"כ שרק אז כלה רגל מהשוק ולדבריו בודאי לא צריך גם להגר"א להזדרז להדליק בתוך חצי שעה מהתחלת השקיעה לעיכובא והעיקר לפני מעריב שבהתחלת הלילה מאיר שזהו מצותה ולא נתבאר בדין כבתה אינו זקוק לה לשיטה זאת מהו הדין אם כבתה לפני צאת הכוכבים, אבל לשון הרמב"ם שזמנה עם שקיעת החמה לא מקדימין ולא מאחרין ומדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק וכמה זמן זה כמו חצי שעה או יותר לא משמע כדבריו, ואולי פירש כן רק בדעת הגר"א וא"ש שבמוצש"ק מיהר הגר"א להדליק נ"ח כיון שקיומה מצאת הכוכבים חצי שעה, וכן א"ש שגם נר ראשון מדליקין משקיעה אף שאינו עוד יום ב"ה רק כיון שקיומה בלילה א"ש ועכ"פ נראה

יסוד איתן להדליק מוקדם אבל לא משקיעה דוקא וע״ע בדברינו לעיל ובסימן של״ד שהבאנו שכעין זה המנהג בקלויז רבינו הגר״א זצוק״ל ע״ש אף שבעיה״ק הוותיקין נוהגין בהתחלת השקיעה וכמ״ש ורוב תושבי חו״ל שהיו נוהגין במקומם להדליק בצאת הכוכבים וכאן בא״י מקדימין מדליקין כשיטה הנ״ל כעשרים דקות אחרי השקיעה עתכ״ד]. וכעיקר דעת הגר״א שיש להדליק בצאת הכוכבים, כן כתב בספר שערי רחמים מנהגי הגר״א (סימן קמג) כתב, זמן הדלקת נר חנוכה משתשקע החמה קודם צאת הכוכבים על כן מדליקים קודם תפילת מעריב חצי שעה אחר זמן כלות רגל מן השוק מדליק בלא ברכה.

ועוד כתב בשו״ת תשובות והנהגות (שם סימן שלד) שכתב בנוס״א, ועכשיו בהיותי בלונדון הראה לי ידידי הרב יום טוב ליפמן רקוב שליט״א בן ידידי הגאון רבי בן ציון רקוב זצ״ל כת״י רבי נתן צבי רבינוביץ זצ״ל אב״ד דליקעוו וז״ל בשנת תרמ״ג כתבתי בווילנא והושבתי עדות בשם חתן הגאון מו״ר יוסף מו״ץ זצ״ל שהוא היה מתפלל בקלויז של הגר״א זצ״ל והמנהג היה להדליק נ״ח שעה אחרי שקיעת החמה נראה שבווילנא רק אז בטוחים היו בג׳ כוכבים בינונים, והגאון הנ״ל תיקן להקדים מינוט ע״ש הרי עדות נאמנה שבבית המדרש הגר״א זצ״ל גופא איחרו להדליק עד שעה לאחרי השקיעה והיינו בצאת הכוכבים.

אבל כתב שם, ולא ידעתי למה מדליקין אפילו בחו״ל מהתחלת השקיעה ולדעתי בחו״ל שהשקיעה מתאחרת זה מוקדם מדי, ולדידן עשרים מינוס בארץ ישראל הוא זמן מובחר וכמ״ש במק״א והפרושים בירושלים עיה״ק נוהגין עם התחלת השקיעה וכן נהג מרן הגריז״ס זצ״ל הגאב״ד דבריסק ולפי עדות הנ״ל גם בבית המדרש הגר״א לא נהגו כן, וצ״ב ואולי נתכוון בעדותו שנהגו כן רק בהדלקת נר חנוכה דבית הכנסת אבל בבית הדליקו תלמידי הגר״א בתחלת השקיעה וצ״ב שבבית הכנסת לא מצינו שצריכים לאחר כ״כ, יעו״ש.

ובעיקר תמיהתו בסו״ד י״ל דרק אז אנשים נשארים בבית המדרש ואז יש יותר פרסומא ניסא, ומ״מ למדנו חילוק מדבריו די״ל א׳ לחלק בין חו״ל לאר״י, ולפי״ז י״ל דאין סתירה במנהגי הגר״א דהכא תלמידי הגר״א לא נהגו הכי משום דשאני הזמן שהשקיעה מתאחרת לכן אחרו להדליק משא״כ כאן עשרים דקות לאחר הזמן סגי.

עוד בשיטת הגר״א כתב להעיר בס׳ אשרי האיש (ח״ג עמ׳ רנב) בשם מרן הגריש״א זצ״ל, שכיון דבאל״ה זמן השקיעה האמיתי אינו ברור לנו שהרי להגר״א ע״פ הגאונים זמן צאת הכוכבים הוא י״ג וחצי דקות לאחר השקיעה ובמציאות אצלינו אין רואים

כוכבים בזמן זה, ומזה נראה שזמן השקיעה יותר מאוחר ולכן אנו מקפידים שלא להתפלל ערבית בזמן הזה, וכן שלא לעשות מלאכה במוצאי שבת בזמן יותר מאוחר, ולכן יש מדליקים עשר דקות לאחר השקיעה שבלוחות שאז קרוב להניח שכבר הגיע זמן השקיעה וגם נראה בחוש דלא הוי שרגא בטיהרא עכ"ד, ובאמת דבריו הם הערה נכונה דהרי לפי מנהג בני אשכנז הם מחמירים בזמן תפילת ערבית וא"כ מדוע בזה מקילים ולא מחכים ארבעים דקות, ולכל הפחות כחצי שעה, ובע"כ דאי"ז השיעור.

ביאור דעת הבית יוסף והשו"ע בזמן ההדלקה והאם חושש לר"ת

ובבית יוסף הביא דברי הרי"ף והרא"ש ששיעור תכלה רגל מן השוק הוי כמו חצי שעה אחר שקיעת החמה עכ"ד, וכתב לדינא בשו"ע סי' תרע"ב ס"א בזה"ל: אין מדליקין נר חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם סוף שקיעתה לא מאחרים ולא מקדימים עכ"ל.

ובביאור דברי השו"ע כתב במשנ"ב שם סק"א וז"ל: והנה המחבר סתם כדעת הטור וסייעתו דס"ל דמה שאמר הגמרא דזמן הדלקת נר חנוכה הוא משתשקע החמה היינו סוף שקיעה אבל באמת יש הרבה ראשונים דס"ל דכונת הגמרא הוא על תחלת שקיעה שניה והוא בערך רבע שעה מקודם. עכ"ל. ומבואר מדברי המשנ"ב דס"ל בזה כזמן ר"ת, דהיינו דתחילת שקיעה שניה הוא לאחר י"ג וחצי מיל מתחילת זמן השקיעה לאור עינינו, וא"כ שפיר מוכח כדעת ר"ת מדברי השו"ע בסי' תרע"ב. [ואף שבסי' רצ"ג וביו"ד הל' מילה נראה שהשו"ע חזר בו, ונתבאר בארוכה בשערי יוסף שבת ח"ג סימן רצ"ג, ובסי' רס"א, בדיני זמן כניסת השבת ויציאת השבת, ואע"פ שנכפול הדברים כאן, מ"מ אין בית מדרש בלא חידוש]. וראה עוד באריכות בביאור דברי השו"ע מדוע כתב הדברים ברמז, ולא כתב הדין להדיא דיש להדליק בצאת הכוכבים דר"ת בספרי שערי יוסף חנוכה חלק בירורי הלכה מהדורת תשפ"ב.

זמן הדלקת נרות חנוכה ע"פ הקבלה

כתב בספר פרי עץ חיים (שער החנוכה פ"ד) וז"ל: ודע כי אנו מדליקין אותה עם שקיעת החמה כי אז היא מידת לילה והיא יורדת למטה אל הבריאה וליצירה ולעשיה ואז אנו ממשיכין לה אותן האורות שהיו לה למעלה, ולפי שעיקר המשכה היא מאותו העאורהנשמך אלדיה מן הראש שהוא הוי"ה אהי"ה כי כשהם מלאאים וכו' ואין האור הזה יכול להמשיך אליה אלא זמן מועט, לכן גם מצות הדלקה אינה אלא זמן מועט. עכ"ל. וכן כתב בספר בית מועד חנוכה.

וכן כתב בספר נגיד ומצוה דף כו ע"ב בדיני חנוכה, ובשל"ה הקדוש עמק

ברכה דיני חנוכה, ובשל"ה הקדוש ח"ג דף כג מסכת תמיד פרשת תורה אור ע"ש, ובסר היום סדר החנוכה והדלקת הנרות דף פ' ע"א ע"ש, וכן כתב החיד"א בספר חדרי בטן מקץ ראשון חנוכה אות יב ע"ש, ובברכ"י או"ח סי' תרע"ב ס"א ד"ה ואחזה, ובספר משנת חסידים (מסכת חשון כסלו פ"ג רמז ב) וז"ל: ויתן בה שמן שתהא דולקת שקיעת החמה מאז המלכות יורדת עכ"ל. וכן כתב בסידור האר"י וז"ל: והארה זו אנו מושכין לה עם שקיעת החמה כי אז היא מדת לילה עכ"ל. וכן כתב בסידור כוונות ע"פ כוונת הרש"ש, וכן כתב בס' שמחת כהן סוף סימן קיג, שכתב בזה"ל: ידע לב חכם כי כעת אשר נכנסתי להיכל ספרי קודש בית מדרשינו בית אל יכב"ץ עד היום הזה הנה נהגו כי אחר סיום תפלת המנחה על פי הכוונה יהיה קרוב לעת וזמן השקיעה ואז הולכים כל היחידים ה' עליהם יחיו לבית ומדליקים עפ"י סדר הכוונה ממוהרש"ש זיע"א ואח"כ חוזרים ומתפללים ערבית אחר צאת הכוכבים עכ"ל, וכן כתב בס' שלום וצדק (סימן מו סוף אות יד) וז"ל: וההדלקה נהגו ק"ק בית אל יעב"ץ עם שקיעת החמה כי כן מפורש בפרי עץ חיים דרושי חנוכה עכ"ל, וכן כתב בסידור רחובות הנהר (חלק חנוכה דף ט' הלכה ה) שכן מנהג בית אל וז"ל: כתב בספר פרי עץ חיים דשעת הדלקת נר חנוכה בשקיעת החמה, ומנהג בית אל להדליק בשקיעת החמה וכו' עכ"ד.

ואמנם תלמיד המהרח"ו הרב טור ברקת (סימן תערב ממקור חיים סק"א) וכתב בזה"ל: להיות כי מצות חנוכה היא נוגעת למידה האחרונה והיא הנקראת מידת לילה כנודע מן הזוהר, וכן אין מדליקים נר חנוכה קודם שתשקע החמה שלכן נאמר ולילה בעמוד אש להאיר להם וכו' כי אין מדליקים אותה אלא עם סוף שקיעת החמה וכו' עכ"ל, ובע"כ דהוא בסוף השקיעה. וכן מצינו שכתב בבא"ח (ש"א פרשת וישב הלכות חנוכה הלכה ז') וז"ל: זמן ההדלקה הוא בצאת הכוכבים עכ"ל, וכן כתב בכה"ח סי' תרע"ב סק"ב שהיינו בזמן צאת הכוכבים ע"ש.

ואמנם בספר וישב הים (חנוכה ופורים עמוד נז) כתב, ודע כי אנו מדליקין אותה עם שקיעת החמה, אין שום משמעות הכרחית כדי להכריע בכאן מחלוקת הפוסקים, כי רבינו ז"ל לישנא דחז"ל נקט שאמרו שבת כא: מצותה משתשקע החמה, וכמו שאר לשונות חז"ל שביאר שם סודם בהמשך הדרוש, ולא נחת כלל לדייק ולפרש מהו זמן ההדלקה להלכה ולמעשה ולכן כל אחד ינהג בזה כפי הפוסקים ונהרא נהרא ופשטיה. יעו"ש עוד.

דעות הפוסקים שבזמנינו יש להדליק בשקיעה

ובשו"ת יצחק ירנן (ח"א סימן נא) כתב ג"כ שהמנהג הנכון הוא כמו המנהג של האשכנזים להדליק נר חנוכה מהשקיעה כי לשון הש"ס הוא משתשקע החמה, ומ"מ פסק לפי הרמב"ם שכתב עם שקיעתה, ולכן כתב כן, והביא גם מרבינו האי גאון בתשובות הגאונים (שע"ת סימן רלג) שכתב בזה"ל: וששאלתם לענין נר חנוכה נר חנוכה מצותה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק וכו' ומהו תרמודאי בני אדם עניים העושים מלאכה בשדה או פעולה או שומרי פירות ומתאחרין לאחר כל בני אדם עד שחשכה עכ"ל, ומשמע שזמן החשיכה הוא סיום זמן הדלקת נר חנוכה, והאריך בכ"ז וכן הוכיח מרש"י בשבת שפירש רגלא דתרמודאי עד שהולכים בני השוק לבתיהם משחשכה עכ"ל, ומשמע להדיא שמדליקים נר חנוכה לפני שחשכה, ודלא כר"ת ובזה יש לדחות דהרי לא פסקינן הלכה כרש"י, וגם דהלכה כר"ת ועוד דהלכה כהשו"ע יעו"ש עוד בכ"ד.

ובשו"ת שמש ומגן (ח"א סימן לא) כתב להביא דברי היצחק ירנן, ושם כתב לדחות דבריו, ועמש"כ שם שאם השו"ע היה דברי הרמב"ם רש"י והריטב"א היה פוסק כמותו, וכתב עליה בזה"ל: וכמה גדול כחו של הרה"ג האברך הזה להכריע בין גדולי עולם ולכתוב עליהם דלא"ו שפיר עבדי וגם לחלוק על מר"ן הקדוש וסיעתיה ראשונים ואחרונים שפסקו להדליק בסוף השקיעה וכן פשט המנהג מאז ועד עתה, ואיך הזיד לומר על מר"ן ז"ל דאילו ידע דברי הרמב"ם והרמב"ם מונח לפניו כשולחן הערוך והזכיר ממנו הטוו והב"י עצמו ע"ש, ומי יודע ובקי בדברי הרמב"ם כמוהו והוא אחד מנושאי כליו בס' כ"מ שחיבר עליו וגם בכל ביתו בית יוסף נאמן הוא וגם ל' הש"ע בזה בסי' תער"ב הוא שאוב ממנו ולא מדברי הטור והוסיף בו סוף השקיעה מוכח שהוא מפרש כן בדבריו וכדברי ר"ת שנביא להלן ורוב פסקי הש"ע הם ע"פ דברי הרמב"ם ואיך יתעלם דבר ממנו ומלבד זה הרי כך היא דעת הטור בפירוש וגם דעת הרא"ש פ"ק דתענית וכן דעת הגמ"ר להדייא בר"פ ב"מ וא"כ מי סנו ליה דעת גדולי הפוסקים הנ"ל שפסק מר"ן כוותייהו, וכבר קבלו עליהם אבותינו ורבותינו נ"ן דעת מר"ן ז"ל אפילו נגד אלף פוסקים ואפילו בדיני ממונות לא יוכל המוחזק לומר קים לי כנגד מר"ן, לך נא ראה מ"ש בזה הגאון ר' יוסף נסים בורלא בספרו וישב יוסף דכ"ז ע"ב שהתמרמר מאד איך נהייתה הרעה הגדולה הזאת לפסוק בא"י נגד מר"ן הקדוש הגם לכבוש את המלכה עמי בבית וכו' עש"ב, ומור"ם ז"ל עצמו כתב בתשובה סי' מ"ח דחלילה להמרות דברי מר"ן וכל החולק עליו כחולק על השכינה

ועליו יש לסמוך באיסורא דאורייתא כ״ש בממון הקל עכל״ה ואם כך אמרו חכמי דורו מה נענה אנן איזובי קיר בדור יתום כזה ועוד הרבה מזה בספרי הא׳ ואחרונים אם באתי להביא דבריהם תכלה היריעה מהכיל באופן שהפתגם עממי שגור בפי הכל לכו אל יוסף קארו אשר יאמר לכם תעשו ויוסף הוא המשביר ויהי ה׳ את יוסף ואין להאריך יותר בדברים ידועים ואם תרצה לרוות צמאונך בזה לך נא ראה להרה״ג פאר הדור הראש״ל הגר״ע יוסף (שליט״א) בס׳ יחוה דעת ח״ה דף שי״א והלאה שהאריך למעניתו להביא את ס׳ הפוסקים מכל מדינות העולם שכולם פה אהד מחזקים ומאשרים את הכלל הזה ללכת אחריה יתד בל תמוט ודי בזה הערה, עכ״ל, וע״ש מה שהאריך בזה בתשובות סימן לב לג.

מדוע לא חוששים כדעת ר״ת בזמן הדלקת נרות חנוכה

ולמעשה מצינו כמה ישובים מדוע פשט המנהג אצל בני ספרד, ורבים מבני אשכנז, [וכמו שנהג החזו״א בשנותיו האחרונות, וכן נהג הגראי״ל שטיינמן זצ׳ל׳ ועוד רבים] להדליק בזמן צאת הכוכבים של הגאונים והוא עשרים דקות לאחר השקיעה.

א). י״ל שכן המנהג, וכמו שכתב הב״ח (שם אות א) וכן כתב דבריו בשיירי כנסת הגדולה (בהגהות הטור אות א) וכן במג״א (שם סק״א) ובפרי מגדים (א״א שם) ובא״ר (סק״א) ובתפילה לדוד עמאר (דף פד סע״א) ובחמדת ימים (חנוכה פ״א) ובחיי אדם (כלל קנד סעי יח) ובמאמר מרדכי (שם סק״א) שכן מבואר בדברי האחרונים ע״ש, ובמשחא דרבותא (סימן תערב ס״א) ובדרך החייסאות ב׳, וכן כתב בתוספת חיים (על החיי אדם שם אות כד) ובבן איש חי (פ׳ וישב אות ז) ובכה״ח (שם סק״ב) שהכוונה סוף שקיעתה דהיינו בצאת הכוכבים של הגאונים, וכן הסכמת הפוסקים. ובשו״ת שמ״ש ומגן ח״א חאו״ח סימן לא, וחבוז״ע חנוכה עמ׳ ס׳, [וע״ע בשו״ת יביע אומר ח״ז חאו״ח סימן לד בהערה, ובמאור ישראל ח״א ברכות ב. עמ׳ ד), ובשו״ת אור לציון ח״ד פרק מב תשובה יז, שיש להדליק נרות חנוכה עשרים דקות לאחר השקיעה, ובשו״ת תפלה למשה (ח״ב סימן מז) כתב להוכיח שהמדליק בצאת הכוכבים יוצא יד״ח לפי רוב דעות הפוסקים משא״כ כשמדליק בבין השמשות אחר השקיעה יוצא יד״ח בדיעבד לדעת ר״ת והמנהיג והטור והרא״ש ומרן השו״ע ורוב האחרונים יעו״ש, וכ״כ בילקו״י סי׳ תער״ב ס״א, [ומה שהביאו דברי המנהיג לא דייקו שפיר וכנ״ל].

ב). עוד י״ל שלא חוששים לזמן ר״ת, כיון שחוששים לשיטת הרמב״ם להדליק בתוך חצי שעה, וכן הו״ד הגריש״א בשבות יצחק חנוכה פ״ד עמ׳ עה, ובפנינים חנוכה פ״ח עמ׳ קנה

ובספר חנוכה פי"ג ס"ד, וכן השיב הגרח"ק בספר החנוכה פרק יג הערה ח', וכן הובא שנהג הגרשז"א בהליכות שלמה חנוכה פט"ז סט"ו ודבר הלכה אות לא, וכן הו"ד הגרנ"ק בחוט שני חנוכה עמ' שיח, ומ"מ הו"ד הגרנ"ק שמי שנוהג כר"ת משום שחושש שמעיקר הדין הלכה כר"ת ה"ה בהדלקת נרות חנוכה ידליק בזמן ר"ת.

ג). עוד נראה כיון שבמוצאי שבת נוהגים כר"ת רק בתורת חומרא, ממילא לא נוהגים להדליק כל יום בחנוכה כדעת ר"ת כיון שהוא מדרבנן, וכן נראה בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סימן סב ד"ה לפי"ד, וכן הו"ד הגר"ש וואזנר זצ"ל בקובץ מבית לוי ח"י עמ' כא. וכן כתב בילקוט יוסף (תש"פ חנוכה עמ' רמד) שכתב שאף דעת השו"ע כדעת ר"ת, מ"מ כתב שם שהרי מנהג ירושלים כסברת הגאונים וכמו שנתבאר מהר"י נבון בספר נחפה בכסף (דף קנד עמוד ג) ובגט מקושר (דף קח ע"ב) ע"ש, ובפרט בדרבנן שיש לסמוך על המנהג בזה, ורק בדאורייתא לחומרא עבדינן כר"ת. וציין למש"כ בסימן תרפ"א בארוכה ושם כתב לדון לענין צאת השבת. ע"ש.

ד). עוד נראה טעם עיקרי כיון שכאן הטעם הוא כמ"ש בגמ' ובראשונים דשירגא בטיהרא מאי אהני, וא"כ בודאי שאינו עניין לר"ת.

ה). ועוד נראה כשיטת הפוסקים שאם רואים ג' כוכבים הרי הוא טהור, וכן כתב בביאור הגר"א יו"ד סי' רס"ב סק"ט כתב להקשות ע"ד ר"ת שהחוש מכחיש לכל רואה שרואים ג' כוכבים כבר לפני השיעור של 72 דקות. ואכן בביה"ל סי' רצ"ג ד"ה עד, [לאחר הסתירה בדברי השו"ע שלא כתב השיעור של ר"ת בזמן יציאת השבת בשו"ע שם] בשם המנחת כהן שאף לדעת ר"ת אם רואים סימן הכוכבים שוב אין להקפיד עד שלא נשלם השיעור של ד' מילין, ושכן כתב הגר"א בליקוטים, וכן כתב במשנ"ב סי' רל"ג סקי"ד, ובשו"ת תבואות שמש חיו"ד סימן צב, כיון שהוא לילה אי"צ להמתין לר"ת, וכן כתב בשו"ת מנחת יצחק ח"ד סימן נג אות ט' ע"ש. וכן כתב בספר אוצר הזמנים עמ' קכד בהערה בשם הגרח"ק בשם החזו"א שלא הכריע בסוגיא בין הגאונים לר"ת וכיון שבגמרא נאמרו סימנים ללילה ניתן לסמוך על שיעורי לילה, ע"ש, [וצ"ע ממה שמבואר באגרות חזו"א ח"א סימן מא שפשטה ההוראה כר"ת, ויש בזה סתירות שלגבי ברית מילה השיב לה דקות, ויש שהביאו בשם החזו"א שהוא חמישים דקות]. וכן מבואר בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד סי' סב שאף לנוהגים כר"ת כשרואים בבירור כוכבים הוא בודאי לילה. [וכתב שם שבניו יורק הוא 50 דקות לאחר השקיעה]. ולכן המנהג פשוט 40 דקות, וכמו שנראה בשו"ת לב חיים ח"ב סימן קלד לגבי מילה, ובכה"ח או"ח סי' רס"א סק"א.

וכן העיר בנברשת חלק ב׳ דף י׳ ע״א שהרי מפורסם שאנו רואים בכל אר״י ובירושלים ארבעים דקות לאחר השקיעה וכבים קטנים וקטני קטנים עד אין מספק ואם היה רבינו תם רואה השקיעות באר״י היה פוסק לעיקר כשיעור ג׳ רבעי מיל ע״ש, וכן נראה דעת הגריש״א בספר תפילה כהלכתה עמ׳ פג הערה קז.

מ״מ בישוב הקושיה הנ״ל על דעת ר״ת מצינו כמה ישובים. ונתבארו בהלכות שבת סימן רצ״ג.

ו). ועוד נראה לסמוך ע״ד השו״ע בסי׳ רצ״ג ס״א ששיעור צאת הכוכבים לגבי שבת הוא ג׳ כוכבים קטנים בינונים, והתם שהוא דאורייתא נחלקו הפוסקים בשיעורו, ובמטה יהודה סי׳ רצ״ג סק״א כתב שהוא רבע המיל, דהיינו ארבע וחצי דקות לאחר צאת הכוכבים, [וזמן צאת הכוכבים הוא 18 דקות לאחר השקיעה], ולפי״ז זמן צאת השבת הוא 23 דקות לאחר השקיעה. וכן כתב בספר בין השמשות עמ׳ מט שבזמן הזה רק לאחר 25 דקות הרי הוא לילה ודאי כיון שרק אז נראים ג׳ כוכבים ע״ש. ובשו״ת יביע אומר ח״ז חאו״ח סימן מא אות ז׳ כתב ששיעור ג׳ כוכבים קטנים בינונים הוא עם סיום בין השמשות דהיינו שלושת רבעי המיל אחר שקיעת החמה והוא זמן צאת הכוכבים שנקרא לילה בודאי, וכיון שלדעת מרן השו״ע מיל הוא י״ח דקות נמצא שזמן צאת הכוכבים הוא י״ג וחצי דקות לאחר השקיעה אלא כיון שלדעת הרמב״ם בפירוש המשניות בפ״ג דפסחים, ששיעור מיל הוא כ״ד דקות, וא״כ נמצא שג׳ רבעי מיל הוא י״ח דקות, ויש כאן ספק ספיקא לחומרא שמא הלכה כר״ת וכפסק מרן השו״ע שבשקיעת החמה שלנו עדיין הוא יום גמור ושמא הלכה שצאת הכוכבים הוא לאחר י״ח דקות, ובצירוף שיטת רבי יוסי שרק לאחר שלושת רבעי המיל מהשקיעה מתחיל זמן בין השמשות ונמשך שיעור מהלך כחמשים אמה שהוא כחצי דקה, ולכן לגבי שבת יש להמתין כעשרים דקות לפחות לאחר שקיעת החמה מלבד זמן תוספת שבת ע״ש. ולפי״ז ה״ה בודאי לגבי צאת הכוכבים בהדלקת נרות חנוכה אפשר להדליק נרות חנוכה עשרים דקות לאחר מכן.

ז). ועוד נראה בצירוף שיטות הראשונים שיש אומרים שהשקיעה של ר״ת מתחילה שלושת מילין וקביע קודם השקיעה שלנו, וכן כתב בני ציון ח״ב סי׳ טז, וכן האריך בשו״ת יצחק ירנן ח״ג סימן לג, והאחרונים הקשו ע״ד מדברי התוס׳ בשבת ולשון רבינו תם בספר הישר, שנראה שצריך שחמה תעבור את עוביו של הרקיע, ע״ש, וכן העיר בספר ישראל והזמנים עמ׳ שנז, ובלקו״י שם עמ׳ תשמט בשם הגרע״י שאין הסברא הנ״ל נכונה ע״ש, ואולם כבר העירו שכבר בספר הבתים (שערי המלאכות האסורות בשבת שער ו׳)

וז"ל: הר"ש כתב משתשקע החמה מתחילת שקיעת החמה, ור' יעקב כתב מסוף שקיעת החמה ועדיין פני מזרח מאדימין, לביאור ר' יעקב כל זמן שהחמה נראית הוא יום בררור עכ"ל, וכן מבואר במאירי בשבת דף לד וז"ל: ר"ל שנכנסה כולה וכו' ומה שאמרו בפסחים משקיעת החמה עד צאת הכוכבים ד' מילין פירושה מתחילת השקיעה שמתחלת ליכנס והיא נראית עדיין מעט מעט עד שתכנס כולה עכ"ל, וכתב שם שכן הוא דעת הרמב"ן, וכן נראה מדברי התוס' רי"ד, וכן כתב בשו"ת מהר"ח אור זרוע סי' קפ"ו כשהחמה בראש הר הכרמל היא השקיעה שניה לדעת ר"ת ומשם ואילך מתחיל בין השמשות עכ"ח, וכן כתב בפסקי ר' מענדל קלויזנער לשבת דף לד וז"ל: כשאין החמה נראית בראשי ההרים הוי סוף שקיעה כפר"ת מהרי"ח עכ"ל, ומ"מ מצינו מכמה ראשונים שס"ל כדברי ההבנה הפשוטה בר"ת, וכן כתב בשו"ת מהרי"ל החדשות סימן לא, ובספר המאורות בשבת דף לד, ובאבן עזרא בבראשית א' יח, ובפירוש הר"ן על התורה בראשית א' יד, ובארבנאל שם, ובשו"ת התשב"ץ ח"ה סימן סימן קפא, ע"ש, והאריך בזה בספר תורת הקדמונים ח"א עמ' עדר.

ח). עוד כתב הגרי"י בעמח"ס ילקוט יוסף, [והו"ד בתשובה בחוברת אור יצחק חנוכה תשפ"ד] שהמובחר להדליק כרבע שעה או עשרים דקות לאחר השקיעה שלנו, וגם לשיטת ר"ת בענין צאת הכוכבים, י"ל דשפיר דמי כיון דסו"ס הכל הוא בתוך זמן פלג המנחה לשיטת ר"ת שהוא ג' דקות לפני השקיעה שלנו.

ומ"מ במוצאי שבת בודאי שנהגו המחמירים כל שבת להוציא כר"ת, להמתין לזמן ר"ת, ונתבאר בארוכה בשערי יוסף חנוכה חלק בירורי הלכה, (מהדורת תשפ"ב).

זמן צאת הכוכבים בתעניות [נספח]

בראי"ש (תענית פ"א סימן יב) כתב בזה"ל: ועיקר הך מילתא דרב חסדא במקבל עליו תענית סתם שצריך להתענות עד שקיעת החמה דהיינו צאת הכוכבים. ואף על גב דאמרינן בפסחים פ' מי שהיה טמא (דף צד א) דמשקיעת החמה עד צאת הככבים ה' מילין פר"ת היינו מתחילת שקיעת החמה כשהחמה מתחלת ליכנס בעביו של רקיע, אבל שקיעת החמה היינו סוף שקיעה והוא זמן צאת הכוכבים. עכ"ל. ומבואר דסתם צאת הכוכבים הרי הוא בזמן השקיעה. וכן נראה בתוס' הרא"ש (ברכות דף ב' ע"א ד"ה וממאי) וז"ל: דילמא ביאת אורו הוא כלומר תחילת שקיעתו של השמש שנכנס הגלגל ברקיע ואור השמש כהה ועדין ייש שהות ארבעת מילין עד שיהא כולו נכנס ברקיע עכ"ל. [ומדבריו מוכח כדברי הראשונים שהקיעהש של ר"ת מתחילה לפני השקיעה שלנו עכ"ל.

וכן נראה בב״י סימן תקסב כתב ואף על גב דאמרינן בפרק מי שהיה טמא (פסחים צד.) דמשקיעת החמה עד צאת הכוכבים חמשה מילין פירש רבנו תם (תוד״ה רבי, ספר הישר חיד׳ סי׳ רכא) דהיינו מתחילת שקיעת החמה כשהחמה מתחלת להכנס בעביו של רקיע אבל שקיעת החמה דהכא היינו סוף שקיעה והוא זמן צאת הכוכבים, עכת״ד, ולפי״ז היינו כל תענית שלא שקעה עליו חמה, שאז מסתיים התענית, די לגבי זה בשקיעה ראשונה. [והביא שם בב״י סימן תקס״ב, שכן כתב המרדכי (סי׳ תרכה) בשם ראבי״ה (סי׳ תתנח) וכן כתבו התוספות בפרק שני דעבודה זרה (לד. ד״ה מתענין) וכך הם דברי רבינו וכן כתבו הגהות מיימון בפרק א׳ (דפוס קושטא הי״ד) בשם סמ״ק (סי׳ צו עמ׳ סב הגהות הר״ף אות מא)]. [וא״כ ה״ה לגבי נר חנוכה סוף שקיעתה היינו צאת הכוכבים הראשונים וכמ״ש במשנ״ב שם].

ולפי״ז אם הזמן הוא בסיום השקיעה הראשונה של ר״ת, א״כ יוצא שזמצאת הכוכבים בתענית הוא י״ג וחצי דקות לאחר השקיעה. [וכן נראה בבעל המאור פסחים דף כא ע״ב מדפי הרי״ף].

אמנם הביאו שם בב״י וז״ל: מיהו בתוספות דעבודה זרה (לד. ד״ה רבינו אלחנן) פירש רבינו אלחנן פוק חזי מאי עמא דבר שנהגו להתענות עד צאת הכוכבים אפילו בתענית יחיד וההיא דשלא שקעה עליו חמה רצה לומר גמר שקיעה ואף על גב דבגמרא (עי׳ שבת לד:) מוכח דבגמר שקיעה מתחיל בין השמשות דהוא קודם צאת הכוכבים מכל מקום לפי שאין העולם בקיאים מה הוא סוף שקיעה לכן נהגו להמתין עד צאת הכוכבים ואף על גב דבגמרא (עי׳ פסחים נד:) מוכח דאי לאו חומרא דתשעה באב בין השמשות שלו הוה שרי משמע דבשאר תעניות שרי ספיקא דידהו ויש לומר שאני עיולי יומא מאפוקי יומא דבעיולי יומא היינו ליכנס בתענית שרי בין השמשות שלו כגון ערב תשעה באב אבל אפוקי יומא פירוש סוף התענית מספיקא לא נפיק עד צאת שלשה כוכבים דאז הוי ודאי לילה עכ״ל. כתבו עוד הגהות מיימון בפרק הנזכר (דפוס קושטא ה״ח) אמרינן בירושלמי (ברכות פ״א ה״א) כיון שהלבנה זורחת ומאירה על הארץ בידוע שכבר שקעה החמה ונפקא מינה לגבי תענית ולשבת עכ״ל. עכ״ל הב״י, ולפי״ז סיום התענית הוא בצאת הוככבים דר״ת או שיש ג׳ כוכבים.

וכן נראה במרדכי (תענית סימן תרכה וז״ל: כל תענית של שקרעה עליו חמה לאו שמיה תענית וכו׳, ופירוש שקעה עליו החמה ששקעה לגמרי, כדאמר בברכות (ב:) ובא השמש וטהר טהר יומא דהיינו צאת הכוכבים ומהתחלת שקיעה עד הלילה ד׳ מילין עי׳ סוף פרק ב׳ דשבת עכ״ל. וכנראה

ברש"י בברכות דף ב' ע"א ונמצא בשסי"ם החדשים.

ולהלכה כתב בשו"ע סימן תקסב ס"א "כל תענית שלא שקעה עליו חמה דהיינו שלא השלימו עד צאת הכוכבים אינו תענית". והוסיף שם ברמ"א דעד צאת הכוכיבם היינו שיראו ג' כוכבים בינונים או שהלבנה זורחת בכח ותאיר על הארץ, ולפי"ז מבואר שהשו"ע ס"ל כדעה ב' דצריך להמתין לזמן ר"ת או שיש ג' כוכבים קטנים. ואין להקל בזה כצאת הכוכבים דגאונים וכשיטה הא' שהביא בב"י שם לגבי זמן צאת הכוכבים בתענית.

ובמשנ"ב שם סק"ב שמה דבעינן בשבת רצופים כתבו האחרונים היינו דוקא לגבי חומרא דשבת אבל לגבי מוצאי יום הכיפורים סגי בבינונים ואפילו במפוזרים. [ונפק"מ בתשעה שהוא מדברי קבלה עי' מנ"ח מצוה שיג סקי"ט].

ובשו"ת שבט הלוי ח"ו סימן עב נשאל אם אפשר להקל לנוהגים כר"ת להוציא הצום לחלשים לפני זמן ר"ת, והשיב בזה"ל: הנה ג' זמנים לפנינו תחילת השקיעה דר"ת דהיא שקיעה עיקרית של הגאונים, תחילת סוף שקיעה דר"ת דהיינו ג' רביעי מיל של סוף ד' מילין, וצאה"כ דר"ת ממש, והנה המוכח בראשונים דזה פשוט בעיניהם דכל תענית שלא שקעה חמה היינו משהגיעה השקיעה לא צאה"כ, ודין צאה"כ נולד מטעם שאין בקיאים לדעת זמן תחילת שקיעה אחרונה, אלא דבתוס' ע"ז ל"ד ע"א הובא ביתה יוסף ספוקי מספקא דילמא תחילת שקיעה ממש, והנה אם אנו חושבים מתחילת שקיעה יש עוד קולא דדוקא סוף שקיעה שאין שקיעת הזריחה ולא צאה"כ האמיתי עדיין בזה אין בקיאים וצריכים להחמיר מספק עד צאה"כ, משא"כ אם נימא תחילת שקיעה שהיא ניכרת היטב עכ"פ עד שקיעת זריחה אחרונה, וא"כ גם אם אין סוברים כהגאונים הי' מקום להקל בשעת הדחק לצורך גדול, וצאה"כ של הגאונים אין מוסיף לנו קולא דאם הפי' תחילת שקיעה מיד מותר, ואם הפי' סוף שקיעה ר"ל תחילת סוף שקיעה א"כ ע"י דרך הגאונים בצאה"כ אין זה מתוקן, וזה הי' טעם הנוהגים להקל מיד בתחילת השקיעה שהובא בתוס' וב"י. ולפ"ז יראה דיש מקום להקל אם נראה צורך בכך בתחילת סוף שקיעה ולעשות כעין ס"ס להקל דילמא תחילת שקיעה ממש, ודילמא סוף שקיעה, וכבר הגיעה סוף שקיעה, ויש להורות דיתפללו מעריב לפני זמן זה, וכך קבלתי להתפלל במוצאי תענית מעריב מוקדם יותר, וכך אני נוהג בבית מדרשי, ואם הם חלשים ממש יש להקל עוד יותר. עכ"ל השבט הלוי. ועי' עוד מש"כ לגבי צאת הכוכבים בספירת העומר.

שאין להוציא את התענית בזמן שקיעת החמה

בגמ' בתענית דף יב ע"א איתא "כל תענית שלא שקעה עליו החמה אינו תענית", וכן כתבו הראשונים.

ובגמ' בעירובין דף מא ע"א שהלכה שמתענה ומשלים, ומצינו מח' גדולה בראשונים האם הכוונה שחייב להשלים, או לא. ובסוף הזמן מצינו בזה כמה דעות בראשונים.

א). דעת התוס' שם והלכתא מתענה ומשלים פירוש אם ירצה להשלים דשרי להשלים דבעיא הוא אי שרי להשלים אי לא עכ"ד, וכן הוא דעת הרא"ש במס' תענית (פ"ב סימן כה) מתענה ומשלים פירוש אם ירצה ולא חשיב כמתענה בשבת, וכיון שיכול להשלים אם ירצה, והוא קבל עליו תענית סתם וכל תענית שלא שקעה עליו החמה אינו תענית, צריך להתענות עד צאת הכוכבים, אם לא שפירש בשעת קבלת תענית עד שישלים תפלתו עם הצבור עכ"ל, ומבואר מדבריו שאין חיוב להשלים. וכן הביא שם הרשב"א שכתב שם בזה"ל: דרש מר שוטרא משמיה דרב הונא הלכה מתענה ומשלים, וכן הילכתא והעידו בתוספות על רבינו יצחק הזקן הידוע בעל התוספות זצ"ל שלקח ביצה מגולגלת בעשרה בטבת שחל להיות בער"ש וגמעה מבעוד יומם ולא ארצה להשלים, ושמא היה סבור דמתענה ומשלים אם ירצה קאמר ולא שהיה חייב בכך וא"ז ענין שמועתינו.

ב). ברשב"א שם הביא דעת הראב"ד, שכתב שלא אמרו משלים אלא שאינו אוכל קודם שתשקע חמה אבל בודאי מתשקע חמה מתוספת שבת הוא וכבר קדש היום אם רצה לאכול אוכל כיון שנכנס לתחום שבת שוב אינו רשאי להתענות וכבר אמרו שאין רשאי להתענות בשבת לשעות, ולכן נהגו העם בתענית אסתר כשהוא בא בערב שבת שואכלין מיד עם יציאתן מבית הכנסת ואע"פ שלא חשכה עכ"ד.

ג). במרדכי בעירובין דף מא ע"א שכתב, רבינו יצחק עשה מעשה רב בעשרה בטבת שחל בערב שבת, וטעם לפני כניסת השבת שאע"פ שאמרו הלכה מתענה ומשלים, זהו לומר שאם רצה לעשות כן רשאי, אבל יותר טוב שלא ישלים התענית כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה ע"כ, וכן כתב האור זרוע ומהר"ם מרוטנבורג והרא"ש, אולם בתוס' שאנן בעירובין כתב שמתענה ומשלים היינו חובה. וכן הוא שיטת הראבי"ה (סימן תתנח) והרוקח (סימן לו) וכן הוא דעת הרשב"א שחייב להשלים כנ"ל. ובב"י (סימן רמ"ט) שהביא מח' הראשונים ופסק להכלה כמו שיטת תוס' בעירובין והרא"ש בתענית והמרדכי שמתענה ומשלים אינו חייב להשלים, אלא אם רוצה מותר להשלים, אולם הדרכי משה בסק"ב כתב לפסוק כמו רהאבי"ה

שחייב להשלים, וראה עוד בשו"ת מהרי"ל (סימן קנז) שכתב בזה"ל: ותענית יחיד בער"ש מנהג דילי עד אחר תפלת ערבית כדברי מהר"ם אבל תענית ציבור לעצמי אני להחמיר להשלים ככמה רבבותא גדולי אשכנז דמחמירי ולעמלא אני אומר דעביד כמר עביד והכל לשם שמים ועמך כולם צדיקים עכ"ל, ומשמע דאינו חיוב גמור.

ובשו"ע (סימן רמט ס"ד) כתב בזה"ל: אם קבל עליו להתענות בער"ש, צריך להתענות עד צאת הכוכבים אם לא שפירש בשעת קבלת התענית עד שישלים הצובר תפלתן, ואם הוא תענית חלום, צריך להתענות עד צאת הכוכבים עכ"ל, ומשמע דס"ל כמו שיטת הרא"ש שאין חיוב להשלים, וכן נראה בדעתו בביאור הגר"א וכן במאמר מרדכי ועוד.

והנה בגמ' בפסחים דף נד ע"ב איתא שדרש רבא עובורת ומניקות מתענות ומשלימות בו כדרך שמתענות ומשלימות ביום הכיפורים ובין השמשות שלו אסור, ומבואר בגמ' שיש חומרא בדוקא בתשעה באב שבין השמשות שלו אסור בשאר צומות שרי משום ספיקא דרבנן לקולא, אלא דבבית יוסף (סימן תקסב) כתב בשם הגהות רבינו פרץ (סימן צו אות מא) שהמנהג להמתין עד צאת הכוכבים כיון שבני אדם לא בקיאים בשקיעת החמה, ועוד דשאני אפוקי יומא מעיולי יומא דמספיקא לא נפיק יומא עד צאת הכוכבים, וכן כתב לדינא בשו"ע סי' תקס"ב ס"א שבכל תענית צריך להתענות עד צאת הכוכבים, וראה בשער הציון (סי' תקס"ב סק"א) שהביא ב' טעמים אלו, שכתב הב"י שם רבינו פרץ, וכתב עוד טעם נוסף כיון שמחמירים כמו שיטת רבי יוסי שבין השמשות מתחיל אחרי בין השמשות של רבי יהודה והוא כהרף עין והיינו חצי דקה עכ"ד, ולפי"ז יוצא דהוא רבע שעה שהרי בין השמשות לפי ר"י הוא שלוש עשרה וחצי דקות ורבי יוסי הוא דקה א"כ אחרי רבע שעה יכול לאכול.

ועוד יש לצרף בזה את דברי התוס' במסכתת ע"ז דף לד ע"א וז"ל: ומה שאנו נוהגין להתענות עד צאת הכוכבים אע"ג דאמרינן בפ"ק דתענית כל תענית שדלא שקעה עליו חמה אינו תענית משמה שבשקיעת החמה סגי והוא ה' מילין קודם צאת הכוכבים לא מחתינן נפשין לספיקא, ועוד דשמא לשון שקעה ר"ל שקעה לגמרי, ומיהו המתענה בערב שבת אע"ג דפסקינן בעירובין (דף מא:) הלכה מתענה ומשלים, אין צריך לדקדק להמתין עד צאת הכוכבים עכ"ד, ומבואר שאין צריך לחכות ממש עד צאת הכוכבים.

והאי דבעינן לחכות עד צאת הכוכבים, כן כתב ברמ"א או"ח סימן רמ"ט ס"ב ס"ד וסי' תקס"ו ס"א וכן בדרך החיים וכן בחיי אדם (כלל קלג ס"ז) ובקצו"ע (סי' קמא ס"ו) וביוסף אומץ (אות תתק). וכן כתב בבא"ח (שנה שניה

פרשת לך לך הלכה כג) כתב, בזה"ל: כל תענית יחיד שאין קבוע לו זמן כגון תענית יארצי"ט או תענית שבעה באדר או תענית ערב ר"ח מותר להתענות בערב שבת אך לא ישלים עד צאת הכוכבים ויקבל אותו מעיקרא אדעתא דהכי, ורק עשרה בטבת שחל בערב שבת צריך להשלים עד צאת הכוכבים וכו' ע"ש. וכן כתב בחזו"ע ד' תעניות (עמ' כ) ויעו"ש שהביא שיש מהאחרונים שרצו להקל להוציא את צום בשקיעת החמה כי יש מח' בראשונים בדברי הגמ' בתענית כל תענית שלא שקעה עליו החמה האם כוונה לסוף שקיעת החמה או אפ' לתחילת השקיעה, אבל להלכה השו"ע בסי' תקסב ס"א כתב השוכונה לסוף שקיעה, ולכן יש להמתין לצאת הכוכבים יעו"ש, וכן כתב בשו"ת יבי"א ח"ו חאו"ח סימן לא ובשו"ת יחוה דעת ח"א סימן פ', ובהליכות עולם ח"ג עמ' סה.

סוף זמן סיום הצום בזמנינו

וכנ"ל מח' ראשונים האם צריך להמתין לר"ת בזמן הצום, ולפי החשבון צאת הכוכבים הוא י"ג וחצי דקות לאחר השקיעה. ובשער הציון סי' תקס"ב סק"א כתב להביא ב' הטעמים הנ"ל, וכתב טעם ג' כיון שמחמירים כמו שיטת רבי יוסי שבין השמשות מתחיל אחרי בין השמשות שלרבי יהודה והוא כהרף עין דהיינו חצי דקה ע"ש, ולפי"ז בין השמשות לפי רבי יהודה הוא 13 וחצי דקות ואם ממתין עוד דקה זהו בין השמשות של רבי יוסי נמצא שאם ממתין רבע שעה יכול לאכול ולפי שיטת הרמב"ם [בחשבון שיעור מיל] בין השמשות של רבי יהודה שמונה עשרה דקות ואם ממתין עשרים דקות עובר גם בין השמשות של רבי יוסי. ולכן י"א הוא כעשרים דקות לאחר שקיעת החמה, עי' שדי חמד כללים מערכת ב' סימן ב', וכן מבואר בחזו"ע ד' תעניות עמ' יב, ואולם בשו"ת יחו"ד ח"א סימן מו מבואר שהוא כ13 וחצי דקות לאחר השקיעה, ומאידך שם בעמ' כתב שהוא ג"כ י"ג וחצי דקות, ויל"ע, וכן שמעתי שהגאון רבי יעקב יוסף זצ"ל היה מורה בין 13 וחצי דקות ל18 דקות, ועייזוכ"ז דלא כמ"ש בשו"ת יצחק ירנן ח"ה סימן מא שמתענים עד שקיעת השמש בלבד, יעו"ש בכ"ד, ואין הלכה כמותו, אלא שיש לחכות 18 דקות מעיקר הדין, וטוב להחמיר לחכות 30 דקות אחרי השקיעה, וכן מורים כמה מגדולי ההוראה.

ואמנם יש נוהגים לחכות 35 דקות בחורף עי' שו"ת אור לציון ח"א סימן כ', וח"ג פרק כט סימן כה.

ויש אומרים שיש לחכות 40 דקות, וכן נוהגים הרבה ממקהלות האשכנזים, וכל אחד יעשה כמנהג, ומ"מ במקום ביטול מצות עונג שבת בעשרה טבת שחל בערב שבת נתבאר

בשערי יוסף דיני עשרה בטבת שאף לבני אשכנז יש להתיר.

ומ"מ המחמירים כר"ת בכל מילי, אף לגבי ברית מילה אף בתעניות יש להחמיר, אבל לבני ספרד שהוא רק בתורת חומרא ורק בדבר שהוא דאורייתא בשבת וביו"כ מחמירים, ממילא בתעניות יש להתיר, וע"ע בשערי יוסף שם מה שנתבאר בזה שכן דעת גדולי ההוראה.

בברכת התורה
יוסף אביטבול
מח"ס שערי יוסף ושא"ס
החונה פה עי"ה ת בני ברק

הדליק בערב שבת יותר ממספר היום

בס"ד, כסלו ה'תשפ"ג

לכבוד הגאון רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א במח"ס גם אני אודך ושא"ס.

הייתי בבית הגאון רבי עמנואל טולידאנו שליט"א מראשי ישיבת שארית יוסף, ובמח"ס עוטה אור, בליל שבת קודש פרשת מקץ, חנוכה, תשפ"ב, ונשאל ע"י נכדו שראה לאחד שהדליק 7 נרות במקום 6 נרות חנוכה, ושאלו האם יצא ידי חובה, ומה דינו, והשיב הגר"ע שליט"א שתלוי בחקירה, האם הנר שמוסיפים בכל יום הוא הנר של היום, א"כ לכאורה אינו ניכר שהיום הדליק כאן נר שישי, אבל אם הנר של היום הוא הנר הראשון הרי הוא יצא ידי חובה, דהא סו"ס הדליק נר אחד. [ועיקר שאלתו הוא דוקא בשב"ק, שאין באפשרותו להסיר את הנר חנוכה המיותר, משא"כ ביום חול די"ל דהא סו"ס יקיים כאן מצוה, והא מיהת כלפי הפרסום הנס, אף דקימ"ל דהדלקה עושה מצוה, ומ"מ מה שיתקן זה לא יהיה מהני שהוא יקיים עתה עוד מצוה, כן הערני הג"ר אליקים גולדווסר שליט"א מרבני ישיבת רש"ת כרמיאל]. וע"ע בספר עוטה אור עמ"ס שבת בהוספות סימן ה' מה שדן כעי"ז.

והנה בעיקר האי חקירה בשו"ע סימן תרע"ו ס"ה כתב שמדליק משמאל לימין, אבל בביאור הגר"א שם, ובמהרש"ל סימן פה נראה שמתחיל להדליק מהנר שצמוד לפתח משום שס"ל שעיקר ההדלקה הוא מהנר הראשון, ויעו"ש במשנ"ב סק"ט דעביד כמר עביד ודעביר כמר עביד, ובביה"ל שם בד"ה כדי.

ואמנם הגאון רבי אליקים גולדווסר שליט"א העיר לי בזה וז"ל: זה לא שייך לדברי המ"ב דבגוונא דהמ"ב זה שאלה של לכתחילה כי בסוף מדליק את הכל, וע"ז פסק המ"ב דעביד כמר עביד, אבל נידון זה באמת תלוי במחלוקת השו"ע והגר"א וצ"ע לדינא. ויש לעיין אם יש להוכיח ממה שנוהגים כהשו"ע שגם בעיקר הדין באופן שזה לעיכובא קיי"ל כשו"ע וצ"ע. עכ"ד.

ולכאורה אנן דנהגינן כשו״ע, וכן הוא בפר״ח (שם סק״ה) ובשו״ת חת״ס (או״ח סימן קפז) ועוד פוסקים, וכן הוא ע״פ הקבלה, וכמ״ש שער הכוונת להאריז״ל (דף קח ע״ג) יעו״ש, וכיון שכן לכאורה סו״ס הרי שהדליק הנר השביעי, הוא לא הדליק נר חנוכה, ואין לומר דעביד כמר עביד, אבל מאידך י״ל דהא סו״ס הדליק ששה נרות, וממילא יצא יד״ח, אלא דתלוי בגדרי ההדלקה ובדין פרסום הנס האם הוא חלק מההדלקה או לא, והאריכו בזה בפוסקים.

וראה בכה״ח (סי׳ תרעב ס״ק יט) מה שהביא משם הארחות חיים שהביא בב״י, שכתב שם, זה מעשה היה בלוני״ל ״והחמירו שידליק מה שחסר להדליק״, ונראה דלאו מדינא הוא. וע״ע שם משם הגאון אשל אברהם (ס״ק ג). וראה עוד בכה״ח שם (ס״ק כ).

וידוע מש״כ בצפנת פענח שהוכיח מדברי הרמב״ם בהל׳ חנוכה ומגילה פ״א ה״ג שבהדלקת נר חנוכה איכא ב׳ מצוות חדא עצם מצוות ההדלקה ועוד פרסום הנס, יעו״ש, ולדבריו הכא הרי לא קיים הפרסום הנס, אבל מאידך י״ל דסו״ס התכון לפרסום הנס, וגם אם הוסיף עוד נר, סו״ס הרי הוא קיים את המצוה, והנה האם מי שעבר על בל תוסיף קיים את המצוה או לא, [ואיני נכנס כאן למה שהארכתי במק״א האם יש דין בל תוסיף במצוות דרבנן], והארכתי בזה בסוף ספרי שערי יוסף סוכות מהדורת תשפ״ב, בקובץ תשובות בדיני בל תוסיף, דהנה בגמ׳ במנחות דף מ׳ ע״ב מבואר שטלית שהוסיף בה חמש כנפות, הרי היא פסולה, וכה״ג איתא בגמ׳ בסנהדרין דף פח ע״ב לגבי תפילין, וכן ברמב״ם בפ״ז מהל׳ לולב ה״ז כתב שאם נטל ה׳ מינים לא יצא יד״ח.

ואמנם דעת התוס׳ במנחות דף לח שיצא, ואמנם יש להקשות בזה מדברי הגמ׳ בתמורה דף ד׳ שפסקינן כרבא דאי עביד לא מהני, ויש עוד להאריך בכ״ז, ולענ״ד נראה לחלק בין מצוות כמו טלית ותפילין דקיום המצוה הוא דוקא באופן כזה של ד׳ כנפות, וד׳ מינים, לבין פרסום הנס דהא סו״ס מתקיים כאן פרסום הנס, ויש עוד לצרף השיטות שס״ל שאין בל תוסיף במצוות דרבנן, [ועיין עוד בשו״ת שבט הלוי ח״א סימן קעט במה שהאריך במי שעובר על בל תוסיף האם קיים המצוה] ויסוד החילוק כמו שהישן בשמיני שיעבור על בל תוסיף אם מכוון למצוה, ואטו הוא לא יקיים את המצוה, והכא נמי י״ל דהא סו״ס הא איכא כאן פרסום הנס, [ויש להביא ראיה לדבר מדין הדלקה בחלון שקוף שלא רואים כ״כ מספר הנרות שאפ״ה ידליק שם, וכמו שהאריך בזה בשו״ת בירורי חיים ח״ג עמ׳ תשצו, ובספר לקט הלכות ח״ב עמ׳ תפח יעו״ש, ואולם הגאון רבי אליקים גולדווסר שליט״א כתב לי להעיר בזה וז״ל: לא הבנתי שברור שאם א״א

לראות מספר הנרות לאיצא חובת הידור רק מדין מניחה על שלחנו, וכאן לא שייך כמובן שיצא מדין על שלחנו עכ"ד]. ויש לפלפל עוד.

וכתב לי בזה עוד הגאון הנ"ל בזה"ל: כל הנידון כאן לא שייך לנידון של בל תוסיף, כאן הנידון הוא שהוא לא הדליק את הנר של היום שהוא הששי לשם הנר הנוסף ולדעת השו"ע הנר העיקרי הוא הנר הנוסף, וצ"ע. עכ"ד, וא"כ אכתי לכאורה יש לדון בזה

בשו"ת האלף לך שלמה (אורח חיים סימן שפ), שהתוספת על העיקר לא מזיק, שהעיקר שלא לפחות, כעין מה שכתב הרמ"א (סימן רס"ג) שאף שהדלקת ב נרות בערב שבת היא כנגד זכור ושמור יכול להוסיף, ובלבד שלא יפחות, והוא הדין בזה, ודו"ק, עכ"ל.

וכן כתב בחכמת שלמה (על השו"ע סימן תרעא) שכתב אם הדליק ביום ראשון שני נרות יצא ידי חובה, דאין קפידא להוסיף על המנין המכוון כמו שכתב הרמ"א לענין נרות שבת בסימן רסא.

ובשו"ת משנת שכיר (אורח חיים סימן קצ"ט), העיר על דבריו, דלא דמי לנר שבת, ששם הטעם משום שלום בית, ומה שהוסיף אורה אינו מזיק, משא"כ הכא, והסיק שם שאפילו בדיעבד לא יוצא, ע"ש.

והראוני עוד בגליון שיח אמונה מס' 3 שכתב לדון הגאון רבי יצחק שאול קניבסקי זצ"ל באדם שנתבלבלו לו ימי החנוכה ואינו יודע כמה נרות צריך להדליק ורוצה לקיים את המהדרין מן המהדרין ושואל האם ידליק כל יום שמונה נרות חנוכה ויכוון שהמספר נרות שצריכים להדליק היום הנני מכוונם לשם מצוה, והשאר יהיו לשם אורה, ולא לשם מצוה, מי נימא שכל הענין של להוסיף כל יום עוד נר הוא לפרסם את הנס או דלמא כיון שכוונת האיש לשם מפר המצוה הרי הוא קיים את המצוה, והשיב שם שלכאורה יש לתלות במח' הפוסקים שבשו"ע סימן תרע"ג ס"א כתב שאת הנר השמש יניחנו ברחוק קצת משאר הנרות וכתב במשנ"ב שם סקט"ז בשפ הלבוש והגר"א שהטעם כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקים באותו היום ולא יחשבוהו עמהם, וברי"ו איתא עוד טעם כדי שאם יבוא להשתמש בהמש יהיה היכר שמתשמש לאורו לבד עכ"ל, ובע"כ דלפי רי"ו אין אפכ"ל כמה נרות יש כיון דכלפי שמיא ידוע.

עוד כתב להביא בזה ראיה מדברי הגמ' בעירובין דף נ' ע"א ובקידושין דף נא ע"א ובמנחות דך מח ע"א שאם שחט את התודה על שמונים חלות ואמר שיקדשו ארבעים מתוך שמונים מהני וקדשי ארבעים אע"ג שהשוחט תודה על שמונים חלות לא קדשי כלל הכא קדשי אע"ג שאין ניכר היכן הם

הארבעים הקדושות חזינן מהתם שהא כוונתו לקדש רק את הארבעים אע״ג שאינו כלל כלפי שמיא גליא והכא נמי סו״ס כלפי שמאי גליא ונשאר בצ״ע עכת״ד.

אבל אכתי הכא יש לומר דאיכא דין פרסומא ניסא, ושאני נר השמש, וגם לא פסקינן כמו הרי״ו.

והגאון רבי אליהו שלזינגר שליט״א כתב לי בזה״ל: אך לעניות דעתי בוודאי יצא ידי חובתו, שהרי גם אם היה מדליק רק נר אחד שהוא מצות היום וכל יום, היה יוצא ידי חובה. אף שלא ניכר מהדלקתו איזה יום הוא בחנוכה.ובפרט לפי מה שכתב מו״ר מרן הרב ש״ך דמי שיש לו 10 נרות ידליק ביום השלישי שני נרות ובזה מקיים מוסיף והולך.וזה דלא כמו שכתב המשנ״ב שידליק רק נר אחד.

וכן כתב לדינא בשו״ת שבט הקהתי ח״א (סי׳ ר״ב), והסיק לדינא כי בוודאי לכתחילה אין להוסיף להדליק נרות יותר ממה שחייב, ובדיעבד אם הוסיף, ידי המהדרין יצא, אבל לא יצא ידי המהדרין מן המהדרין, ע״כ. וטעמו ונימוקו עמו עפ״י מש״כ הגאון רבי שלמה קלוגר בשו״ת האלף לך שלמה (סי׳ שפ״ג) ובהגהות חכמת שלמה על השו״ע (סי׳ תרע״א) והא לך לשונו: הנה אם הדליק בלילה ראשון שני נרות אם יצא או לא, נראה לפענ״ד דיצא, דתוספת על הדבר אינו מזיק בכהאי גוונא כמו שכתב הרמ״א (סי׳ רס״ג סעי׳ א׳) בהלכות שבת דיכול להוסיף נגד מנין המכוון ובלבד שלא יפחות עיי״ש, והוא הדין בזה ע״כ.

וכן נראה לדינא ממש״כ בחזון עובדיה חנוכה עמ׳ כט שהביא דברי החכמה שלמה הנ״ל, והאריך בזה ובסו״ד שם כתב בזה״ל: וע״ע בשו״ת קנין תורה ח״ד (סי׳ פ) מ״ש להחמיר בזה, ולפקפק ע״ד הגרש״ק, אך הוא עצמו בשו״ת קנין תורה ח״ו (סי׳ מח) חזר ושנה פרקו, והעלה בסו״ד שהפסק של החכמת שלמה קלוגר שריר וקיים. וכן כתב עוד בקנין תורה חלק ז (סי׳ נא/ 3), שהמעיין בדברי הגר״ש קלוגר יראה שם שאין שום תימה על דבריו, שלא כתב אלא דבדיעבד מיהא יצא, שע״י שהדליק עוד נר, לא נתבטל החיוב של הנר הראשון, ואין מקום לתמוה על זה, ודלא כמ״ש בשו״ת להורות נתן ח״ב (סי׳ נא) לפקפק בזה. וסיים, שיש ראיה גדולה ומוכרחת לדברי הגר״ש קלוגר. ע״ש. וכן העלה בשו״ת שרגא המאיר (ח״ד סי׳ עג, וח״ה סי׳ עה אות א), ובשו״ת שבט הקהתי ח״א (סי׳ רב). וכן נ״ל עיקר דבדיעבד יצא וכדברי הגרש״ק. עכ״ל. וכן כתב לדינא בילקו״י חנוכה עמ׳ קלד. וכן כתב לי הגרע״פ שליט״א שיצא ידי חובת הידור ויכבה את הנר השביעי, ואף אם היה בשב״ק הדין כן.

ושוב הוסיף לי בזה ידידי הרה״ג חיים מלין שליט״א במח״ס שו״ת שיח

חיים ושא"ס, שכן כתב בחכמת שלמה כן, ובספר פניני חנוכה (עמ' לה) שכתב בשם מרן הגרי"ש אליישיב זצ"ל דאם הדליק הנרות של אותו יום והוסיף נר אחד – קיים המצוה, כיון דכשהדליק כמספר היום – יצא, ואחרי זה שהוסיף אחד – לא גרע מאם היו נכבים הנרות דקיי"ל כבתה אין זקוק לה, ויצא יד"ח. רק אעפ"כ כתב שם דראוי שיכבה את הנר הנוסף ובזה סגי. וכ"כ מרן הגר"נ קרליץ זצ"ל בחוט שני (חנוכה, עמ' שג) דמי שהדליק נר א' יותר מהצריך – שיכבה הנר הנוסף ויצא יד"ח. ומה שטענת דהנר הראשון שהדליק הוא הנר החדש של אותו יום, וא"כ הנר העיקרי לא יצא בכלל, לכאורה זה אינו, דלמה שלא יצא את הנר העיקרי, הא למעשה סו"ס הדליק נר אחד, וודאי שיצא ידי חובה, דאין צד שלא יצא את הנר אחד שצריך מדינא, וגם הנרות של ההידור י"ל דיצא דיכול לכבות את הנר הנוסף, וכדברי הגריש"א, ודו"ק. וראה עוד בטעמא דקרא (הערות לחנוכה, אחר פ' מקץ, ד"ה בשו"ע) דס"ל דהנר הראשון שמדליק הוא הנר העיקרי, דמיד שהדליק נר אחד כבר יצא ידי חובה, ואמנם נקרא נר נוסף שבו מדליקין – שזה נראה נוסף, אבל בו הוא יוצא את עיקר הדין, דמיד שהדליקו כבר יצא את עיקר הדין. וא"כ כל השאלה היא על הנרות של הידור ולא על הנר עצמו. עכ"ד.

תבנא לדינא: אם טעה והדליק יותר נרות ממספר היום, כגון שהדליק בליל א' שתי נרות או בליל ג' הדליק ד' נרות כגון בערב שבת כשהכינו נר נוסף למוצ"ש ובטעות הדליקו כבר בערב שבת, בדיעבד יצא ידי חובה.

בברכת התורה
יוסף אביטבול
מח"ס שערי יוסף ושא"ס
החונה פה עיה"ת בני ברק

חיוב ההידור בקניית חנוכיה מכסף

בס"ד, כסלו ה'תשפ"ד

לכבוד הגאון רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א במח"ס גם אני אודך ושא"ס.

אודות מה ששאל באדם שיש לו אפשרות להדליק נרות חנוכה במנורה שקיבל מירושה מאדם גדול וצדיק, אולם המנורה כמובן ישנה מאד, ומאידך יש לו מנורה יפה וחדשה מאד, במה עדיף להדליק.

נראה לדון שיש עדיפות להדליק בחנוכיות הצדיק מדין תשמיש מצוה של צדיק, ואיני יודע מה המעליותא בהא, אבל לכאורה גם השימוש בכלי הצדיק אינו אלא ענין, ואינו עדיף על הדין של זה אלי ואנוהו.

ובעיקר החיוב להדליק במנורה של כסף, כתב המשנ"ב (סימן תער"ג ס"ק יח) וז"ל: כתבו הספרים

שטוב שכל אחד שיטרח לעשות לו מנורה יפה לפי כוחו וכן הנרות יעשה יפה עכ״ל, [ויש לדייק מלשונו שהקדים הידור המנורה לנרות, ומשמע דאיכא מעליותא למנורה מאשר לנרות], ומקור דבריו הם ממש״כ בספר יוסף אומץ יוזפא (אות תתכרע) ובאליה רבה (שם סק״י) ובאליהו זוטא (ס״ק טו) שהביאו בשם ספר סדר היום (סדר הדלקת נר חנוכה) שכתב שכל אחד יעשה לו מנורה של כסף, וכן הובאו דבריו בבאר היטב (סקי״ג). וז״ל הסדר היום: ובענין הנרות שידליקו בהן כל אחד יעשה אותם כפי כוחו וכל המהדר אותם ביותר הרי זה משובח ומי שידו משגת לעשות אותם מכסף יעשה אותם כי אין ההוצאה בהם כ״כ, וה׳ יודע כמה דאגתו על ענין זה ולא עלה בידי לקוצר השגה, אבל בטחתי בחסד אלוקים שיגמור בידי לעשות כוונתי לפחות מי שאין בידו לעשות כל השמונה נרות כסף יעשה אחד מהן כסף וכו׳ עי״ש עוד דבריו. ומ״מ במשנ״ב לא כתב שיהיה של כסף, אלא שיהיה נאה לפי כוחו.

ובספר מטה משה (סי׳ תקפ״ט) הביא שכן נהג רבו המהרש״ל שהיה מדליק במנורה של כסף, וכן הוא במקור חיים (ח״ב עמ׳ תקלד ד״ה באם) וכן הובא בבאר היטב שם [ולכן המשנ״ב לא כתב האי דינא, משום שהוא לא כתב מילי דחסידותא וסמך בזה על הבאר היטב ועל השע״ת, וכמו שכתב בנו של הח״ח עי׳ מה שהבאנו בשער יוסף בדין הזכרת שמו בסוף שמו״ע]. וכן הובא בברכי יוסף (סי׳ תרע״ג אות ד׳) שאין ידו משגת יעשה מנורה של כסף, וכן הובא בקיצור שו״ע (ס׳ קל״ט ס״ה) ובחסד לאברהם (מעין שני עין הקושיא נהר נ״ח) כתב חמש עשרה דרגות בחנוכיה עי״ש, ושם כתב שזה מדין זה אלי ואנוהו והוא מדינא דהידור מצוה.

והנה בלשונו של הסדר היום לא מבואר שהוא מדין הידור מצוה דא״כ היה צריך לכתוב שזה הידור מצוה עד שליש וכתב רק ״כפי כוחו״ וכן בברכי יוסף משמע שאי״ז אלא רק מעליותא ולא מדינא דהידור מצוה, דזה אלי ואנוהו. [והנה הגם שמדברי הסדר היום משמע שזה רק משובח אבל אין לזה את המעלה שמובא בגמ׳ בשבת דף כג ע״ב הזהיר בנר, וע׳ בספר באר שרים מועדים ח״ב חנוכה סימן י׳ שדן בזה לענין הידור מצוה בהא האם הוי בכלל הדין דהרגיל בנר או לא].

והנה דברי האחרונים דיש להדר במנורה של כסף, ובפשטות משמע דזהו מדין זה אלי ואנוהו זה חידוש לכאורה, שהרי לא הוי הידור בגוף השלהבת וא״כ איך חשיב הידור מצוה, דהרי אינו בגוף המצוה, והנה מקור הדברים לדינא דהידור מצוה הוא מהגמ׳ בב״ק דף ט׳ ע״ב דאיתא שם דינא דהידור מצוה עד שליש ושם איתא ברש״י בד״ה בהידור מצוה עד שליש במצוה שאם איכא ב׳ ספרי תורה לקנות ואחד הדור מחבירו שיוסיף שליש

בדמים ויקח את ההדור דתניא בשבת (דף קלג:) זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצוות, עשה לך ספר תורה נאה, לולב נאה, טלית נאה, ציצית נאה, ע"כ, ומוכח דמה דאיתא בגמ' בשבת זה מהאי דינא דהידור מצוה.

והנה מה דאיתא בגמ' בשבת "דתניא זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצות עשה לפניו סוכה נאה ולולב נאה ושופר נאה ציצית נאה ספר תורה נאה וכתוב בו לשמו בדיו נאה בקולמוס נאה בלבלר אומן וכורכו בשיראין נאין אבא שאול אומר ואנוהו הוי דומה לו מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום" ע"כ, [והנה מהא דכתבה הגמ' בלבלר אומן משמע דאם הלבלר עושה את המצוה יותר בהידור לא יקים בהא דין מצוה בו יותר מבשלוחו בספר תורה וה"ה בשאר מקרים [עי' בחשוקי חמד חנוכה סימן א' בהערה שם מה שהביא מהגרח"ק בזה, וראה בספר אלא] ובנושא זה ע" עוד מה שנתבאר באריכות בשער יוסף בדין מצוה בו יותר מבשלוחו]. ומבואר מדברי רש"י שם שכתב לחדש שבטלית ששיך בה דין הידור מצוה, שהרי אין שום מצוה חיובית לעשות טלית אלא רק למיש שי לו בגד של ד' כנפות, דצריך לשים ציצית בה, וא"כ מהכ"ת דנימא בהא דין זה אלי ואנוהו, ומה שיש לומר בפשוטו דסו"ס הוי מצוה, ולכן י"ל דהוי בה דין דזה אלי ואנוהו.

ובעיקר דברי רש"י הנ"ל תמה בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סימן קפ"ז) וכתב לבאר שהכוונה בדברי רש"י לטלית של תפילה וזה עדין קשה מנ"ל, ואולם י"ל דמה שרש"י הזכיר כן דהרי גה'מ שם אמרה סוכה נאה והרי שם אף דאיכא בגמ' בסוכה דף י' דיש דין לעטרה כלים נאים וכו', מ"מ התם אין זה מחייב דהטעם משום זה אלי ואנוהו דאפשר דהוא משום תשבו כעין תדורו וכך כבר כתב בשו"ת הרשב"א [עי' מה שהבאנו בשיח יוסף ח"ח ועי"ש שהבאנו בזה עוד כמה טעמים] ועוד דהתם אי"ז גוף המצוה דהמצוה היא לשבת בסוכה מדין תשבו כעין תדורו [ואף דיש שדנו אם יש מצוה בעשיית הסוכה ויש בזה עשרות נפק"מ כמבואר בשערי יוסף הלס' סוכה]. ומ"מ חזינן מדברי הגמ' דחשיב מצוה לענין הא, וכן יש להוכיח משופר שהרי בשופר עיקר המצוה היא לשמוע את קול השופר [וכמו שיסדו באחרונים להדיא מדברי הראשונים ולכן יוצאים אפילו בגזול] ומ"מ מוכח דכוין דזה ששיך לגוף המצוה איכא בהא דין הידור, וא"כ ה"ה הכא לענין המנורה, וכמו שמוכח מרש"י גם לענין הטלית, ומה שרש"י כתב את שניהם בא לומר לן דשניהם שוים כיון דלאחר דאיכא חיוב להטיל ציצית בהאי טלית הוי מצוה, [וע"ע בדבר"י עמ"ס ב"ק סימן לג מש"כ בדין זה אלי ואנוהו ודין הדיור מצוה באריכות].

ובשו"ת דבר אברהם (ח"ב סימן כה אות ג') כתב לגבי גר במילתו אין דין זה אלי ואנוהו לענין ציצין שמבואר בגמ' בשבת (שם) משום שמילת גר אינה מצווה אלא רק הכשר להכניסו לברית, ולכן לא שייך לומר בה דהתנאה במצוות, וכתב: דאטו נימא התנאה במצות שיהא האיזמל נאה ושיהא המקווה שטובלים בו נאה, ושם בסוגריים דן לענין דברי רש"י הכא וכתב לתממוה מה שייך הידור בטלית הרי אי"ז המצוה, אלא רק הציצית, והקשה כמו שכתבנו שהרי בגמ' בשבת (שם) כתוב רק טלית ולא ציצית. וכתב שם הדבר אברהם בזה"ל: ואפשר דדמי לכורכו בשיראין נאין כס"ת, אמנם במכילתא (פ' בשלח) שהוא מקור המאמר לא נאמר אלא לולב נאה, סוכה נאה ציצית נאה, תפילה נאה, אבל סיומא דכורכרין בשיראין נאין ליתא, וכן הובא בירושלמי בפאה (פ"א ה"א) אבל במס' סופרים (פ"ג הי"ג) איתא גם להא דכורכו בשיראין עכ"ד, אלא דאכתי יל"ע דבדבריו דשיראין נמי מ"מ, וי"ל דכיון שזה מייפה את המצוה, א"כ הו"ל מגוף המצוה ושפיר שייך לומר בהא דין זה אלי ואנוהו, וא"כ ה"ה הכא בחנוכיה.

והנה בדברי הגמ' בשבת שלא נזכר טלית לכאורה קשה אמאי לא אמרו טלית נאה, ומטו בזה משמיה דהגרי"ז זלל"ה שאמר שכמו שאין דין ואנוהו על הבית לנאתו משום מצות מזוזה, כך אי דין ואנוהו על הטלית לנאותה, משום מצות ציצית, משום שהבית והטלית הוי רק השכר מצוה, והחפצא של המצוה זה רק המזוזה או הציצית.

ובשלמי תודה חנוכה (סימן י"ד אות ב') הקשה מדברי רש"י בב"ק שכתב טלית, ומשמע דשייך בזה דינא דזה אלי ואנוהו וקשים דברי הגרי"ז זלל"ה. וכתב שבציצית שהיא על כנפי בגדיהן אין ענין לנאותו, וכמו שהיה בזמן חז"ל שהיו מניחים ציצית על הבגד ולבשו לשם בגד, אבל היום שאנן עושים בגד מיוחד לתת בו ציצית והוי בגד המיוחד למצוה, וא"כ הוי כחפצא דמצווה. וכמו שכתב במשנ"ב (סי' כ"א ס"ק יב) בשם הפרי מגדים שאף דשרי לעשות מלאכה שאינה מגונה בבגד של טלית קטן, מ"מ בבגד של טלית גדול כיון שהוא מיוחד למצוה, איכא בהא איסורא, וא"כ רק ע"ז כתב רש"י הדין דזה אלי ואנוהו.

ולשיטת הגרי"ז קשיא מדברי הגמ' בשבת שכתוב שם בדיו נאה ובקולמוס נאה, והרי שם הוי רק מכשיר מצוה ואפ"ה מוכח דהוי ביה דין זה אלי ואנוהו. וביאר הגרב"צ פלמן זצ"ל לפי מש"כ בשפת אמת שהכתיבה עצמה גם היא מצוה שהרי איכא מצוה לכתוב ס"ת, ולכן יש לעשותה באופן מהודר, אע"פ אע"פ שאין ההידור ניכר לאחר הכתיבה. ועוד ביאר שם שבס"ת שע"י הקולמוס נאה הוי הכתב נאה. ולענ"ד

קשה משיראי נאי הרי איננו גוף המצוה, וא"כ קצת קשיא לדברי הגרי"ז ובע"כ דאיכא הידור חיצוני של המצה, וא"כ ה"ה בחנוכיה.

וכל מה שנראה עוד לבאר בכ"ז דאין זה בכלל מדין הידור מצוה ואיכא להוכיח הכי ממש"כ בספר נר חנוכה (פ"ו הערה ב') להקשות מהא דאיתא בשו"ע ס' תרנ"ו דהידור מצוה הוא עד שליש, וא"כ מסתמא מנורה של כסף היא הרבה יותר יקרה מכל נרות חנוכה, וא"כ הוי בודאי יותר משליש מצוה, וא"כ כתבו הפוסקים להדר במנורה של כסף, וכתב שם ששאל קושיה זו את מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א וענה לו: שליש היינו דוקא בהידור המצוה כגון שיש לו אתרוג בשיעור מצומצם מצוה להוסיף עד שליש כדי לקיים המצוה באתרוג מרווח שהוא מהדור יותר, אבל מנורה של כסף אי"ז "הידור מצוה" אלא "כבוד המצוה" ובשביל לכבד את המצוה ראוי להוציא ע"ז אף יותר משליש עכ"ד, והנה בעיקר הדין הידור מצוה הוא דינא דזה אלי ואנוהו, וכמו שהארכנו דבבר"י בב"ק שם, ומ"מ מבואר חידוש דהוא מדין כבוד המצוה, ולפי"ז אינו מדין זה אלי ואנוהו, כיון דמהאי דינא אין צריך בכלל להדר, או שיהיה מותר להדר רק עד סכום מסוים.

והנה בשו"ת חתם סופר (או"ח סימן קפ"ז) והביאו בביאה"ל (תרל"ח ד"ה כל שמנה) שמבואר דנוי מצוה הוא מעלה בעלמא, ואינו חיוב, וכן מבואר בחידושי החת"ס (דף לה:) אפילו אם האי דינא דזה אלי ואנוהו הוי מדאורייתא היינו שהמצוה תהא מהודרת אבל להדרה מבחוץ, כגון נוי סוכה אינו אלא מידת חסידות, עי"ש, ולכן שרי לקחת אתרוג מהנוי סוכה, בא' שאין לו אתרוג אחר, וא"כ כיון דהוי רק מידת חסידות, א"כ ה"ה הכא, וכ"ש הכא דאין זה בגוף הפתילות. [ולפי דבריו מיושבים דברי הרמב"ם במה דהקשנו בדברי יוסף (שם) שכתב הרמב"ם בפ"א מהל' בית הבחירה הי"א שכתב "ומצוה מן המובחר לחזק את הבנין ולהגביהו כפי כח הציבור שנאמר וכו' ומייפין לפי כוחן אם יכולין לטוח אותו בזהב ולהגדיל במעשין הרי זה מצוה" ועי"ש מה שהבאנו מהאחרונים דזהו מדין זה אלי ואנוהו, אלא דזה קשה דהרמב"ם לא כתב האי דינא מצד האי דינא דזה אלי ואנוהו, והיינו דהוי מצוה רשות אבל לא הוה חיוה, כי זה הידור מבחוץ, וכן לפי"ז יש ליישב דברי הרמב"ם בסוף הל' איסורי מזבח שהוה רק מצוה ולא הוה חיוב, ולכן הרמב"ם לא כתב משום דין זה אלי ואנוהו]. וע"ע בספר שערי יוסף חנוכה מהדורת תשפ"ב סימן כב במה שהארכתי עוד בכ"ז. ומ"מ קימ"ל דיש ענין שיהיה מנורה נאה לפי כוחו, וא"כ לכאורה יש מעליותא להדליק בחנוכה הנאה ביותר, [ודרך אורחין אכתוב עוד לכת"ר שליט"א במה שראיתי לידידי

הגרנ״י בן שמעון שליט״א בגליון שמועות מס׳ 290 שכיון שיש ענין שהחנוכיה תיראה יפה חיצונית כי בוודאי שאם שחנוכייה מכסף טהור שלא נראית טוב ומאידך יש חנוכיה שאינה מכסף טהור אבל מרהיבה ביופיה בודאי עדיפה כי זה אלי ואנוהו הכוונה ליופי חיצוני ויעו״ש עוד שכתב שנראה שדין זה אלי ואנוהו אינו תלוי כלל בחשיבות החומר אלא רק ביופי ונוי חיצוני וגם בכך הנפש מתפעלת, עכת״ד, ואמנם לכאורה מדברי הסדר היום ועוד שהבאנו לעיל לא נראה כן, והיינו כי סו״ס הכיבוד בעצם זה שזה מנורת כסף, ואולם אפשר שהא אכתי כל היכא שזה ניכר וכדברי הרה״ג הנ״ל ועיין].

הדלקה בחנוכיה עתיקה או חנוכיה יפה

ומענין לענין באותו ענין חזיתי כעת בקובץ אוצר הפרשה לפרשת וישב שהובא שם מהשיעור השבועי ממרן הגאון רבי יצחק זילברשטין שליט״א שנשאל באדם שיש לו חנוכייה עתיקה עשויה כסף טהור שירש מאבותיו ושוייה מגיע להון רב וכולו אומרת הוד והדר והדליק במשנך שנים רבות, אבל לפני חנוכה הגיע בנו מן החיידר ששם קיבל חנוכייה מהנהלת המוסד בכלל שהיה ילד טוב והצטיין בלימוד התורה וחנוכיה זו אינה עשוייה מכסף טהור כמובן והשאלה שלו האם כדאי להמשיך ולהדליק השנה את הנורת בחנוכיית הכסף העתיקה שלו או שמא כדי לעודד את הילד עדיף להשתמש בחנוכייה שהביא הילד מן החיידר שגם לה יש צורה נאה הגם שלא עשוייה מכסף טהור.

והשיב הגרי״ז שליט״א שאמנם יש הדיור בהדלקת נרות חנוכה בחנוכיית כסף, וכמו שכתב בכף החיים סימן תרע״ג סק״ס, אבל מכל מקום נראה שבכל זאת ידלקי בחנוכייה של הילד שהרי אין לנו פרסומיא ניסא גדול מזה דבור כמו שלנו יש ילדים שעל אף כל הנסיונות הם משקיעים ראשם רוובם בלימוד התורה והעידוד שמעניקים לילד כזה הוא פירסום הנס האמיתי, ומ״מ הוסיף שבכ״ז בדורא שלא יעלה בכך את קנאת הילד הזה על פני קנאת האחרים יעו״ש עוד. ולפי״ז נראה דה״ה בנ״ד היכא שיש פרסום הנס שמדליק בחנוכיה של אחד מגדולי הדור זיע״א.

וכעת חזיתי שכתב לדון בזה ידידינו הגרמ״ש דיין שליט״א בעמח״ס חמדת משה בספרו חמדת משה חנוכה מהדורת תשפ״ב סימן יד לכת״ר ושם האריך בדין הידור שאינה נראה לעין ואינו ניכר, והביא מדברי התוס׳ במנחות דף לב ע״ב דב״ה הא מורידין שכתבו בזה״ל: ואמר רבינו תם דס״ת בעי שרטוט משום זה אלי ואנוהו אבל תפילין דמכוסין בעור לא בעו שרטוטו דלא שייך בהו נוי עכ״ל, ומבואר דבעינן שיהיה ההידור ניכר לעין, ויעו״ש במה שהאריך בכ״ז, והסיק לדינא שידליק

בחנוכיה היפה, ומ"מ הביא שם בשם מרן הגר"ח קניבסקי זצ"ל שיעשה כרצונו. ויש לעיין עוד לדינא.

מנורה של כסף או דמוי כסף

ונשאלתי, אדם שיש לו מנורה של כסף שאינה יפה ומנורה של ציפוי כסף שיפה מאוד במה ידליק ובחיוב ההדלקה במנורה של כסף, וכנ"ל מדברי המשנ"ב שלא הזיכר להדליק מנורה של כסף, ורק כתב לעשות מנורה לפי כוחו ומזה מוכח בודאי שמה שנראה יפה, ומ"מ לפי הזכור לאברהם ידליק במנורה של כסף.

קניית פמוטים לנרות שבת מכסף או חנוכיה מכסף

ונפק"מ מכל הנ"ל שיש לדון אם יש קדימה לקנות פמוטים לנרות שבת מכסף או לקנות חנוכיה מכסף, שבהלכות שבת לא מצאנו דבעינן כלי לנרות שבת, וגם לא מצינו לעשות שם מנורה יפה, רק נרות יפים, וכמבואר במשנ"ב סי' רס"ג סק"א, וגם בחנוכה יש פרוסמא ניסא, ויש גם ענין של דומיא דמקדש, [וכנתבאר בארוכה כמה נפק"מ בזה בשערי יוסף פסקי הלכות חנוכה]. ושוב ראיתי להגרי"א דינר שליט"א בגליון מים חיים חנוכה תשפ"ה בשם הג"ר בנימין אלישיב שליט"א שביאר שמשו"ה כיון שנר חנוכה הוא זכר לנרות המקדש ובמקדש הייתה מנורה מיוחדת עם כפתורים ופרחים וכו', ולכן זכר לזה עושים מנורה יפה משא"כ בשבת. עכת"ד.

וכן ראיתי להגאון רבי יוסף משדי שליט"א כתב בזה בשו"ת מדרש הוראה חנוכה, שיש לדון שעדיף הידור בנרות שבת שהם תדירים יותר בכל שבת בשנה, ומ"מ כתב שם לדינא שנר חנוכה עדיף ע"ש.

ושוב הראוני שהגרי"א דינר שליט"א הביא בגליון מים חיים מס' 303 הביא בזה מח' הפוסקים, שדעת הגראי"ל שטיינמן זצ"ל שעדיף לקנות פמוטים לשבת כיון שהוא מצוה לכל השנה, משא"כ בחנוכה שהוא רק מספר ימים, אבל דעת הגרח"ק זצ"ל שעדיף לעשות לחנוכה מכסף שהוא זכר למקדש משא"כ נרות שבת. עכת"ד, וכן נראה לדינא. [ואמנם מנהג העולם שפמוטות מהדרים משל כסף, משא"כ בנרות חנוכה, וכנראה סמכו על סברת הגראי"ל בזה].

ולגבי קניית חנוכיה מכספי מעשרות, כיון שהוא דבר מצוה שלו אי אפשר לקנותה ממעשר כספים. ונתבאר באריכות בשערי יוסף הלכות מעשר כספים.

בברכת התורה
יוסף אביטבול
מח"ס שערי יוסף ושא"ס
החונה פה עיה"ת בני ברק

הדלקה בשמן זית שאינו בכשרות מהדורת

בס"ד, כסלו ה'תשפ"ד

לכבוד הגאון רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א במח"ס גם אני אודך ושא"ס.

אודות השאלה האם אפשר להדליק בשמן זית שראוי לאכילה, אך אינו בכשרות מהדורת.

איתא בגמ' בשבת (דף כג.) אמר רבי יהושע בן לוי כל השמנים כולן יפים לנר, ושמן זית יפה מן המובחר, אמר אביי מריש הוה מהדר מר אמשחא דשומשמי אמר האי משיך נהורי טפי כיון דשמע לה להא דריב"ל מהדר אמשחא דיתא אמר האי צליל נהוריה טפי ע"כ, ובתוס' בד"ה (ד"ה מריש) ביארו דמיירי בשמן לנר חנוכה, וכן פסק ברוקח (סימן רכו אות ב') וז"ל: כל השמנים יפין לנר חנוכה ושמן זית מן המובחר, וכן פסקו כמה ראשונים, וכן פסק הרמ"א, בסי' תרע"ג ס"א.

ומצינו כמה טעמים למה שמן זית מצוה מן המובחר, בפשטות הטעם כדאיתא בגמ' דצליל נהורא, וכן מבואר בתוס' (שם) וז"ל: ומשום טעמא דמסיק דנפיש נהוריה טפי עכ"ל, וכן משמע ברש"י שאינו ממהר לכלות כשמן זית.

עוד טעם מצינו בדברי הארחות חיים (הל' חנוכה אות ז') וז"ל: והמצוה המובחרת להדליק בשמן זית לפי שבו היה הנס עכ"ל, וכן מבואר בדברי הכל בו (סימן מ"ד), וכן מבואר בדברי המאירי (דף כא ע"א בד"ה ממה) וז"ל: נוי מצוה הוא לעשות בשמן אחר שהנס היה בשמן, והוא שאמרו למטה על השמנים יפים לנר ושמן זית מצוה מן המובחר עכ"ל, וכן כתב בחיי אדם (כלל קנד סעיף ח') ובמשנ"ב, ובעוד הרבה אחרונים, ומשמע בדברי המשנ"ב והני פוסקים שטעם זה עיקר להלכה. וכן מבואר בכף החיים (סימן תער"ג ס"ק יב) שכתב הטעם מפני שבו נעשה הנס, וכן מבואר בלבוש ובפר"ח. בשו"ת בנין עולם (ח"א סימן ל"ד) תמה על שי' אלו וז"ל: לענ"ד בש"ס לא משמע הכי, דא"כ מה דקאמר שם אמר אביי מריש הוה מהדר מר אמשחא דשומשמי וכו' כיון דשמיע לר' יהושע בן לוי וכו' מהדר אמשחא דזיתא, אמר האי צליל נהוריה טפי, למה לא הזכיר הטעם משום דהנס ע"י שמן זית עכ"ל.

ובלבוש (סי' תער"ג סעיף ב') וז"ל: מצוה מן המובחר להדליק בשמן זית שבו נעשה הנס, אבל לא הצריכו חז"ל אחריו אלא כל השמני הוכשרו לה, מיהו מצוה לחזר אחר שמן שאורו זך וצלול עכ"ל, וא"כ מחוייב לטרוח משום האי טעמא. אולם בחידושי המהרצ"א כתב דהרי גם בשומשמי יש טעם למעליותא כיון דמשך נהוריה טפי, ובשמן זית יש מעליותא מפני שבו נעשה נס ושקולין הן, לזה אמר דשמן יש עוד מעלה דצליל וא"כ יש בכאן תרי טעמי

למעליותא ע"ש. ונראה שלפי"ז סגי בשמן זית למאור.

אולם בכף החיים הוסיף עוד טעם שבו היו מדליקים את המנורה. והיינו משום דומיא דמנורה. ולפי"ז לכתחילה יש להדליק בשמן זית הראוי לאכילה, אך מעיקר הדין אי"צ לזה, [וראה מה שנתבאר בזה בהסכמת הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א לספרי שערי יוסף פסקי הלכות חנוכה].

וכתב הגר"מ שטרנבוך שליט"א והו"ד במאמר גליון שבועי חנוכה תשפ"ג שמצוה לכתחילה להדליק בשמן זית והמהדרין מקפידים על שמן זית שאינו מבושל והוא השמן הזית הנקרא "שמן זית כתית בכבישה קרה" משום שבשמן זית מבושל חסר בו ההידור שיהא דומה לשמן של מנרה מאחר שע"י הבישול נעשה שינוי בגופו. עוד הובא שם בשמו שנראה שיש מעלה גדולה להדליק בשמן מארץ ישראל, וששמע על צדיקים שדקדקו בזה אף שלא מוזכר בש"ס וברמב"ם שהעדיפו במקדש שמן מא"י להדלקה ולנסכים. עכ"ד, אך כ"ז מעלה בעלמא.

ומכל זה נראה שלמעשה בודאי עדיף שיהיה בכשרות מהודרת, אך אינו לעיכובא, אם הוא בהכשר שאפשר לסמוך עליו, ובודאי שעדיף משמן למאור. ויל"ע.

בברכת התורה
יוסף אביטבול
מח"ס שערי יוסף ושא"ס
החונה פה עיה"ת בני ברק

להדליק בשמן זית או להדליק בשאר שמנים כדי שידלק הרבה זמן

בס"ד, כסלו ה'תשפ"ה

לכבוד הגאון רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א במח"ס גם אני אודך ושא"ס.

נשאלתי עתה מאחד מאברכי הכולל שליט"א מה עדיף להדליק בשמן זית או להדליק בשאר שמנים כדי שהנרות חנוכה ידלקו הרבה זמן.

בשו"ע סימן תרעב ס"א כתב ובלבד שיתן בה שמן עד שתכלה רגל מן השוק, ובמשנ"ב שם סק"ד כתב, דאם לא ידלק בלילה ליכא פרסומי ניסא ואם לא נתן בה שמן רק כשיעור חצי שעה כנהוג בכל יום יחזור ויתן בה שמן וידליק ומ"מ לא יחזור ויברך עכ"ד, ואמנם לכאורה אף שמדברי השו"ע נראה שצריך לשים שמן עד שתכלה רגל מן השוק, מ"מ כתב במשנ"ב סק"ה בשם הפרי חדש שבזמנינו שמדליקים בבית יש לשים שמן בשיעור הידוע, ובמשנ"ב סק"ו כתב שאם נותן שידלק יותר מהשיעור אין בו שום מצוה,

וידוע בשם הגרי"ז מבריסק שכיון שיש עוברים ושבים בזמנינו עד מאוחר

ממילא יש לשים שיעור שמן עד שיכלו עוברים ושבים ברחוב, וכמו שהיבא בשמו בקונ׳ חנוכה ומגילה סימן ה׳ אות ד׳ שצריך ליתן שמן עד שתכלה רלג מן השוק באותו מקום ומה שהוזכר בראשונים ובשו״ע שיעור חצי שעה הוא משום שבזמנם לאחר חצי שעה מאת הכוכבים או משהקיעה לא היו עוברים ושבים ברחובות מחמת החשיכה אך בימינו שיש תאורת רחוב ולכן ישנם עוברים ושבים הרבה אחרי זמן זה צריך ליתן שמן עד שתכלה רגל מן השוק באותו באותו מקום, ודייק כן עוד מדברי הרמב״ם בפ״ד מהל׳ חנוכה הלכה ה׳ שכתב וכמה הוא זמן זה כמו חצי שעה או יותר ומשמע מלשון יותר הוא כדי לומר שאם באותו המקום ישנם עוברים ושבים לאחר חצי שעה מצאת הכוכבים צריך ליתן שמן עד אותו הזמן, ועי״ש שכן נראה בריטב״א שכן נהג הגרי״ז מבריסק, ויש לומר שזה הכוונה ברמב״ם כחצי שעה או יותר, דהיינו שהכל משתנה לפי העניין. וכן כתב בדברות משה שבת פרק ב׳ הערה י׳ ע״ש.

ואמנם בדעת הרמב״ם בשו״ת אור לציון ח״א סימן מד כתב לדחות הדקודק הנ״ל מהרמב״ם, וכתב שם שא״כ לא הו״ל לרמב״ם לחדש דין גדול כזה ברמז ע״ש, וכן כתב בשו״ת משנה הלכות ח״ד סימן עט ע״ש, ושו״ר שכן הובא בספר עובדות והנהגות לבית בריסק ח״ב עמ׳ שצ בשם הגרי״ז מבריסק שאמר במפורש שאין לדקדק כן מדברי הרמב״ם אלא נהג להחמיר כן על עצמו ע״ש. וכן הובא בסדר מאורי המועדים עמ׳ קצג, וכן כתב בחוט שני עמ׳ שטו שמאחר שכתבו הראשונים ששיעור המצוה הוא חצי שעה והיינו ששיערו שזה הזמן של כליא ריגלא דתרמודאי ע״כ שכן הוא השיעור לדורות, שאם תלוי בכל מקום ובכל תקופה היה להם להעתיק לשון הגמרא דשיעור ההדלקה הוא עד שתכלה רגל מן שהוק ומוכח שנקטו הראשונים שכך קבעו חז״ל זמן המצוה לדורות ע״ש. וכן הו״ד הגרח״ק בספר נר חנוכה עמ׳ טו שאין לדקדק בזה, ושכן נהג החזו״א לכבות הנרות לאחר חצי שעה ע״ש.

ואמנם יש לעיין בזה מלשון השו״ע שכתב בסי׳ תרעב ס״א שבדיעבד יכול להדליק מפלג המנחה וסיים בשו״ע ״ובלבד שיתן בה שמן עד שתכלה רגל מן השוק״, ומבואר מדברי השו״ע שצריך לשים שיעור שמן עד שתכלה רגל מן השוק, ולפי״ז השיעור הנ״ל משתנה כל הזמן, ואמנם ממש״כ בשו״ע שם ס״ב כתב ״שכח או הזיד ולא הדליק עם שקיעת החמה, מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק, שהוא כמו חצי שעה שאז העם עוברים ושבים ואיכא פרסומי ניסא, הלכך צריך ליתן בה שמן כזה השיעור, ואם נתן בה יותר יכול לכבותה לאחר שעבר זה הזמן, וכן יכול להשתמש לאורה לאחר זה הזמן״, ומבואר שהוא שיעור כמו חצי שעה

שהעם עוברים ושבים, ואיכא פרסומא ניסא, ומבואר שהכל לפי העניין ומציאות הזמן.

וכן נראה מדברי כמה ראשונים, וכדלהלן:

בחידושי הריטב"א עמ"ס שבת דף כא ע"ב ד"ה עד דכליא, כתב בזה"ל: עד דכליא רגלא דתרמודאי. פי' מוכרי עצים הנקראים תרמודאי והיו מתאחרים שם ברחוב העיר, ובכל מקום הדבר הזה כפי מה שהוא, והמנהג הפשוט ששיעורו כל זמן שחנויות המוכרים שמן וכיוצא בהם פתוחות. עכ"ל, ומבואר דשיעור כליא רגל משתנה כל מקום למקומו, וכן נראה באוצר הגאונים פרק ב' שכתב בז"ל: שיעור שעה או חצי שעה כל אחד מביא על חבילה אחת על כתפו וכו' וקאמר מכי פסקא רגלא דתרמודאי עכ"ל, ומבואר שאינו שיעור קצוב אלא לפי המציאות.

וכן כתב בכל בו סימן מד וז"ל: וכן כתב ה"ר יצחק דאנן דמדליקין מבפנים וליכא היכרא אלא לבני הבית הוי זמנה עד עמוד השחר והר"ף ז"ל כתב נכון להדליק כל זמן שבני הבית נעורים משינה אפילו רבינו שמשון גם עכשיו היה מצריך לעשות קנד"ילאש ארוכות ע"כ. עכ"ל הכל בו. וכן נראה ממש"כ בהגהות מימוני ריש פרק ד' מהלכות חנוכה אות ב' בשם הראבי"ה וז"ל: אמנם כיון שאין אנו מדליקין אלא בבתים מבפנים ואין כאן פרסום נס כי אם לבני הבית, א"כ כל זמן שאין בני הבית ישנים צריך פרסום נס אפילו עד עמוד השחר. עכ"ל.

ושוב ראיתי חידוש עצום בספר הפרנס סימן קנ וז"ל: וזמן הדלקה לדידן כל הלילה עד שיעלה עמוד השחר ואם כבתה בליל ראשון מוסיף עליה שמן ומדליקה ויוצא בה וכן יעשה בכל לילה ובליל ח' יעשה לה מדורה בפני עצמה ושורפה ושיעור שמן בנר כדי שתהא דולקת והולכת בזה"ז משקיעת החמה (עד שתיכלה רגל מן השוק) [עד שתעלה עמוד השחר]. עכ"ל. וכן כתב בשפת אמת בשבת שם ד"ה דאי. וכן כתב בשו"ת ברכת יוסף ח"ג אות ח' סימן ה'. וי"ל ששאני בזמן המשנ"ב לא היה הרבה אנשים.

וכן הו"ד הגרשז"א בהליכות שלמה עמ' רצב שאע"פ שמעיקר הדין כל זמן החיוב חהוא חצי שעה מ"מ נכון לתת שמן שיעו שידלק הרבה זמן ויעו"ש בהערה שהגרשז"א נתן שמן עד שעה 11 בלילה ע"ש, וכן הו"ד הגריש"א בפניני חנוכה עמ' קנו וקסה שאף שאין חיוב להדליק כשיעור הנ"ל מ"מ יש עניין להמשיך את ההדלקה ע"ש. ובמועדים וזמנים ח"ב סימן קסא ובח"ו סימן פו ובשו"ת תשובות והנהגות ח"א סימן שצא וח"ג סימן רטו ובח"ד סימן קסז, ובשו"ת משנת יוסף ח"י סימנים קסב-קסו. וכן צידד בשו"ת עמק התשבה ח"ו סימן רלג אלא שנשאר בזה

בצ״ע כיון שמידת כחמים בכמה דברים שאינם משתנים ע״ש. וכן צידד הגר״ע טולידנו שליט״א בספר עוטה אור שבת סימן כ׳ ע״פ דברי הריטב״א הנ״ל.

ובשלמי תודה חנוכה עמ׳ לו (סימן ג׳)
כתב שכבר מצאנו מחלוקת ראשונים מהו שיעור זמן ההדלקה בזמן הסכנה, שדעת התוס׳ והסמ״ג שבשעת הסכנה שמדליקין בפנים אין צריך לדקדק לתת שמן בנר כדי שידליק שיעור כדי שתכלה רגל מן השוק, וכן כתב בדרכי משה סי׳ תרע״ב סק״א שמדינא אין שיעור לנר חנוכה בזמן הזה ואפילו נרות קטנות, ומבואר שאינו שיעור זמן של חצי שעה דוקא, אלא תלוי במציאות בראיית בני אדם, וכיון שבשעת הסכנה מדליקים בפנים, וכיון שכבר בני הבית ראוהו די במעט זמן, [ולפי״ז מבואר שיש עניין שבני ביתו יראו את הפרסומא ניסא חצי שעה, ואפשר שזהו המקור להשאר ליד הנרות חצי שעה ונתבאר במק״א] אבל דעת הרי״ף והרמב״ם שלעולם בעינן לתת שמן כשיעור זה, ושכן נוטר דעת הטור, וכן כתב בדרכי משה בשם רבינו שמשון והו״ד במג״א שם סק״ב לדינא, ובמשנ״ב שם סק״ה וסק״ו, שאך כמשדליקין בבית וההיכר הוא לבני הבית צריך שיעור של חצי שעה ע״ש. ומבואר שהוא שיעור קבוע עי״ש, ואמנם כמבואר יש לחוש לדברי הראשונים. [וכן כתב בספר הליכות מועד חנוכה עמ׳ ל שראוי להחמיר בזה].

ואמנם בשו״ת אור לציון ח״א סימן מד ובח״ד פרק מג ס״ב בביאורים ד״ה ומפורסם, ובחזו״ע חנוכה עמ׳ עג ועמ׳ סו כתבו שמאחר שחז״ל קבעו שסגי בחצי שעה ממילא לא ישתנה הדין, וכן כתב בילקו״י חנוכה עמ׳ קכד, ואמנם צ״ע דלכתחילה יש לחוש לראשונים הנ״ל. [והזהיר בנר הו״ל בנים ת״ח, ולא מצאנו שאמרו כן על הזהיר בדברים אחרים] ועוד נראה שצריך שידלק הרבה זמן כדי לצאת יד״ח שיטת ר״ת, שגם בצאת הכוכבים ידלק שיעור השמן. [וכנ״ל בארוכה דעת הרבה ראשונים שזמן חיוב הדלקת נרות חנוכה הוא בזמן ר״ת].

ויש לדון האם אדם שנגמר לו השמן אחרי שלוש שעות האם יש עניין שיוסיף עוד שמן לפרוסמא ניסא, ויש לומר שלא יקיים בזה מצוה, כיון שהדלקה עושה מצוה, וכן נראה מדברי המשנ״ב סימן תרע״ב סק״ד שצריך לחזור ולכבות.

ועכ״פ בודאי שהמדליקים עד שעה מאוחרת אין בשמן משום בל תשחית, וע״ע בשו״ת תורה לשמה סי׳ ע״ו.

ואמנם נראה שיש עדיפות לפרסומא שהוא עיקר התקנה, משא״כ בהדלקה בשמן זית שהוא רק למצוה מן המובחר, וכנתבאר בתשובה לעיל. ולכן

נראה שבודאי שישים שמן רגיל, או שמן למאור, שידלק הרבה זמן משאר שמן זית, וכן כתב לי הרה"ג יוסף משדי שליט"א בזה"ל: ולכן אם ידליק בשמן זית ידליק רק לזמן קצר, עדיף להדליק בשאר שמנים, או יוותר על הידורים אחרים, העיקר שיהיה דלוק זמן רב כדעת הראשונים שיהיה דלוק הרבה זמן עכ"ל.

תבנא לדינא: צריך לשים שמן בכוס, כדי שתדלק חצי שעה מזמן צאת הכוכבים, אך בזמנינו לכתחילה יש להדר לשים שמן בנרות שידלקו כמה שעות לפרסום הנס. ועדיף הדלקה של הרבה זמן עד שעה שרגילים לעבור בני אדם ברחוב, כגון בבני ברק (ברוב העיר וכ"ש ברחובות מרכזיים) עד שעה 11 בלילה לכל הפחות, ועדיף על הדקה בשמן זית.

בברכת התורה
יוסף אביטבול
מח"ס שערי יוסף ושא"ס
החונה פה עיה"ת בני ברק

להדליק בחלון המרתף שהוא על קרקע רשות הרבים

בס"ד, כסלו ה'תשפ"ה

לכבוד הגאון רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א במח"ס גם אני אודך ושא"ס.

אודות השאלה האם מותר להדליק בחלון שהוא מרתף וניכר רק לבני ביתו אבל ברשות הרבים הרי הוא כמונח על קרקע רשות הרבים.

יש לדון אם יש איסור להניח נרות חנוכה למטה מעשרים, כיון שהוא לא ניכר לבני רה"ר, ע"פ מה שמבואר בגמ' בשבת ובשו"ע סי' תרע"א שלמעלה מעשרים לא שלטא עינא, [וע"ע בב"י מש"כ הטעם בזה], וה"ה הכא שלמטה אף בפחות לא שלטא וכקימ"ל בגמ' בב"ק שאין דרכם של בני אדם להתבונן בדרכים, ובספר טעמא דקרא (חנוכה) כתב שם שאמרו בשם ר' העשיל ז"ל שמה שהגמ' הסמיכה שני הדברים משום שקשה הרי לא רצו להרוג את יוסף כמש"כ אל תשפכו דם ואיך השליכוהו לבור מלא נחשים ועקרבים שבודאי ימות, אלא דכתיב וישליכו והתוס' במעילה י"א ב ד"ה דישון כתבו שאין השלכה פחותה מעשרים אמה ולכן לא ראו שיש שם נחשים ועקרבים ומוכח דנ"ח שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה שאין רואין ולפ"ז למדנו מכאן דגם אם הדליק נ"ח בתוך בור עמוק כ' אמה כגון שדר שם ג"כ פסולה שאין נראית ברה"ר וצ"ע עכ"ד.

וצ"ב מדברי הרשב"א במס' בבא קמא דף ג' ע"א שכתב שם להקשות על מה דכתב רש"י שם בדף נ' ע"ב על מאי דכתיב במשנה שם בור וכתב דסתם בור הוי עשרה, והקשה הרשב"א מבור של יוסף דבור של יוסף היה יותר עמוק

יותר מי׳ טפחים שיש בו כדי להמית לעולם, וכן כתבו תוס׳ בסנהדרין דף מה ע״א, וא״כ גם אם לא ראו את הנחשים והעקרבים אכתי הרי יכול למות בכזה בור, ואין לומר ששלשלוהו בחבל, דהרי כתיב וישליכו, וכן בילקוט שמועני כתב שהיו זורקים עליו אבנים כדי להמיתו, וא״כ בע״כ שרצו להורגו. [וע״ע בדברי יוסף עמ״ס ב״ק, תשע״ט]. והנה במש״כ הגרח״ק דלפי״ז יצא דאין להדליק נ״ח במקום דהוי כעין בור שעמוק יותר מכ׳ טפחים משום דלא שלטא ביה עיניה, נראה לכא׳ דהכל תלוי במציאות, ובאילת השחר שבת שם הסתפק בזה וז״ל: יש להסתפק בבית שהוא למטה מהרה״ר כ׳ אמה האם גם שם א״א להדליק דלא שלטה עינא או רק בגובה ובתוס׳ ב״ק כ״ז ע״ב ביאר דשור עיניו למטה ומיבעי לי׳ לעיוני יותר מאדם מ״מ יתכן דגם אדם רואה למטה יותר מלמעלה. ע״כ ספק הגראי״ל, ולכאורה לדינא הכל תלוי לפי הראיה של בנ״א. ובקו׳ לקנות חכמה (הל׳ חנוכה) הובא שנשאל הגרי״ש אלישיב האם בית שנמוך עשרים אמה מרה״ר, האם יש בזה חסרון, וענה בזה הגריש״א שיכול לכתחילה להדליק שם שרק למעלה מעשרים אמה לא שלטא ביה עינא, ולא מצאנו שלמטה מעשרים לא שלטא ביה עיניה.

לגבי איסור ההנחה מתחת לג׳ טפחים לא מצינו לו מקור בדברי הגמ׳ בשבת, ובטור סי׳ תרע״א ס״ו הביאו בשם המהר״ם מרוטנבורג, ובב״י שם הביא שכן כתב במרדכי בשבת סימן רסח, וכן פסק בשו״ע שם ״מניחו למעלה משלשה טפחים״.

ואמנם בטעם האיסור להניח מתחת ג׳ טפחים בב״י שם כתב בשם המרדכי, וכן כתב בב״ח שם כתב ששלא ידליק למטה מג׳ טפחים שהרי הוא כארעא סמיכתא ולא ניכר שבעל הבית הדליקו שם

אבל בלבוש שם כתב שהוא משום היכר שבעל הבית הניחו שם ובכה״ג איכא היכר ואמנם לפי מש״כ הלבוש שאין בני רה״ר מסתכלים למקום נמוך לא מהני

ואמנם במשנ״ב שם ס״ק כו פסק כטעם שהוא ארעא סמיכתא, ולפי״ז היכא שמונח על מדרגות אין חשש, ובצירוף מש״כ בפר״ח כתב שהדין הנ״ל אינו מעכב, נראה שאפשר להניחו אף על חלון המרתף, וכן כתב בספר הורני חוקיך חנוכה עמ׳ נה שלכן מהני אף בכה״ג כיון שהמשנ״ב פסק כב״ח וגם עדיף מאשר להכניסו לתוך הבית ע״ש, וכן שמעתי לדינא מהגרע״פ שליט״א שאף בכה״ג אפשר להניחו.

ואמנם שו״ר שבחוט שני חנוכה עמ׳ שח כתב להסתפק בזה וז״ל: צ״ע במתגורר במרתף ויש בו חלון והסחלון סמוך לקרקע רשות הרבים תוך ג׳ טפחים לקרקע וכולם מבינים שאדם מתגורר שם, אם יכולים להדליק שם.

עכ"ל, ומבואר דצ"ע ליה בזה, דהא סו"ס אינו ניכר.

להניח הנרות על מדרגות ביתו שהם פונים לרה"ר

ונראה נפק"מ מהנ"ל לגבי השאלה האם אפשר להניח הנרות על מדרגות ביתו שהם פונים לרה"ר, שלכאורה תליא בהנ"ל, ולטעם הב"ח בודאי אינו ארעא סמיכתא, וכיון שרואים את זה בני רה"ר מהני, וכן כתב בהורני חוקיך שם, ואמנם לבני ביתו אינו ניכר, וכמבואר שם בחוט שני להסתפק, ולכן נראה שאף בכה"ג יש להניחו על גבי כסא, ולא יועיל להניחו על גבי הקרקע.

בברכת התורה
יוסף אביטבול
מח"ס שערי יוסף ושא"ס
החונה פה עיה"ת בני ברק

גדר חיוב הפרסומא ניסא לבני ביתו או לבני רה"ר

בס"ד, כסלו ה'תשפ"ה

לכבוד הגאון רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א במח"ס גם אני אודך ושא"ס.

אצרף לכת"ר על מה שנשאלתי כמה פעמים אם יש חיוב פרסומא ניסא גם לבני ביתו, ואם הוא לעיכובא.

בגמ' בשבת דף כא ע"ב "נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ, ואם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוכה לרה"ר", ודעת רש"י שם שיש להניחו מבחוץ, וכתב שם בד"ה מבחוץ, וז"ל: משום פרסומי ניסא ולא ברה"ר אלא בחצירו שבתיהן היו פתוחין לחצר. עכ"ל. ומבואר שכיון עיקר הפרסומא גם לבני ביתו, כיון שבתיהן פתוחים לחצר.

ואולם מדברי התוס' שם ד"ה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ, כתב בזה"ל: ומיירי דליכא חצר אלא בית עומד סמוך לרה"ר אבל אם יש חצר לפני הבית מצוה להניח על פתח חצר דאמר לקמן חצר שיש לה ב' פתחים צריכה ב' נרות ואמרי' נמי נר שיש לה שני פיות עולה לשני בני אדם משמע לשני בתים ואם היו מניחים על פתחי בתיהם היה לזה מימין ולזה משמאל אבל אי מניחים על פתח החצר אתי שפיר. עכ"ל. ודייקו האחרונים שמדברי התוס' עיקר הפרסום לבני רה"ר, ולכן אם יש חצר לפני הבית מצוה להניחה על פתח רה"ר מבחוץ.

ומבואר שלפי רש"י עיקר הפרסום יהיה לבני ביתו ואם ההדלקה בפתח החצר לא תועיל.

והאור החיים הקדוש בספר חפץ ה' עמ"ס שבת ע"ד הרש"י שם ד"ה "שם בא"ד שבתיהם וכו'" כתב, "אכן רש"י מדאמר שבתיהם פתוחים לחצר שם הוא טעמו שמכריח דבתוך

החצר, ואח״כ כשהיו נשאלין אפתח החצר אמרינן דלא משום דבעינן דהמדליקין מי יראו וזכור יזכרו מן הניסים והנפלאות יאמרו בפיהם ואם תעשה המנורה בפתח בחצר המדליק הרי זה אינו רואה אלא כשנכנס על פתח החצר ואחר שנכנס לחצר והיתה כאילו לא היתה ונמצא שנעשית נר חנוכה דוקא לבני רשות הרבים ותקן עוברים ושבים ואת עצמו לא תיקן, וג״כ בני ביתו אשר אינם יוצאים ואינם נכנסים והיו כלא היו אך להיותם בנס ולא יזכרו ניסים אשר עשה ה׳ להם, וזה נמי דקדק רש״י ז״ל באומרו ולא ברה״ר, ואם תאמר בעשותה ג״כ ברה״ר נמי איכא פירסום לבני הבית ויצאו וראו וזה דוחק, עכ״ל, וסיים שם באור החיים הקדוש וז״ל: ועוד לא אשכחן חיוב אלא בהדלקה דמשמע דבאומרך הדליק הא איכא פרסום בלא הוצאת נשים וטף שלא הוזכרה משא״כ בעשותו אותה פתח הבית הנה בני החצר מפורסם ליהו ניסא וגם לבני הבית להיותה בפתח הסמוך לפתח, וק״ל עכ״ל.

אבל לתוס׳ עיקר הפרסום לבני רה״ר או עכ״פ לבני הבית וצריך שיהיה בחצר שיראו גם בני הבית. וראה מה שיבואר להלן שכדברי האור החיים הקדוש, כן מבואר גם בחוט שני חנוכה.

ונפק״מ מהנ״ל, שיש לדון באדם שיכול להניח בחלון ביתו ויהיה יותר פרסומא ניסא לרה״ר כיון שגר בקומת קרקע וגם פרסומא ניסא לבני ביתו או שיניח בפתח הבית אך כיון שהוא יותר עמוק יש פחות פרסומא ניסא וגם אין בני ביתו רואים

ומדברי הגמ׳ בשבת דף כא ע״ב ״נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ, ואם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוכה לרה״ר״, ומבואר דאם גר בקומת קרקע, יש להניחה בפתח ביתו, וא״כ ה״ה הכא הרי צריך לקיים את חובת התקנה להניח את הנר חנוכה על פתח ביתו

ואמנם יש להסתפק דהיינו דוקא דפתח ביתו קאי על רשות הרבים, [וכדמוכח שם מדברי התוס׳ ד״ה מצוה], משא״כ הכא, שפתח ביתו בפנים, שיהיה דינו כמי שגר בעליה, שיוכל להדליק נר חנוכה לכתחילה בחלון ביתו.

ונראה שהמעלה להדליק בדלת ליד המזוזה אף שהובא בגמ׳ בשבת דף כב ע״א ובשו״ע סי׳ תרע״א ס״ז מ״מ הוטא רק למעליותא בעלמא, ובודאי שכל תוספת בפרסומא ניסא עדיפא טפי על מעליותא זה, וכן כתב בשו״ת אגרות משה או״ח ח״ד סימן קכה ע״ש,

ושו״ר שכן השיב מו״ר הגר״ש הכהן גרוס שליט״א במח״ס שו״ת שבט הקהתי ושא״ס והו״ד בגליון אוצר הפוסקים גליון ט׳ עמ׳ ה׳ שנשאל במי שמדליק נר חנוכה בפתח ביתו הפונה לרשות הרבים אם ידליק משמאל הפתח

כדי ואז בני רשות הרבים אינם רואים כ"כ את הנירות אבל אם ידליק את הנר חנוכה מצד ימין יהיה ניכר היטב לבני רשות הרבים הנ"ח ויהא טפי פרסומא ניסא מה עדיף, והשיב שם בזה"ל: מסתבר דעדיף טפי פרסומא ניסא מהדלקה בצד שמאל, ונראה קצ"ת ראיה ממה שכתב הפרמ"ג מי שדר בעליה ומניח הנר חנוכה בחלון הפונה לרה"ר יכול להניח על החלון אפילו הוא למטה מי' טפחים הרי דמעלת פרסום הנר עולה על מעלת הנחת מתחת י' טפחים, ה"ה דמעלת פרסומא ניסא עולה על מעלת הדלקה בשמאל, כדי שיהא מוקף במצוות. עכ"ל.

ואמנם יש לדון אם סגי שבני ביתו כבר ראו את ההדלקה ודי בזה, וכמו שכתב בביה"ל סימן תרע"א ד"ה ויש נוהגין לגבי הדלקה בבית הכנסת וז"ל: ולענ"ד פרסומי ניסא דחנוכה אינו תלוי כ"כ בזה דעצם הדלקה הוא בכלל פרסום הנס ודומיא דמאי דאמרינן בגמרא נר חנוכה וקידוש היום נר חנוכה עדיף משום פרסומי ניסא ולא אשכחן חד דאמר דוקא כשיש בי עשרה בשעת הדלקה א"ו דעצם הדלקה שציוו חכמים על כלל ישראל הוא נקרא פרסום הנס ונהי דהדלקה זו של ביהכ"נ הוא אינו מצד תק"ח רק ההנהגה שהנהיגו כל ישראל כדי לפרסם הנס ברבים כמו שכתבו הפוסקים הרי עי"ז ג"כ יתפרסם הנס כשיבואו אח"כ כל הקהל בביהכ"נ ויראו נרות המנורה דלוקין כמו שכתב המ"א וכעין ראיה לסברא זו ממאי דאיתא באבודרהם טעם על מה שאמרו בגמרא הרואה נר חנוכה צריך לברך ולא תקנו בשאר מצות ברכה על הראיה ותירץ שם בראשונה משום פרסומי ניסא וכעין זה כתבו ג"כ התוספות בסוכה דף מ"ו ד"ה הרואה משום שיש כמה בני אדם שאין להם בית ואין בידם לקיים המצות הרי דאף שלא היה האיש הזה בשעת הדלקה רק ראה אותה אח"כ מקרי פרסום הנס וה"נ בענינינו כשבאין אח"כ כל הקהל ורואין הנרות דלוקין במנורה אין לך פרסום הנס גדול מזה. עכ"ל. ומבואר דפרסום הנר עיקרו הוא רק בשעת ההדלקה. [ולזה אמרו הדלקה עושה מצוה]. ונראה גם להוכיח בזה ממה דיכול לברך לבדו אף בלא ביתו, ואמנם יש לדחות דאם קיימים בני ביתו איכא עליהם מצוה של פרסומא ניסא.

ובחוט שני חנוכה עמ' שח כתב הגרנ"ק וז"ל: המעמיד נרות חנוכה בחלון במקום שאי אפשר לראותה כלל מצד הבית אלא מצד החוץ מסתבר דאינו יוצא בזה, דהדלקה תיקנו או על הפתח מבחוץ שרואה את הנרות בכניסתו לבית וביציתאו וזה השייכות של הנר לבית או בחלון מבפנים והיינו שנראה גם לבני הבית וגם לבני רשות הרבים וזה השייכות לבית אבל באופן הנ"ל הוי כתלה סתם על כותל הבית מבחוץ שאינו יוצא בזה. עכ"ל. ולכן בודאי שנראה שבכה"ג ידליק בחלון.

הדלקה בצד שמאל בפתח שאין משתמש בו

ואמנם נשאלתי באברך אחד שיש לו פתח שאינו נכנס ממנו כלל, האם יש עניין שידליק ממש בצד שמאל של הפתח, ויפתח את הפתח ויכנס לביתו בחנוכה, כדי שיהיה מוקף במצוות, או שאין צריך לטרוח בכך כיון שהוא רק עניין בעלמא.

וע"פ הנ"ל השבתיו בפשיטות שאין חיוב בזה, וכיון שנכנס בדרך כלל מהכניסה הרגילה, ואף שיש שם פתח עם מזוזה, וירויח הספיקות הנ"ל. [ושוב הסכים עמי בזה הגר"ח רבינוביץ שליט"א].

מקום ההדלקה בדלת שיש שני דלתות

ולגבי מקום ההדלקה בדלת שיש לה שני דלתות, כתב בשו"ת אור לציון ח"ד פרק מב תשובה ו' שעדיף שיניח את הנרות ליד הדלת השמאלית ולא ירחיקם עד הכותל השמאלי שמלבד שיש מקום לדון את הדלת השמאלית כאחד מקירות הבית והפתח הוא רק מקום פתיחת הדלת הימינת ושכן מצינו לגבי מזוזה שיש להחשיב את הפתח רק בשטח שנכנס בפועל, ומ"מ כתב שאם קשה לו להניחם ליד הדלת השמאלית רשאי גם להניח ליד הכותל השמאלי ע"ש. ושו"ר שכן נשאל בגליון מרכז ההוראה שם, והשיב שם שיש לחלק בין אם הדלת סגור קבוע במסמרים אז ישים את המנורה בטפח הסמוך לסוף הדלת הקבועה דהיינו טפח הסמוך לחלל הפתח שיוצאים דרכו, אבל אם הדלת אינו קבוע במסמרים ורק שהדלת סגור ולצורך זה פותחין את הדלת, אז ישים את המזוזה בצד המשקוף עי"ש. ולמעשה נראה שהיכא שאפשר יש להחמיר בזה כהגרש"ק, אך כנ"ל שאינו אלא עניין בעלמא, ואינו חיובא, אין מקום להקפיד בכך.

בברכת התורה
יוסף אביטבול
מח"ס שערי יוסף ושא"ס
החונה פה עיה"ת בני ברק

גדר רשות הרבים לגבי פרסומא ניסא

בס"ד, כסלו ה'תשפ"ד

לכבוד הגאון רבי **גמליאל הכהן רבינוביץ** שליט"א במח"ס גם אני אודך ושא"ס.

לשאלת רבים במי שאינו יכול להדליק בחלון, כי אין מי שיראה את הנרות חנוכה, [כגון שגר בקומה גבוהה או בדירה עורפית] האם יכול להדליק בפתח הבית לחדר מדרגות.

איתא בגמ' בשבת דף כא ע"ב, נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ, ופירש"י בזה"ל: ולא ברה"ר אלא בחצרו שבתיהן היו פתוחין

לחצר עכ"ל, ומוכח דיש להדליק בפתח הבית שהוא פתוח לחצר של כולם, ובתוס' שם ד"ה מצוה כתבו שהגמ' מיירי בדליכא חצר אבל אם יש חצר לפני הבית מצוה להניחה על פתח החצר, וכן משמע במס' סופרים פרק כ' ה"ה דנר חנוכה מצוה להניחה בפתח הסמוך לרשות הרבים יעו"ש. וכן כתב בשו"ע סימן תרע"א ס"ה וז"ל: נר חנוכה מניחו על פתח הסמוך לרשות הרבים מבחוץ, אם הבית פתוח לרשות הרבים מניחו על פתחו, ואם יש חצר לפני הבית מניחו על פתח החצר וכו' עכ"ל, וכן כתב בלבוש ס"ה שיש להניח על פתח החצר מבחוץ כיון שיש בכך פרסום הנס, וכן כתב בחיי אדם כלל קנד סי"ב, ובערוך השולחן ס"כ כתב לתמוה שהרי הרבה ראשונים כרש"י והר"ן והרמב"ם ור"י והסמ"ג ועוד לא הביאו דבריהם לדינא, ואכן בביה"ל שם הביא שבר"ן ובאור זרוע כתבו כדברי רש"י שיכול להדליק בפתח הבית, ובספר פניני חנוכה עמ' מב הובא ששאלו להגריש"א האם כוונת הביה"ל שיכול לסמוך ע"ד רש"י והשיב שההלכה היא כדברי התוס'.

ונחלקו הפוסקים בזמנינו שגרים בבנין אחד הרבה שכנים, מהו נחשב פתח הבית האם פתח הבית הוא פתח כל דירה ודירה, או הכניסה לבנין.

ונחלקו בזה החזו"א והגרי"ז מבריסק, החזו"א ס"ל שבעינן שיהיה חצר שיש בה תשמישים ולכן בחצר שבזמנינו שאין בה רוב תשמישים אין עליה דין חצר (ראה חזו"א עירובין סימן סה אות נב, ובס' צ' אות כג, וביו"ד סימן קסח סק"ו, ובספר מעשה איש ח"א עמ' קלט, ובשונה הלכות סימן תרע"א סי"א).

אבל הגרי"ז מבריסק ס"ל שאין החצר תלוי אם עושים בה תשמשיים או לא, ולכן גם בזמן הזה צריך להדליק בפתח החצר, (הו"ד בספר שבות יצחק עמ' ובספר ברכת אברהם שבת דף כא ע"ב ד"ה מצוה, וכעי"ז דעת הערוך השולחן סימן רפ"ו ס"ד לגבי מזוזה) וכן הו"ד הגריש"א בספר שבות יצחק שם, וכן הו"ד הגרשז"א בספר הליכות שלמה פי"ד ס"ח, ושכן נהגו המהרי"ל דיסקין והגרי"ח זוננפלד זצ"ל.

והגר"ש דבילצקי זצ"ל כתב בקונ' ארבעה ספרים נפתחים פסקים בהל' חנכוה אות ד' שמחמת הספק הנ"ל ידליק בב' המקומות ויברך על החצר ואח"כ ידליק על פתח הבית, וכעי"ז כתב בשו"ת תשובות והנהגות ח"ה סימן רכה אות ב' וכתב שיעשה תנאי בזה יעו"ש.

ומ"מ אם יש שכן אחד שמדליק בפתח החצר של הבניין, נראה דא"צ להדליק בפתח החצר, הנה כה"ג הובא דעת הגרשז"א בקובץ מבקשי תורה ח"ב עמ' טו שאף שלכתחילה מקום הדלקת הנרות הוא בפתח הסמוך לרה"ר מ"מ בנין שדרים בו כמה בני אדם ואחד

מהם כבר הדליק נרותיו בפתח הבית הסמוך לרה״ר עדיף טפי ששאר האנשים הדרים באותו בנין ידליקו הנרות בחלון ביתם הפונה לרה״ר ובכך יש היכר שאלו הנרות חנוכה שהדליקם בעל הבית, ויעו״ש עוד ובספר סוכת חיים חנוכה עמ׳ קנז, ומ״מ אותם שפוסקים כמו דעת הגרי״ז מבריסק מעיקר הדין ולא בתורת חומרא כמו שס״ל להגר״ש דבילצקי ולהגר״מ שטרנבוך, א״כ הרי גם אם יהיה שכן שידליק שם לא יהיה מהני אלא א״כ ישתתפו עמו בפריטי, ושוב ראיתי שכתה״ג כתב בבאר ישראל להרב ישראלזון תשע״ב שכתב בשם מרן הגרי׳׳א שאף אם אין מספיק מקום לכל הדיירים להדליק בפתח הבנין עדיף שישתתפו בפרוטה עם אחד המדליקים שם מאשר שידליקו בחלו ביתם.

וכמו כן לגבי ההדלקה בכניסה לחדר מדרגות, כיון שאין רוב השימושים בה לדעת החזו״א אין להדליק גם בחדר מדרגות (כן הו״ד הגרנ״ק בס׳ חנוכה סי״א ס״ה הערה ז׳) אבל לדעת הגרי״ז מבריסק נראה דגם בכניסה לחדר מדרגות היכא שאין חצר יש להדליק שם, וכן הו״ד הגרי׳׳א בספר שבות יצחק שם, וכן הו״ד הגרשז״א בספר מעדני שלמה עמ׳ קח. ומ״מ יש לדון דאף לפי שיטת הגרי״ז מבריסק או החזו״א כ״ז היכא שגר בבית בקומה אחת, אבל הגרים בבנינים הרי דינו כדר בעליה.

ומבואר בגמ׳ בשבת דף כא ע״ב אם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבית, וכתב שם רש״י בד״ה ואם היה וז״ל: שאין לו מקום בחצר להניחה שם עכ״ל.

ואולם בטור סימן תרע״א כתב בזה״ל: ואם הוא דר בעלייה שאין לו פתח פתוח לרה״ר מניחה בחלון הסמוך לרה״ר עכ״ל, וכתב שם בב״י בזה״ל: דאם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים בשאין לו פתח פתוח לרשות הרבים מירי כלומר שאם היה פתח העלייה פתוח לרשות הרבים מניחה על הפתח ואם היה פתוח לחצר מניחה על פתח החצר שהוא פתוח לרשות הרבים אבל הכא מירי כשהעלייה פתוחה לבית דהשתא כי מנח לה על פתח הבית או על פתח החצר לא מינכרא מילתא דמשום עלייה היא ולפיכך מניחה בחלון הסמוך לרשות הרבים עכ״ל הב״י, ומבואר דכ״ז היכא שהמדרדות העליה פתוחות לתוך בית חבירו אינו יכול להדליק בפתח החצר משום שבית חבירו מפסיק ביניהם ואין ניכר ששיכותה נר להעליה, אבל אם מדרגות העליה אינם פתוחות לבית חבירו אלא לחצר כיון שהמדרגות יוצאות לחצר בלי הפסק בית חבירו שפיר ניכר שייכות הנר אליה כמו לשאר בתי החצר.

ולדינא כתב בשו״ע סימן תרע״א ס״ה וז״ל: ואם היה דר בעליה שאין לו פתח פתוח לרשות הרבים מניחו

בחלון הסמוך לרשות הרבים עכ"ל, ובמשנ"ב סקכ"ג, כתב, שאין לו פתח פתוח לרשות הרבים, וגם אין לו פתח פתוח לחצר אלא פתוחה היא לבית עכ"ל, ובשער הציון שם אות כז, כתב לציין לדברי הב"י הנ"ל, ואמנם יש מקום לדון שבזמנינו החדר מדרגות הרי הוא חשיב כאילו פתוח גם לבית חבירו כי אין עושים שם שום תשמישים, וא"כ ממילא הרי הוא לדינא בזמנינו כמי שדר בעליה שיש להניחו על חלון ביתו.

ואמנם מצאנו בזה מח' הפוסקים מה הדין בזמנינו, האם בזמנינו חשיב כדר בעליה או לא, הגר"ש וואזנר זצוק"ל בשו"ת שבט הלוי חלק ז' סימן פד, וז"ל: איברא שמדליקין בחלון כאשר אנו נוהגים אין עליהם תמיה כיון שהרוב דרים כהיום בעליה ובבתים רב קומות שא"א לכולם לקיים דין פתח, ויש היכר יותר בחלון, ואפי' כשהחלון למעלה מכ' כאשר בארתי זה בעניי בתשובת שבט הלוי. עכ"ל, והיינו שס"ל שבזמנינו יותר מינכר פרסום הנס בחלון מאשר בכניסה לבית. [ויש להוסיף בדבריו כ"ש בזמנינו בהרבה בנינים חדשים שהחדר מדרגות הרי הוא כמקום בפני עצמו, ולא כמו שמצוי בבניינים הישנים, ומ"מ בשבט הלוי לא נחת לסברא הנ"ל]. וכן הו"ד הגר"נ קרליץ זצוק"ל בס' פסקי שמועות חנוכה עמ' מב ובחוט שני חנוכה עמ' שו שיש להדליק בחלון הבית הפונה לרה"ר שכן י"ל לפי דעת החזו"א משום כל מה שמדלקיים בפתח הבית שרואים את הנרות ברה"ר אבל כיון שלא רואים את הנרות ברה"ר יש להדליק בחלון ביתו וכן כתב הגר"ח קניבסקי והו"ד בספר נר חנוכה אות ח', וכן הו"ד הגרב"צ אבא שאול בס' נר ציון פ"ד ס"י, וא"כ י"ל שיש להדליק בחלון מאשר בפתח הבית משום ששם יש יותר פרסומא ניסא.

גדר רשות הרבים לפרסומא ניסא

ומ"מ יש להסתפק מהו גדר פרסומא ניסא לבני רשות הרבים, ומי נחשב בכלל בני רשות הרבים שהרי הוא פרסומא ניסא, בגמ' בשבת דף כא ע"ב איתא "ת"ר נר חנוכה מצוה להניחה על פתח מביתו מבחוץ", ונח' רש"י ותוס' [והו"ד בתשובה לעיל] בביאור דברי הגמ' האם הוא פתוח לבני החצר או לבני רשות רבים.

ובשו"ע סי' תרע"א ס"ה כתב לדינא "נר חנוכה מניחו על פתח הסמוך לרשות הרבים מבחוץ, אם הבית פתוח לרשות הרבים מניחו על פתחו, ואם יש חצר לפני הבית מניחו על פתח החצר וכו' ", ומבואר שרק אם הוא פתוח לרשות הרבים הרי מתקיים בזה דין פרסומא ניסא.

אך יש להסתפק האם גדרי רשות הרבים הוא כגדרי רה"ר בהל' שבת לאיסור טלטול שהוא רוחב ט"ז אמה והרבים בוקעים בה.

ובתוס' בשבת שם ד"ה מצוה מבואר "אבל אם יש חצר לפני הבית

מצוה להניח על פתח חצר דאמר לקמן חצר שיש לה ב׳ פתחים צריכה ב׳ נרות ואמרי׳ נמי נר שיש לה שני פיות עולה לשני בני אדם משמע לשני בתים ואם היו מניחים על פתחי בתיהם היה לזה מימין ולזה משמאל אבל אי מניחים על פתח החצר אתי שפיר״, ומבואר שאף חצר שמשותפת לכמה אנשים אפשר להדליק שם ודינה כרשות הרבים לגבי זה, וכן נראה מדברי הב״י שאף אם יש פתח לבית שמקומה תחתיו הרי יש בזה פרסומא ניסא, וכמו שנראה מדברי השו״ע ״ואם היה דר בעליה שאין לו פתח פתוח לרשות הרבים״ שלכאורה דהיינו דוקא שאין לו פתח למבוי שכולם גרים בו. וכן הו״ד החזו״א בספר אורחות רבינו ח״ג אות כז שהשיב להגרח״ק שאפשר להדליק בכניסה לביתו בחדר מדרגות. ואולם בחידושים וביאורים עמ״ס שבת שם מבואר שחדר מדרגות לא חשוב פרסומא ניסא. אך להלכה נראה שהוא פרסומא ניסא.

וממילא ה״ה אם מדליק בעורף כל שיש בני רשות הרבים שרואים את הנרות, הרי הוא חשוב פרסומא ניסא. וראה מה שיתבאר בזה להלן לגבי שכנים ממול שרואים את הנרות שכתב בשו״ת שבט הלוי ח״ד סי׳ סה כתב שאם יש בנינים ממול, יש פרסומא ניסא לשכנים שגרים ממול שיכולים להסתכל בנרות. וכ״כ הטעם הנ״ל לדינא בשו״ת אור לציון ח״ד פרק מב תשובה ז׳, ומבואר שרשות הרבים הוא רק סיבה ולא סימן.

ויש לדון באדם הגר בקומת קרקע ויש לו חלון שפונה לשכנים ויש לו פתח שפונה לשכנים לעורף ולא כ״כ רואים את הנרות, האם ידליק בחלון או בפתח. כל מה שמדליקים בזמנינו בחלון מבואר בחיי אדם (סי׳ קנ״ד סט״ז) ״ונראה לי דלדידן מצוה יותר בחלון מלהניח אצל הפתח, דבחלון יש היכר לבני רשות הרבים״, וכ״כ במשנ״ב סי׳ תרע״א ס״ק לח וז״ל: ״ומ״מ אם יש לו חלון הסמוך לר״ה נכון יותר שיניחנו שם כדי שיהיה היכר לבני ר״ה ויתפרסם הנס״ עכ״ל, ומבואר שכל מה שיש להדליק בחלון משום פרסומא ניסא לבני רשות הרבים, וממילא אם הפרסומא ניסא שווה, עדיף להדליק בפתח הבית כדי לקיים את עיקר הדין שיש להדליק את הנר חנוכה על פתח מבחוץ, ויפתח את הבית כדי שיהיה גם פרסומא ניסא לבני ביתו וכנ״ל בסימן הקודם שצריך שיהיה פרסומא ניסא גם לבני הבית, ואם לא יכול לפתוח את הדלת, אז בכה״ג ידליק בחלון.

בברכת התורה
יוסף אביטבול
מח״ס שערי יוסף ושא״ס
החונה פה עיה״ת בני ברק

הגאון רבי סלמאן שלמה דורי שליט"א
מח"ס אשר לשלמה

הדלקת נרות חנוכה למעלה מעשרים אמה

לכבוד הגאון הגדול רב כהנא רבי גמליאל **הכהן רבינוביץ** שליט"א
לאחדהש"ט

בדבר השאלה, היכן ידליק אדם הדר בקומה גבוהה מכ' אמה (מקומה שלישית והלאה, מגובה של 9.6 מטר), האם בחלון דסו"ס עדין יש פרסומי ניסא שנראים הנרות למרחקים, או שכיון שאין פרסומי ניסא גבי אותו מקום ידליק כפי עיקר התקנה ע"י הדלת, ויהיה מוקף במצוות?

תשובה:

בשבת (כא:) איתא, ת"ר נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ, אם היה דר בעלייה מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים, ובשעת הסכנה מניחה על שולחנו ודיו, ע"כ.

ופירש"י, אם היה דר בעלייה שאין לו מקום בחצירו להניחה שם, מניחה מבפנים כנגד החלון הסמוך לרה"ר. וכתב הב"י, דלשיטת התוס' והטור, מירי כשהעליה פתוחה לבית, דאי מנח לה בפתח הבית או החצר לא מינכרא מילתא דמשום עלייה היא, ולכן מניחה בחלון. וכתב המג"א (סי' תרע"א סק"ו) דאע"פ שגבוה החלון יותר מי' טפחים ועי"ש.

וע"ע בפר"ח (סי' תרע"א סק"ה) שכתב, דמה שאמרו מניחה בחלון הסמוכה לרה"ר, דבר ברור הוא שאם החלון למעלה מכ' אמה, מניחה על פתח ביתו. וע"ע בחיי אדם שכתב, דאף דלדידן מצוה יותר בחלון שיש בו היכר לרה"ר ממה שיניח אצל הפתח, מ"מ אם החלון גבוה מקרקע רה"ר למעלה מכ' אמה וא"כ אין היכר לבני רשות הרבים, אזי יותר טוב להניח בפתח. אך הפרמ"ג (משב"ז או"ה) הב"ד וכתב, ומיהו לדידן דמדליקין בפנים רשאי להניח בחלון, ומ"מ יש היכר קצת לבני רה"ר, ועדיף. וכעי"ז מצינו בריטב"א (שבת שם ד"ה ואם דר) שכתב, מניחה בחלון הסמוך לרה"ר, וסתמא קאמר, אע"פ שהיא גבוהה לבני רה"ר למעלה מכ' אמה, דבדידיה משערינן, כיון דלא אפשר אלא בהכי, ועי"ש.

ומ"מ אם בסלון שהוא בתוך הבית יש שם חלון הפונה לרה"ר, יש יותר סברא להעדיף להניח שם, ממה שיניח בפתח, שהרי באופן זה יש פרסום הנס כראוי לב"ב וג"כ מרויח פרסום הנס

לרואים נרותיו מבחוץ, ובפרט כאשר איכא בנינים סמוכים.

וע"ע בשו"ת אגרמ"ש (או"ח ח"ד סי' קכ"ה) שכתב, דעדיף להניח בחלון הסמוך לרה"ר, מאשר בפתח, דפירסומי ניסא עדיף מאשר להיות מסובב במצוות. וכ"כ בשו"ת שבט הלוי (ח"ד סי' ס"ה), שהדר בקומה העליונה למעלה מכ' אמה, לפי המנהג להניח משום פרסומי ניסא בחלון גם בזה יעשה כן, ומהטעמים הנ"ל כיעוי"ש. וכ"פ בילקו"י (חנוכה מהדו' תש"פ סי' תרע"א או' כ"ג), ועי"ש.

המורם מכל האמור:

אע"פ שקי"ל דאין להדליק למעלה מכ' אמה, בכה"ג שיכול להדליק בחלון ויהיה פרסומי ניסא לרחוקים מהבנין, וכן לשכנים הדרים בקומות העליונות, עדיף שידליק בחלון הפונה לכמה שיותר אנשים, ובפרט דאיכא ג"כ פרסומי ניסא לב"ב, ג"כ בהכי. והנלע"ד כתבתי.

ואסיים בדברי ברכה אל כת"ר, יאריך ימים על ממלכתו מתוך בריאות ושמחה, אורך ימים ושנות חיים יוסיפו לך הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד, ויה"ר שזכות תורתו תעמוד לו ולזרעו עד עולם, ויזכה לברכה עד בלי די, ויה"ר שיפוצו מעיינותיו חוצה בקלות ובשמחה אמן כן יהי רצון.

בברכת התורה
סלמאן שלמה דורי